

TOBİDER

Bahar 2021 - 5 CİLT - 1. SAYI

ISSN 2587-2591

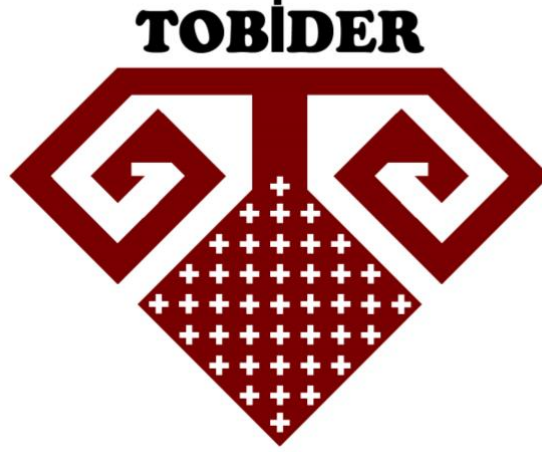
5.

CİLT
1. SAYI

ULUSLARARASI TOPLUMSAL BİLİMLER DERGİSİ

TOBİDER
ULUSLARARASI TOPLUMSAL BİLİMLER DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

ACADEMIC JOURNAL

Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi (TOBİDER), yılda iki defa yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

TOBİDER Dergisi'nde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukukî açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları yayıncıya aittir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir. TOBİDER; MLA, Index Copernicus, ResearchBib, Google Scholar, Eurasian Scientific Journal Index, International Citation Index, CrossRef, WorldCat, Türk Eğitim İndeksi, Directory of Indexing and Impact Factor, Sindex, CiteFactor ve Asosindeks tarafından taranmaktadır.

ISSN/e-ISSN: 2587-2591

Volume 5/1 2021 Spring

Sayı Baş Editörü

Dr. Samet KALECİK -Bitlis Eren University

Editörler / Editor

Zeynep ZAFER – Ankara University

Selçuk ÖZÇELİK - Biruni University

Sadık HACI - Ankara University

Seyhan UÇAR - Ankara University

Törebey GÜNAYDIN - Ankara University

Yayın Kurulu / Editorial Board

Dr. Binyamin BİRKAN - Biruni University

Dr. Nurie MURATOVA - South-West University "Neofit Rilski"

Dr. Marinela MLADENOVA - South-West University "Neofit Rilski"

Dr. Bora GÖKTAŞ - Bayburt University

Dr. Ümran TÜRKYILMAZ - Gazi University

Dr. Mustafa GÜLEÇ - Ankara University

Dr. Mert KOZAN - Ankara University

Dr. Melike ÜZÜM - Başkent University

Dr. Süreyya ECE - şırnak University

Dr. Zafer CEYLAN - Karamanoğlu Mehmetbey University

Dr. Mehmet Zeki ILGAR - Biruni University

Dr. Sonnur AKTAY - Anadolu University

Dr. Ayşe Tuba CEYHUN DUMAN- Biruni University

Dr. Işıl Aydın ÖZKAN - Hacettepe University

Dr. şekip AKTAY - Giresun University

TOBİDER

International Journal of Social Sciences

Volume 5/1 2021 Spring

Hakemler / Referees

Dr. Metin MENEKŞE - Mugla Sıtkı Kocman University

Dr. Uğur Çelikel - Ankara University

Dr. Ramazan TARİK - Bitlis Eren University

Dr. Mansur TEYFUR - Bitlis Eren University

Dr. Koray İLGAR - Trabzon University

Dr. Bayram AKDOĞAN - Ankara University

Dr. Hüseyin KAYHAN - Canakkale Onsekiz Mart University

Dr. İlhan ERDEM - Ankara University

Dr. Ercan ÇAĞLAYAN - Mus Alparslan University

Dr. Erdem KARACA - Bitlis Eren University

Dr. Mehmet Burak BÜYÜKTOPÇU - Kafkas University

Dr. Mutlu ER - Hacettepe University

Dr. Türkan Banu GÜLER -Ankara University

Dr. Mert KOZAN - Ankara University

Dr. İsmail Serdar ALTAÇ - Nevşehir Hacı Bektas Veli University

Dr. Nusret ERSÖZ - Karamanoglu Mehmetbey University

Dr. Sercan Hamza BAĞLAMA - Canakkale Onsekiz Mart University

Dr. Feryal ÇUBUKÇU - Dokuz Eylul University

Dr. Esra MACİT - Inonu University

Dr. Ahmet ÖZKAN - Istanbul Medeniyet University

Dr. Mehmet YILMAZ - Bitlis Eren University

Turan ŞİMŞEK - Ministry of National Education

Derya Koray DÜŞÜNCELİ - Ankara University

Dr. Gülru Bayraktar - Alanya Alaaddin Keykubat University

Dr. İsmail EKİNCİ - Bitlis Eren University

Dr. Hasan TAŞKIRAN - Bitlis Eren University

Dr. Hasan Sencer PEKER - Police Academy

Dr. Ömer ÖZKAYA - Police Academy

Aykut KARAKUŞ - Beykent University

Dr. Burak BAŞKAN - Erzurum Technical University

TOBİDER

International Journal of Social Sciences

Volume 5/1 2021 Spring

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

UDUN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ VE 21. YÜZYILIN POPÜLER
KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ
THE HISTORICAL DEVELOPMENT PROCESS OF THE OUD AND ITS PLACE
IN 21ST CENTURY'S POPULAR CULTURE

Hakan Emre ZİYAGİL

p. 1-19

PEÇENEK - RUS - BİZANS TİCARİ FAALİYETLERİ
PECHENEG - RUSSIAN - BYZANTINE COMMERCIAL ACTIVITIES

Emine DİKMEN

p. 20-37

BİR SÖZLÜK TASARISI: TÜRKÇE ÖĞRENEN YABANCILARA YÖNELİK BİR
EŞDİZİM SÖZLÜĞÜ

A DICTIONARY DRAFT: A COLLOCATION DICTIONARY FOR FOREIGNERS
LEARNING TURKISH

Fırat ERİKLİ

p. 38-61

FENOMENOLOJİK BİR ÇALIŞMA: ERKEKLİK VE KİMLİK ÇATIŞMASI,
TÜRKİYE'DE MÜSLÜMAN ERKEĞİN DEĞİŞİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
A PHENOMENOLOGICAL STUDY: MASCULINITY AND IDENTITY CONFLICT, AN
ASSESSMENT OF THE ALTERATION OF MUSLIM MAN IN TURKEY

Taner SABANCI

p. 50-63

MUHAMMED B. NECÎB BEKRÂN (2021), CİHANNÂME (HİCRÎ 605'TE TELİF
EDİLEN COĞRAFYA METNİ), (ÇEV. MERYEM DOYGUN), (ED. İLHAN ERDEM),
İSTANBUL, BİLGE KÜLTÜR SANAT YAYINEVİ.

Mustafa YILDIRIM

p. 62-66

TOBİDER

International Journal of Social Sciences
Volume 5/1 2021 Spring

THE SIGNIFICANCE OF BUILDING A COLONIAL FRIENDSHIP IN A PASSAGE TO
INDIA BY E.M. FORSTER IN THE CONTEXT OF ARISTOTLE'S THEORY OF
FRIENDSHIP

ARISTOTELES'İN DOSTLUK TEORİSİ BAĞLAMINDA E.M. FORSTER'İN
HİNDİSTAN'A BİR GEÇİT ROMANINDA KOLONYAL DOSTLUK KURMANIN
ÖNEMİ

Emine SONAL & Charlene Erica DUSHIME

p. 67-86

MÜHENDİSLİK ETİĞİ VE EĞİTİMİ
ENGINEERING ETHICS AND EDUCATION

Sibel DOĞAN

p. 87-108

YENİDEN MİLLİ MÜCADELE HAREKETİ: STRATEJİ VE KURAMSAL
YAKLAŞIMLAR

THE NATIONAL STRUGGLE AGAIN MOVEMENT: STRATEGY AND THEORETICAL
APPROACHES

Ahmet İŞLER

p. 109-131

ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ'NDEKİ YAHUDİ İSYANLARINA GENEL BAKIŞ
AN OVERVIEW OF THE JEWISH REVOLTS DURING ROMAN IMPERIAL PERIOD

Suat TURAL

p. 132-147

GUN VIOLENCE AND MASS SHOOTING

SİLAH ŞİDDETİ VE TOPLU CİNAYETLER

Niyazi Umut AKINCIOĞLU & Mehmet DEMİRBAŞ & Yeşim DOĞAN

p. 148-167

TOBİDER

International Journal of Social Sciences
Volume 5/1 2021 Spring

İBRAHİM ABDULKADİR EL-MÂZİNÎ VE “EL-BAHS ‘ANÎ’Z-ZEHEB” İSİMLİ
HİKÂYESİ

IBRAHIM ABDUL-QADIR AL-MAZINI AND HIS STORY “AL-BAHS ANI’Z-ZAHAB”

İsmail EKİNCİ & Orhan ÇELİK

p. 168-189

SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ GÖRSEL SANATLAR DERSİNİN ÖNEMİNE
İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ

DETERMINING THE VIEWS OF PRESERVICE PRIMARY SCHOOL TEACHERS
REGARDING THE IMPORTANCE OF VISUAL ARTS COURSES

Nida BAYINDIR

p. 190-204

DIE ANALYSE DES SOZIALREFORMISMUS INNERHALB DER
REPUBLICANISCHEN VOLKSPARTEI IN DEN JAHREN 1923- 1960 IN DER TÜRKEI

THE ANALYSIS OF SOCIAL REFORMISM WITHIN THE REPUBLICAN PEOPLE'S
PARTY IN 1923-1960 IN TURKEY

Zübeyir BÜTÜNER

p. 205-250

AHMET ACAR (1948), AMEL VE İTİKAT MEZHEPLERİ HAKKINDA, İSTANBUL,
ŞAKA MATBAASI

Ramazan TARİK

p. 251-259

TÜRKİYE'DE GELİŞİMİN BÖLGESEL KÜRESEL VE SOSYO-POLİTİK ETKİSİ
SOCIO-POLITICAL IMPACT OF THE REGIONAL AND GLOBAL DEVELOPMENT IN
TURKEY

Ömer SEZER

p.260-279

TOBİDER

International Journal of Social Sciences
Volume 5/1 2021 Spring

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.8.1>

Volume 5/1 Spring

2021 p. 1-19

UDUN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ VE 21. YÜZYILIN POPÜLER KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ

THE HISTORICAL DEVELOPMENT PROCESS OF THE OUD AND ITS PLACE IN 21ST CENTURY'S POPULAR CULTURE

Hakan Emre ZİYAGİL*

ORCID iD: 0000-0002-2981-2497

ÖZ

Kökleri tarihin güçlü dallarından beslenen ud, varlığını bugün de sürdürebilen en önemli çalgılardan biridir. Ud birçok kültürü, medeniyeti ve tarihsel gelişim sürecini bünyesinde barındırarak karakteristik sesi ile çoğu toplumlar tarafından benimsenen bir çalgı olmuştur. Bu çalışma kapsamında udun tarih içerisindeki gelişim süreçleri ele alınarak 21. yüzyılın müzik endüstrisinde sürdürmekte olduğu popüler niteliği incelenmiştir. Çağımızın vazgeçilmezi olan popüler kültür kavramı ve bunun sonucunda ortaya çıkan “müzikal yapılar” ise bu araştırma kapsamında ele alınarak farklı bir bakış açısı ortaya koymayı hedeflemektedir. Günümüzde sıkça kullanılan popüler kültür kavramının esasen toplumların yaratmış olduğu kültür yapılarındaki değişimin bir sonucu olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Teknolojinin hızla ilerlemesinin popüler müzik kültüründe ve buna bağlı olarak ud icralarında nasıl bir etkileşim oluşturduğu çeşitli başlıklar altında ele alınarak değerlendirilmiştir. Geleneksel bakış açısını kaybetmemekle birlikte, modern çağın bize sunmuş olduğu teknolojiyi doğru bir şekilde kullanarak, günümüzde hızla değişen müzik endüstrisine uyum sağlamak gerekmektedir. Bu bağlamda udun farklı müzik türlerinde icra edilerek popüler kültür içindeki varlığını sürdürmekte olduğu yapılan bu çalışmada ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma konusu kapsamında ele alınan “ud”, “udun tarihsel süreci” ve “udun popüler kültürdeki yeri” başlıkları kapsamında bu çalgının geçtiği aşamalar doğrultusundaki kültürel aktarım süreçleri ele alınarak çeşitli yorumlarda bulunulmuştur. Çalışmada literatür

*Dr., Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, E-mail: hakanemreziyagil@gmail.com.

tarama tekniği kullanılarak ayrıntılı verilere ulaşılmıştır. Literatür taraması sonucunda ulaşılan verilerin çözümlenmesinde ise betimsel analiz yönteminden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Ud, Popüler Kültür, Müzik Endüstrisi, Ud Tarihi.*

ABSTRACT

The oud instrument, rooted in the strong branches of history, is one of the most important instruments that still survive. It has been an instrument adopted by most societies with its characteristic sound by incorporating many cultures, civilizations and historical developments. Within the scope of this study, the popular condition that the oud maintain in the 21st century music industry was examined with the handling of its development processes in history. The concept of popular culture, which is an indispensable part of our age and by being handled the "musical structures" that emerged as a result of it are aimed at revealing a different perspective in this research. Today, when the concept of popular culture is used frequently, it is observed that it actually emerged as a result of the change in the cultural structures created by societies. The interaction of the rapid advancement of technology in popular music culture and, accordingly, in oud performances has been evaluated under various headings. It is necessary to adapt to the rapidly changing music industry today without losing the traditional outlook by correctly using the technology that the modern age presented to us. In this context, it is tried to reveal that the oud instrument continues its existence in popular culture by being performed in different music branches and genres. In the scope of the present study, various interpretations were made by considering the cultural transfer processes in the direction of the stages through which this instrument passes under the titles: "ud", "historical process of the oud" and "the place of the oud in popular culture". Detailed data were obtained by using the literature review technique. Descriptive analysis methods were used to analyze the data obtained as a result of the review.

Key Words: *Oud, Popular Culture, Music Industry, History of Oud.*

GİRİŞ

Ud, kelime anlamı olarak “ağaç” ve “odun” anlamalarına gelmektedir (Akdoğan, 2010, s.321). Aynı zamanda sarısabır denilen ağacın ismi olmasıyla birlikte diğer bir deyişle “öd ağacı” ismi de kullanılmaktadır. Afrika bölgesinde yaşayan “öd ağacı” oranın iklim

koşullarında yetişmektedir (Gazimihal, 1961, s.259). Arapça lügatinde “öd ağacı” kelimesi, “El-oud” şeklinde ifade edilmektedir. Başta bulunan “El-” edatının bazı dillerde olup bazılarında olmayan harfi tarif ettiğini bilen Türkler, bu edatı atarak geriye kalan “Oud” (ayn, vav, dal) kelimesini de gırtlak yapıları “Ayn” telaffuzuna uygun olmadığı için “Ud” şekline sokmuşlardır (Tanrıkorur, 2009, s.170).

Ud, Türk Musikisinde mızraplı bir çalgıdır. Büyük bir sandığı olup kirişten tellerle çalınır (Uz, 1964, s.72). Türk halk dilinde ud, Fransızcada “luth”, İngilizcede “lute”, Almancada “laute”, İtalyancada “lauto”, İspanyolcada “laud”, Portekizcede “alaude” olarak isimlendirilir. Şarka/Doğuya özgü eski bir sazdır (Öztuna, 2006, s.458).

Ud, ilk icat edilip icra edilmeye başlandığı zamandan bu yana, farklı dönemlerin ve kültürlerin miraslarını taşıyarak oluşturmuş olduğu karakteristik tınısı ile her zaman ilgi çekici bir çalgı olmuştur. Tarihsel süreçleri, toplumların kültürel etkileşimlerini, dönemlere ait duygu ve hisleri bünyesinde barındırarak insanların ruhuna dokunan farklı sesi ile hâlâ varlığını sürdüren nadir çalgılardan birisidir.

Tarihsel süreçlere bakıldığında kökeni eski olan fakat günümüzde kullanılmayan birçok çalgı da mevcuttur. Bunlara örnek verecek olursak: “Geissenklösterle Flütleri çalgısı Svabya Alplerinde 1990 yılında, Joachim Hahn tarafından kalıntılarına ulaşılan bir başka çalgıya verilmiş olan isimdir.” (Conard ve Malina, 2008; aktaran Onuk, 2019, s.179). Bunlara “Vogelherd Flütleri”, “Divje Babe I Kemiği Flütleri”, “Grubgraben Flütleri”, “Hohle Fels Flütleri”ni de ekleyebiliriz. Diğer yandan Anadolu coğrafyası ele alındığında Neolitik dönemde “Boğa Kükreten” adında bir çalgıdan da bahsedilmektedir fakat günümüze kadar varlığını tam anlamıyla sürdüremeyen müzik aletlerindedir. Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi bir çalgının var olduğu (icat edildiği) andan itibaren günümüze gelmesinin önemi bir hayli fazladır. Zira birçok süreçten geçerek hâlâ günümüzde var olan çalgılar, geleneksel kültürlerin oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ud da bu bağlamda kendi Türk Müziği kültürümüz için önemli kilometre taşlarından birisidir.

Bir toplumu ayakta tutan en değerli unsurlardan olan sanat ve kültür yapısı göz önüne alındığında udun günümüze kadar olan süreçte, tarihin içinden gelerek almış olduğu biçimler ve kullanıldığı alanlar, sosyolojik araştırmaların da kapsamına girmektedir. Çalgılar uzun bir geçmişi bünyelerinde barındırırken sahip oldukları gelenekleri ve geleceğe ışık

tutacak yenilikleri taşımak için kullanılacak kültürel ürünlerdir (Dawe, 2003, s.265). Çalgılar, yaşamış olduğu o döneme ait kültürü müzikal bir yol ile aktarırken yapım aşamalarında kullanılan tasarımlar ve figürler, o kültüre ait izler taşıdığından dolayı sosyokültürel bir yapıları olduğu da gözlemlenmektedir. Aynı zamanda bir çalgının kültür ile olan bağlantısı o topluma ait izleri ruhunda taşımaktadır. Bu konuda Küçükebe'nin şu ifadeleri önem arz etmektedir: *“Kültürel bağlama ilişkin referansları taşıma ve aktarmada kullanılan yapısal özellikleri sayesinde belirli bir toplumun simgesi hâline gelebilir. (Simge haline gelen şey nedir? Bu unsur alıntıda eksik kalmış.) Bu durumun belirginlik kazanmış çeşitli örneklerini görmek mümkündür. Moğol çalgısı olarak bilinen morin huur bu bağlamda ele alınabilecek bir örnektir.”* (Küçükebe, 2013, s.122).

Çalgıların eski dönemlerden günümüze ulaşma süreçleri önemli olduğundan dolayı bu sürecin kronolojik bir sırayla anlatılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla da tarihin köklerinden beslenen udu anlatırken hem varoluşu hem de hangi medeniyetlerden günümüzde nasıl geldiği hakkında fikir sahibi olmanın faydalı olacağı söylenilebilir.

Ud’u Oluşturan Kısımların Tarihten Günümüze Kadar Olan Bağı

Ud, tarihsel süreci oldukça eskiye dayanan en köklü çalgılardan biridir. Coğrafi olarak ele alındığında ud, ilk olarak Atlas Okyanusu’ndan Basra Körfezi’ne kadar uzanan ve bu bölgelerde yaşamış olan İslâm toplumlarında görülmüştür. İslâmiyet’ten önce Araplarda “mizhar”, “kirân” ve “muvattar” adlarıyla bilinen farklı udların da kullanıldığı bilinmektedir (Farmer, 1986, s.6-9).

Bazı edvarlar incelendiğinde uda dair farklı görüşler de göze çarpmaktadır. Bu görüşlerden biri, musiki nazariyatını kuran ilk kişi olan Hz. Davud’un icat ettiği yönündedir (Tıraşçı ve Özfıdan, 2017, s.1262). Hz. Davud zamanında Buhtunnasr’ın Kudüs’ü tahrip edip yıkması ile var olan udun kaybolduğu ve sonrasında Aristo’nun öğrencisi olan İskender zamanında ortaya çıkarak yeniden imal edildiği söylenmektedir. Diğer yandan Gevrekzâde Hasan Efendi’ye göre ise ud çalgısını Pythagoras’ın icat ettiği ifade edilmektedir (Turabi, 2005, s.95-96).

Ud, günümüz formuna (görsel yapısına) gelme aşamasında hem şekil hem de aksamalarının isimlendirilmesi bakımından birçok değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikler,

udun var olduğu dönemlerdeki etkileşimlerle doğru orantılı olarak meydana gelmesinden kaynaklıdır. Her oluşan yeni toplum gibi ud da kendisini o toplumun karakterine ve kültürel yapısına adapte ederek bugünkü şekline ulaşmıştır. Zamanın bilim insanları birçok deneme yanılma yolu ile ud üzerinde farklı tasarımlar oluşturup farklı gelişimler katederek en iyi sonucu elde etmeye çalışmışlardır. Bu araştırma kapsamında ayrıntılı olarak ele alacağımız bu çalışmalar ve sonuçlarıdır. Udun günümüze kadar geçirmiş olduğu değişim süreci incelendiğinde hem kültürel hem de sanatsal anlamda bize yol göstereceği düşünülmektedir.

Kaynak açısından önemli bir yere sahip olan Ahmed Safi'nin *Sefinetü's-Safi* adlı eserinde, udun aksamlarına dair kullanmış olduğu bazı terimler göze çarpmaktadır. Bu terimler, günümüzdeki ud kısımlarına verilen adlarla karşılaştırıldığında şu şekilde ifade edilmektedir (Tıraşçı ve Özfıdan, 2017, s.1265):

<u>Günümüzde kullanılan</u>	<u>Ahmed Safi'ye Göre ifade edilen</u>
Klavye	Vech
Sap Kısmı (Avuç içinde olan kısım)	Zahr
Tekne	Kas'a
Eşik	Enf
Sap	Rakbe
Burguluk	Bencâk
Burguluk 2 (Üst eşik ile gara arası)	Mestere
Burgular (Akort yapılan kısım)	Asâfir
Burgu Yuvaları	Hurûk
Teller	Evtâr
Mızraplık	Rakne
Udun göğüs kısmındaki oyuklar (3 tane)	Şemse/Şemsiyât
Tekne dilimleri (Udun arka kısmı)	Barât
Ud mızrabı (Bağ)	Zahme

Ud mızrabı (Kartal kanadından yapılan)

Rişetü'n-nesr

Yukarıda verilen bilgilerde görüldüğü gibi, tarihsel süreci ele alındığında udun, o dönemde kullanılan dilin yapısına ve tanımlamalarına göre de evirildiği gözlemlenmiştir. Dolayısıyla udun, var olduğu ve icra edildiği dönemin kültürel boyutlarını da taşımakta olduğu söylenebilir.

Udun Türk Musikisindeki Yeri

Türk Musikisi çalgıları arasında udun, ayırt edici ses tonu özelliği ile hep dikkati çeken bir tarafı olmuştur. Aynı zamanda ud, Türk Musikisi çalgıları içerisinde bas karakterli yapısı ve frekans aralıklarının da geniş olması nedeniyle çokça tercih edilmiştir.

Türk Musikisi çalgılarının “gitarı” olarak da addedilen ud, gerek armonik yapısı gerekse karakteristik sesi sayesinde çalgılar içerisinde kendisini her zaman belli eden bir üsluba sahip olmuştur. Perdesiz bir çalgı olma özelliği sayesinde Türk Musikisi perde sistemini tam anlamı ile icra etme yetisine sahip olmakla birlikte udun çalgılar içerisinde en içli (duygulu) sese sahip olanı olduğu da bilinmektedir.

Geleneksel bir çalgı olan ud, aynı zamanda iyi bir eşlik çalgısı olarak da bilinmekte ve bu yönü ile de icra edilmektedir. Sadece saz musikisinde (enstrümantal müzik) değil, bir soliste refakat edilmesi esnasında da ud kendi kendisine yetebilen nadir çalgılardandır. Soliste eşlik sırasında gerek oktav aralığı ve gerekse tonal zenginliği bakımından tercih edilmektedir. Aynı zamanda teknesinin oluşturmuş olduğu doğal ve güçlü akustiği sayesinde birçok ortamda mikrofon kullanımına gerek kalmaksızın icra edilebilmektedir. Bu bağlam göz önünde bulundurulduğunda ud, kendisinden elde edilen doğal sesi ve akustiği sayesinde çoğu alanda (konser salonları ve açık alanlar) tercih edilmesini de sağlamaktadır. Udun akustiğine ve ölçümlerine dair yapılan çalışmalarda, çalgının mızrap darbesinden sonra ortaya çıkan ses şiddetinin belirli aralıklarda yükselerek oluşturduğu frekanslar ve harmonikler, “LTAS” denilen analizler ile ortaya konulmuştur. Böylelikle uda ait karakteristik tınların nasıl oluştuğu ve bu tınlar sonucunda ortaya çıkan rezonans bölgelerinin ses oluşumuna sağlamış olduğu katkılar da gözlemlenmiş olmaktadır (Değirmenli, 2017, s.28).

Türk Musikisi bestekârları incelendiğinde udun sadece sözsüz (enstrümantal) eserlerin değil, sözlü eserlerin bestelenmesinde de en çok kullanılan çalgıların arasında olduğu gözlemlenmektedir. Ud kullanarak beste yapan bazı sanatçılara örnek verecek olursak: Mısırlı İbrahim Efendi, Ali Rifat Çağatay, Kadri Şençalar, Selahattin İçli, Yesari Asım Arsoy, Selahattin Pınar, Cinuçen Tanrıkorur gibi isimleri sayabiliriz. Bestekârlar udun tınısal zenginliğinin ve karakteristik sesinin yansımalarını eserlerinde kullanarak çok sayıda eserler meydana getirmişlerdir. Tarihin en derinlerinden gelen ve özümsemiş olduğu tarihin zengin tınlarını da yapısında barındıran ud, bu özelliğiyle de her zaman ilgi çekici bir çalgı olmuştur. Dolayısıyla eserlerini ud icra ederek ortaya koyan bestekârların bu ilgi çekici sesin etkisine (tınısına) de kapıldıkları söylenebilir.

Ud, aynı zamanda insan ruhu üzerinde bırakmış olduğu etki göz önüne alındığında “Türk Din Musikisi” alanında da oldukça fazla icra edilmektedir. Udun etkisini Farabi ve İbn-i Sina şu şekilde ifade etmektedir: “*Ud, insan gırtlığından sonra en mükemmel ve meşhur müzik âletidir.*” (Muhammed ve Arslan, 2007; aktaran Koç, 2015, s.127). Ud, Türk Din Musikisi kapsamında verilen çoğu konserde kullanılmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye genelinde devlet bünyesinde bulunan birçok “Türk Tasavvuf Müziği Topluluğu” korusu, udu kendi bünyesinde mutlaka barındırmaktadır. Tasavvuf müziğinin vazgeçilmez tematik müzik tınlarının, udun özgün mızrap darbeleri ile icra edilen eserlere her zaman bir dinamizm kattığı söylenilebilir. Bu bağlamda, tasavvuf musikisi içerisinde icra edilen ilâhi formlarında kullanılmış olan uda yönelik mızrap biçimleri de bazı araştırmalarda ortaya konmuştur. Bu araştırmalara örnek teşkil eden ve makamsal açıdan yaklaşan Koç; Hicaz, Segâh, Nihavend, Uşşak, Eviç, Sabâ, Acem-Aşîrân ve Rast makamlarında uygulanan ve aynı zamanda tasavvufî (zikri) bir çalgı olan udun mızrap darbelerini göstermiştir (Koç, 2015, s.130-137). Ud, aynı zamanda Türk Musikisi eğitiminde kullanılan çalgılar arasında da öncelikli olarak yer almaktadır. Gerek makamsal ezgilerin ve oktav aralıklarının icrasına ve gerekse mikrotonal perdelerin rahat bir şekilde aktarılmasına imkân sağlayan bir çalgı olması nedeniyle Türk Musikisi eğitiminde sıklıkla kullanılmaktadır.

Udu “Geleneksel Türk Sanat Müziği” icrası dışında “Türk Halk Müziği” icrasında da görmekteyiz. Özellikle doğu illerine ait yöresel ezgilerin seslendirilmesinde udun kullanıldığı bilinmektedir. Örneğin; Elazığ yöresine ait türkülerin ve bu türkülere ait farklı formların (hoyrat, divan, elezber vb.) icrasında ud sıkça kullanılmaktadır.

Udun Tarihsel Dönemleri

Udun tarihsel gelişimi ele aldığında birçok dönemin incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu tarihi süreçler ud için oldukça önem taşımakla birlikte gerek yapısal özellikleri gerekse icra stilleri hakkında bize önemli bilgiler vermektedir. Dolayısıyla Antik Mısır döneminden, Cumhuriyetin kuruluşuna kadar olan dönemler aşağıdaki başlıklar halinde sıralanarak gerekli bilgilere yer verilmiştir.

Antik Mısır'dan Antik Yunan'a Kadar Olan Dönem

Udun icat edilmesi konusunu antik Mısır firavunları dönemine kadar götürülenler olmakla birlikte, bu çalgının daha ziyade Farabi'nin icadı olduğu ve asıl şeklini de onun sayesinde kazandığı yönündeki düşünceler ağırlıktadır.

Orta Asya'nın birçok yerinde, hemen hemen iki bin yıl öncesinin kalıntılarında içi oyulmuş tek bir ağaç gövdeli, sapa ve burgu kutusuna doğru sivrilen armut biçiminde ud şekillerine rastlanmaktadır. “*Semerkant heykелcileri, Airtam firizleri, Ganthara heykelleri, Çin Türkistan'ı fresklerinde bu çalgıyı sık sık görmek mümkündür. Bunlar arasında en eski belge MÖ VII. yüzyılda Batı Türkistan'da pişmiş topraktan yapılmış heykелciktir.*” (Can ve Can, 1995, s.8).

Hız. Muhammed Dönemi

Bu dönemde İran'da sıklıkla görülen ud şekilleri Arap ülkelerinde yaygınlık göstermiştir. Eski kaynaklar incelendiğinde bazı rivayetlere göre “İbn'ül Haris” adında bir kişi udu getirip Mekke'de yaymıştır. Diğer bir rivayet ise “İbn-i Sûreye”nin udu Hicaz'a getiren kişi olduğu söylenmektedir. İbn-i Sûreye'nin, udu ilk kez Kâbe'yi tamir etmek üzere (684 yılında) İran'dan gelen işçilerin ellerinde gördüğünü ifade etmiş olmasının ışığında udun “Mizhar” denilen eski bir çalgının yerini almış olduğu gözlemlenmiştir.

Bu dönem ele alındığında öne çıkan ortak görüş, udun da içinde bulunduğu bir takım icra topluluklarının var olduğudur. Söz konusu icra topluluklarında bugünkü adı ile *orquestra şefi* olarak o dönemin önde gelen ismi “İbrahim El-Mevsili”dir. Bu dönemde

yaşayan ve çok sayıda eser besteleyen ünlü isimlerden birisi de “El-Vâsık”dır. 8. yy’da “Zalzal” ünlü müzikçi tarafından ise farklı bir ud geliştirilmiştir. Bu uda, bugünkü adıyla *tekne* dediğimiz kısma “rezonans sandığı” ve sap kısmı geliştirilerek eklenmiştir. Şekil olarak balığı andırdığından dolayı o dönemin tabiriyle “Udü’s Sabbut” adı verilmiştir. Aynı zamanda günümüzde Doğu müziklerinin icrasında kullanılan birçok perde (koma sesler) “Zalzal Perdeleri” olarak müzik literatürüne geçmiştir (Can ve Can, 1995, s. 9-10).

İslâm Öncesi Türk ve Çin Topuluklarından XI. Yüzyıla Kadar Olan Dönem

Çin kaynaklarına bakıldığında mızraplı çalgıların nerdeyse iki bin yıl öncesinde Türkistan bölgesinden gelip sap kısımlarının kısaldığı ve bunun adına ise “Hupu, Huypu” denildiği görülmektedir. Bugün Çin’de çalınan telli bir çalgı olan “Pipa” adı da söylenmektedir.

Udun kökeni için kayda değer nitelikte olan bazı söylemler arasında Sarı’nın şu sözleri önem teşkil etmektedir: “*İslâm kaynaklarının uda ve kaz göğsüne benzettikleri çalgı, kısa boyunlu pipa tipi olabilir. Udun kökeni burada aransa yeridir.*” (Sarı, 2012, s.16). Burada “Çin Udu” olarak adlandırılan ve Han Dönemi’nde Çin’de görülen “Pipa” *adlı çalgı*, udun tarihsel süreci düşünüldüğünde önem arz etmektedir. Aynı zamanda 9. ve 11. yüzyıllarda mağaralarda bulunan duvar resimlerinde Uygurlara ait ud resimleri de mevcuttur. Uygur udlarının daha armudi şekilde olan yapıları Çin’de bulunan udlarinkiyle karşılaştırıldığında, Uygur udlarının saplarının daha kısa ve teknelerinin de daha uzun olduğu görülmektedir (Can ve Can, 1995, s.8).

Emeviler ile Farabi Arasındaki Dönem

Bu dönemde Yunan (Grek), İran ve Hint felsefe yapılarının yapıtlarının Arapçaya yapılan çeviriler aracılığıyla İslâm ilmine dâhil olduğu görülmektedir. Yunan (Grek) müzik sisteminde var olan birtakım terimlerin, İslâm müziğine dâhil edilmesine çalışılarak Grek terimlerinin bazıları Arapça anlamlarıyla eşleştirilmiştir. Bu dönemde göze çarpan bir olgu da “Grek Ethos” kavramının bakış açısidir. Grek Ethos’un kurmuş olduğu müzikal ilişkiler içerisinde ud hakkında bazı bilgiler de bulunmaktadır. Bu bilgiler arasında ise on iki burcun udun burguları, telleri ve perdeleri ile olan bağlantıları sunulmaktadır.

Bu dönemde sırasıyla El-Kindi, Farabi ve İbn-i Sina gibi büyük İslâm âlimleri müzik bilimine büyük katkı sağlamışlardır. Aynı zamanda Türk bilgini Farabi, uda yönelik çok önemli buluşlar ortaya koyması ve de bir ud icracısı olmasıyla bilinmektedir. Farabi, matematik boyutuyla hem biçimsel hem de ölçüsel olarak ud üzerinde birçok buluş meydana getirmiştir. Tarihsel kayıtlara bakıldığında, Farabi'nin udu icat eden ilk kişi olarak sözü geçse de kaynaklarda bu bilgiye kesin olarak rastlandığı söylenemez. Uda ayrı bir önem veren Farabi, yazmış olduğu “Kitabü'l Musika'l Kebir” adlı eserinde ise ud için “*Diğer çalgıların arasında en mükemmel olanı*” gibi dikkat çekici bir ifade kullanmış olması da göze çarpmaktadır.

Bu dönemdeki önemli diğer bir isim de Ziryab'dır. Kendi yaptığı bir ud mevcut olmakla birlikte Ziryab, var olan dört telli uda beşinci teli ekleyen kişidir. Ziryab Bağdat'ı bırakıp Endülüs'e (yani bugünkü İspanya'ya) gitmiş ve orada bir müzik okulu kurmuştur. O dönemdeki diğer bir önemli müzik teorisyeni olan “El-Kindi” ise kendi yazmış olduğu eserlerde ud hakkında bazı bilgiler vermiştir. El-Kindi'nin Yunan (Grek) müzik teorisini ud üzerinde uygulama üzerine çalışmaları bulunmaktadır. Daha sonra yapı ve perde aralıkları açısından uda yönelik çeşitli bilgiler veren İbn-i Sina, “Kitabü'ş Şifa” adlı eserinde bu konuları açıklamıştır (Can ve Can, 1995, s.10-12).

İran Sasani Devleti ile Endülüs İslâm Devleti Arasındaki Dönem

Sasaniler döneminde yaşayan ve *Kopuz* çalan Barbut'un var olan ünü nedeniyle kopuza “barbat” adının verildiği efsaneler arasında söylenmektedir. Bu dönemde *barbat* çalgı olarak önemli bir yere sahipken, o dönemin yazılı kayıtları altına alınırken ud olarak da nitelendirilmiştir. Bu durum Sarı'ya göre: “*Bir söylentiye göre barbat yerine ud adını ilk koyan kişi İbn Harezmi'dir.*” şeklindedir (Sarı, 2012, s.17-18). Kopuzun daha sonra Endülüs'e yayılarak ün kazandığı ve oradan da Avrupa'ya yayıldığı çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir (Gazimihal, 1961, s.260).

Ud 9. ve 10. yüzyıllar arasında “Endülüs Müslümanları” ve “Haçlı Seferleri” sayesinde Avrupa'ya açılarak tanınmaya başlamıştır. 19. yy'da ise bugün hepimizin bildiği “Lavta” olarak Anadolu'da var olmuştur. Yarman Lavta ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: “*Beşli aralıklara akort edilmiş dört tane çift tele sahip olan “Tampere Perdeli” Lâvta'nın gelişi, zaten bilinen udun yapısını dönüştürmüş ve ud, bugün bildiğimiz*

on bir telli şekle bürünmüştür.” (Yarman, 2002, s.16). Endülüs’te bazı minyatür/oymacılık sanatı eserlerinde birçok çalgı ile birlikte udu da andıran çeşitli figürlere ve motiflere rastlanmıştır. Aynı zamanda yine Endülüs’te fildişi çalıcı materyal ile Bağdat halifelerinde var olan madalyon üzerindeki çalgı kabartmaları birbirine çok benzemekle birlikte bunların udu andırdığı da görülmektedir (Sarı, 2012, s.18).

Türklerin İslâmiyeti Kabulünden İtibaren XII. Yüzyıla Kadar Olan Dönem:

Kopuz, içlerinde udun da olduğu ve diğer çalgıları da kapsayan bir isim olarak Türkler tarafından kullanılmaktadır. Bu isimler “Koboz”, “Kehopza” ve “Koboz” şeklindedir. Kaşgarlı Mahmut’un 9. yüzyıla tarihlenen “Divanu Lügati’t Türk” adlı eserinin birçok yerinde kopuzu “ud” olarak ifade ettiği görülmektedir. Bu anlamda kopuz, ud ile olan bağlantısı bakımından önem teşkil etmektedir. Bağdat’ın 762 yılından sonra İslâm coğrafyasının en önemli kültür ve sanat merkezi hâline gelmesiyle birlikte ud farklı bilim insanlarının ilgisini de çekmeye başlamıştır. Bu bilim insanlarından birisi olan matematikçi İbn Yunus ud için, “Kitabü’l Udud Ve’s Suud Fi Ensa Evsafü’l Ud” adında bir eser ortaya koymuştur. Daha sonra En-Nuveyr ise “Nihayetu’l Arab”ı, Muhammed İbn İsmail ise “Sefinetu’l Mülk” adlı eseri ortaya koymuştur (Can ve Can, 1995, s.9).

Müslümanların İspanya’ya yapmış oldukları fetihler sayesinde ud çalgısı Avrupa halklarına tanıtılmıştır. Ud, Endülüs’ün (bugünkü İspanya’nın) Sevilla, Toledo, Granada ve Malaga gibi önemli şehirlerindeki bilindik ve kullanır hâlini artık almaya başlamıştır. Müslümanlar tarafından birçok müzik okulu açılmış ve bu okullara Avrupa’nın farklı ülkelerinden çok sayıda öğrenci gelmiştir. Ud, Avrupa’da 12. yy’a kadar “Lute” ismi ile anılmış ve kullanılmıştır.

Rönesans ve Endülüs İslâm Devleti Sonrasındaki Dönem:

Gitarın atası olarak kabul edilen ud, Müslümanların bu çalgıyı İspanya genelinde tanıtıp yaygınlaştırmış olmalarına rağmen Rönesans Dönemi’nin başlangıcına kadar diğer Avrupa ülkelerinde fazla kullanılmamıştır. Daha sonra Haçlı Seferleri aracılığıyla Avrupa’nın birçok bölgesine yayılan ud, Rönesans Dönemi’nin en gözde çalgıları arasındaki yerini almıştır. Hatta 17. yy ortalarında Fransa’daki prenseslerin ve saray hanımlarının ud çaldıkları kaydedilmiştir.

Udun “Mano” ve “Vihuela” olarak adlandırılan şekli, gövde bakımından gitara benzemektedir. Diğer yandan Barok dönemde kullanılan 24 telli “Theorbo” ve “Chitarrone” gibi büyük modeller de yapılmıştır. Handel ve Bach dönemine kadar ud kullanılırken Haydn bu kullanımı reddederek orkestra bünyesinde uda yer vermemiştir. Bu dönemde bazı meşhur ud yapımcılarının da olduğu görülmüştür. Bu yapımcılardan bazıları: “Bologmond Maler”, “Nikolaus”, “Schonfeld”, “Hane Frei” ve “Tieffenbrucker” olarak bilinmektedir (Can ve Can, 1995, s.10).

Selçuklu Devleti ile Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki Dönem

Ud, Selçuklu Devleti döneminde de önemini koruyan bir çalgı olmakla birlikte zafer merasimlerinde, saraylarda, elçilik kabullerinde kullanılmıştır. Bu dönemin en önemli ud icracıları arasında “Kemalu’z Zaman”, “Ebu’l Hakem El-Bahyli” ve “Safiyuddin Urmevi”yi saymak mümkündür.

Safiyuddin Urmevi bir ud icracısı olmasının yanı sıra, “Mugni” olarak adlandırılan uda benzer bir çalgı da yapmıştır. 14. yy’da İbn Et-Tahhan aracılığı ile kaleme alınan “Havi El-Fünun” ve “Salvatü’l Mahzun” adlı eserlerin içerisinde, udun yapısı ve nasıl üretileceği konusunda birtakım açıklamalarda bulunulmuştur. Tahhan, aynı zamanda udun çeşitli iklimsel koşullarda karşılaşılabileceği zorlukları da anlatarak çalgının bakımı konusunda da bilgiler vermiştir (Can ve Can, 1995, s.14).

XIV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Osmanlı’sının Sonuna Kadar Olan Dönem:

Bu dönemde ilk göze çarpan ve unsur, 1355 yılında “Amasyalı Şükrullah Çelebi” ye ait “Kenzü’t Tuhaf” ansiklopedisinin yazılmasıdır. Bu ansiklopedide udun yapım aşamalarına dair bilgiler verilmektedir. Çelebi’ye ait olan diğer bir yapıt olan “Edvar-ı Musiki”de ise ud yapımı, udun nasıl akort edileceği ve telleri konuları hakkında anlatımlar bulunmaktadır (Can ve Can, 1995, s.15). Aynı eserde, ud üzerinde parmakların hangi notaya basılması gerektiği konusu da ele alınmış ve bu yerler resmedilerek şematik olarak gösterilmiştir. Ud tellerinin duruşu, isimleri ve nasıl çalınacağına dair metotsal bir anlatım da “Edvar-ı Musiki” içinde gösterilmiştir (Kamiloğlu, 2008, s.171-178).

Osmanlı'da, 15. yy'da II. Murat Han'ın müzik âşığı olması nedeniyle çevresinde birçok sanatçının toplandığı ve udun Osmanlı müzik hayatında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Kitabü'l Edvar'da ud, tüm çalgıların anası olarak nitelendirilmiş ve musiki ilminin de ud üzerine kurulduğu ifade edilmiştir. Bu dönemde kullanılan divan şiirlerinde uda sık sık atıflarda bulunulmuş, aynı zamanda etimolojik (ağaç) anlamıyla da kullanılmıştır. Şairler aynı zamanda udu ateş, ot gibi anlamlarıyla kullanırlarken bazen de suskun ve durağan anlamlarıyla da kullanmışlardır. Yine ud üzerinden yola çıkılarak Bâki tarafından yazılan bir şiirde ud, ağlayıp inleyen bir nesne olarak tasvir edilmiştir (Özalp, 2000, s.170).

“ Kaddümi Çeng, ekşimi Rûd eyledin

Cismim âteş, cânımı Ud eyledin”.

15. yy'da yazılan “Kitab Keşfü'l Humum” adlı eserde ise uda ait şekilsel bilgiler ve yapım aşamasında kullanılacak olan ağaçlar hakkındaki diğer bilgiler yer almaktadır. Yine bu dönemin en önemli isimlerinden birisi olan Abdülkadir Meragi'nin ortaya koyduğu eserlerde uda dair çok önemli bilgiler sunulmuştur. Meragi yazmış oldu eserde uda ilişkin birkaç farklı modeli de anlatmaktadır. Bu modeller, sekiz teli (dört çift) olan “Ud-ı Kadim” ve beş telli olan “Ud-ı Kamil”dir. Aynı zamanda Seydi tarafından yazılan “El-Matla” adlı eserde ise udun akort sistemi hakkında bilgiler de verilmiştir.

Ud, 16. yy'da popüler bir konuma gelmiş olmasından, farklı kaynaklarda resimlerinin olmasından ve birçok farklı modelinin ortaya konmasından meydana gelmiştir (Soydaş, 2007, s.47). 15. ve 16. yy'da Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman ve II. Bayezid gibi müziğe ve sanatçıya değer veren padişahlar birçok ud icracısını himayeleri altına almışlardır. Aynı zamanda bu dönemde musiki ile tedavi yapılan “Darüşşifalar”da ise ud, kullanılan çalgılar arasındaydı (Can ve Can, 1995, s.21).

17. ve 18. yy'da ud artık yerini tanbura bırakmıştır. Bu dönemin önde gelen yazarlarından birisi olan Dimitri Cantemir; “*Sazların en güzeli tanburdur.*” diyerek daha önceden söylemiş olduğu “En gelişmiş ve en önde gelen çalgı uddur.” şeklindeki deyimini ötelemiştir. Evliya Çelebi 1637 yılında İstanbul'da var olan ud icracılarının sayısını 6, tanbur çalanların sayısını ise 300 olarak belirtmiştir. Bunun üzerine Farmer, Evliya Çelebi'nin bu bilgiyi vermesindeki gerekçeyi tanbur'a olan ilginin udu geri atması olarak yorumlamıştır

(Sarı, 2012, s.24). Hatta udun bir zamanlar Klasik Türk Müsikîsi dışında bırakılmış olduğu da gözlemler arasında yer almaktadır (Akdoğan, 2010, s.322).

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi

19. yy sonlarına gelindiğinde ud, Arap kültüründen alınıp benimsenmeye başlanmıştır. İstanbul'da 1870'lerin başlarında Mabeynci Basri Bey ud icra etmeye başlamıştır. Aynı zamanda "Şakir Paşa" ve Kahire'de eğitim alıp İstanbul'a gelerek ud icra eden "Udi Afet" bu çalgının yayılmasında önemli rol oynamışlardır. Daha sonra "Ali Rıfat Çağatay", "Refik Talat Alpman" ve "Şekerci Cemil Bey" gibi iyi ud sanatçıları da yetişmiştir (Öztuna, 2006, s. 458).

Ud kayıtlarına rastlanan ve aynı zamanda söyleyerek de icra ettiği birçok taş plakları bulunan "Udi Nevres Bey" önemli ud icracıları arasında yer almaktadır. Son döneme doğru gelindiğinde "Udun Paganinisi" diye adlandırılan ve aynı zamanda ileri düzeyde de çello çalan "Şerif Muhiddin Targan", Leopold Godowaki ve Fritz Kreisler gibi ünlü birçok virtüözün de dikkatini çeken tanınmış ud icracıları arasında yer almaktadır (Can ve Can, 1995, s.20-22). Hukukçu ve besteci olan Hüseyin Saadetin Arel ise Cemal Efendi ile Şekerci Cemil Efendi'den öğrenmiş olduğu udu, bazı çoksesli eserlerinde kullanmıştır.

Udun 21. Yüzyılın Popüler Kültüründeki Yeri

"Popüler Kültür" kavramı, Amerika'da kitle kültürü adı altında, elit kesimin kültürüne karşı yaşayan halkın kültürünü karşılaması olarak adlandırılmaktadır. 19. yy'dan sonra sanayi devrimi ve endüstriyel gelişimler sayesinde ivme kazanan kapitalizm, iletişim araçlarını da ele geçirerek kendisini göstermeye başlamıştır (Coşgun, 2012, s. 841). Bu devrimler sonrasında ise gündelik yaşamımıza yönelik olarak "Popüler Kültür" kavramı ortaya çıkmıştır. Sanatsal bakış açısı ile değerlendirildiğinde, "Popüler Kültür" kavramı çoğu zaman "gelip geçici" gibi algılansa da aslında günümüzde varlığını birtakım yenilenmeler sonucu devam ettiren bir unsur olarak görülmektedir.

Popüler kültürün yapısını ortaya koyan "Popüler" kavramı ise Özbek'e göre şu şekilde ifade edilmiştir: "*Popüler kelimesinin günümüzde kullanıldığı hâliyle iki temel anlamı vardır. Hâkim olan birinci anlamda popüler, yaygın olarak herkesçe beğenilen,*

tüketilen anlamında kullanılmaktadır. İkinci anlamda ise popüler kelimesi popüler kültür, yüksek kültür tartışmalarından yola çıkılarak halka ait olan anlamıyla ön planda olmuştur.” (Özbek, 2002, s. 81). Popüler kültürün oluşma evrelerine ve ilk anlamına bakıldığında toplumu oluşturan bireylerin, bir ürüne olan taraftarlığından ya da o ürüne sahip olmasından değil, çoğunluğu oluşturan kesimin o ürünü benimseyerek tercih etmesinden meydana gelmektedir (Alemdar ve Erdoğan, 1994, s. 99-110). Dolayısıyla popüler kültürü oluşturan toplum bireylerinin hangi tarafta durdukları ve çoğunluk olarak neyi seçtiklerinin önemi de açıklık kazanmaktadır.

Toplumlar içinde oluşan sosyalleşme ve bu sosyalleşme sonucunda ortaya çıkan hızlı tüketim çılgınlığı ile kökünü tarihin derinliklerinden alan çalgıların da bu akıma ayak uydurarak birtakım değişimler geçirdikleri söylenebilir. Bu değişimler ele alındığı zaman, müzik yapısının içerisinde oluşan birtakım farklı melodik unsurların veya farklı müzik türlerinin, birbirleri arasındaki melodik alışverişin yaratmış olduğu kurgular sayesinde çalgıların da kendi misyonları dışındaki alanlarda kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bunun en belirgin nedeni, toplumların hızlı tüketim çılgınlığını dinlemiş oldukları müziğe de aktarmalarıdır. Bu hızlı tüketimin getirmiş olduğu müzik çeşitliliği ise birçok farklı müzik kategorilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu müzik çeşitliliğine bağlı olarak üretilecek olan şarkıların ve albümlerin de insanlara farklı şekillerde sunulmaları gerekliliği oluşmuştur. Şarkıların toplumların üzerindeki etkileri ele alındığında Wicke'nin şu sözleri bu anlamda önem teşkil etmektedir: “[Şarkılar] duyuşsal dayanışmayı üretirler, bireyi ilerlemenin cüretkârlığına karşı dirençli yaparlar ve onun tek başına değiştiremeyeceği şeylere katlanmasına yardımcı olurlar” (Wicke, 2006, s. 244). Popüler kültür kavramının müzik endüstrisi üzerinde oluşturmuş olduğu bu durum göz önüne alındığında, çalgıların da bu sisteme ayak uydurması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Popüler kültürün Türkiye'deki etkisini başka bir açıdan anlamak için Tanzimat Dönemi'nde var olan müzikal eğlence anlayışının yapısı ele alınabilir. O dönemde halk kendi içinde daha dengeli ve sakin bir sanatsal bakış açısı sergilerken, günümüzde sanayileşmeye ve modernizme bağlı olan toplumların kapitalizme ve tüketime dayalı müzik anlayışının bir sonucu olarak popüler kültür hızlı bir değişim ve dönüşüm süreci içerisine girmiştir.

Günümüzdeki popüler kültür ve müzik algısı ekseninde değerlendirildiğinde udun geçmişten aldığı gücünü hâlâ yaşatan önemli çalgılar arasında yer aldığı görülmektedir. Udun tarihsel süreçleri ele alınıp incelendiğinde bu çalgının popüler kültür adı verilen ve büyük bir hızla değişen müzik endüstrisi içinde bile kendi benliğini koruyarak nesiller arasındaki etkileşimi 21. yy müziklerine aktarmakta olduğu söylenebilir. 21. yy’da kullanılan farklı müzik türlerinde (Pop, Rock, Edm, Rap vb.) udun mistik tınısına büyük ölçüde yer verilmektedir. Udun, farklı müzik kategorilerinde kullanılmasının nedenlerinden birisi de kendi içinde barındırdığı tonal (armonik) yapısı ile frekans aralıklarının birçok müzik türünde istenilen melodik yapıyı karşılamasından dolayıdır. Oktav aralıklarının günümüz popüler müziğinde kullanılan çoğu ezgi yapılarını icra edecek düzeyde olması, udun sahip olduğu büyük teknik avantajlar arasında sayılabilir.

Çoğu albüm kayıtlarında, bas karakterli bir ses yapısına ve duygusal bir tınıya sahip olması, udun pek çok albüm kaydı için tercih edilmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda Türk halkının ud sesine olan aşinalığından dolayı, neredeyse tüm müzik türlerinde uda yer verilmektedir. Toplumların herhangi bir şarkıyı ya da albümü dinlerken kendilerinde var olan kültürel çalgıların tınılarını duymaları, bu bağlamda olumlu bir davranış olarak hissedilmektedir. Dolayısıyla da ud, hem tarihsel kültürün bir parçası hem de günümüz müzik sektörünün vazgeçilmez bir çalgısı olarak kendisine hatırı sayılır bir yer edinmiştir.

Udun popüler kültürde var olması, aynı zamanda müzik eğitimi veren kurumların çoğalmasıyla da meydana gelmiştir. “Konservatuvarlar”, “Güzel Sanatlar Liseleri”, “Müzik Eğitim Fakülteleri”, “Özel Müzik Kursları” gibi birçok eğitim merkezinde ud bölümlerinin olması bu çalgıya olan ilgiyi de arttırmaktadır. Dolayısıyla da eğitimi verilen bu çalgının yeni nesillere aktarılması sayesinde 21. yy’ın müzik endüstrisinde yapılacak olan yeni albüm çalışmalarına ud sesinin dâhil edilmesi de sağlanmış olacaktır. Ud sadece Türkiye’de değil, popüler kültür etkileşimi sonucu birçok ülkede de müziğin farklı dallarında kullanılmaktadır. Sözgelimi Balkan müziğinde, Yunan müziğinde, Ortadoğu ve Asya müziklerinde, İspanya ve Portekiz gibi Endülüs kültürel mirasına sahip Akdeniz ülkelerinin özgün folklorik müziklerinde udun sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

Sonuçlar ve Öneriler

Dijitalleşen dünya ve buna bağlı olarak her an değişime uğrayan müzik endüstrisinin, toplumlar üzerinde oluşturduğu etki nedeniyle kültürel bir erozyona uğradığı yapılan bu araştırma kapsamında ortaya çıkmaktadır. Bu kültürel erozyon, kendisini “popüler kültür” olarak tanıtmış olsa da müzikal ve tarih bakımından ele alındığında “müzikal dejenerasyon” kavramı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla da köklü bir tarihe sahip olan udun, bu alan (dijital dünya) içerisinde de varlığını sürdürmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, udun, kendisine özgü karakteristik tınısıyla farklı müzik kategorileri kapsamında kayıt altına alınarak varlığını yeni müzik düzeni (popüler müzik kültürü) içerisinde de devam ettirmesinin önemli olduğu sonucuna varılmıştır.

Udun sadece kendi alanında (Klasik Türk Müziği) değil, farklı alanlarda yapılan müzikal çalışmalarda da kullanılarak gelecek nesillere aktarılmasında önemli rol oynayacağı, bu çalışma kapsamında ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de teknolojinin yeni trendler hâlinde sunmuş olduğu müzik sektörünün yakından takip edilerek udun bu alanlardaki icrası üzerine de farklı çalışmaların yapılması önerilmektedir. Böylelikle ud sesinin kulaklardan silinmeyeceği ve bu çalgının zamanla unutulup yok olmasının da engel önüne geçilmiş olunacağı düşünülmektedir.

Müzikal ve kültürel bir bakış açısıyla ele alındığında, udun hem öğretilip hem de öğrenilmesinin, bu çalgının varlığını sürdürmesi açısından hayati bir öneme sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Bu nedenle de müzik eğitimi sırasında bugüne taşıyan tarihsel süreçlerin öğrenciye aktarılmasının ve bu farkındalık bilinciyle birlikte öğrencinin günümüzün popüler kültür eksenindeki müzik sisteminde ortaya çıkan şarkı formlarını icra etmesinin yerinde olacağı söylenebilir. Aksi hâlde udun sadece albümlerin ve şarkıların içinde öylesine yer dolduran bir çalgı olmaktan öteye gidemeyeceği gibi bu durumun kendi kültürel mirasımızın da yok olmasına neden olacağı öngörülmektedir.

Udun popüler kültürde var olmasının diğer bir sebebi ise sadece Türk toplumu tarafından değil, farklı kültürler tarafından da kullanılarak müzik sektöründe sesini duyurmasıdır. Öncelikli olarak Arap dünyasından başlayıp sosyal medya ve iletişim araçları sayesinde Avrupa’da icra edilen modern müzikler içerisinde bile uda yer verilmesinin, bu çalgının popülerlik seviyesinin küresel anlamda da korumasına yardımcı olduğu anlaşılmaktadır. Böylelikle udun *popüler kültür* seviyesinin, bu çalgının diğer toplumların

kendi müzik sektörlerinde de kullanması sayesinde artacağı söylenebilir. Bu bakış doğrultusunda, udun farklı kültürlerin müzik pratiklerindeki yeni melodik yapıların bünyesinde de icra edilmesi önerilmektedir.

Türk toplumunun içerisinde bulunduğu ve her an etkileşimde olduğu müzikal kültür kavramı, kendisini yineleyerek *popüler kültür* sistemi içerisinde var olmaya devam edecektir. Bu nedenle müzikal yapıyı hissedilir seviyede etkileyen bu sisteme (popüler kültüre) önyargılı bir şekilde değil, olgunlukla yaklaşılması gerekmektedir. Çünkü ülkelerin ekonomik durumlarına katkı sağlayan bir sektörün olduğu da unutulmamalıdır. Udun kendi karakteristik tınısından ödün vermeksizin farklı müzik kategorilerinde gerçekleştirilecek olan icralar sayesinde günümüz müzik sektörü içerisindeki popülerliğinin korunarak gelecek nesillere aktarılmasının gerekliliği de bu çalışmanın en belirgin sonuçları olarak ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, B. (2010). “Türk Din Mûsikîsi Dersleri”, 1. Bsk., Bilge Ajans, Ankara.
- Alemdar, K. ve Erdoğan, İ. (1994). “Popüler Kültür ve İletişim”, Ümit Yayınları, Ankara.
- Can, N., Can, M. C. (1995). “Tarih İçinde Ud-I”, Milli Folklor Dergisi, c. IV, Sayı: 26, s. 8-15.
- Can, N., Can, M. C. (1995). “Tarih İçinde Ud-II”, Millî Folklor Dergisi, c. IV, Sayı: 27, s. 20-23.
- Coşgun, M . (2012). “Popüler Kültür Ve Tüketim Toplumu”, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi , 1 (1) , 837-850.
- Dawe, K. (2003). “Lyres and the Body Politic: Studying Musical Instruments in The Cretan Musical Landscape”, *Popular Music and Society*, Volume 26, No:3 New York: Routledge., 263-283.
- Değirmenli, E . (2017). “Türk Müziği Telli Çalgılarının Akustik Analizlerinde Kullanılan Yöntemler”, *Gazi University Journal of Science Part C: Design and Technology*, 5(2), s. 23-35.
- Gazimihal, Mahmut. R. (1961). “Musiki Sözlüğü”, 1.Baskı, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, s. 259.

Küçükkebe, M . (2013). “Etnomüzikolojide Çalgı Odaklı Çalışmalar ve Kültürel Bağlamıyla Çalgı”, Sanat ve Tasarım Dergisi, 5(5), s. 118-131.

Muhammed, E. N., Muhammed, T. F. (2007). “Kitâbü’l-Mûsikâ’l-Kebîr, (tah. ve şerh Gattâs Abdümelik Haşebe, müracaa ve tasdîr Mahmûd Ahmed el-Hıfî)”, Kahire ts., s. 498; Fazlı Arslan, “Safiyüddîn Urmevî ve Şerefiyye Risâlesi”, AKM. Yay, s. 76. Ankara.

Özalp, M. N. (2000). “Türk Mûsikîsi Tarihi”, c. I-II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Özbek, M. (2002). “Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski”, İletişim Yayınları, Ankara.

Öztuna, Y. (2006). “Türk Musikisi Ansiklopedik Sözlüğü”, 1.Baskı, Ankara, Orient Yayınları, c. II, s. 458.

Sarı, A. (2012). “Türk Müziği Çalgıları Ud, Tambur, Kanun, Kemeçe, Ney, Kudüm”, Nota Yayıncılık, İstanbul.

Soydaş, M. E. (2007). “Osmanlı Sarayında Çalgılar”, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tanrıkorur, C. (2009). “Müzik Kültürü Dî”l, 2. Baskı, İstanbul, Dergâh Yayınları, s. 170.

Tıraşçı, M , Özfıdan, M . (2017). “Ahmed Sâfi’nin Sefinetü’s-Sâfi’sinde Mûsikî Bölümleri ve Ud’la İlgili Kısmın İncelenmesi”, Cumhuriyet İlahiyat Dergisi.

Uz, K. (1964). “Musiki İstılâhatı”, 2.Baskı, İstanbul, Küğ Yayını, s. 72.

Wickie, P. (2006). “Mozart’tan madonna’ya, (Çev. Dalaman, S.)”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Yaman, O. (2002). “16. ve 17. Yüzyılda Türk Çalgıları”, İstanbul.

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.8.2>

Volume 5/1 Spring

2021 p. 20-37

PEÇENEK - RUS - BİZANS TİCARİ FAALİYETLERİ PECHENEG - RUSSIAN - BYZANTINE COMMERCIAL ACTIVITIES

Emine DİKMEN*

ORCID iD: 0000-0001-9095-5342

ÖZ

IX. yüzyılın ortalarından itibaren bugünkü Ukrayna bozkırlarında görülmeye başlanan Türk boylarından biri de Peçeneklerdir. Kökenleri konusunda oldukça farklı görüşler dile getirilse de genel olarak onların, Batı Göktürk Kağanlığı'na bağlı Türk boylarından biri olduğu üzerinde durulmaktadır. Türkistan sahasındaki yaşayışlarına dair oldukça kısıtlı olan bilgilerimizle, onlar hakkında etraflıca görüş bildirmek, hemen hemen imkânsız hale gelmektedir. Ancak Türkistan sahasında yaşamış olan diğer Türk boyları gibi onların da aşağı yukarı aynı tür yaşayış tarzlarına ve tutumlara sahip olduklarını söylemek mümkündür. Bu çalışmada ele alınan konu, Peçeneklerin Ukrayna bozkırlarına gelişle birlikte saha üzerinde gösterdikleri siyasi hâkimiyetten ziyade onların çevre güçlerle yapmış oldukları ticari faaliyetlerdir.

Anahtar Kelimeler: *Peçenek, Rus, Bizans, Kiev, Ticaret.*

ABSTRACT

Since the middle of the 9th century, one of the Turkish tribes that started to be seen in today's Ukrainian steppes were the Pechenegs. Despite quite different opinions are expressed about their origins, it is generally emphasized that they were one of the Turkish tribes associated with the Western Göktürk Khaganate. With our very limited knowledge of their life

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaçağ Tarihi ABD, e-posta: dikmeneminenur@gmail.com.

and history in the Turkestan area, it becomes almost impossible to give a detailed opinion about them. However, it is possible to say that they were like the other Turkish tribes who lived in the Turkestan area, had more or less the same kind of lifestyle and attitude. The aim of this study will be the commercial activities of the Pechenegs with the surrounding forces rather than the political dominance of the Pechenegs when their arrival in the Ukrainian steppes.

Key Words: Pecheneg, Rus, Byzantine, Kiev, Trade.

Peçeneklerin ilk dönemlerine ilişkin aktarılan bilgilere göre onların, Issık Gölü civarında varlıklarını sürdürmüş oldukları ifade edilir. Yaşadıkları bölgenin sınırlarının, Sir Derya'nın orta kısımlarına kadar genişlediğini söylemek mümkündür. Ancak Göktürk Kağanlığı'nın (Türk Kağanlığı 552- 745) ortadan kaldırılmasından sonra kurulan Uygur Kağanlığı (745- 840), bölgedeki diğer Türk boylarını yerlerinden ederek, onları batıya doğru göçe zorlamıştır. Bunlardan biri olan Karluklar, Uzları itelemek suretiyle, onları Peçeneklerin meskûn oldukları alana sürüklemiş, Peçenekleri Yayık-Emba ve İdil nehirleri arasına göçe mecbur etmiştir. Bu yaşananlardan sonra Peçeneklerin batıya doğru ilerleyişi başlamıştır.

Peçeneklerin İdil Nehri civarına ulaştıklarında bölgede yerleşik gruplar, siyasi olarak düzenli bir sisteme sahip güçlerle yaşamlarını sürdürmekteydiler. İlerleyen zamanlarda, Peçenekler yüzünden başları büyük ölçüde ağrıyacak olan Hazarlar, bölgede adeta zincir gibi işleyen bir siyasi güce ve ticaret ağına sahiptiler. Onların hemen yukarısında yer alan bir diğer siyasi güç İdil Bulgarlarıydı. Her iki siyasi güç birbirlerinden çekinmekle birlikte yine de aralarında süregiden bir takım ticari münasebetler bulunmaktaydı. Burada Hazarların konumu her yönden daha avantajlı idi. Başlangıçta, her Türk boyu gibi göçebe kültüre sahip özellikler gösterirken, zamanla yaşadıkları çevrede ticaretin daha kârlı bir iş olduğunu fark eden Hazarlar, bu mesele üzerine ağırlık vererek topraklarını ve şehirlerini ticaretin getirisinden faydalanmak üzere bayındır hale getirmişlerdir. Hazarların İdil kıyısındaki aynı adı taşıyan başkenti, o dönemde adeta ticaret kervanlarının toplanıp, aynı zamanda taksim olduğu bir noktayı teşkil etmekteydi. Güney, kuzey, doğu yönlü ticaret kervanları ile batıda kalan Bizans kervanları, Hazar şehrine gelip burada belli bir gümrük vergisi ödedikten sonra, buraya getirilen ticari emtiayı satın alıp veya değiş tokuş edip, farklı rotalara doğru yola çıkmaktaydı. Bütün ticari rotaların kesişme noktasında olması, Hazar şehrinin önemini artırmaktaydı. Bunun farkında olan Hazarlar, ticarete dair işleyişin hiçbir şekilde zarar görmemesi adına her türlü tedbirleri almakta idiler. Yukarıda bahsedildiği üzere, Türkistan'daki hareketlilikler Peçenekleri, Yayık ile İdil arasındaki sahaya doğru göç etmeye mecbur bırakmıştı. Hazarların da kurulu düzenlerinin bozulmaya ve buna bağlı olarak ticarete yaşayabilecekleri dalgalanmaya sebep olacak herhangi bir tehdit, güçlerinin

doruğundayken isteyecekleri en son şeydi. Dolayısıyla, bu korkuları yersiz kalmamış, doğu kanadından yeni bir göç dalgası katlanarak gelmiş, sınırlarını tehdit etmeye başlamıştı. Bu yönde tedbir almak için hızla hareket eden Hazarlar, sadece Peçeneklere karşı değil, aynı zamanda kuzeyden gelen, yeni bir potansiyel rakip güç olan Ruslara² karşı da birtakım önlemler almakta gecikmemişti.

Ruslar olarak kastedilen İskandinavyalı (İsveçli) tüccarlar 800'lü yıllar itibarıyla nehir yollarını takip ederek İdil Nehri'ne ve dolayısıyla Bulgar (İdil) ve Hazar başkentlerine ulaşabilmekteydiler. Denizlerde olduğu üzere, nehirlerde de ilerlemekte oldukça hünerli olan Ruslar, erken denilebilecek zamanlardan beri bu nehir rotalarını kullanmayı öğrenmişlerdi. Bilhassa İskandinavların Avrupa içlerine doğru nehirler üzerinden kolayca ilerlemeleri, bu alandaki becerilerinden kaynaklanmıştır. İstilacılıkları ve yağmacılıklarıyla ünlü oldukları kadar iyi bir tüccar olan Rusların, güney destinasyonlarına kadar inip, rahatlıkla ticaret yaptıkları bilinmektedir. Hazarların yanında beliren bu iki potansiyel tehlikenin, Hazarları endişeye sürüklediği açıktır. Nitekim Hazarların 829-842 yılları arasında Ten (Don) Nehri üzerine "Sarkel"³ adlı bir kalenin yapımına başladığını kaynaklar detaylıca dile getirmektedir. 840'lı yıllarda bitirilen kale, Peçeneklerin batıya geçişini engeller nitelikte olmakla birlikte Ruslara karşı da gözetleme-savunma maksatlı kullanıldığı açıktır.⁴ Bununla birlikte Rus tehlikesini de hafife almayan Hazarlar, onların yanı başında bulunan doğu Slav boylarını hâkimiyetleri altına almak suretiyle kendi topraklarının kuşatılmasını önlemek için Ruslardan önce davranmıştır. Onlar, Hazar topraklarına yakın olan Vyatıçler, Sveryanlar ve Polyanları vergiye bağlamıştır. Dönemin Rus kroniklerinde 859 senesine ait bu hadise şu şekilde tasvir edilmiştir:

² Rusların kökenine dair tartışmalar günümüzde de devam etmektedir. Bir kısım Normanist araştırmacılar Rusların İskandinav kökenli halk olduğunu vurgularken, diğer kısım anti-Normanistler ise Rusların Slav kökenli bir halk olduğunu ve bazıları da Slavların bölgeye yerleşmesinden önce bile Rusların var olduklarını savunmaktadırlar. Bu konuda yapılan ayrıntılı birkaç çalışma için bkz. Vilhelm Thomsen, *The Relations Between Ancient Russia and Scandinavia and the Origin of Russian State*, James Parker and Co., Oxford, 1877; George Vernadsky, *Ancient Russia*, Yale University Press, USA, 1944; Henryk Paszkiewicz, *The Origin of Russia*, Philosophical Library, New York, 1954; M. I. Artamonov, *Hazar Tarihi Türkler, Yahudiler, Ruslar*, Tr. D. Ahsen Batur, Selenge Yay. İstanbul, 2019, s.377 vd.; L. Gumilev, *Drevnaya Rus i Velikaya Step*, Mısl', Moskva, 1989, s. 158 vd.; Omeljan Pritsak, "The Origin of Rus", *Russian Review*, V. 36, 1977, s.249- 273. ; M. Tihomirov, "Proishojdeniye Nazvaniya 'Rus' i 'Russkaya Zemlya'", *Russkoye Letopisaniye*, Nauka, Moskva, 1979, s.22-48, erişim ad: <http://litopys.org.ua/rizne/spysok/spys05.htm>, erişim tar. 02.03.2021.

³ Sarkel, Türkçe manasıyla 'Beyaz (Ak)-Sarı Kale' ya da 'Beyaz-Ak Ev'dir. Yapılan kazı çalışmalarındaki raporlara göre, Ten Nehri'nin aşağı boylarında, ulaşım yolu üzerinde kurulmuş bilinenin aksine Orta Asya tipinde inşa edilmiş mühim bir noktayı teşkil etmekteydi. Sarkel'in inşa maksadının birincil sebebi, İdil'e kadar uzanan sahanın gözetilmesi ve Hazar sınırlarına karşı yapılacak herhangi bir tehlikeli girişime karşı uyarı merkezli bir yapıydı. İkincil maksat olarak yine kazı raporlarının bize verdiği detaylara göre bu yapının garnizon şekliyle beraber bir şehir yapısında inşa edilmesidir. Dolayısıyla burada ticari kaygı da güdülerken şehir görünümü de kazandırılmıştır. Nitekim bazı Bizans, Arap ve Yahudi tacirlerinin kıymetli hayvan derileri almak amacıyla Sarkel'e gittikleri ifade edilmektedir (bkz. J. Özlem Oktay Çerezci, "Hazar Dönemi Sarkel", s.4-5; Saadetin Gömeç, "Kırım Bölgesinde İlk Türkleşme Bölgeleri" *Turkish Studies*, V. III, 2009, s.1021; M. İ Artamonov, *age.*, s. 385-415).

⁴ Rusların kuzeyden Hazar yönüne doğru ilerleyişi hakkında detaylı bilgi için bkz. Osman Karatay, "Karadeniz'de İlk Ruslar ve Sarkel'in İnşası", *Belleten*, C. LXXIV, s. 269, Nisan, 2010.

“Varengler, deniz ötesinden gelerek Çudlar, Slavlar (Novgorod Slavları), Meryanlar, Vesler ve Kriviçlerden vergi toplamaya başladı. Hazarlar da Polyanlar, Sveryanlar ve Vyatiçlerden her bir ev (ocak) başından bir beyaz sincap derisi ile gümüş para aldılar.”⁵ İskandinav liderlerinden biri olan Rurik, kuzey topraklarında o sıralarda Rus hâkimi olarak, Novgorod şehrinde bulunmaktaydı.

Erken tarihlerden itibaren İskandinavların (İsveçliler), diğer bir deyişle Rusların, Özi’den aşağıya doğru Karadeniz’e inerek, oradan da Bizans yönüne doğru ilerlediklerini söylemek mümkündür. Dolayısıyla Rusların Bizans ile ticareti, 800’lü yılların başından beri sürmekteydi. Yine bu ifadeyi destekleyen en net bilgi, St. Bertin yıllıklarının 839 sesine ait olaylarında bulunmaktadır.⁶ Yıllıkta bahsi geçen yılda bir grup Rus tüccarı Özi’den inip Bizans’a gelebilmiş, ancak dönüş yolunda o dönemde Özi Nehri’den geçmelerine izin vermeyen Türk boyları⁷ tarafından bunların üzerine saldırılmıştır. Bunun üzerine Bizans imparatoru Theophilus (829-842), bu Rus tüccarlarını Avrupa üzerinden kendi yurtlarına göndermeyi denemiştir. Bu tüccarları, kendi heyeti ve mektubuyla beraber Dindar Louis’e (813-840) gönderen imparator Theophilus, onların Dindar Louis tarafından geri gönderilmemesi, kendi topraklarına güven içinde ulaşmalarının sağlanmasını talep etmiştir.⁸ Yıllığı kaydeden yazar, onların kendilerine Rus (Rhos) dediklerini ve ülkelerindeki hâkimlerinin de ‘Kağan’ olarak adlandırıldığını ifade etmektedir.⁹ Buradan da anlaşılacağı üzere Ruslar erken dönemlerden itibaren Özi Nehrinin rotasını ve dolayısıyla Hazarlara doğru uzanan nehirleri ustalıklı kullanmayı biliyorlardı. Burada Ruslar olarak bahsedilen kişiler ise muhtemelen IX. yüzyılın ilk yarısından itibaren Ladoga Gölü’nün güneydoğu

⁵ *Povesti Vremennih Let* (bundan sonra PVL şeklinde kısaltılacaktır), Tr. D. C. Likhaçeva, Vita Nova, Sank-Peterburg, 2012, s.17; *Polnoye Sobranie Russkih Letopisey, Ipatiyevskaya Letopis*, Petrograd, 1923, s. 14; *Letopis po Lavrentiyevskomu Spisku*, Arheografiçeskoy Komissii, Sank-Peterburg, 1872, s.18; *Patriarş ili Nikonovskoyu Letopis*, *Polnoye Sobranie Russkih Letopisey*, Sank-Peterburg, 1862, s.9; *Polnoye Sobranie Russkih Letopisey, Radzivilovskaya Letopis*, Leningrad, 1989, s.16; *The Russian Primary Chronicle*, Tr. Samuel H. Cross, The Medieval Academy of America, Cambridge, Massachusetts, 1953, s.59; *The Nikonian Chronicle*, Tr. Serge A. Zenkovsky, The Kingston Press, New Jersey, 1984, s.16.

Belirtilen tarihten önce yaklaşık olarak 852’den bile erken denilebilecek bir tarihte Hazarların Kiev’e gelip oradaki Slavlardan vergi istediğine dair kroniklerde ayrıca şunlar yer almaktadır: “Onlar (Polyanlar) tepelerde ve ormanlarda yaşarken, Hazarlar gelerek onlardan vergi istediler. Polyanlar dumanı üzerinde tüten kılıçlarından her ev başına bir vergi ödemeye razı oldular. Hazarlar aldıklarını kağanlarına götürdüler ve büyüklerine (ileri gelenlere) göstererek ‘Bakın yeni bir haraç bulduk’ dediler. Bunun üzerine bu büyükler, nereden buldunuz diye sordular. Özi (Dinyeper)’nin yukarısındaki dağlardaki ormanlardan diye cevap verdiler.” PVL, s.16; *Lavrentiyevskaya Letopis*, s.16; *Radzivilovskaya Letopis*, s.15; *Ipatiyevskaya Letopis*, s.12-13; *Nikonovskaya Letopis*, s.6-7.

⁶ *The Annals of St. Bertin*, Ninth Century Histories, V. I. Tr. Janet L. Nelson, Manchester University Press, 1991, s. 44.

⁷ Bu boyların Slav ya da Türk oldukları hakkında hâlâ kesin bir sonuca varılamamıştır ancak o dönemde, bunların Macarların düşmanları olan Uliçler ve Tversitiler olma ihtimali üzerinde de durulmaktadır. L. Gumilev, *age.*, s. 156.

⁸ Bu hadiseye dair ayrıntılı bir çalışma için bkz. J. Shepard, “The Rhos guests of Louis the Pious: whence and wherefore?”, *Early Medieval Europe*, 1995.

⁹ “Ayrıca elçileriyle birlikte, kendilerinin - yani bütün halklarının - Rus olarak adlandırıldığını ve ona (Louis) dostluğunun hatırlanması için Kağan olan kralları tarafından gönderildiklerini söyleyen bazı adamları da gönderdi.” *The Annals of St. Bertin*, s. 44.

kesimlerine yerleşmeye başlayan İskandinavlar (İsveçliler)¹⁰ ve Kağan unvanını benimsemeleri onların Hazarlarla yakın ticari ilişkiler kurduklarını göstermektedir.¹¹ Burada, Hazarlar üzerinde durulmasının gerekli görülmesi, onların sonraki süreçte Özi yani Kiev dolaylarındaki Slavlar üzerindeki hâkimiyetinin kaybolmasıyla, bu boşluğun Ruslar ve Peçenekler tarafından doldurulacak olmasıdır.

Yukarıda bahsedilen Sarkel Kalesi'nin yapımı her iki gücü, yani Peçenekleri ve Rusları durdurmaya yetmemiştir. Çünkü Peçeneklerin bu süre zarfında Hazar başlısı olan Macarları Özi Nehri'nin batı yakasına göçe zorladıklarını biliyoruz. Peçeneklerin Ukrayna bozkırlarına gelmeleriyle, kaynaklarda daha fazla kendilerinden söz ettirmeye başladıkları ve bu sayede dış ilişkilerde daha fazla roller üstlendikleri bir gerçektir. Dönemi ve Peçenekleri en iyi anlatan kaynak, Bizans imparatoru VII. Konstantin (944-959) tarafından yazılmıştır. *De Administrando Imperio* adlı eserinde hem Ruslara hem de Peçeneklere dair oldukça detaylı bilgilere rastlamaktayız.¹²

İmparatorun nazarında Peçeneklerin oldukça mühim bir yere sahip olduğu, eserinde Peçeneklere dair ayrı başlıklar açarak ifade etmesinden anlaşılmaktadır. Sadece onun eseriyle sınırlı kalmayıp, o dönemdeki Müslüman yazarlarının da eserlerine baktığımızda imparatorun ifade ettikleriyle, onların bizlere aktardıkları birbirlerine uymaktadır. Dolayısıyla, Peçeneklerin bu saha içindeki yani Ten (Don) Nehri'nden Özi'ye kadar uzanan topraklarda yalnızca siyasi olmayıp, ticari manada da oldukça etkili unsurlar olduklarına kanaat getirmekteyiz. Hazarların içinde bulunduğu refahın ticaret vasıtasıyla elde edildiğini fark eden Peçenekler için, Hazarların sahip olduğu ticari noktaları ele geçirmek oldukça iştah kabartıcı olmalıdır. Dolayısıyla hem içinde bulunduğu sıkıntılı bir sahadan kendilerinin ve beraberindeki hayvanlarının daha rahat hareket edebileceği alanlara doğru ilerlemek, hem de ticari getiri potansiyeline sahip noktaları ele geçirmek amacıyla Peçeneklerin, Ten Nehri'ni geçtikleri düşünülebilir.

Peçenekler, hemen hemen diğer tüm Türk boyları gibi ilk dönemlerinde ekonomilerini hayvancılık üzerine kurmuşlardı. Hayvanların canlı olarak satımının yanı sıra onlardan elde edilen mamuller de yine ticaret emtiası olarak değerlendirilmiştir. A. Khazanov'a göre, Türk boyları o dönemlerde kendilerine yetebilen geçim kaynaklarına sahip değillerdi. Dolayısıyla ihtiyaç duydukları ve kendilerinde olmayan araç-gereçlere ya etrafındaki siyasi güçlere saldırıp ganimet elde ederek sahip oluyorlardı, ya da ticaret vasıtasıyla bunları kendi yaşamlarında kullanabiliyorlardı.¹³ Bu sebeple, Peçeneklerin

¹⁰ Samuel H. Cross, "The Scandinavian Infiltration into Early Russia", *Speculum*, XXI/4, 1946, s. 505.

¹¹ Bu meseleye dair birçok araştırmacı aynı görüşü paylaşmaktadır. Rusların Hazarlar ile olan siyasi-ticari münasebetleri dolayısıyla bu unvanı benimsemiş olabilecekleri ihtimali oldukça kuvvetlidir. (bkz. V. Thomsen, *The Relations between Ancient Russia and Scandinavia*, s.31; Mihail İ. Artamonov, *Hazar Tarihi: Türkler, Yahudiler ve Ruslar* s. 470; D. Dunlop, *Hazar Yahudi Tarihi*, çev. Zahide Ay, İstanbul, 2008, s. 256).

¹² Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, Tr. R. J. H. Jenkins, Dumbarton Oaks, 1985. (Bundan sonra DAI şeklinde kullanılacaktır)

¹³ A. M. Khazanov, *Göçebe ve Dış Dünya*, Tr. Ömer Suveren, Doğu Kütüphanesi, 2015, s.343 vd.

Kiev'e ve çevresine saldırımlarındaki maksat muhtemelen bundan kaynaklanmaktaydı. Bilindiği üzere, Peçenekler, Ruslarla bazen müttefik, bazen de düşmanca ilişkilere sahip olmuşlardır. Ancak Ruslara ve Bizans'a yapılan saldırılarda onların yerlerini ele geçirme gibi bir maksat güdümediği görülmektedir. Nitekim Kiev'e ya da müttefik olarak diğer bölgelere yapılan saldırılar, hep bir anlaşma (para talebi) sonrasında ya da bir ganimet ihtiyacı sağlanınca kaldırılmıştır.¹⁴ Bu sebeple Khazanov'un ifade ettiği görüş, buradaki hadise ile tam olarak örtüşmektedir. Ama hepsinden öte, Peçenekler olarak meseleye bakıldığında, onların kaynaklarda karakter özelliklerinden dolayı oldukça saldırgan, açgözlü, altına ve değerli eşyalara çok düşkün insanlar oldukları görüşü hâkimdir. Nitekim dönemin Müslüman yazarlarından Gerdizi, Peçenekleri şu şekilde tasvir etmiştir:

“...Bu Peçenekler mal sahibidirler. Bol hayvanları ve koyunları vardır. Ayrıca bol miktarda altın ve gümüş kap kacakları, silâhları bulunur. Bellerine gümüş kemer bağlarlar...”¹⁵

Peçeneklerin, Ruslar ve Bizans ile yaptıkları ticarete dair elimizdeki birkaç kaynak dışında bilgi mevcut değildir. Ancak ihraç ve ithal edilen ürünlere dair yer alan bilgiler, çok seyrek de olsa Peçeneklerin o dönemlerde yaşadıkları sahanın onlardan önceki hâkimi Hazarlar ve sonraki sakinleri olacak olan Uzlar, Kumanlar/Kıpçaklarla hemen hemen aynı olan ticari faaliyetleri ile örtüşmektedir. Fakat burada Hazarlar, yerleşmiş kurumlarıyla birlikte elbette daha sistemli bir ticari hayat sürdürmüşlerdir. Bununla birlikte, burada sistemden ziyade ticari emtialar üzerinde durulacaktır. Peçeneklerin Hazarlar gibi bir sistem geliştirememesindeki en büyük etkenlerden biri, onların tek bir elden yönetim yerine, boylar şeklinde örgütlenmeleridir.¹⁶ Buna göre, başta büyük bir başbuğ bulunsa da kendi içlerinde neredeyse bağımsız hareket edebilmişlerdir. Bu da doğal olarak tek bir elden, sağlam bir yönetimi sağlayamamıştır. Ancak Hazar örneğine bakıldığında siyasi, beşeri ve ticari meselelerin halli, kağan ve ona bağlı yardımcısı tarafından gerçekleştirilmekteydi. Bu da yönetimde kolaylık, birlik ve istikrarı sağlamaktaydı. Bu istikrar ise ticarete güvenilirliği ve refahı arttırmaktaydı. Ancak bu tür basamakların Peçeneklerde olmadığını görüyoruz. Her şeyden önce Peçenekler göçerlik vasfına sahip hareketli, savaşçı bir Türk boyu idi. Bu sebeple bazı Hazar şehirlerindeki gibi tarım ve ticaret faaliyetlerinin yürütülmediği bir gerçektir. Ancak yine de Peçeneklerin kendilerine yetecek, daha doğru bir tabirle, yeme

¹⁴ Bu meseleye örnek olarak Knyaz Igor'un 915 senesindeki Peçenek- Rus savaşı gösterilebilir. Nitekim Igor Peçeneklerle barış yaparak Tuna' ya doğru ilerlemiştir. *PVL*, s. 30; *Troitskaya Letopis*, s.72 bu kronikte 914 senesinde geçer; *Ipatiyevskaya Letopis*, s.33; *Primary Chronicle*, s.71; Yine Igor'un Peçeneklerin müttefikliğinde 944 senesinde Bizans ve Bulgarlar üzerine saldırıya geçmesiyle, her iki devletin (Bizans, Bulgar) hem Peçeneklere hem de Ruslara yüklüce altın ve pek çok kıymetli kumaş göndermesi buna örnek gösterilebilir. Ayrıca Peçenekler, daha sonra Igor'un isteğiyle Bulgar sahasını talan ederek kendilerince ganimet almış ve yurtlarına geri dönmüşlerdir. *Primary Chronicle*, s.73

¹⁵ R. Şeşen, *İslam Coğrafyacılarına göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2017, s.85.

¹⁶ DAI'de Peçeneklerin boylar şeklinde örgütlenmesi şu şekilde açıklanmaktadır: “Bütün Peçenek yurdu büyük başbuğlarının sayısına göre 8 vilayete bölünmüştür: ilki Ertim, ikincisi Çor, üçüncüsü Yula, dördüncüsü Külbey, beşincisi Karabay, altıncısı Talmat, yedincisi Kapan, sekizincisi Çoban'dır.” *DAI*, s.37.

alışkanlıklarını karşılayacak biçimde tarım yaptıkları ifade edilmektedir.¹⁷ Nitekim Anna Komnena, Tuna'nın güneyindeki topraklara göç eden ve bölgeyi yağmalayan ve daha küçük yerleşimlerin birçoğunu işgal eden bir Peçenek topluluğunun, sonraki sükûnet döneminde buğday ve arpa ekerek kendi ihtiyaçlarını karşıladıklarını yazmaktadır.¹⁸ Ayrıca Peçeneklerin göçe zorladığı Macarların, tarım ve hayvancılığa dair kendi dillerindeki mevcut bütün sözcük ve terimlerin, Peçeneklerden ödünç alındığı ve böylelikle Macarların hayvancılığı ve tarımı Peçeneklerden öğrenmiş oldukları görüşü de mevcuttur.¹⁹

Peçenekler, bilinenin aksine ilerleyen süreçlerde geçimini yalnızca pastoral yollardan sağlayan bir ulus değildi. Onlar, uzun sürelerden beri ticaretle iştigal olmuş ve ticaretin getirilerinin farkına varmış bir ulustu. Ten Nehri'nden başlayan sınırlarında, buradan itibaren ticari münasebetler kurdukları düşünülebilir. Bununla beraber dönemin revaçta olan, en fazla ticari canlılığa sahip noktalarından biri olan Korsun (Kherson)'da²⁰ Bizanslılarla bu aktiviteyi yapmışlardır. İmparator Konstantin, Korsun'da gerçekleşen bu alışveriş zincirinde Peçeneklerle ilgili eserinde şu ifadeleri aktarmıştır:

“Peçeneklerin başka bir boyu da Korsun bölgesinin karşısında yaşar; Korsunlular ile ticaret yaparlar, hem kendileri hem Rusya, Hazar ve Zichiya'daki yönetimler ve onların da ötesindeki topraklar için hizmet sunarlar. Yani Korsun'da sundukları bütün bu emek ve zahmetler için Korsunlulardan, her bir Peçenek, önceden belirlenmiş bir sözleşmeye(ücrete) tekabül eden, karşılık alır ki bunlar, mor(erguvani) kumaşlar, şerit(kurdele), kafes dokuma işi(ekose) bezler(kumaşlar), altın broker²¹, karabiber, kızıl(al-kırmızı) ya da 'Part' derisi ve ihtiyacını duydukları diğer ürünlerdir. Çünkü bu Peçenekler, özgür insanlardır dolayısıyla bağımsızdırlar ve karşılığını almadan hiçbir hizmet sunmazlar.”

Sadece Bizans'la da sınırlı kalmayan bu ticaret ağında Peçenekler, doğudaki ülkeler de dâhil olmak üzere Rusya'ya uzanan ticaret geliştirmişlerdir. Korsun'da Peçenekler tarafından köle ticaretinin gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. Bunun dışında en çok alışveriş yapılan emtialar şunlardır: çok çeşitli ve pahalı olan kürkler, mor rengine boyanmış leopar derileri ve mor(erguvani) boyalar, yüksek kalitede dokuma kumaşlar,²² Uzak

¹⁷ C.A. Macartney, “The Pechenegs (Peçenekler)”, Tr. Emine Dikmen, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. II. S.IV, 2020, s.495. Macartney ayrıca Peçeneklere ait olduğu düşünülen bir takım küçük tarım el aletlerinin, onların ilkel bir tarımla iştigal olduklarını ifade eder.

¹⁸ Anna Komnena, *Alexiad*, Tr. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1996, s.210

¹⁹ B. Grekov, *The Culture of Kiev Rus*, Foreign Languages Publishing House, Moscow, 1947, s.32

²⁰ Kherson (Tr. Korsun), günümüz Sivastopol yakınlarında bulunmakla birlikte, Bizans'ın o dönemde Karadeniz'de ticari yönden en mühim merkezlerinden birini teşkil etmekteydi.

²¹ Bir tür ipekli kumaş türü olan broker, genellikle sırmalı ya da gümüş işlemeli olmaktadır.

²² But tür kumaşlar arasında Pavolok (İskandinav dilinde adı Pell), Rum dibası adı verilen özel bir kadife ve sırmalı kumaşlar da bulunmaktadır. Nitekim 944 senesi hadiselerinde Bizans'a sefer düzenleyen Knyaz Igor, müttefikleri Peçenekler ile aynı zamanda Bulgarlar üzerine yürümüştür. Rusların gelmekte olduklarını duyan Bulgarlar saldırıyı önlemek amacıyla bir grup elçiyle birlikte yüklü miktarda altın ve Pavolok kumaşını Ruslara ve Peçeneklere göndermiştir. PVL, Radzivilovskaya Letopis, Ipatevskaya Letopis'te ve Lavrentiyevskaya Letopis'te verilen bu tarih 944 senesi iken, Troitskaya Letopis'te 943'tür. (bkz.PVL, s. 32,

Doğu'dan gelen biber (karabiber ve çeşitli baharatlar olmalı), ipekli örtüler, yün, mum vb. gibi hem lüks hem de genel ihtiyaca yönelik mallar.²³ Sadece aracılık konularıyla değil aynı zamanda Peçenekler bu yönde işleyen ticaret ağının korunmasında da oldukça mühim rol almışlardır. Bunu bir nevi '*Pax Pecenegica*' adı altında gerçekleştirmişlerdir. Bu yönüyle onlar, Hazarların sistemini devralmış gözükmektedirler.²⁴ Peçeneklerin kendilerinin ürettikleri mamullerinin yanı sıra, Korsun'da gerçekleştirdiklerine bakacak olunursa, bunlardan biri ara hizmetlerdir. X. yüzyılda himâyesindeki Bizans elçileri Kurtuba halifesi III. Abdurrahman'a bir takım ticari bilgiler iletmışlerdi. Buna göre elçiler, Hazar illerinden Bizans başkentine bal, kürk (yün), balık gibi ihtiyaçların ulaştırıldığını belirtmişlerdi.²⁵ İbn Havkal, Hazarların kullandıkları kumaşların (perde, ince halılar, duvar örtüleri) bir kısmının Bizans'tan temin edildiği bilgisini vermektedir.²⁶ Bu sebeple, Hazar illerinden başkente getirilen bu ürünlerin karşılığında birçok kumaşın geriye (Hazar'a) götürülmüş olabileceği ihtimali yüksektir. Ancak yukarıda da bahsedildiği üzere, Peçeneklerin Bizans'tan hizmetleri karşılığında yüklüce kumaş aldığı bilgisi de bulunmaktadır. Buradan hareketle Peçeneklerin, Hazarların ürünlerini Bizans'a götürme ve buradan da aldıkları kumaşları Korsun'a getirerek hem kendilerine hem de Hazar yönüne ilettikleri sonucu da çıkabilir. Nitekim Peçenek yönetici tabakasının giysi olarak ipekli kumaşları tercih ettikleri, ancak Peçenek halkının keten veya yünlü elbiseler (uzun tunik) giydikleri kaynaklarda aktarılmaktadır.²⁷ Dolayısıyla bu kumaşlar bu alışverişlerden elde edilmekteydi. Her ne kadar kaynaklarda köklü bir Peçenek ticari varlığından söz edilmemiş olsa da buldukları sahadaki yaşama süreleri göz önüne alındığında bu ticareti layıkıyla yaptıkları düşüncesi akıllara gelmektedir.

Korsun'un bir ticaret merkezi olarak mühim işlevi bulunduğundan, yukarıda belirtilen ticari emtialardan daha başka mamullerin burada bulunduğu kesindir. Bunlardan ilk akla geleni çeşitli mücevherler, değerli taşlar ve yine değerli madenlerden yapılmış kapacaklardır. Bilhassa Peçeneklerin bazı boylarının lükse düşkün olduğunu ve değerli eşyaların yanı sıra çok fazla mal sahibi olmaya eğilimli kişiler olduğu dile getirilmiştir. Nitekim VII. Konstantin bu durumu: "...*ticari veya siyasi emellerle imparatorluğa gelen Peçeneklerin, yolda çekmiş oldukları zahmet için hem kendilerine hem eşlerine, yanlarındaki hizmet erlerine ve son olarak beraberindeki atlar ve hizmet hayvanları için oldukça fazla hediye talep etmekteydiler.*"²⁸ şeklinde bizlere aktarmaktadır. Bizans'ın,

Troitskaya Letopis, s.74, *Radzivilovskya Letopis*, s.25, *Ipatevskya Letopis*, s.36- 37, *Lavrentiyevskaya Letopis*, s.45; *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler*, s. 45.)

²³ C. A. Macartney, "The Pechenegs (Peçenekler)", s.490; H. Namık Orkun, *Peçenekler*, s.57.

²⁴ O. Pritsak, *The Peçenegs A Case of Social and Economic Transformation*, The Peter De Ridder Press, Belgium, 1976, s. 20.

²⁵ W. Heyd, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, s. 54- 55.

²⁶ C. M. Fraehn, "Veteres memoriae Chasarorum ex Ibn-Fozzlano, Ibn-Haukale et Schems-ed-dino Damasceno, arabice et latine", *Mémoriae de L'académie Impériale Des Sciences de St. Pétersbourg*, C. VIII, St. Péterbourg, 1822, s.604- 605.

²⁷ *İslam Coğrafyacılarına göre Türkler*, s.120.

²⁸ C. A. Macartney, "The Pechenegs (Peçenekler)", s.490.

Karadeniz’de adeta can damarı olan Korsun’a dair koruma maksatlı bu tür armağanları Peçeneklere sunduğu da düşünülebilir. Nitekim Peçeneklerle iyi geçinilmesi gerektiği, imparatorun eserinde çok defa dile getirilmektedir. Aksi takdirde oradaki ticaretin sekteye uğrayabileceği ihtimali yüksektir. Bizans’tan elçiler veyahut tüccarlar Korsun’a geldiğinde bilhassa oradaki Peçeneklerden rehber istenmekteydi. Buna göre o bölgeyi en iyi şekilde bilen ve en çok sözü geçen ulusun Peçenekler olduğunu düşünmek yersiz değildir. Yine İmparator Konstantin’in ‘açgözlü’ olarak ifade ettiği Peçeneklere, yalnızca Bizans’ın değil, onlarla temasa geçen bütün ulusların lüks armağanlar ve birtakım araç gereçler takdim ettiklerini tahmin etmek zor değildir.²⁹ O dönemlerde para sirkülasyonunun en fazla olduğu yerler de yine ana ticaret merkezleri olan Korsun, Azak Denizi’nde bulunan Tamar-tarkan ve Kiev’di. Bu gözde ticaret merkezleriyle birebir bağ kuran, Bizans ve İslam dünyasında dolaşan paraların değerini iyi anlayan Peçeneklerin, yeri geldiğinde her türlü ticari hizmet için çuvallar dolusu para talep ettikleri ifade edilmektedir.³⁰

Öte yandan, Peçeneklerin hemen yanı başındaki dost-düşman komşuları olan Rusların ticaretine dair birtakım bilgiler, İbn Havkal tarafından belirtilmektedir. O, Rusların deniz yoluyla güneye indiklerini ve bu sayede ticaret gerçekleştirdiklerini söyler. Bu ticarete konu olan mallar arasında siyah samur, siyah tilki kürkleri ile kurşun ve bir miktar cıvaya dikkat çeker. Yine Rusların Kiev ve etrafındaki nehirlerden kunduz derileri elde ederek onları Endülüs’e kadar ulaştırdıklarını ifade eder.³¹ Baltık bölgelerinden elde edilen kehribar da kurulan pazarlarda en çok tercih edilen süs eşyasıydı.³² Muhtemelen bu tür hammaddelerin, kullanıma sunulmak üzere Ruslar tarafından Peçenekler ve Bizans başta olmak üzere, gerekli ticaret merkezlerine ulaştırılmaktaydı.³³

Tahıl ürünleri bu dönemde Ruslar tarafından Türk boylarına iletilmekteydi. Peçeneklerin adlarının Ukrayna bozkırlarından silinmesiyle, ardından gelen Türk boylarından önce Uzlar (Torklar), sonra da Kuman-Kıpçaklara Rusların tahıl ihracatı yaptığı ifade edilmektedir.³⁴ Dolayısıyla tahılın her çeşidinin insan için gerekliliğinden yola çıkarak,

²⁹ İmparator eserinde, Peçeneklerin Korsun’a yakın komşular olduklarını, Ruslarla zaman zaman mücadele ettiklerini, Bizans’la dost bir şekilde ilişkiler sürdürülmediği takdirde Peçeneklerin Korsun’a saldırıp talan edeceğinden bahseder. (bkz. *DAI*, s.49.)

³⁰ Andras Paloczi Horvath, *Pechenegs, Cumans, Iasians*, s.19

³¹ İbn Havkal, s.342-346; İdrisi de aynı bilgileri verir ve muhtemelen İbn Havkal’dan aktarmıştır (bkz. *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler*, s.120).

³² H. H. Howorth, ‘V. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla Kadar Göçebelerin Batı’ya Doğru Sürüklenişi, III. Bölüm: Kumanlar ve Peçenekler’, Tr. Emine Dikmen, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 5, 2020, s.299.

³³ İbn Rüste, *el-A'lâku'n-Nefise*, Tr. Ali Fuat Eker, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2017, s.164; el-Gırnatî, *Gırnatî Seyahatnamesi*, Yeditepe Yay., İstanbul, 2018, s. 195. İbn Rüste, Ruslar hakkında “...Meslekleri sadece samur, kunduz, sincap ve bunun dışında tüylü, derisi kıymetli hayvanları yakalamak ve derilerini pazarda satmaktır. Bunları satarak elde ettikleri altın ve gümüşleri para çantalarına yerleştirirler.” demektedir. Görüldüğü üzere, Rusların bu kürkleri belli Pazar noktalarına getirdikleri ve burada ticaretini yaptıklarını izah etmektedir. Bu pazarlar mutlaka Peçeneklerin de etkili oldukları ticaret noktalarında da kurulmaktadır.

³⁴ Vasili Lyaskoronskiy, *Istoriya Pereyaslavskoy Zemli*, Kiev, 1897, s. 263. Müslüman yazarlar Ruslar ve Slavları bazen iki ayrı halk olarak ifade etmişlerdir. İslam kaynaklarında Ruslar olarak ifade edilen kısım, genel olarak İskandinavları işaret etmektedir. Nitekim Gerdizi eserinde, Rusların ekin ve hububatı yoktur şeklinde kayıt almıştır. Bununla beraber Slavları hakkında bilgi verirken, tam manasıyla ziraat yapmadıklarını belirtse

Rusların yetiştirdiği tahıl ürünlerinin de uzun zamandan beri Peçeneklere gönderildiği kuvvetle muhtemeldir.

Peçeneklerin yiyecek tüketiminde darının da olduğu bilinmektedir, ancak diğer tahılların da muhtemelen ekmek, yemek yapmaya vs. yönelik olanların Ruslar tarafından karşılanmış olması da mümkündür. Nitekim Rusların buğday, çavdar, keten-kendir, arpa, yulaf gibi temel gıda maddelerinin orta ve güney Rusya sahasında yetiştirdiği ifade edilmektedir.³⁵

Peçenekler Bizans ile ticari münasebetler kurarken, aynı sahada Ruslar da bu ticareten faydalanmaktaydılar. Kiev'in Ruslar tarafından ele geçirilmesinin sebeplerinden biri de Bizans'a doğru yol alan Özi Nehri'nin kontrolünü sağlamaktı.³⁶ Ancak kısa bir süre sonra Ukrayna bozkırlarına yerleşen Peçenekler, Rusların bu emellerini boşa çıkarmıştır. Nitekim Kiev'den yola çıkan Rus tüccarlar, Bizans'a ulaşabilmek için Peçenek tehlikesiyle sarmalanmış Özi yolunu kullanmaya mecbur kalmışlardır.³⁷ Kaynaklarda Rusların, Peçeneklerin bulunduğu Özi kıyılarına geldikten sonra, burada kayıklarından inip kıyıya çıktıklarını yazmaktadır. Kıyıya çıkmanın ardından kayıklarını ve yanlarında bulunan birçok ticaret eşyasını da omuzlarında taşıyarak, Peçenek arazisini geçince tekrar kayıklara binip Bizans başkentine ulaşmaktaydılar. Bu yaşananlara ilişkin en net bilgiler yine İmparator Konstantin'in eserinde yer almaktadır.³⁸

Görüldüğü üzere, sahada aktif şekilde işleyen üçlü bir ticaret ağı sürdürülmekteydi. Ruslar tarafından Bizans'a, muhtemelen kuzeye özgü mamuller götürülmekteydi. Rusların Kiev'i ele geçirip, orta sahada bu şehri ticaret merkezi haline getirmeleri, ticaretin Kiev üzerinden Bizans ve Korsun ve ötesine uzanan potansiyeli sebebiyledir. Nitekim Ruslar Kiev'e sahip olduktan sonra ticaretin bir nevi başkenti saydıkları Konstantinopolis'e de saldırılar düzenlemeye başlamışlardır. Herhangi bir hâkimiyet elde edemeseler de Bizans'la yapılan anlaşmalarda ticaret maddelerinin oldukça mühim olduğu ve bu yönde kazanımlar

de onların ekinlerinin darı olduğunu bunun yanı sıra bol miktarda bal üretimi yaptıklarını, Türk boylarının koyun sürüleri olduğu gibi Slavların da sürüler şeklinde domuz besiciliği yaptıklarından bahseder. İlerleyen zamanlarda Slav ve Rus unsurlarının karışımıyla meydana gelen nüfusla, anlaşılan zirai faaliyetler artmış ve hububat üretimi mühim ticari emtialarından biri haline gelmiştir (bkz. *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler*, s. 89).

³⁵ John M. Letiche, *A History of Russian Economic Thought: Ninth Through Eighteenth Centuries*, University of California Press, USA, 1964, s. 24.

³⁶ Kiev şehrinin Ruslar tarafından ilk olarak ele geçirilişi Knyaz Rurik'in askerlerinden olduğu düşünülen Askold ve Dir tarafından olmuştur. Daha sonra buranın ticari bir merkez olarak yükselmeye başlaması Rurik'in ardılı ve akrabası olan Knyaz Oleg'in dikkatini çekmiştir. Netice olarak Kiev, Oleg zamanında Askold ve Dir'in elinden alınarak şehirlerin anası olarak nitelendirilmek suretiyle erken dönem Kiev Rusya'sının merkezi olmuştur. (882) *Primary Chronicle*, s. 61; Nikon Kroniğinde 881 senesi verilmektedir, *Nikonian Chronicle*, s.29; *Voskresenskaya Letopis*, s.269- 270; *Troitskaya Letopis*, s.59-60.

³⁷ Nitekim Rus Knyazı Svyatoslav Bulgar seferinden dönerken Özi Nehri kıyısına konuşlanmış Peçeneklerin pusuna düşmüştür (972). *PVL*, s.51.

³⁸ *DAI*, s. 51.

elde ettikleri görülmektedir.³⁹ Slav boyları arasında toplanan vergiye istinaden, bu mamullerin daha çok kıymetli hayvan kürkleri olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. O zamanlar çok revaçta olan beyaz sincap derisi, kızıl ve siyah tilki derisi ile siyah pars derisi getirilmekteydi.⁴⁰ Sadece Bizans ile sınırlı kalmayan bu kürk alışverişinde Peçenekler de kış mevsimi için gerekli olan kışlık giysileri, Ruslardan ve yanı başlarındaki komşuları Burtaşlar vb. den temin etmekteydiler.⁴¹ Kürkler, ticaret emtiası olarak oldukça yüksek rakamlara tekabül eden ürünlerdi. Dolayısıyla Peçeneklerin Ruslardan satın aldıkları kürklerin karşılığı, yine aynı derecede yüksek bir meblağa ulaşan Peçenek atları olmalıydı. Koyun ve deve gibi hayvanlar ticari değer olarak daha az görülse de atların Ruslar açısından elzem bir ihtiyacı teşkil ettiği yadsınmaz.⁴² Nitekim koyunların bir pazarı olmasına rağmen fiyat açısından düşük bir emtiayı teşkil ettiği, develerin de o dönemlerde fiyat yönünden pahalı olsa da pazarının çok seyrek yapıldığı görüşü hâkimdir.⁴³ Ancak atlar açısından piyasaya bakıldığında, onların hem fiyat hem de pazar yönüyle değerli bir emtia olduğu bir gerçektir.⁴⁴

Kürk ticaretinin yanı sıra Rusların sürekli olarak yaptığı bir diğer ticaret, insan ticaretiydi. Slav kabilelerine düzenlenen saldırılar sonucu esir edilen kadın ve erkek köleler, önemli ticari merkezlere getirilerek satılır (Korsun'da Peçenek kontrolünde esir pazarı kurulmaktaydı) ve bunlar üzerinden kazanç sağlanırdı.⁴⁵ Mesela, Ruslar ele geçirdikleri Slav esirleri ilk önce Bizans başkentine, oradan da Hazarların ticari merkezlerinden olan Hamlic'e götürürlerdi. Burada 1/10 gümrük vergisini ödedikten sonra yanlarında bulunan emtiayı develerle Bağdat'a doğru taşımaktaydılar. Yanlarında en fazla Slav köleler, işlenmiş

³⁹ İlk saldırılar Askold ve Dir zamanında 860 senesinde düzenlenmiştir. Bu saldırılardan sonra Knyaz Oleg 907 senesinde Bizans başkentine saldırmış ve bu saldırı neticesinde Rus- Bizans Anlaşması imzalanmıştır. Sırasıyla bu anlaşmalar 911, 944, 971 senelerinde tekrarlanmıştır. Yapılan bu dört anlaşma için (bkz. Ferdinand Felbrugge, *A History of Russian Law From Ancient Times to the Council Code of Tsar Aleksei Mikhailovich of 1649*, Brill, 2017, s. 85- 96.)

⁴⁰ *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler*, s. 120.

⁴¹ Andras P. Horvath, *age*, s.19.

⁴² T. Noonan, *agm*, s.312.

⁴³ Patricia Crone, *Slaves on Horses*, Cambridge University Press, UK, 1980, s. 216, dn.119.

⁴⁴ Atların Peçenekler için neden bu kadar önem taşıdığı şu şekilde ifade edilmektedir: "Bütün Türk boyları için atlar, ulaşımdan ziyade onların yaşamlarının birer parçasıydı. Şöyle ki Peçenekler yalnızca onların üzerinde seyahat etmekle kalmaz zaman zaman onların üzerinde uyur, yemek yer hatta toplantılarda kararlar alınır. Bununla birlikte onların temel yemek besinlerini de oluştururdu yeri geldiğinde atlardan elde edilen etler yemek yapımında kullanılırken, sütü kıymız, peynir gibi Türklere özgü yiyecek- içecek yapımında kullanılır. Atlardan elde edilen iç yağlar ateş(aydınlatma) için faydalanılırken, kemikleri ve dışkıları yakıt için kullanılır. Yine atların bir kısım tüylerinden halat(ip) vb. yapılırken, derilerinden de uygun amaçlı olarak faydalanılmaktaydı." (Bkz. F. Seeley, 'Russia and Slave Trade', *The Slavonic and East European Review*, V. 23, S.62, 1945, s.127.)

⁴⁵ PVL'de geçen bir kayıta Peçeneklerin Rusların esir ticaretine ve diğer ganimetlerine olan isteklerini şu şekilde anlatılmaktadır: "(971)... Preslavets halkı Peçeneklere, Svyatoslav'ın Greklerden sayısız esir ve muazzam ganimet ele geçirdikten sonra Rusya'ya döndüğünü, ancak ona eşlik eden birliğinin sayıca az olduğunu bildirdi. Peçenekler bu haberi duyduğunda, (nehir üzerindeki) çağlayanı sardılar, böylece Svyatoslav geldiğinde onları geçmek imkânsızdı." PVL, s. 50

Yine Rusların Slav ticaretine yönelik Gerdizi: "...Bu adamlar gemilerle daima Oğuzların ve Slavların yanına giderler. Slavları yakalayıp esir ederler ve onları Hazarlar ve Bulgarlara götürüp satarlar..." şeklinde ifade edilmektedir. (bkz. *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler*, s. 89).

deri ve siyah tilki derisi getirdikleri belirtilmektedir.⁴⁶ Yine Bizans tarafından Korsun tarafına doğru giden mamuller Ruslara da satılıyor olmalıdır. Rusların çeşitli boncuk ve altın, gümüş gibi değerli kuyum eşyalarına düşkünlükleri İslam kaynaklarında belirtilmektedir. Hatta bir Rus tacirinin ne kadar zengin olduğu eşinin boynuna yapmış olduğu altın, gümüş gerdanlıklarının sayısı ile ölçülmekteydi.⁴⁷ Yine Ruslar ile Bizans arasında gerçekleşen ticarete dair Knyaz Svyatoslav (962-972) zamanında Rus kroniklerinde şu ifadeler yer almaktadır:

“...Kiev’de yaşamak istemiyorum ancak Tuna Nehri üzerinde yer alan Preslavets’da yaşamayı tercih ederim çünkü orası her türlü zenginliğin bir araya geldiği, bütün topraklarının merkezidir; altın, ipek (Pavalok), şarap ve her çeşit meyve Bizans’tan gelir, gümüş ve atlar Macarlardan ve Çeklerden getirilirken Ruslardan kürk, bal mumu, bal(ya da bal şarabı) ve köleler getirilir.”⁴⁸

Görüldüğü üzere Rus-Bizans ticaret ağında zengin ticari emtialar bulunmaktaydı. Burada belirtilen ürünlerin iç kısımlara, Korsun üzerinden Peçenekler vasıtasıyla ulaştırıldığı kesindir.

Peçeneklerden Ruslara gönderilen ticari ürünlere baktığımızda, çoğunluğunu hayvansal üretimlerin oluşturduğunu görürüz.⁴⁹ Doğası gereği hayvancılık konusunda oldukça tecrübeli olan Peçeneklerden Rus sahasına sığır, öküz, koyun gibi et ihtiyacına yönelik hayvanlarla, ulaşım ihtiyacını karşılayacak olan Peçenek atlarının ticareti yapılmaktaydı.⁵⁰ Bunların yanı sıra bu hayvanlardan elde edilen yün, deri gibi hayvani ürünler de gönderiliyor olmalıydı. Türk boylarında hayvancılığın yaygın şekilde yapıyor olması göz önüne alındığında Peçeneklerin (Kumanların da) muhtemelen diğer yerleşik komşularına da meselâ Korsun, Harezm, Güney Kafkasya, Küçük Asya ile Orta ve Yakın Doğu’ya bile at ve koyun ticareti gerçekleştirmiş olma ihtimali yüksektir.

Peçeneklerin ustalık gösterdiği bir diğer alan silah zanaatkarlığıdır. Hazarlar zamanında Slav Polyanların da demircilik ve silah yapımı konusunda maharetli olduğu ifade

⁴⁶ İbn Hurdazbih, *age.*, s. 130.

⁴⁷ İbn Fadlan eserinde Rusların zenginliğine dair ilginç tespitler kaydetmiştir: “...Ayrıca, boyunluklarında (kadınlar) altın veya gümüşten gerdanlıklar taşırlar. Zira Ruslardan her adam 10 bin dirheme sahip olunca karısına bir gerdanlık yapar. Aynı şekilde, kazandığı her 10 bin dirhem için bir gerdanlık ilave eder... En çok değer verdikleri ziynet eşyası gemilerin üzerinde satılan seramik eşyanın çamurundan yapılan yeşil ve mavi boncuklardır. Bunun için çok para harcarlar.” Yine Fadlan eserinde, bu Rus tüccarlarının satmak üzere beraberinde getirdikleri Slav esir (cariyelerden) detaylıca bahseder. (bkz. *İbn Fazlan Seyahatnamesi* Tr. Ramazan Şeşen, Tarih Encümeni Yay., İstanbul, 2020, s.75-76).

⁴⁸ PVL, s.45-46; *Nikonovskaya Letopis*, s.34; *Voskresenskaya Letopis*, s. 288; *Troitskaya Letopis*, s. 86. *Ipatyevskaya Letopis*, s. 56; *Radzivilovskaya Letopis*, s.34.

⁴⁹ Nitekim Gerdizi’nin kaydında “... Bu Peçenekler mal sahibidirler. Bol hayvanları ve koyunları vardır...” ifadeleri yer alır (bkz. *İslam Coğrafyacılarına Göre Türk Ülkeleri*, s. 85).

⁵⁰ Ruslara hayvan ticaretinin yapıldığını bize yine Konstantin aktarmaktadır: “...Çünkü söz konusu hayvanların hiçbiri Rusya’da bulunmadığından boynuzlu sığır, at ve koyun satın alıyorlar, böylece daha kolay şekilde ve rahat yaşıyorlar...” *DAI*, s.51; *Kumanlar ve Peçenekler*, Tr. Emine Dikmen, s. 299

edilmiştir.⁵¹ Ancak Peçeneklerin bu saha için getirdiği bazı yenilikler de mevcuttur. Peçenek kurganlarından (bilhassa kadın Peçenek kurganlarından) elde edilen bulgulara göre demirden yapılmış balta uçları ve hafif kantarma uçları (gem), üzengiler, tokalar, hançerler, kav takımları, ok başları, savaş baltaları, mızraklar ve makaslar yaygın kullanılan araç gereçler olduğunu göstermektedir. Bunların yapımı ile çevre komşularında da kullanım ve onlara satışının gerçekleştirilmiş olması muhtemeldir. Nitekim daha sonra Macar sahasına göç eden Peçenekler, bu tür alet yapım kültürünü taşıyarak Macarlar arasında da yaygınlaşmasına katkıda bulunmuşlardır. Atların en değerli ulaşım aracı olduğu ve etraflarındaki siyasi güçlerin atlarını Peçeneklerden temin ettiği bilgisinden yola çıkarak Peçenekler, İdil'den batıya, Uralların veya Batı Sibirya'nın ormanlık bozkırlarında, atın dizginlenmesini kolaylaştırmak için geliştirilmiş sabit, düz veya kavisli ağızlığı ile birleşmeyen bir tür yeni (hafif) gem ve yumuşak tabanlı çizmelerle kullanımı daha uygun olan yeni bir yuvarlak üzengi türü getirmişler ve bunları Ruslara tanıtmışlardır.⁵²

Peçeneklerin kendi ekonomilerine katkı olarak gördükleri, etrafındaki müttefik güçler için verdikleri ücretli askerlik hizmeti de sayılabilir. Nitekim Ruslar, Bulgarlar ya da Bizans'tan herhangi bir müttefiklik teklifi geldiğinde Peçeneklerin çok büyük meblağlarda ödeme aldıkları aktarılan bilgiler arasındadır.⁵³ Peçenekler o dönemlerde en iyi ödeme yapan siyasi güce hizmet etmeyi yeğlemekteydiler. Yine bu askeri seferler sırasında ele geçirilen hayvanlar da kendi mevcut sürülerine dâhil edilmek üzere ekonomilerine katkı sağlamaktaydı. Bununla beraber Peçeneklerin yetiştirdiği atların, Ruslar için mühim ölçüde askeri değere sahip olduğu kuşkusuzdur. Vladimir (980- 1015) ve Yaroslav'ın (1019- 1054) hâkimiyet dönemlerinde atlı savaşçıların, Rusların eğitilmiş piyade savaşçılarından daha üstün olduğu ortaya çıkmıştır. Bu farkındalık Rus knyazlarının, Vareng denilen İskandinav ücretli askerlerinin ithalatını durdurmasına ve bunun yerine destek kuvvetlerin ana kaynağı olarak bozkır göçebelerine yönelmesine, bilhassa Peçenek savaşçılarının kendi (Rus) ordularına dâhil edilmesine sebep olmuştur. Hareketli süvarilerin artan önemi, onların askeri seferlerde artan kullanımı ve Peçeneklerle ve diğer siyasi güçlerle (Uz-Kumanlarla) yapılan birçok savaş, bozkır atlarını ve midillilerini önemsemeyi zaruri kılmıştır.⁵⁴ Hatta atlar konusunda savaşlarda zayıf verilmesi, dönem açısından Rus ordularını ekonomik yönden

⁵¹ İbn Hurdazbih, Rusların Slav yerleşimlerinden kaliteli kılıçlar getirdiklerini ve bunların ticaretini yaptıklarını ifade eder. Aynı şekilde Hudud'ul Âlem'de de Kiev şehrinde bahsedilirken, burada değerli kılıçların üretildiği ve satıldığı ifade edilmektedir (bkz. İbn Hurdazbih, *age*. s. 130; *Hudud'ul A'lem*, s.120).

⁵² Andras P. Horvath, *age*. s.21.

⁵³ Bu duruma örnek olarak, Bizans ile Bulgarlar arasında yaşanan mücadelelerinde (917) Bulgar Hanı Simeon'un ve Bizans'ın Peçeneklere başvurması sayılabilir. Tam olarak ne kadar ödeme yapıldığı bilinmese de Peçeneklerin yüklüce bir miktar talep ettiği aşikârdır. Burada Peçeneklerin desteğini kazanan taraf Bizans olmuştur, ancak Tuna kıyısına vardıklarında iki Bizans komutanının kavgaya tutuştuğunu gören Peçenekler yurtlarına geri dönmüşlerdir. Görüldüğü üzere burada söz konusu meselenin Peçenek boylarının maddi unsurlara bakış açısı ve olası durumlardan elde edecekleri kazançlardır. Yine çok defa Rusların yanında Bizans'a karşı seferlere katılan Peçenek boylarının da olduğu kaynaklar tarafından aktarılmaktadır. Bu sebeple bu tür askeri faaliyetler de Peçenekler için bir nevi gelir kaynaklarını oluşturmaktaydı. (bkz. Akdes Nimet Kurat, *Peçenek Tarihi*, Devlet Basımevi, 1937, İstanbul, s. 85; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, TTK, Ankara, 2011, s.245)

⁵⁴ Thomas Noonan, *Rus', Pechenegs and Polovtsy*, s. 309.

yıpratın bir meseleydi. Ancak geçen zamanla birlikte Peçenekler ve Kumanlarla yaşanan bu etkileşim sonucu, XI. ve XII. yuzyıllarda Ruslarda hayvancılık uzerine bir artış yaşandığı belirtilmektedir.⁵⁵ Yukarıda Macarların bazı tarım Őekillerini ve buna bağlı olarak bazı tanımlamaları Peçeneklerden aldığı goruşu ile birlikte Rusların da hayvancılığı Peçenekler, devamında Uzlar ve Kumanlardan oğrenmiş olabilecekleri neticesine varmak zor değildir. Bu sayede ticari etkileşimlerin yerel unsurlarda, farklı kultiurlerin de gelişmesinde rol oynadığı gerçeği bir kez daha vurgulanmış olmaktadır.

Peçeneklerin Ukrayna bozkırlarına gelmesiyle, kuzey komşuları Ruslar ve guneýbatıda olan Bizans ile olan ticari etkileşimlerinde artış yaşanmıştır. 150 seneden fazla hukuim suirdikleri sahada Peçenekler, Bizans, Rusya ve dođu yonlu diğer uelkeler arasında hem kendi urettikleri ticari mallarının satışını gerçekleştirmişler hem de ticari yolların guvenliğini sağlamak suretiyle aracılık vasfını da ustenerek bu ticaret zincirinden kazanç sağlamışlardır. Siyasi manada Rusları boidgeden uzak tutarak, Bizans'ın hem siyasi hem de ticari gucunu istikrarlı bir Őekilde devam etmesine yardımcı olmuşlardır. Kendi içlerindeki oğgutenmenin tam olarak sağlanamaması zaman zaman boylar arasında rekabetin yaşandığını gostermele birlikte, boylar arasında ekonomik olarak eşitsizliğin de olduğuna işaret etmektedir. Bilhassa Korsun ve Kiev gibi merkezlere yakın olan boylar ticari olanaklardan daha fazla faydalanırken, diğer i sahalarda yaşayan Peçenek boyları ticaret olarak hayvancılığı on planda tutmuşlardır. En onemli ticari getirileri, kendi boidgelerine gelen tuccarlara ve diplomatik elçilere rehberlik ve hizmet etmek ve bunların karşılığında yuكلuce odemeler almaktı. Yapılan hizmetlerin odemelerinin karşılığı, para olarak alındığı gibi kıymetli eşyalar (tabak, tas, ziynet eşyaları), kurkler, çeşitli baharatlar ve yine lüks dokuma kumaşlar olduğu da goriilmektedir. Her ne kadar kaynaklarda bilgiler kısıtlı olsa da uzun bir sure komşuluk yaptıkları Ruslarla, goriinenden çok daha aktif bir ticaret suirduermuş oldukları bir gerçektir. Bilhassa askeri yonden oldukça fazla oneme sahip atların, Ruslar tarafından satın alınması belki de iki ulus arasında birinci sırada gelen alışveriş emtiasıydı. Atların bu kadar değerli olduğu pazarda yine atlarla eř değer fiyata sahip kurkler Peçeneklere karşılık olarak verilmiş olmalıdır. Buradan hareketle Hazarlar ve İdil Bulgarlarında en onemli ticari urun olan kurkların satışı, Peeneklerde de gerçekleştirilmiştir. Donem itibarıyla en fazla hayvan besiciliği yine Peçenek boyları tarafından yapılmıştır. Peçenek uelkesinden canlı/sofralık hayvan ticaretinin evre uelkelere sunumunun- satışının onlar tarafından gerçekleştirildiği aşıkardır.

Netice olarak, kaynaklarda adından çok söz edilmeyen Peçenekler, Kumanların sahaya gelişine kadar hem siyasi hem de ticari bakımdan iki muhim gu olan Rus ve Bizans ile birlikte diğer uelkelerle de canlı ve getirisi yuكلsek bir alışveriş zinciri içerisinde, sistemin işlerliğini devam ettirmişlerdir. Bu saha içerisindeki en onemli iki ticaret yolunun uzerinde oturarak kendi ticari kabiliyetlerini gostermişler, Tuրklere ozgu yalnızca hayvancılıkla

⁵⁵ I. Ia. Froianov, 'Large-scale Ownership of Land and the Russian Economy in the Tenth to Twelfth Centuries', *Soviet Studies in History*, 24/4, 1986, s.24-25.

uğraştıkları düşüncesini bir kenara bırakarak, ticaretin getirilerinden yüksek oranda faydalanmışlardır. Hazarların gittikçe bölgede güç kaybetmesiyle belki de onlardan daha güçlü bir şekilde Rus-Bizans-Doğu ticaret ağının hem koruyucusu hem de bu ticaretin kendi sahalarındaki sahipleri olmuşlardır.

KAYNAKÇA

1. Ana Kaynaklar

Anna Komnena, *Alexiad*, Tr. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1996.

El-Gırnâtî, *Gırnâtî Seyahatnamesi*, Yeditepe Yay., İstanbul, 2018.

Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, Tr. R. J. H. Jenkins, Dumbarton Oaks, Washington, D.C., 1985.

Hudûd'ül Âlem, Tr. Abdullah Duman, Murat Ağarı, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2020.

İbn Fazlân, *İbn Fazlân Seyahatnamesi*, Tr. Ramazan Şeşen, Tarih Encümeni Yay., İstanbul, 2020.

İbn Havkal, *10. Asırda İslam Coğrafyası*, Tr. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yay., İstanbul, 2017.

İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, Tr. Murat Ağarı, Kitabevi, İstanbul, 2008.

İbn Rüste, *el A'lâku'n- Nefise*, Tr. Ali Fuat Eker, Ankara Okulu, Ankara, 2017.

Letopis po Lavrentyevskomu Spisku, Arheografiçeskoy Komissii, Sank- Peterburg, 1872.

Patriarş ili Nikonovskoyu Letopis', *Polnoye Sobranie Russkih Letopisey*, Sank- Peterburg, 1862.

Polnoye Sobranie Russkih Letopisey, Ipatiyevskaya Letopis, Petrograd, 1923.

Povesti Vremennih Let, Tr. D. C. Likhaçeva, Vita Nova, Sank-Peterburg, 2012.

Polnoye Sobranie Russkih Letopisey, Radzivilovskaya Letopis', Leningrad, 1989.

The Annals of St. Bertin, Ninth Century Histories, V. I. Tr. Janet L. Nelson, Manchester

University Press, USA, 1991.

The Nikonian Chronicle, Tr. Serge A. Zenkovsky, The Kingston Press, New Jersey, 1984.

The Russian Primary Chronicle, Tr. Samuel H. Crosss, The Medieval Academy of America, Cambridge, Massachusetts, 1953.

2. Araştırma Eserler

ARTAMONOV M. İ., *Hazar Tarihi Türkler, Yahudiler, Ruslar*, Tr. D. Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul, 2019.

ÇEREZCİ, J. Özlem Oktay, “Hazar Dönemi Sarkel Şehri, Kalesi ve Bir Kısım Arkeolojik Buluntu Örnekleri”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, S. 28, 2019, s. 1- 22.

CRONE, Patricia, *Slaves on Horses*, Cambridge University Press, UK, 1980.

CROSS, Samuel H., “The Scandinavian Infiltration into Early Russia”, *Speculum*, XXI/4, 1946, s.505- 514

DUNLOP, D., *Hazar Yahudi Tarihi*, Tr. Zahide Ay, İstanbul, 2008.

FELBRUGGE Ferdinand, *A History of Russian Law From Ancient Times to the Council Code of Tsar Aleksei Mikhailovich of 1649*, Brill, Leiden, 2017.

FROIANOV I. Ia., ‘Large-scale Ownership of Land and the Russian Economy in the Tenth to Twelfth Centuries’, *Soviet Studies in History*, 1986, 24/4, s.9- 82.

GÖMEÇ, Saadettin, “Kırım Bölgesinde İlk Türkleşme Bölgeleri” *Turkish Studies*, S. 4/3, 2009, s.1013- 1023.

GREKOV, B., *The Culture of Kiev Rus*, Foreign Languages Publishing House, Moscow, 1947.

GUMILEV, L., *Drevnaya Rus i Velikaya Step*, Mısl’, Moskva, 1989.

HEYD, W., *Yakın- Doğu Ticaret Tarihi*, TTK, Ankara, 2000.

HORVATH, Andras P., *Pechenegs, Cumans Iasians, Steppe Peoples in Medieval Hungary*, Corvina, Budapest, 1989.

- HOWORTH, H. H., “V. Yüzyıldan XIX Yüzyıla Kadar Göçebelerin Batı’ya Doğru Sürüklenişi III. Bölüm: Kumanlar ve Peçenekler”, Tr. Emine Dikmen, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 5, 2020, s. 284- 301.
- KARATAY, Osman, “Karadeniz’de İlk Ruslar ve Sarkel’in İnşası”, *Belleten*, C. LXXIV, S. 269, Nisan, 2010, s. 71- 112.
- KHAZANOV, A. M., *Göçebe ve Dış Dünya*, Tr. Ömer Suveren, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2015.
- KURAT, Akdes Nimet, *Peçenek Tarihi*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937.
- LETICHE John M., *A History of Russian Economic Thought: Ninth Through Eighteenth Centuries*, University of California Press, USA, 1964.
- LYASKORONSKIY, Vasili, *Istoriya Pereyaslavskoy Zemli*, Tipografiya II, Kiev, 1897.
- MACARTNEY, C.A., “The Pechenegs (Peçenekler)”, Tr. Emine Dikmen, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. II. S.IV, 2020, s.489- 498.
- NOONAN, Thomas, “Rus’ Pechenegs and Polovtsy: Economic Interaction Along The Steppe Frontier in The Pre-Mongol Era”, *Russian History*, 19, 1/4, 1992, s. 301- 327.
- ORKUN, Hüseyin, *Peçenekler*, Remzi Kitaphanesi, İstanbul, 1933.
- OSTROGORSKY, G., *Bizans Devleti Tarihi*, TTK, Ankara, 2011.
- PASZKIEWICZ, Henryk, *The Origin of Russia*, Philosophical Library, New York, 1954.
- PRITSAK, Omeljan, “The Origin of Rus”, *Russian Review*, V. 36, 1977, s. 249- 273.
- PRITSAK, Omeljan, *The Pečenegs A Case of Social and Economic Transformation*, The Peter De Ridder Press, Belgium, 1976.
- SEELEY, F., “Russia and Slave Trade”, *The Slavonic and East European Review*, V. 23, 1945, s. 126- 136.
- SHEPARD, J., “The Rhos guests of Louis the Pious: whence and wherefore?”, *Early Medieval Europe*, V. 4/1, 1995, s.41- 60.

ŞEŞEN, R., *İslam Coğrafyacılarına göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2017.

TIHOMIROV M., “Proishojdeniye Nazvaniya ‘Rus’ i ‘Russkaya Zemlya’”, *Russkoye Letopisaniye*, Nauka, Moskva, 1979, s.22-48, erişim ad:

<http://litopys.org.ua/rizne/spysok/spys05.htm>, erişim tar. 02.03.2021.

THOMSEN Vilhelm, *The Relations Between Ancient Russia and Scandinavia and the Origin of Russian State*, James Parker and Co., Oxford, 1877.

VERNADSKY, George, *Ancient Russia*, Yale University Press, USA, 1944.

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.8.3>

Volume 5/1 Spring

2021 p. 38-61

BİR SÖZLÜK TASARISI: TÜRKÇE ÖĞRENEREN YABANCILARA YÖNELİK BİR EŞDİZİM SÖZLÜĞÜ

A DICTIONARY DRAFT: A COLLOCATION DICTIONARY FOR FOREIGNERS
LEARNING TURKISH

Fırat ERİKLİ*

ORCID iD: 0000-0001-6807-8822

ÖZ

Yabancı dil edincinin sağlanabilmesi için bir dile ait dil bilgisi kurallarının yanı sıra söz varlığının da kapsamlı biçimde öğrenilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde söz varlığımızın aynası olan sözlüklerimize büyük görevler düşmektedir. Dil öğreniminde öğrencileri zorlayan çok sözcüklü yapılardan biri de eşdizimlerdir. Bu söz öbekleri ana dil edinci süresince içselleştirilir, bu nedenle de ana dil kullanıcısı tarafından kolay ve sıradan yapılar olarak tanımlanır. Eşdizimlerin kolay ve sıradan olmadıkları, aksine özel yapılar oldukları ise özellikle yabancı dil öğrenimi esnasında belirginleşmektedir. Türkçe öğrenen yabancıların sözü edilen bu dilsel yapıları daha ayrıntılı biçimde inceleyebildikleri ve öğrenebildikleri, aynı zamanda eşdizimlerin yer aldığı Türkçe metinleri anlamada ve üretmede kullanabildikleri bir sözlüğün varlığı dil edincinin daha verimli gerçekleşmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu tespit, aynı zamanda çalışmanın hedefini de oluşturmaktadır. Bu çalışma kapsamında Türkçe öğrenen yabancılara (bu çalışma kapsamında ana dili Almanca olan yabancılara) söz konusu durumlarda yol gösterecek iki dilli ve her iki dil yönünde de kullanılabilen bir eşdizim sözlüğü tasarısı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışmada şekillenen sözlük tasarımında ikinci dil olarak Almanca tercih edilmiş, örnekler Türkçe-Almanca dil çifti üzerinden verilmiştir. Ancak sözlüğün yapısı Türkçemize eşlik edecek farklı

* Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: firaterikli@mersin.edu.tr.

bir dilin veya farklı Türk lehçelerinin de tercih edilmesine olanak sağlayacak biçimdedir. Tasarı, sözlük yazımı sürecinde izlenecek yolların somutlaştırılması suretiyle şekillenmiş ve elde edilen madde başı örnekleri işlevsel yapılarıyla birlikte tanıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Eşdizim, sözlük, leksikografi (sözlük yazımı), Almanca, Türkçe, yabancı dil eğitimi.*

ABSTRACT

In order to acquire foreign language competence, it is necessary to learn the vocabulary in a comprehensive manner as well as the grammar rules of a language. In this context, our dictionaries, which are the mirror of our vocabulary, have great duties in teaching Turkish as a foreign language. One of the multi-word structures that challenge students in language learning is collocations. These phrases are internalized during the native language acquisition, therefore they are defined as easy and ordinary constructions by the native language user. It becomes clear that collocations are not easy and ordinary, but special structures, especially during foreign language learning. The existence of a dictionary, by which foreign Turkish learner analyse and learn these linguistic structures and including collocations that language learners use comprehending and producing Turkish texts, is of great importance in terms of more efficient language acquisition. This finding is also the aim of the study. Within the context of this study, a bilingual collocation dictionary design that can be used in both languages has been tried to be revealed to guide foreigners who learn Turkish (in this study, foreigners whose mother tongue is German). In the dictionary design shaped in the study, German was preferred as the second language, and examples were given from the Turkish-German language pair. However, the structure of the dictionary is such that a different language or different Turkish dialects can be preferred to accompany Turkish. The draft was shaped by concretizing the ways to be followed in the dictionary writing process, and the pertinent examples obtained were tried to be introduced with their functional structures.

Key Words: *Collocation, dictionary, lexicography, German, Turkish, foreign language education.*

Giriş

Yabancı dil edinci bir dile ait dil bilgisi kurallarının yanı sıra söz varlığının da kapsamlı biçimde öğrenilmesiyle gerçekleşmektedir. Hatta bu duruma iletişimin sağlanması temelinde yaklaşırsak söz varlığının gramer bilgisine kıyasla daha fazla önem taşıdığı

TOBİDER

söylenbilir, zira gramer bilgisi olmadan asgari düzeyde iletişim kurulabilirken söz varlığının yokluğunda iletişim tamamı ile imkânsız hale gelmektedir. Bu nedenle dil edinimi esnasında en büyük görev şüphesiz söz varlığımızın aynası olan sözlüklerimize düşmektedir.

Türkçenin söz varlığı, kökenine bakılmaksızın Türkçe konuşanların anladıkları bütün söz ve yapıları kapsamaktadır (Yamanan, 2016, s. 86). Atasözleri, deyimler, eşdizimler ve diğer kalıp sözler de bu söz varlığının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu türden yapılar anlamsal kurgularına bağlı olarak dil öğreniminde daha yüksek zorluk derecelerine sahiptirler. Örneğin, derin kültürel izler taşıyan atasözlerini ve deyimleri öğrenmek bir dil öğrencisi için gündelik söz yapılarını öğrenmekten çok daha zordur. Ancak bir dili kendi kültürel zenginlikleri ile öğrenmek de o dili ve o toplumu anlayabilmek adına da bir o kadar önemlidir.

Dil öğreniminde öğrencileri zorlayan çok sözcüklü yapılardan biri de eşdizimlerdir (İng. collocation). Bu kavram Türkçe karşılığı ile ilk defa 1988 yılında Berke Vardar yönetiminde hazırlanan “Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü²” isimli sözlük çalışmasında karşımıza çıkmıştır. Dünyaya baktığımızda: İngiliz Bağlamcılığı’nın en büyük temsilcisi sayılan John Rupert Firth, *collocation* teriminin dilbilim literatürüne kendisinin “Modes of Meaning” adlı yazısı sayesinde girmiş olduğunu düşünse de (Firth, 1957b, s. 11) bu terimin daha 1750 yılında dilbilimsel bir bağlam içinde kullanıldığı görülmektedir (Bartsch, 2004, s. 28).

Atasözleri ve deyimler kendilerine has anlamsal yapıları ve taşıdıkları kültürel izler nedeniyle söz varlığımız içinde öne çıkmış ve çok sayıda atasözleri veya deyimler sözlüğü oluşturulmuştur. Eşdizimler temelinde ise günümüzde kimi sözlük oluşturma girişimleri olsa da bu yapılar, atasözleri ve deyimlerle kıyaslanacak bir ilgi ve alakanın odağı haline gelememiştir. Bunun başlıca nedeni ise eşdizimlerin söz varlığı ve dil kullanımı içinde atasözleri ve deyimler kadar belirgin dilsel ve anlamsal yapılar olmamalarından kaynaklanmaktadır. Bu yapılar atasözleri ve deyimler kadar yüksek bir mecaz içermemektedir. Ancak her insan ana dilindeki birçok sözcüğün belirli bir kalıp içinde ve tekrar tekrar karşısına çıktığının farkındadır. Örneğin, *arkadaşlık kurulur, açlık çekilir, ahenk bozulur, alışverişe ise çıkılır*. Bu söz birimleri oluşturan sözcükler konuşma ya da

² Vardar, 2002

metin içinde birbirlerini beklenebilir kılar ve bir sözcüğü kullanmak kalıbı oluşturan diğer sözcüğü de kullanmayı neredeyse şart koşar. Eşdizimlerin atasözleri ve deyimler kadar fark edilir olmamaları bir bakıma ana dil kullanıcısının bu söz birimleri sıradan bir olgu olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Eşdizimlerin aslında özel söz birimler oldukları diller arası bir karşılaştırmayla daha belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Almanca örneğinden yola çıkacak olursak, Almanca söyleyişte *arkadaşlık kapatılır* (eine Freundschaft schließen), *açlıktan muzdarip olunur* (unter Hunger leiden), *ahenkten gelinir* (aus dem Einklang kommen), *alışverişe yürünür* (zum Einkaufen gehen). Benzer bir durum Türkçe eşdizimlerin Almancaya aktarımında da kendini fark ettirir.

Türkçe öğrenen yabancıların bu yapıları daha ayrıntılı biçimde izleyip öğrenebildikleri aynı zamanda Türkçe metinleri anlamada ve üretmede kullanabildikleri bir sözlüğün varlığı bu nedenle büyük önem taşımaktadır.

Eşdizim sözlüğü oluşturma konusunda Türkiye’de kurumsal anlamda bir girişim olmamasına rağmen akademik düzlemde bununla ilgili çalışmalar zamanla kendini göstermeye başlamıştır. “Türkiye Türkçesinde Belirteçlerin Fiillerle Birliktelik Kullanımları Ve Eşdizimliliği³” adlı çalışma bir sözlük yazma girişimine hizmet etmesi bakımından dikkat çekicidir. Nitekim Özkan (2019) bu alandaki çalışmalarını genişleterek “Türkiye Türkçesinin Eşdizim Sözlüğü” projesini hayata geçirmiştir. Dijital sözlük olma özelliğini taşıyan bu sözlük projesi henüz tam anlamıyla faaliyete geçmemiş olmasına karşın büyük bir boşluğu doldurmaya adaydır. Sözünü ettiğimiz bu sözlük projesi Türkiye Türkçesini kapsayan tek dilli bir sözlük projesidir. Ancak bu sözlük Türkçe’nin yabancı dil olarak öğretilmesine doğrudan hizmet eden bir tasarıma sahip değildir.

“Türkçe Ulusal Derlemi” (2019) de benzer bir işleyiş ile arama alanına yazılan bir anahtar sözcük sayesinde derlem içinde o sözcükle oluşturulmuş bağlamların görüntülenmesine olanak sağlamaktadır. Ancak eşdizimleri başlı başına sergileyen bir veri tabanı değildir.

Her iki projede de kullanılan eşdizim tasarımının sıklık temelli yaklaşımlardan (Firth, Halliday, Sinclair) doğduğu göz ardı edilmemelidir. Çünkü eşdizimlilik alanında

³ Özkan, 2011

anlama dayalı yaklaşımlar da (Cowie, Benson, Mel'cuk, Hausmann) mevcuttur. Türkçenin yabancı dil olarak öğrenimine destek verecek iki dilli bir eşdizim sözlüğünde benimsenmesi gereken eşdizimlilik yaklaşımının bunlardan hangisi olacağı konusuna çalışmanın devamında değinilecektir.

Türkçe Öğrenen Yabancılara Yönelik Bir Eşdizim Sözlüğü Tasarımı

Sözlük yazım sürecinin en temel evresi sözlüğün tasarlanması evresidir. Bu evrede, oluşturulması planlanan sözlüğe ilişkin tasarımsal özelliklerin tümü ayrıntılı biçimde ortaya çıkarılmaya çalışılır. Sözlüğün amacı ve hedef kitlesi, sözlük için kullanılacak kaynaklar, sözlükte kullanılacak söz varlığının kapsamı, kapsam dahilindeki söz birimlerin yapısal özellikleri ile sözlüğün makro ve mikro yapılarına kadar her konu üzerinde geniş bir bakış açısı geliştirilir (Wiegand, ve diğerleri, 2010, s. 11). Sözlük yazım süreci de bu düşünceler temelinde ilerler ve bu bakış açısına bağlı olarak da bir sözlük şekillenir. Ancak daha öncesinde sözlüğün tasarımına doğrudan etki eden en önemli kararın verilmesi gerekmektedir. Tasarlanacak sözlük, kullanıcıya hangi dolayımında sunulacak? Tasarlanacak sözlük elektronik bir sözlük mü olacak yoksa basılı bir sözlük mü?

Elektronik sözlükler kullanıcıya birçok kolaylık sağlamaktadır. Sağladığı kolaylıkların belki de en önemlisi bu türden sözlüklerdeki arama fonksiyonudur. Sözlük bu işlevi sayesinde kullanıcının istediği bilgiye hızlı ve kolay biçimde ulaşmasını mümkün kılmaktadır. Bu sayede kullanıcı aynı maddeyi ya da sözcüğü basılı bir sözlükte bulmak için harcayacağı zamanı ve çabayı başka aramalar için kullanma fırsatına sahip olmaktadır. Nitekim bu konuyla ilgili yapılan araştırmalar kullanıcıların basılı sözlüklerdeki sözcük arama eylemini gereksiz bir yük olarak gördüklerini (Hulstijn, Hollander, & Greidanus, 1996) ve elektronik sözlüklerin kullanıldığı durumlarda sözlükte yapılan sorgu sayısının belirgin biçimde yükseldiğini ortaya koymuştur (Guillot & Kenning, 1994, s. 65; Nesi, 1999, s. 64). Zira elektronik sözlüklerde sözlüğün sayfalarını çevirmek ve aranan madde başını bulmak yerine aynı arama eylemi birkaç imleç hareketi ve birkaç tıklama ile gerçekleştirilmektedir.

Bunun yanında elektronik sözlüklerde madde açıklamaları içindeki kimi sözcüklere köprü özelliği yüklenerek bir tıklama yardımıyla bu sözcüğün oluşturduğu madde başına da erişim sağlanabilmektedir. Bu yolla madde açıklamaları içindeki sözcüklerin anlam ve

açıklamalarına da oldukça hızlı biçimde erişilebilmektedir. Elektronik sözlüklerin kullanıcılarına bu anlamda reddedilemeyecek imkânlar sağladığı yadsınamaz bir gerçektir. Ancak bu durum basılı sözlüklerin sahip olduğu önemi azaltmamaktadır.

İleride basılı sözlüklerin yerlerini tamamen elektronik sözlüklere bırakacağı düşüncesi çok hayalî görünmese de basılı sözlüklerin kısa vadede ortadan kaybolmayacağı da ayrı bir gerçektir. İyi düşünülmüş bir erişim kurgusuyla kullanıcının basılı sözlüklerde de madde içi söz birimlere kolayca ulaşması mümkün olabilmektedir. Her şeyin ötesinde, sözlüklerin en çok kullanıldığı yer eğitim kurumlarıdır. Ve bu eğitim kurumlarının büyük bir bölümü, ister ilk ve ortaöğretim olsun ister yükseköğretimi kapsasın, günümüz itibariyle öğrencilerin elektronik sözlükleri ders içinde bireysel olarak kullanmalarına imkân verecek maddi olanaklara veya teknik donanımlara sahip olmayabilir. Bu nedenle de gelişmelerinin henüz başında olmalarına rağmen oldukça popüler olan elektronik sözlükler uzun bir süre daha varlıklarını rekabet ettikleri basılı sözlükler ile birlikte sürdüreceği gibi görünmektedir. Bu çalışmada biçimlenen eşdizim sözlüğü bu nedenle son kullanıcıya basılı bir sözlük formatında sunulacak biçimde tasarlanacaktır.

Türkçe öğrenen yabancılara yönelik basılı bir eşdizim sözlüğünün tasarım aşaması aşağıdaki biçimde şekillendirilmiştir.

Sözlüğün amacı ve hedef kitlesi

Tasarım evresinde belirlenmesi gereken özelliklerin başında söz konusu sözlüğün hangi amaca hizmet edeceği ve hangi kullanıcı kitlesine sunulacağı gelmektedir. Bu çalışma ile şekillenecek olan sözlük, çalışmanın giriş bölümünde eksikliğine değindiğimiz Türkçe öğrenen yabancılara (bu çalışma kapsamında ana dili Almanca olan yabancılara) yönelik iki dilli bir eşdizim sözlüğü olacaktır. Sözlük, kullanıcının ya da hedef kitlenin aktif söz varlığını eşdizimler açısından genişleten bir işleve sahip olmalıdır. Bu bağlamda söz konusu sözlük, kullanıcılarına hem okudukları Türkçe metinlerde karşılaştıkları anlamsal zorlukların üstesinden gelmelerine yardımcı olmalı hem de ister tercüme yoluyla ister serbest olarak oluşturacakları Türkçe metinlere katkı sağlamalıdır. Bir bakıma hem anlama sözlüğü özelliklerini hem de üretici sözlük özelliklerini taşımalıdır.

Yukarıda bahsedilen ilk durumda sözlüğün Türkçe-Almanca dil yönünde tasarlanması ihtiyacı ortaya çıkar. Serbest Türkçe metin yazan bir yabancı, düşüncesini yazıya dökerken bunu kendi ana dilinden hareket ederek gerçekleştirir. Keza tercüme eyleminde kaynak dil zaten Almancadır. Bu nedenle ikinci durumda da sözlüğün Almanca-Türkçe dil yönünde de hizmet verebiliyor olması gerekir.

Bu doğrultuda tasarlanan iki dilli eşdizim sözlüğü her iki dil yönünde de kullanılabilir bir sözlük olmalıdır. Ancak sözlük, kullanıcının sadece bir metni incelerken oluşan dil yetersizliklerini ya da metin üretirken karşılaşılan metin üretim zorluklarını aşmasına yardımcı olmakla kalmayıp madde başı kurgusu sayesinde içerdiği dilsel yapıların öğrenilmesine de olanak sağlamalıdır.

Sözlük İçin Kullanılacak Kaynaklar

Bir sözlük projesinde kullanılacak kaynakları birincil, ikincil ve üçüncül kaynaklar olarak ayırmak mümkündür. Birincil kaynakları her türden yazılı metinler, ikincil kaynakları ise kaynak sözlükler oluşturur (Wiegand, ve diğerleri, 2010, s. 12). Üçüncül kaynaklar, sözlüğün yazıldığı dile ait kural ve şekil bilgisini içeren ve bunlar hakkında bilgi sağlayan kaynakları kapsar (Wiegand, ve diğerleri, 2010, s. 12). Dolayısıyla tasarlanan iki dilli bir eşdizim sözlüğü için birincil kaynaklar her iki dil için de çok miktarda yazılı metnin bulunduğu derlemeler olmalıdır. Bu derlemeler Türkçe metinler için Türkçe Ulusal Derlemi ve Almanca metinler için COSMAS II (2019) gibi hazır derlemeler olabileceği gibi sözlük projesinin çalışma grubu tarafından özel olarak hazırlanmış derlemeler de olabilmektedir. Eşdizimler tercih edilen eşdizim yaklaşımı doğrultusunda bu büyük metin grupları içinde gerekli biçimde işaretlenir ve veri tabanına aktarılır. İkincil kaynak olarak ise her iki dile ait genel ve özel sözlükler kullanılabilir. İkincil kaynaklar konusunda belirli bir sayı kısıtlaması yoktur. Üçüncül kaynaklar sözlüğün kapsadığı dillere ait kural ve şekil bilgisinin yer aldığı tüm kaynaklardır.

Sözlükte Kullanılacak Söz Varlığının Kapsamı

Sözlükte yer alacak söz varlığının kapsamı, sözlük içinde kullanıcıya sunulacak olan söz birimleridir. Söz konusu sözlük tasarımında bu söz birimler öncelikle Türkçe ve Almanca söz varlıkları içindeki eşdizimlerdir. Almancanın bu sözlük çalışmasında ikincil

dil olması nedeniyle ve Türkçe eşdizimlerin hedef dildeki eşdeğerlerinin her zaman eşdizimler ile verilemeyecek olmasından ötürü Almanca bileşik sözcükler ve farklı türden söz birimler de sözlüğün kapsamı içinde yer alacaktır.

Kapsam Dahilindeki Söz Birimlerin Yapısal Özellikleri

Bu noktada sözlük için kullanılan kaynaklardaki eşdizimleri belirli bir kalıba göre belirleyebilmek adına bu söz birimlerin yapısal özellikleri irdelenmelidir. Bilim insanları tarafından ortaya atılmış çeşitli eşdizim tasarıları incelenmeli ve sözlük için en uygun tasarı seçilmeli ya da yeni bir eşdizim tasarısı oluşturulmalıdır.

Uluslararası literatürde var olan eşdizim tasarıları değerlendirildiğinde bu tasarıların iki temel gruba ayrıldığı görülür. Bu ayrım eşdizimlerin belirlenmesi temeline dayanır. Bir tarafta eşdizimlerin belirlenmesinde sıklık ölçüsüne dayalı istatistiki ölçütler kullanılırken⁴ diğer tarafta bu yöntemle sağlıklı bir belirleme sağlanamayacağı düşüncesiyle anlam temelli ayrımlar üzerinde durulmuştur⁵.

Değindiğimiz bu iki yöntem sağladıkları çıktılar bakımından sırasıyla *geniş hacimli eşdizim tasarıları* ve *dar hacimli eşdizim tasarıları* olarak da adlandırılabilirler. Zira ilk gruptaki belirleme yöntemlerinde elde edilen eşdizimlerin sayısı daha fazladır ve Türkçe öğrenen yabancıların çözümleme ve kullanmada zorluk çekmedikleri *el yıkamak*, *sıcak süt* gibi ifadelerin çok büyük bir bölümünü de kapsamaktadır. İkinci gruptaki belirleme yöntemlerinde ise daha sıkı kıstaslar benimsenmiş ve bu sayede zorluk derecesi düşük ifadeler devre dışı bırakılarak yabancıların kavrama ve kullanmada güçlük çektikleri zorluk dereceleri yüksek ifadeler öne çıkarılmıştır.

Firth, Halliday ve Sinclair'in temsil ettikleri (geniş hacimli eşdizim tasarıları) bakış açısında eşdizimlerin belirlenmesinde sözcüklerin karşılıklı beklenebilirliğinin önemli bir ölçüt olduğu savunulur (Firth, 1957b, s. 12). Bu bakış açısıyla incelenen bir sözcüğün sıklıkla ve karakteristik olarak birlikte kullanıldığı sözcüklerle oluşturduğu yapı eşdizim olarak nitelendirilir (Firth, 1957b, s. 11). Bu tür bir belirleme yönteminin temellendiği sıklık ölçüsü ve istatistiki ölçütler nedeniyle daha çok bilgisayarlı dilbilim ve derlem dilbilim

⁴ bkz. Firth, 1957a; Halliday, McIntosh ve Stevens, 1964; Sinclair, 1966

⁵ bkz. Cowie, 1978; Benson, 1986b; Mel'cuk, 1989; Hausmann, 1984

alanına girmektedir. Halliday ve Sinclair'in de temsil ettiği bu belirleme yönteminde eşdizimlerin diğer kalıp sözlerden ve sıradan sözcük birlikteliklerinden ayrılmadığı ve sadece kilit sözcüğün önündeki ve arkasındaki sözcüklerin saptandığı gerçeği de göz önüne alınmalıdır. Bu nedenle çoğu zaman deyimler gibi kalıplaşmış mecazlı ifadeler ile serbest sözcük birliktelikleri de eşdizim olarak tespit edilmektedir ve anlam bakımından birbirlerinden ayrıldıkları noktalar yok sayılmaktadır. Uygulanan yöntem ve bu yöntemle elde edilen veri çıktısına bakıldığında kelime sıklığına dayanan bakış açılarında kullanılan *eşdizim* kavramının oldukça geniş bir kapsama alanına sahip olduğu ve bu çalışmada şekillenen sözlük çalışmasında belirlenen amaç ve hedef kitle kıstasına uygun olmadığı belirginleşir.

Anlam temelli ayırımlar (dar hacimli eşdizim tasarıları) ise eşdizim kavramını belirli ölçülerde özelleştirerek daha dar bir eşdizim kapsamı elde etmeye çalışırlar. Eşdizim olgusuna yabancı dil öğrenimi boyutuyla baktıkları için Benson ve Hausmann'ın anlam temelli yaklaşımları bu çalışmada temsil edilen sözlük tasarısı için ayrı bir öneme sahiptir. Çalışmanın kapsamını gereğinden fazla genişletmemek adına bu iki eşdizim tasarısı üzerinde durulacaktır.

Hem Benson hem Hausmann eşdizim tasarılarını yabancı dil edincine göre oluşturmuş ve bu söz birimlerin sözlükteki sunumu konusunda benzer görüşleri temsil etmişlerdir. Benson (1986b) "BBI Combinatory Dictionary of English" isimli sözlüğü yabancı dil öğrenimine yönelik bir sözlük olacak şekilde hazırlamıştır. Bu sözlük çalışmasının sürdüğü esnada Hausmann'ın çalışmalarından haberdar olmadığını aktaran Benson, sözlüğün buna rağmen kurgusu bakımından Hausmann'ın düşünceleriyle paralel olduğunu belirtmiştir (Benson, 1989, s. 8). Daha sonraki çalışmalarında Hausmann'ın eşdizim konusundaki düşüncelerini benimseyerek bazı noktaları kendi tasarımına adapte etmeye çalışmıştır (Benson, 1989, s. 6).

Eşdizimlerin sözlükteki sunulma biçiminin yabancı dil edinimi ile yakından ilgili olduğunu savunan Hausmann (1984) eşdizim sözlüklerinin yabancı dil edincine yardımcı olacak biçimde ve bu sistematığe uygun kurguyla tasarlanması gerektiği görüşünü savunmuştur. Nitekim Benson, daha sonra çıkardığı "Student's Dictionary of Collocations"⁶

⁶ Benson, Benson ve Ilson, 1990

isimli sözlüğünde Hausmann'ın fikirlerinden yararlanmış ve sözlüğü onun *temel birim-bağlı birim*⁷ ayırımını gözeterek şekillendirmiştir. Bu sözlüğün önsözü de Hausmann tarafından kaleme alınmıştır.

Benson (1986a) sözcük birlikteliklerinin birbirlerine farklı derecelerde bağlı olduklarını tespit ettikten sonra sözcük birlikteliklerini 4 farklı gruba ayırmıştır. Bu sözcük birliktelikleri sırasıyla *serbest birleşimler* (free combinations), *deyimler* (idioms), *eşdizimler* (collocations) ve *bileşik yapılar* (compounds) (Benson, 1986a, s. 4). Benson bu açıdan sıklık temelli yaklaşımlara kıyasla daha özel bir eşdizim tasarımı üzerinde durmuştur.

Benson sözcük birlikteliklerinin sözlüklere dahil edilme biçimleri üzerinde de düşünceler geliştirmiştir. Buna göre serbest bileşimler ancak çok anlamlı bir sözlük biriminin anlam varyasyonlarından bir veya birkaçını göstermesi durumunda sözlüğe dahil edilmeli, deyimler, eşdizimler ve bileşik yapılar ise sözlükte mümkün olduğunca çok bulunmalıdır (Benson, 1986a, s. 6).

Hausmann da Benson'a benzer biçimde sözcük birlikteliklerini gruplamıştır. İngiliz bağlamlıcılığına kıyasla çok daha özel bir eşdizim tanımı üzerinde duran Hausman ilk önce *sabit dizimler* (fixierte Wortverbindungen) ile *sabit olmayan dizimleri* (nicht fixierte Wortverbindungen) birbirinden ayırmıştır (Hausmann, 1984, s. 399). Bu ayırma göre *sabit dizimler* başlığı altında atasözleri, deyimler ve bileşik sözcükler yer alır. *Sabit olmayan dizimler* ise *serbest oluşumlar* (Ko-Kreation), *eşdizimler* (Kollokation) ve *uzak oluşumlar* (Konter-Kreation) biçiminde adlandırılmış üç farklı sözcük birlikteliğinden oluşmaktadır (Hausmann, 1984, s. 399). Bu ayırımlar doğrultusunda Benson ve Hausmann'ın benzer bakış açılarına sahip oldukları yargısına varılabilse de Hausmann'ın daha özel bir eşdizim tasarımının oluşmasına öncülük ettiği eşdizimler temelinde ortaya attığı fikirlerle daha da belirginleşmektedir.

Hausmann eşdizimleri oluşturan birimlerin anlamsal değişimleri bakımından bir *temel birim* (Basis) ve bir *bağlı birimden* (Kollokator) oluştuğunu ileri sürmüştür (Hausmann, 1979, s. 191). Böyle bir ayırım yapmasındaki temel sebep eşdizimi oluşturan öğelerin anlamsal açıdan farklı doğalara sahip olmasıdır. Eşdizimi oluşturan *temel birim*

⁷ Söz konusu terimlere çalışmanın devamında değinilecektir.

anlamı bakımından otonomdur (Hausmann, 1984, s. 401) yani anlamını *bağlı birimden* bağımsız olarak korur ve belirleyici anlamsal sapmalara mahal vermemesi nedeniyle başka dillere çevrilmesi kolaydır. Buna karşın bağlı birim eşdizim içindeki anlamını ancak temel birimle birlikte kullanıldığında elde eder (Hausmann, 1984, s. 405) ve farklı dillerde çok farklı biçim ve anlamlarda kullanılabilir.

Örneğin, *uykusunu kaçırmak* eşdiziminde otonom olan birim *uykudur* ve anlamını birlikte kullanıldığı *kaçırmak* biriminden bağımsız olarak korur. Bağlı birimi oluşturan *kaçırmak* sözcüğü ise bu eşdizim içindeki anlamını ancak temel birimi oluşturan *uyku* sözcüğüne bağlı olarak kazanır ve *treni kaçırmak*, *adam kaçırmak* yapılarında yer alan *kaçırmak* fiiliyle anlamsal açıdan eşdeğer değildir. Benzer bir durum *uyuşturucu kaçırmak* ve *buhar kaçırmak* eşdizimlerinde de geçerlidir. Bu eşdizimlerdeki *uyuşturucu* ve *buhar* sözcükleri otonom olan temel birimi, *kaçırmak* sözcüğü ise hangi temel birimle birlikte kullanıldığına bağlı olarak anlamsal değişimler yaşayan bağlı birimi oluşturmaktadır. Bu yönde bir eşdizim tasarısını benimsemek Türkçe'yi yabancı dil olarak öğrenen yabancıların eşdizimleri öğrenebilmesi açısından önem arz etmektedir. Zira temel birimin anlamsal bir sapmaya maruz kalmaması Türkçe öğrenen yabancıların hedef dilin Türkçe olduğu çeviri eyleminde ve Türkçe serbest metin üretiminde eşdizimlerin en az bir biriminden yola çıkarak eşdizimi tümleyen diğer birime ulaşmasını mümkün kılmaktadır. Şekillendirmeye çalıştığımız eşdizim sözlüğü de sözünü ettiğimiz bu temele, yani Hausmann'ın (1984) eşdizim tasarısına dayanmalıdır. Bu sayede kullanıcı temel birimden hareketle eşdizimin kendine ve anlamına ulaşabilmelidir.

Sözlüğün Makro Ve Mikro Yapısı

Bu başlık altında hangi düzenlemelerin yapılacağına geçmeden önce makro ve mikro yapı kavramlarını kısaca belirginleştirmek yararlı olacaktır.

Sözlüğün makro ve mikro yapısı kullanıcının sözlük içinde aradığı bilgiye ulaşmasını sağlayan düzen kurgularını tanımlamaktadır. Makro yapı sözlükteki madde başlarının kullanıcının erişimine sunulduğu sistematik düzeni tanımlar. Örnek verecek olursak: Aksan'ın (2009) abecesel ve kavram (ya da kavram alanı) sözlükleri ayrımı bütünüyle sözlüğün makro yapısına dayanmaktadır. Mikro yapı ise sözlük içindeki madde başlarının kendi içindeki yapısal kurgusudur. Bu kurgu madde başı içinde yer alan dilsel

özelliklerin ve varsa ilave bilgilerin kullanıcıya sunuluş biçimini belirleyen ve sözlük içindeki madde başlarını bu düzene göre standartlaştıran bir şablondur. Madde başı içinde kullanılan tipografik göstergeler ve her türlü yönlendirici, atıf ve ayırma işaretleri mikro yapıya dahildir. Mikro yapı bu bağlamda sözlükteki madde başları içinde yer alan farklı bilgi kesitlerinin sıralanma ve vurgulanma düzeni olarak tanımlanabilmektedir (Schlaefel, 2002, s. 85).

Tasarlanan sözlüğün makro ve mikro yapının belirlenmesi adımına dönecek olursak: Bu başlık altında eşdizimlerin sözlük içinde kullanıcıya hangi sıra ile ve hangi biçimde sunulacağı üzerinde durularak sözlüğün kullanımına uygun bir sunuş biçimi belirlenir. Sözlükte derlenen söz birimlerin dizinlenme imkânları üzerinde durularak en faydalı dizin yapısı elde edilmeye çalışılır. Bu konu üzerinde düşünülürken kullanıcının sözlüğe ne için başvurduğu ve hangi sonuçları elde etmesi gerektiği tespit edilir.

Türkçe’yi yabancı dil olarak öğrenen ve ana dili Almanca olan yabancıların metin üretme eyleminde Almanca *in Zorn ausbrechen* (öfke(sini) kusmak) eşdiziminin Türkçe karşılığını bulmayı hedef edinmesi durumunda izleyeceği üç farklı yol vardır. Bunlardan birincisi bu söz biriminin madde başı olarak yer aldığı bir sözlüğe yani iki dilli (Almanca-Türkçe) eşdizim sözlüğüne başvurmaktır ki bu yönde bir sözlüğün henüz var olmaması bu seçeneği geçersiz kılar. İkinci seçenek, iki dilli genel sözlüklerden eşdizimi oluşturan birimlerin her birini ayrı ayrı inceleyerek bu eşdizimin *Zorn* ve *ausbrechen* madde başlarından birinin altında yer almasını umut etmektir. Orta ve yükseköğretimde Türkçe-Almanca ve Almanca-Türkçe dil yönlerinde sıkça kullanılan “PONS-Kompaktwörterbuch⁸” ve “Langenscheidt Taschenwörterbuch Türkisch⁹” ile Almanca-Türkçe dil yönünde kullanılan iki ciltli “TDK Almanca-Türkçe Sözlük¹⁰” ve Karl Steuerwald’ın (1974) “Deutsch-Türkisches Wörterbuch” sözlüğü incelendiğinde her iki madde başı altında da bazı eşdizimlerin bulunmasına karşın söz konusu eşdizimi bulmak mümkün olmamaktadır.

⁸ Kıyğı, 2003

⁹ Wendt ve Turan, 2001

¹⁰ Önen ve Şanbey, 1993

	Zorn	ausbrechen
<i>PONS-Kompaktwörterbuch</i>	in Zorn geraten (öfkeye kapılmak), jdn in Zorn bringen (birini öfkelenmek), auf jdn einen Zorn haben (birine öfkeli olmak)	in Tränen ausbrechen (hüngür hüngür ağlamaya başlamak), in Gelächter ausbrechen (kahkahayı basmak)
<i>Langenscheidt Taschenwörterbuch Türkisch</i>	in Zorn geraten (öfkeye kapılmak), der Zorn packte ihn (öfkeye kapıldı), Zornausbruch (öfke nöbeti),	aus der Gesellschaft ausbrechen (toplum dışı olmak), ihm brach der Schweiß aus (onun teri boşandı), in Gelächter ausbrechen (kahkaha atmak), in Beifall ausbrechen (şiddetle alkışlamak), in Tränen ausbrechen ((birden) ağlamaya başlamak)
<i>TDK Almanca-Türkçe Sözlük</i>	jmdn. in Zorn bringen (b.k.yi öfkelenmek); in Zorn geraten (öfkelenmek, kızmak)	in Tränen ausbrechen (hüngür hüngür ağlamaya başlamak), in lautes Gelächter ausbrechen (kahkaha koyvermek, kahkahalarla gülmek)
<i>K. Steuerwald Deutsch-Türkisches Wörterbuch</i>	sich jds Zorn zuziehen (birinin gazabına (hışmına) uğramak) (birinin gazabını üstüne çekmek); in Zorn geraten (kızmak, öfkelenmek, hiddetlenmek, parlamak); in hellen Zorn geraten (cin ifrit olmak) (beyni (tepesi) atmak) (tıpayı atmak) (celallemek) (küplere binmek) (öfkeden kudurmak) (şeytanları tepesine çıkmak) ; Zornentbrannt (öfkeden kudurmuş) (hırsından kıpkırmızı kesilmiş); Zornfunkelnd (kan çanağı gibi) (ateşli); zorne Augen bekommen (gözü kanlanmak) Zorn werden (öfkelenmek, hiddetlenmek, gazaba gelmek)	(in Gelächter ~) kahkaha atmak; (in Tränen ~) hüngür hüngür ağlamaya başlamak, birdenbire boşanmak; (aus einer Umkreisung ~) çemberi yarmak; (ein wildes Geschrei ~) yaygara koparmak, çığlığı basmak; der Krieg brach aus (harp koptu, patlak verdi) (silah patladı); den kalten Schweiß ausbrechen lassen (soğuk terler döktürmek)

Kullanıcının aradığı eşdizime en yakın Almanca yapı “Langenscheidt Taschenwörterbuch Türkisch” sözlüğünde karşımıza çıkar. Eşdizimin iki biriminin birleşik sözcük biçimindeki bu görünümü (Zornausbruch= öfke nöbeti) kullanıcıya umut verse de aranan eşdizimin karşılığı değildir ve bu şekilde kullanılması durumunda kullanıcıyı hataya sürükleyecektir. Yani bu arama yöntemiyle de kullanıcının eli boş kalmaktadır.

Üçüncü ve sonuncu yol ise eşdizimi oluşturan birimlerin her birinin sözlüklerdeki anlamlarına bakarak eşdeğer bir karşılık oluşturmaktır. Bu yöntemle sözlüklere göz atıldığında aşağıdaki tablo şekillenir:

	Zorn	ausbrechen
<i>PONS-Kompaktwörterbuch</i>	öfke, hiddet, gazap	(Gefängnis) kaçmak, firar etmek, (entstehen) çıkmak, baş göstermek, (plötzlich beginnen) patlak vermek, (Schweiß) basmak, dökmek, (von einem Vulkan) püskürmek, indifa etmek
<i>Langenscheidt Taschenwörterbuch Türkisch</i>	öfke, gazap	(kırıp) çıkartmak, (Krankheit, Krieg) başlamak, (Vulkan) püskürmek, (aus) kaçmak
<i>TDK Almanca-Türkçe Sözlük</i>	öfke, hiddet, gazap	bir parçayı kırarak, kopararak almak; söküp çıkarmak; (hapishane vb.den) kaçmak; birdenbire meydana gelmek, baş göstermek, meydana gelmek;
<i>K. Steuerwald Deutsch-Türkisches Wörterbuch</i>	öfke, hisim, gazap, hırs	kırmak, koparmak, zorla çıkarmak; (Zähne) söküp çıkarmak; (Giftzähne) tehlikesizleştirmek; (erbrechen) kusmak; (Äste) budamak; kırılmak, kopmak, çıkmak; (Sträfling; wildes Tier) kaçmak, firar etmek; (Gewitter, Krieg usw.) başlamak, şiddetle ve birdenbire kopmak; (Krankheit) baş göstermek; (entstehen) (meydana) çıkmak, zuhur etmek, görünmek, vuku bulmak; (mil.) çıkış hareketi yapmak; (Pferd) istikametinden ayrılmak; (Vulkan) indifa etmek, ateş püskürmek; (Panik) panik çıkmak; (Feuer) yangın çıkmak; (Unruhen) fitne basmak (ya da kopmak); (Feindseligkeiten) top patlamak;

Bu tablodan sözlüklerde taranan eşdizime ait temel biriminin anlamsal kararlılığını koruduğu görülür ve böylelikle seçilen eşdizim tasarımının yabancı dil öğrenimi için ne denli isabetli olduğu desteklenmiş olur. Zira *Zorn* sözcüğü incelenen tüm sözlüklerde yer almakla birlikte bu sözlüklerdeki ilk karşılığı *öfke* sözcüğüdür. Bağlı birim için seçilecek ve *öfke* sözcüğü ile bağlanabilecek uygun karşılığı seçmek ise oldukça zahmetli ve Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen biri için bariz şekilde hataya gebedir.

Almanca bir eşdizimin Türkçe karşılığını genel dil sözlüklerinden bulmaya çalışan bir kullanıcının izleyeceği yolların somutlaştırılmaya çalışıldığı bu başvuru eylemi bize eşdizim sözlüğünde kullanıcının bilgiye erişmesine kolaylık sağlayacak makro ve mikro yapı hakkında önemli ipuçları vermektedir.

Yukarıdaki *in Zorn ausbrechen (öfke(sini) kusmak)* eşdiziminin anlamını elde etmek için yapılan arama eylemlerinden bir tanesi bu eşdizimin oluştuğu sözcükleri iki dilli genel dil sözlüklerinde incelemektir. Hausmann'ın eşdizim tasarımından yola çıkarak eşdizimlerin bir temel ve bir de bağlı birimden oluşan yapılar olduğuna değinmiştik. Bu başvuru eyleminde kullandığımız arama yöntemlerinden bir tanesi de, eşdizimi gayriihtiyari biçimde iki birime ayırmak ve her birimi sözlüklerdeki madde başı dizinleri içinde taramak olmuştur. Sözlükten bilgi edinmek için tercih ettiğimiz bu arama eylemi bizi tasarlamaya çalıştığımız eşdizim sözlüğünün iki ayrı dizinden oluşması gerektiği gerçeğine götürür, zira eşdizimler diller arası aktarımdaki en sorunlu öğelerdendir. Bu nedenle eşdizimler aynı sözlükte kendini oluşturan her iki birim altında da dizinlenmeli, başka bağlı birimler ile kurduğu yapılar görünür kılınmalıdır (Holloş, 2004, s. 80). Bu doğrultuda bir ayırım yaptığımızda ilk dizindeki madde başlarını temel birimlerin diğer dizindeki ise bağlı birimlerin oluşturması gerektiği düşüncesi olgunlaşır. Bu ayırım temelinde bu sözlüğün aynı söz birimlere ait iki farklı erişim yapısından oluşacağını ya da oluşması gerektiğini söyleyebiliriz. Bu makro yapıların genel dil sözlüklerinde olduğu gibi alfabetik sıraya göre dizinlenmiş madde başlarından oluşması kullanıcıya kolaylık sağlayacaktır.

Aynı söz birimlere ait iki farklı dizinin oluşturulması Hausmann'ın eşdizim edinci düşüncesi ile de örtüşmektedir. Buna göre dil öğrencisi öğrendiği dile ait eşdizimleri sistematik biçimde öğrenmeli ve bu sistem hem temel birim üzerinden hem de bağlı birim üzerinden gerçekleşmelidir (Hausmann, 1984, s. 403-404). Bu yöntemle öğrenci temel birim dizininden otonom olan ve asgari anlamsal sapmayı yaşayan bir temel birimin hangi bağlı birimler ile birlikte kullanıldığını görebilir, aynı şekilde azami biçimde anlamsal değişime uğrayan bağlı birime ait eşdizimleri bağlı birim dizininden takip ederek bu bağlı birimin kazanabileceği farklı anlamları izleme şansına sahip olabilmektedir.

Tasarlanan sözlüğün aynı söz birimlere ait iki farklı makro yapıdan oluşması iki farklı mikro yapının tasarlanması gereğini de beraberinde getirmektedir. Bunlar temel birim dizinine ait mikro yapı (Örnek 1) ve bağlı birim dizinine ait mikro yapıdır (Örnek 2). Ancak iki dizin içindeki eşdizimler bir düzen içinde birbirlerine yönlendirilmelidir (Holloş, 2004, s. 80).

Tasarlanan sözlüğün amacı ve hedef kitesinden bahsederken bu sözlüğün hem Türkçe-Almanca hem de Almanca-Türkçe dil yönünde hizmet verebilmesi gerektiğinden bahsetmiştik. Sözlüğün Türkçe metinlerin okunması esnasında ortaya çıkabilecek anlaşılabilirliklere öncelik veren bir yapıda olması madde başlarının Türkçe-Almanca dil yönünde olması gereğini beraberinde getirmiş ve sözlük bu seçimle anlama sözlüğü olma özelliğini kazanmıştır.

<p>ateş a. ‹Far.› 1)Yanıcı maddelerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık, kıvılcım; das Feuer, glühender Körper, der Funke 2)Isıtmak, pişirmek için kullanılan yer veya araç; die Einrichtung zum Kochen, die Herdplatte 3)Patlayıcı silahların atılması; das Schießen mit Feuerwaffen, der Beschuss, 4)Genellikle hastalık nedeniyle artan vücut sıcaklığı; der Fieber, 5)Tehlike, felaket; die Gefahr, 6)Büyük üzüntü, kızgınlık; seelischer Schmerz, der Zorn</p> <p>Fiil</p> <p>ateş almak ↑ 1)Yanmak, tutuşmak: “Orman hiç yoktan bir anda ateş almıştı.”; Feuer fangen *in Brand geraten 2)Birinden kibrit veya çakmak istemek: “Ateş almak için karşıdaki grubun yanına yaklaştı.”; Feuer holen um etw. anzuzünden</p> <p>ateş çıkmak ↑ Yangın çıkmak: “Aşağı mahallede ateş çıkmış ama itfaiye zamanında yetişip yangın büyümeden müdahale etmiş.”; (Feuer, Brand) ausbrechen</p> <p>ateşe vermek ↑ Bir yeri kasten yakmak, kundak sokmak, kundaklamak: “Çocuklar bahçede oynarken buldukları çakmakla samanlığı ateşe vermişler.”; in Brand setzen *in Brand stecken</p> <p>ateş açmak ↑ Ateşli silahla mermi atmaya başlamak: “İlk önce Almanlar ateş açmaya başladı.”; das Feuer eröffnen</p> <p>ateşi kesmek ↑; das Feuer einstellen</p> <p>ateşi çıkmak ↑ *ateşi yükselmek Hasta vücut ısısı olağandan çok artmak: “Durup dururken ateşi çıktı yavrucağızın.”; Fieber bekommen *jds. Fieber steigt</p> <p>ateşi düşmek ↑ Hastanın ateşi geçmek veya azalmak: “Hemşirelerin uzun uğraşları sonunda ateşi düştü.”; jds. Fieber fällt</p> <p>ateşle oynamak Pek tehlikeli bir işle uğraşmak: “Ateşle oynuyorsun bu işten en fazla zararı sen göreceksin.”; mit dem Feuer spielen</p> <p>(birini) ateş basmak ↑ Kızarmak, sıkılıp başına kan yürümek: “Haberini duyunca ateş bastı bir anda her yerini.”; sich über etw. ärgern</p>	çıkmaq	
	(bir şey) aklından ↑ çıkmaq	(etw.) jdm. entfallen, (etw.) aus dem Gedächtnis entfallen, (etw.) vergessen,
	(birine) arka ↑ çıkmaq	(jdn.) helfen,
	(birinin) ahı ↑ çıkmaq	(jds.) Fluch geht in Erfüllung,
	(söz) ağızdan ↑ çıkmaq	(ein Wort) jdn. entfahen,
	acısı ↑ çıkmaq	unangenehme Folgen erleben, unter Konsequenzen leiden,
	adı ↑ çıkmaq	in einen üblen Ruf kommen, in Verruf geraten,
	aklı ↑ çıkmaq	besorgt sein, sich erschrecken,
	aksilik ↑ çıkmaq	etw. unerwartetes dazwischen kommen,
	alışverişe ↑ çıkmaq	einkaufen gehen,
	ateş ↑ çıkmaq	(Feuer, Brand) ausbrechen,
	ateşi ↑ çıkmaq	Fieber bekommen, (jds.) Fieber steigt,

SIFAT	<u>kısk</u> <u>ates</u> ; auf kleiner Flamme
	<u>yüksek</u> <u>ates</u> ; auf großer Flamme

Örnek 1: Bağlı birim madde başı örneği (Mikro yapı).

Örnek 2: Bağlı birim madde başı örneği (Mikro yapı).

Örnek 3: Temel birim madde başı örneği (mikro yapı) (Temel birim madde başı içinde yer verilen tanım ve bazı tanık cümleler Türkçe Sözlük'ten (Akalin vd., 2011) alınmıştır.).

F	
Faden	den Faden verlieren, 237, 335
Falle	jdm. in die Falle laufen, 249, 347 jdn. in eine Falle locken, 249, 347
Fassung	jdn. aus der Fassung bringen, 255, 353
Feuer	(Feuer, Brand) ausbrechen, 262, 360 das Feuer einstellen, 262, 360 das Feuer eröffnen, 262, 360 Feuer fangen, 253, 262, 360 mit dem Feuer spielen, 263, 360 Feuer holen um etw. anzuzünden, 262, 360
Fieber	Fieber bekommen, 263, 361 jds. Fieber fällt, 263, 361 jds. Fieber steigt, 263, 361
Flamme	die bloße Flamme, 253, 351 in Flammen aufgehen, 253, 351
Folgen	unangenehme Folgen erleben, 235, 333
Fresse	jds. Fresse polieren, 251, 348
Fuß	Fuß wund scheuern, 263, 361 sich zu jds. Füßen werfen, 263, 361

Örnek 4: Almanca dizin örneği.

Sözlüğün Almanca-Türkçe dil yönünde de kullanıcılara erişim olanağı sağlanması bakımından sözlüğün iç metnindeki Almanca söz birimler bir dizin içinde toplanmalı ve bu ifadelerin karşısına hangi sayfa veya sayfalarda ortaya çıktıkları belirtilmelidir (Örnek 3). Aynı söz birimler hem temel birim dizininde hem de bağlı birim dizininde yer aldığı için Almanca dizindeki sayfa numaraları kullanıcının dizinleri ayırt edebilmesine olanak sağlamalıdır. Bağlı birim dizinindeki sayfa numaralarının temel birim dizininden ayrılması amacıyla, tipografik bir vurgulamayla kalın veya yatık biçimde verilmesi bu durumu çözebilmektedir.

Birincil Dizin

Birincil dizin olarak adlandırılan dizin temel birimlerin madde başı olarak yer aldığı dizindir ve eşdizim veri tabanında yer alan tüm temel birimlerin alfabetik düzene göre sıralamasıyla oluşur. Bu türden madde başlarına ait mikro yapı Örnek 1'deki gibidir.

Madde başı iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümü Almanca-Türkçe yönünde bilgi veren bir dil sözlüğü görünümündedir. Temel birimi oluşturan sözlük birim (**ates**) mavi ve kalın biçimde verilmiştir. Bunu kısaltılmış biçimde gösterilmiş sözcük türü bilgisi (a.) ve alındığı dile ait köken bilgisi izlemektedir (<Far.>). Sözlük birimin sahip olduğu anlama ait açıklamanın ardından (Yanıcı maddelerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık, kıvılcım) sözlük birimin Almanca karşılığı veya karşılıkları sıralanmıştır (*das Feuer, glühender Körper, der Funke*). Bu iki bilgi birimi “;” ile ayrılmıştır ve bu işaretçiye Türkçe ile Almanca ifadeleri birbirlerinden ayırma işlevi yüklenmiştir. Almanca karşılıklar kullanıcının dikkatini çekmesi ve metinde daha görünür olabilmesi amacıyla kalın yazı biçiminde verilmiştir. Bu yöntem madde başı içindeki tüm Almanca ifadelerle aktarılmıştır. Bu sistematik, sözlük birimin birden fazla anlamının olması durumunda her anlam açıklamasının başına ayırıcı bir rakam getirilerek (1), 2), 3)...) aynı biçimde uygulanmıştır.

Madde başının ikinci bölümü söz konusu temel birim ile oluşturulmuş eşdizimleri göstermektedir. Bu eşdizimler birlikte kullanıldıkları sözcüklerin türlerine göre bölümlere ayrılmıştır (İSİM, FİİL, SIFAT...). Eşdizimlerin sözlükteki sunumunda birinci bölümdeki sunum kalıbına benzer bir kalıp benimsenmiştir. Önce eşdizimin kendisi verilmiş (**ates almak**↑) ve ardından sahip olduğu anlam belirtilmiştir (Yanmak, tutuşmak). Eşdizimi bağlam içinde sunmak amacıyla bir tanık cümleye yer verilmiştir (“Orman hiç yoktan bir anda ateş almıştı”). Tanık cümle tırnak içinde ve yatık biçimde sunulmuştur. Anlam açıklaması ve tanık cümle birbirlerinden “:” işareti ile ayrılmıştır. Eşdizimin almanca eşdeğeri ya da eşdeğerleri tanık cümlelerin ardından sıralanmıştır (**Feuer fangen**). Eşdizimin Türkçesine eşdeğer olan Almanca eşdizimlerin ya da ifadelerin kendi aralarında eş anlamlı biçiminde kullanılmaları durumunda bu iki ifade yan yana yazılarak ikinci ve varsa sonraki ifadelerin önlerine “*” işareti getirilmiştir (**Feuer fangen *in Brand geraten**). Aynı durum eş anlamlı olan Türkçe eşdizimler için de geçerlidir (**atesi çıkmak**↑ ***atesi yükselmek**). “*” işareti bu kullanıma göre dilsel ifadenin kendinden önceki dilsel ifadeyle eş anlamlı

olduğunun göstermektedir. “;” işareti birinci bölümdeki görevini aynen üstlenerek Almanca ifadeleri Türkçe ifadelerden ayırmıştır. Eşdizimin yan anlamları olması durumunda ilk bölümde olduğu gibi anlam açıklamalarının önüne ayırıcı bir rakam getirilerek (1), 2), 3)... söz konusu kalıp aynı biçimde uygulanmıştır. Bu madde başında kimi eşdizimlerin sonunda bulunan “↑” işareti ise yönlendirici bir görev üstlenmektedir ve arkasında bulunduğu bağlı birimin, bağlı birim dizininde madde başı olarak yer aldığını vurgulamaktadır. Aynı işaret bağlı birim dizininde kimi temel birimlerin arkasında da karşımıza çıkacaktır. Zira tutarlı bir yönlendirme sağlayabilmek için bu yönlendiricinin işlevi iki yönlü olmalıdır (Hollos, 2004, s. 84).

İkincil Dizin

İkincil dizin olarak adlandırılan dizin bağlı birimlerin madde başı olarak yer aldığı dizindir ve eşdizim veri tabanında yer alan tüm bağlı birimlerin alfabetik düzene göre sıralanmasıyla oluşur. Bu türden madde başlarına ait mikro yapı Örnek 2’deki gibidir.

Bu mikro yapı karşımıza madde başı ifadesinin altında sıralanan iki sütun biçiminde kurgulanmıştır. Sol sütunda alt alta Türkçe eşdizimler sıralanmıştır. Sağda yer alan sütunda Türkçe söz birimlerin Almanca eşdeğerleri yer almaktadır. Söz birimlerin birden fazla karşılıkları olduğu durumlarda her bir ifade alt alta sıralanmıştır. Birincil dizinde olduğu gibi bu dizinde de Almanca ifadeler kalın yazı biçiminde verilmiştir ((**etw.**) **jdm.** **entfallen**). “↑” yönlendiricisine bu dizinde de yer verilmiştir. Bu yönlendiricinin üstlendiği görev birincil dizindeki ile aynıdır ve arkasında bulunduğu temel birimin, temel birim dizininde madde başı olarak yer aldığını göstermektedir.

Almanca Dizin

Tasarısını belirginleştirmeye çalıştığımız bu eşdizim sözlüğünün Almanca-Türkçe dil yönünde de hizmet verebiliyor olması sözlük için seçilen hedef kitleye ilave imkânlar sunacaktır. Serbest Türkçe metin yazan bir yabancı, düşüncesini yazıya dökerken bunu kendi ana dilinden hareketle gerçekleştirir. Kafasındaki düşünce kurgusunu bilişsel olarak önce kendi ana dilinde kurgular daha sonra bu düşüncüyü öğrendiği yabancı dile adapte etmeye çalışır. Keza Türkçe bir metinle sonuçlanan çeviri eyleminde kaynak dil zaten Almancadır. Bu bağlamda Almanca bir dizinin oluşturulması, temelde Türkçe-Almanca dil yönünde

hizmet veren bu sözlüğü pratikte Almanca-Türkçe dil yönünde de kullanılabilir kılmak açısından önem taşımaktadır. Sözlük, kendine yüklenen bu işlev sayesinde üretici sözlük olma özelliğini de kazanmış olmaktadır.

Bu dizinde Almanca temel birimlerin altında Almanca söz birimlere yer verilerek bu söz birimlerin hemen sonrasında birincil ve ikincil dizinde yer aldıkları sayfa numaraları kullanıcının dikkatine sunulmuştur (das Feuer einstellen, 262, **360**). Almanca temel birimler bir nevi madde başı sözcüğü görevini üstlenmiştir ve kalın yazı biçiminde vurgulanmıştır (**Feuer**). Dizindeki sayfa numaralarının farklı biçimde verilmesi (262, **360**) kullanıcının birincil (temel birim dizini) ve ikincil dizin (bağlı birim dizini) ayırımını yapabilmesinin yolunu açmaktadır. Bu tipografik vurgulamada ince yazılmış sayfa numaraları birincil dizine yani temel birim dizinine, kalın yazı ile vurgulanmış sayfa numaraları ikincil yani bağlı birim dizinine işaret etmektedir.

Sonuç

Yapılan bu çalışma ile eşdizim sözlükleri temelindeki güncel duruma değinilmeye çalışılmış ve Türkçemizi öğrenmeye çalışan yabancılara yönelik iki dilli bir eşdizim sözlüğü tasarısı oluşturulmuştur. Çalışma esnasında farklı eşdizimlilik yaklaşımlarına değinilmiştir. Bu inceleme sonrasında yabancı dil edincini sağlamak temelinde en faydalı eşdizim yaklaşımının Benson ve Hausmann'a ait olduğu saptanmıştır. Hausmann eşdizimlilik olgusuna getirdiği yenilikçi bakış açısıyla eşdizim olarak adlandırılan sözcük birlikteliklerinin tasarlamaya çalışılan sözlük içindeki sunulma biçimine fazlasıyla katkı yapmıştır. Bu nedenle çalışma içinde işlenen sözlük tasarımı için Hausmann'ın eşdizim yaklaşımı benimsenmiştir.

Elektronik sözlüklerin sahip olduğu madde başı erişim kurguları şüphesiz büyük bir öneme sahiptir ve sözlüğün kullanıcılarına hem kullanım kolaylığı sağlamaktadır hem de başvuru esnasında zaman kazandırmaktadır (Nesi, 1999, s. 64). Ancak bu erişim kurguları sözlüğün kullanıcıya sunulduğu dolayımın imkânlarına bağlı olarak şekillendiği için basılı sözlüklere doğrudan uyarlanması mümkün değildir. Basılı sözlüklere sadece bu kurguların mantığını oluşturan işleyişler adapte edilebilmektedir. Bu doğrultuda kullanıcının başvuru esnasında hangi dil yönünde olursa olsun istenen eşdizime kolaylıkla ulaşabilmesi ve bunları

farklı yönleriyle inceleyebilmesi için, tasarlanan iki dilli eşdizim sözlüğünün içinde yönlendiricilere (↑) yer verilmiş ve tipografik vurgulamalar kullanılmıştır (das Feuer einstellen, 262, **360**).

Eşdizim olarak adlandırılan söz öbekleri ana dil edinci süresince içselleştirilir, bu nedenle de ana dil kullanıcısı tarafından kolay ve sıradan yapılar olarak tanımlanırlar. Eşdizimlerin kolay ve sıradan olmaktan çok özel yapılar arasında sayılması gerektiği eşdizimlerin iki farklı dil arasında karşılaştırılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte öğrenciye zorluklar yaşatan eşdizimlerin daha iyi kavranması adına bu özel yapıların ikinci bir dildeki eşdeğerleri ile birlikte sunulması gerekmektedir (Hausmann, 1984, s. 405). Sözlüğün iki dilli kurgulanmasının nedeni bu düşüncenin bir gereğidir.

Eşdizimlerin iki birimden oluşmasına bağlı olarak sözlükte iki madde başı dizinine yer verilmiştir. Aynı söz birimlere ait iki farklı dizinin oluşturulması Hausmann'ın eşdizim edinci düşüncesi ile de örtüşmektedir. Buna göre dil öğrencisi öğrendiği dile ait eşdizimleri sistematik biçimde öğrenme imkânına sahip olacaktır. Bu öğrenme hem temel birim üzerinden hem de bağlı birim üzerinden gerçekleşebilmektedir. Bu yöntemle öğrenci temel birim dizininden, otonom olan ve asgari anlamsal sapmayı yaşayan bir temel birimin hangi bağlı birimler ile birlikte kullanıldığını görebilmekte, azami biçimde anlamsal değişime uğrayan bağlı birime ait eşdizimleri ikincil dizinden takip ederek bu bağlı birimin kazanabileceği farklı anlamları izleme şansına sahip olabilmektedir.

Tasarlanan sözlük bir eşdizim sözlüğüdür. İçerisinde işlenen söz varlığı bakımından genel dil sözlüklerinden ayrılarak özel sözlük sınıfına dahil edilmelidir. Sözlük iki dile ait söz varlığını kapsayacak biçimde tasarlanmıştır. Temelde Türkçe-Almanca dil yönünde kurgulandığı için Türkçe öğrenen ve ana dili Almanca olan yabancılara Türkçe metinleri çözümlemede yardımcı olmaktadır. Sözlük bu yönüyle anlama sözlüğü olma özelliğini taşımaktadır.

Sözlük, Almanca eşdizimlerin, bileşik sözcüklerin ve ifadelerin Almanca dizin içinde toplanması ve hem birincil hem ikincil dizinde yer aldıkları sayfaların belirtilmesi ile Almanca-Türkçe dil yönünde de işlev kazanmaktadır. Sözlüğün Almanca ifadelerden hareketle Türkçe eşdizimlere yönlenebilmesi kullanıcıların Türkçe metin üretmesine yardımcı olarak sözlüğe üretim sözlüğü olma özelliğini de katmaktadır.

Bu sözlük tasarısı sadece bir metni incelerken oluşan dil yetersizliklerini ya da metin üretirken karşılaşılan metin üretim zorluklarını aşmak üzere değil, madde başı kurguları sayesinde içerdiği dilsel yapıları öğrenmek için de kullanılabilir niteliktedir.

Bu çalışmada şekillenen sözlük tasarımında ikinci dil olarak Almanca tercih edilmesine karşın Almanca yerine farklı bir dilin veya farklı Türk lehçelerinin de tercih edilmesi mümkündür ve büyük fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akalın, Ş. H., Toparlı, R., Argunşah, M., Demir, N., Gözaydın, N., Özyetgin, M. A., . . . Tekeli, S. (Dü). (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim* (Cilt 3). Ankara: TDK.

Bartsch, S. (2004). *Structural and Functional Properties of Collocations in English: A Corpus Study of Lexical and Pragmatic Constraints on Lexical Co-occurrence*. Tübingen: Narr.

Benson, M. (1986a). Lexical Combinability. W. Frawley, & R. Steiner (Ed) içinde, *Advances in Lexicography* (s. 3-15). Edmonton/Alberta: Boreal.

Benson, M. (1986b). Introduction. M. Benson, E. Benson, & R. Ilson içinde, *The BBI Combinatory Dictionary of English. A Guide to Word Combinations* (s. iv-xxxvi). Amsterdam: Benjamins.

Benson, M. (1989). The Structure of Collocational Dictionary. *International Journal of Lexicography*(2), 1-14.

Benson, M., Benson, E., & Ilson, R. (1990). *Student's Dictionary of Collocations*. Berlin: Cornelson.

COSMAS II. (2019). <https://www.ids-mannheim.de/cosmas2/> adresinden alındı

Cowie, A. P. (1978). The Place of Illustrative Material and Collocations in the Design of a Learner's Dictionary. P. Strevens içinde, *In Honour of A. S. Hornby* (s. 127-139). Oxford: Oxford University Press.

Firth, J. R. (1957a). Modes of Meaning. Essays and Studies. J. R. Firth içinde, *Papers in Linguistics 1934-1951* (s. 190-215). London: Oxford University Press.

Firth, J. R. (1957b). A Synopsis of Linguistic Theory. 1930-1955. *Studies in Linguistic Analysis. Special Volume of the Philological Society* (s. 1-32). içinde Blackwell: Oxford.

Guillot, M. N., & Kenning, M. M. (1994). Electronic Monolingual Dictionaries as Language Learning Aids: A Case Study. *Computers Education*(23), 63-73.

Halliday, M. A., McIntosh, A., & Stevens, P. (1964). *The Linguistic Sciences and Language Teaching*. London: Longman.

Hausmann, F. J. (1979). Un dictionnaire des collocations est-il possible? G. Straka içinde, *Travaux de Linguistique et de Litterature XVII, 1 Linguistique- Philologie- Stylistique* (s. 187-195). Strasbourg: Klincksieck.

Hausmann, F. J. (1984). Wortschatzlernen ist Kollokationslernen. Zum Lehren und Lernen französischer Wortverbindungen. *Praxis des neusprachlichen Unterrichts, 31. Jahrgang*. (Cilt 1, s. 395-406). içinde Dortmund: Lambert Lensing Verlag.

Hollos, Z. (2004). *Lernerlexikographie: Syntagmatisch*. Tübingen: Max Niemeyer .

Hulstijn, J. H., Hollander, M., & Greidanus, T. (1996). Incidental Vocabulary Learning by Advanced Foreign Language Students: The Influence of Marginal Glosses, Dictionary Use, and Reoccurrence of Unknown Words. *The Modern Language Journal*(80), 327-339.

Kıyığı, O. N. (2003). *PONS-Kompaktwörterbuch Türkisch*. Stuttgart: Ernst Klett Sprachen.

Mel'cuk, I. (1989). Collocations and Lexical Functions. A. Cowie içinde, *Phraseology. Theory, Analysis, and Applications* (s. 23-53). Oxford: Clarendon Press.

Nesi, H. (1999). A user's guide to electronic dictionaries for language learners. *International Journal of Lexicography, 12*(1), 55-66.

Önen, Y., & Şanbey, C. Z. (1993). *TDK Almanca-Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özkan, B. (2011). *Türkiye Türkçesinde Belirteçlerin Fiillerle Birliktelik Kullanımları ve Eş Dizimlilikleri*. Ankara: TDK.

Özkan, B. (2019, 11 10). *Türkiye Türkçesinin Eşdizim Sözlüğü*. Türkiye Türkçesinin Eşdizim Sözlüğü: <http://turkcederlem.mersin.edu.tr/esdizim/> adresinden alındı

Schlaefler, M. (2002). *Lexikologie und Lexikographie*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.

Sinclair, J. M. (1966). Beginning the study of Lexis. C. E. Bazell, J. C. Catford, M. A. Halliday, & R. H. Robins içinde, *In memory of J.R. Firth* (s. 410-430). London: Longmans.

Steuerwald, K. (1974). *Deutsch-Türkisches Wörterbuch*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Türkçe Ulusal Derlemi. (2019, 11 11). <https://v3.tnc.org.tr/login> adresinden alındı

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.

Wendt, H. F., & Turan, T. (2001). *Langenscheidt Taschenwörterbuch Türkisch*. Berlin: Langenscheidt.

Wiegand, H. E., Beißwenger, M., Gouws, R. H., Kammerer, M., Storer, A., & Wolski, W. (2010). *Wörterbuch zur Lexikographie und Wörterbuchforschung*. Berlin/ New York: Walter de Gruyter.

Yamanan, E. (2016). Türkçenin güncel söz varlığı. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(210), 85-91.

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.8.4>

Volume 5/1 Spring

2021 p. 62-66

MUHAMMED B. NECİB BEKRÂN (2021), CİHANNÂME (HİCRÎ 605'TE TELİF EDİLEN COĞRAFYA METNİ), (ÇEV. MERYEM DOYGUN), (ED. İLHAN ERDEM), İSTANBUL, BİLGE KÜLTÜR SANAT YAYINEVİ.

Mustafa YILDIRIM*
ORCID ID: 0000-0002-2560-9758

Cihannâme eserinin müellifi Muhammed B. Necîb Bekrân'ın İran'da bulunan Horasan'da yaşamasından dolayı "Horasanî" nisbesiyle anıldığı bilinmektedir. Müellifin hayatı hakkında bilinenlerin çoğu Cihannâme adlı eserinden öğrenilmektedir. Hz. Peygambere dua ederken kullandığı salât ifadeleriyle Sünnî olduğu bilinen müellifin, Sultan Sencer'e de dua etmesi Büyük Selçuklu Devleti'ne karşı düşmanca tavır sergilemediğini gösterir.

Muhammed B. Necîb Bekrân'ın Farsça kaleme aldığı bu eser, tarihi coğrafya özelliğinde olup müellifin İran'dan başlayarak Endülüs'ten Çin'e kadar olan coğrafyadaki kendisinden önceki İslam coğrafyacılarının eserlerinden de yararlanarak gözlemlerinden, duyularından elde ettiği bilgileri içermektedir. Müellif, bu coğrafya arasında bulunan denizler, göller, adalar, nehirler, çöller, dağlar, şehirler hakkında bilgiler verirken, çıkarılan madenler, insanların karşılaştığı hastalıklar gibi farklı konulara da değinmiştir. Yazıldığı dönem itibariyle tarih, coğrafya ve filoloji bakımından önemli olan eserin en dikkat çekici özelliği ise dünyanın şekli hakkındaki bilgilerin harita üzerinde anlatılmasıdır. Böylece eser bu alanlara ilgi duyanlar için rehber olma özelliği taşımaktadır. Eserin Farsçadan Türkçeye çevrilmesi ise, özellikle Arap-İran coğrafyasında şehir tarihi çalışanlara büyük katkı sağlamıştır.

*Dr. mmyildirim0505@gmail.com.

Eserin, günümüze ulaşan el yazması metni iki tane olup bunlar Paris ve Moskova'da bulunmaktadır. Çalışma iki mukaddime ve yirmi bölümden oluşmaktadır. Mukaddime kısmında eserin değerinden ve yazarın üslubundan bahsedilmektedir. Mukaddime kısmında ele alınan diğer konu ise eser yazılırken yararlanılan kaynaklardır. Bunlar arasında İbn Hurdazbih'in Kitâb'ül Mesalik ve'l Memâlik'i, Nasır-ı Hüsrev'in Seyahatnamesi, Ali b. Abbas el-Mecûsî'nin Kâmilü's-Sinâ' gibi eserleri bulunmaktadır. Bu bölümün son kısmında eserin diğer tarihi coğrafya eserlerinden ayırt edici özelliklerine değinilmiştir. Ayrıca diğer eserlerden ayrılan en önemli özelliği olan harita bu bölümdedir. Ancak bu haritanın kayıp olduğu daha sonra ortaya çıkmıştır. Dünyanın yuvarlaklığının, meridyen ve enlemlerle belirlenmesi eserin değerini anlatması bakımından kıymetlidir.

Eserin ilk bölümünde dünyanın şekli, enlem ve boylam olarak dünya üzerindeki yerler tespit edilerek tasvir edilmiştir. Müellif, kendisinden önceki eserleri de dikkate alarak dünyanın yedi ana kara parçadan oluştuğunu deniz ve okyanusların derinliğini, dağların yüksekliğini bu bölümde anlatmıştır.

Eserin ikinci bölümünde dünya üzerindeki kara parçalarından bahsedilmiştir. Bu kara parçalarını dörde ayırarak inceleyen müellif, mağrippe Fas, Endülüs, Tanca, maşırıka Çin, kuzeyde Ye'cüc ve Me'cüc şehirleri ile Türklerin yaşadığı şehirler, güneyde ise Hindistan'ın bulunduğunu aktarmıştır.

Müellif, eserinin üçüncü bölümünde dünyayı enlem ve boylamlara ayırarak harita üzerindeki yerleri buna göre göstermiştir. Dünya üzerindeki coğrafi şekillerden denizleri yeşil, dağları kırmızı, çöl ve kumları sarı, kutupları ise beyaz olarak renklendirmiştir.

Dördüncü bölümde kıblenin yönünün nasıl tespit edileceği ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bu yapılırken bir giysi üzerine çizilmiş olan haritanın faydasından bahsedilmiştir.

Eserin beşinci bölümünde şehirlerin yüzölçümü olarak genişliğinden ve müellif tarafından önemli görülen bazı şehirlerin birbirlerine olan mesafelerinden bahsedilmiştir. Müellif, bu mesafelerden bahsederken fersah, arşın, menzil gibi uzunluk ölçüsü birimlerini kullanmıştır. Örneğin Rey ile Bağdat arası 160 fersah, Rey ile Nişabur arası 139 fersaktır,

Mısır ile Trablus arası 40 menzildir. Bunun yanında o dönem bilinen dünyanın sınırları ise maşrik ile mağrip arası 400 menzil, kuzey ile güney arası 200 menzil olarak kaydedilmiştir.

Eserin altıncı bölümünde dünya üzerindeki deniz ve okyanuslardan söz edilmiştir. Müellif, söz konusu deniz ve okyanusları ikiye ayırarak değerlendirmiştir. Doğuda bulunanları halic-i maşrikî, batıda bulunanları ise halic-i mağribî olarak isimlendirmiştir. Bahr-i Çin, Bahr-i Hindistan, Umman ve Kızıldeniz (Kulzüm) gibi denizler müellif tarafından özellikleriyle anlatılmıştır.

Müellif, eserinin yedinci bölümünde göller hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Göllerden bahsederken “buhayre” ve “bahr” gibi Arapça coğrafi terimler kullanmıştır. Buhayre-i Âbeskûn, Buhayre-i Taberiye, Buhayre-i Rum anlatılan göller arasındadır.

Eserin sekizinci bölümü adalar hakkındadır. Müellif, adalardan bahsederken adaların uzunluğu ve genişliğinin yanı sıra adada yaşayan insanların fiziksel görünüşlerine ve dini inançlarına dair bilgiler de vermiştir. Komar, Kıbrıs, Rami gibi adalar müellifin bahsettiği adalardandır.

Eserin dokuzuncu bölümünde müellif nehirlerin uzunlukları, nehirlerde yaşayan hayvanlar, nehirlerin kolları gibi nehirlerle alakalı detaylı bilgiler vermiştir. Bu nehirler arasında Nil, Dicle, Fırat, Seyhun, Ceyhun gibi günümüzde de önemli değere sahip olanlar bulunmaktadır.

Müellif, onuncu bölümde ise dağların bulunduğu konum ve ortalama yükseltilerini detaylarıyla incelemiştir. Müellifin incelediği dağlar arasında Uhud, Hira, Cudi, Denbavend gibi önemli dağlar bulunmaktadır.

Eserin on birinci bölümü çöller hakkındadır. Müellif, çöller hakkında bilgi verirken öncelikle çöllerin uzunluklarını ve genişliklerini ele almıştır. Daha sonra Arap çöllerinde yaşayan bedevi topluluklar ve hayvanlar hakkında bilgi vermiştir. Kirman, Horasan, Harezmi, Ten-i İsrail eserde bilgi verilen çöllerdir.

Eserin on ikinci bölümünde şehirlerden söz edilmiştir. Bazı şehirlerin eski ve yeni isimlerini telaffuzlarıyla aktaran müellif, Türk toplumu için de İstanbul ile ilgili önemli bir bilgiyi bu bölümde aktarmıştır. İstanbul’un Rum kasabası olduğunu belirtirken, İstanbul’a

Bizantiye ve Konstantiniye'nin yanı sıra "Sitanbul" dendiğini de açıklamıştır. İstanbul'un yanı sıra Mekke, Medine (Yesrib), İsfahan, Meyyafarikin gibi önemli şehirler hakkında da bilgi vermiştir.

Müellif, on üçüncü bölümde şehirlerin sahip olduğu doğal güzellikleri anlatmıştır. Bağdat, Dımaşk gibi şehirlerin imar yapılarına değinirken bu şehirlerin kuruluş yerlerinde vadi gibi doğal oluşum yerleri bulunduğunu da belirtmiştir.

Eserin on dördüncü bölümünde eski çağlardan beri bir şekilde kendi yerlerinden başka bir yere göç eden kavimler detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Müellif, bu kavimlerin hangi ırktan olduğu ve göç ettiği yerlere nereden geldiğine dair bilgiler vermiştir. Bu kavimler arasında Arap kavimlerinden Berberiler, Orta Asya'da bulunan Guz da bulunmaktadır.

On beşinci bölüm kendi içerisinde üç bölüme ayrılarak incelenmiştir. İlk bölümde yerleşim yerlerinin ilginç özellikleri dile getirilmiştir. Rum'da geyiğin olmaması, Antakya'ya hoş kokuların hâkim olması, Hindistan'da domuzun bulunmaması ve Çin'de kedinin olmaması bunlara örnek verilebilir. İkinci bölümde incelediği bölge insanların sahip olduğu fiziksel özellikleri anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise yerleşim yerlerinde yaşayan insanların maruz kaldığı hastalıklar dile getirilmiştir. Bu hastalıklar arasında Şam'da veba, Huzistan'da ateşli hastalıklar sayılmıştır.

Eserin on altıncı bölümünde şehirlerin simge yapılarının özelliklerinden ve bu yapılarla alakalı halk arasında dolaşan bazı batıl alışkanlıklardan söz edilmiştir. Rum sınırındaki Rumiye şehrinde bulunan kümbet, İskenderiye'deki minare, Medain yakınlarındaki Eyvan-ı Kisra, Türkistan'daki Halluh-Huttalân arasındaki geçit eserin bu bölümüne konu olan mimari eserlerdir.

On yedinci bölümde ise bölgelerden çıkarılan madenlerden bahsedilmiştir. Çin ve Kızıldeniz'de altın, Bahreyn, Umman, Aden'de inci, Bedâhşan'da la'l, Serendip adasında elmas çıkarılan önemli madenlerdir.

Eserin on sekizinci bölümünde tüccarlar tarafından yerleşim yerleri arasında hangi ürünlerin ticaretinin yapıldığı el alınmıştır. Ticareti yapılan ürünler arasında çeşitli ilaçlar, giysiler ve savaş aletleri gibi ürünler bulunmaktadır.

Müellif on dokuzuncu bölümde ilk olarak Kuran'ın Arapça olmasının Araplara şecaat ve fasihlik kazandırdığını dile getirmiştir. Daha sonra Arap diyarlarından söz edilirken Arap Yarımadasından Hazar'a kadar Müslümanların yerleştiği bölgeler anlatılmıştır.

Eserin son bölümünde ilk olarak Kuran'da anlatılan Ashab'ül Kehf hikâyesi ile Ye'cüc ve Me'cüc konuları işlenmiştir. Daha sonra Hazar, Endülüs, Fergana toprakları ile ilgili genel bilgiler verilmiştir.

Sonuç olarak iki mukaddime ve yirmi bölümden oluşan XIII. yüzyılda Farsça olarak kaleme alınan eser, tarih, coğrafya, etimoloji, tıp gibi çeşitli alanlarda bilgiler veren önemli bir kaynaktır. Dünyanın şeklinin enlem ve boylam kullanılarak harita aracılığıyla incelenmesi, dünya üzerindeki coğrafi oluşumların detaylarıyla okuyuculara aktarılması ve incelenen yerler itibariyle insanların fizikî görünüşlerinin Türkçeye çevrilerek aktarılması şehir tarihi çalışanlar ve dünya ve şehir tarihine ilgi duyanlar için yararlı bir çalışma olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra çevirenin Farsça dil bilgisine ve Farsça kelimelerin Türkçeye aktarılırken imla kurallarına hâkimiyeti kıymetlidir. Çeviri yapılırken Farsça ile Türkçe kelimeler arasında uyumun sağlanması açısından DİA'nın yazım kurallarına ve TDK'nın sözlüğüne bağlı kalınmıştır. Ayrıca çevirenin eserin başına koyduğu değerlendirme kısmında diğer tarihi coğrafya eserlerinden farklı olarak tarihi, etimolojik ve kültürel bilgiler vermesi eserin değerinin ortaya konması açısından önemlidir.

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.8.5>

Volume 5/1 Spring

2021 p. 67-86

THE SIGNIFICANCE OF BUILDING A COLONIAL FRIENDSHIP IN A PASSAGE TO INDIA BY E.M. FORSTER IN THE CONTEXT OF ARISTOTLE'S THEORY OF FRIENDSHIP

ARISTOTELES'İN DOSTLUK TEORİSİ BAĞLAMINDA E.M. FORSTER'İN
HİNDİSTAN'A BİR GEÇİT ROMANINDA KOLONYAL DOSTLUK KURMANIN ÖNEMİ

Emine SONAL*

Charlene Erica DUSHIME†

ABSTRACT

E.M. Forster is an English short-story writer, essayist, and novelist portraying the early twentieth century British society both at home and abroad. *A Passage to India*, one of his well plotted and the most controversial works, is a modernist and colonial novel that brought Forster his greatest success. *A Passage to India*, written in 1914 and published in 1924, is based on his own experience in India as a Private Secretary of the Maharajah of Dewas Senior in India between the years 1912 and 1921. Such experiences enabled him to provide rich materials and deep observation about the people and place to write *A Passage to India*. *A Passage to India* focuses on political and racial misunderstandings and misinterpretations between the Indians and the British due to cultural conflicts. This novel mirrors the events that happened in India as a colony of the British Empire from the nineteenth to the mid-twentieth century. This paper will discuss the significance of building a colonial friendship in the context of Aristotle's theory of friendship in order to determine whether the British and the Indians share the activity of ideal friendship as depicted in the novel.

* Girne American University, Faculty of Humanities Department of English Language and Literature, Kyrenia/Northern Cyprus. ORCID: 0000-0002-8713-118X, E-mail: eminesonal@gau.edu.tr.

† Girne American University, Faculty of Humanities Department of English Language and Literature, Senior Student and Researcher, Kyrenia/Northern Cyprus. ORCID: 0000-0002-1965-6507, E-mail: ericadushime@gmail.com.

Key Words: *A Passage to India*, E.M. Forster, Friendship, India, British Empire.

ÖZ

Kısa öykü yazarı, denemeci ve romancı olan E.M. Forster yirminci yüzyılın başlarında yazmış olduğu eserlerinde hem ülke içinde hem de ülke dışında yaşayan İngilizleri yansıtmıştır. İyi kurgulanmış ve en tartışmalı eserlerinden biri olan *A Passage to India*, [*Hindistan'a bir Geçit*], Forster'a büyük bir başarı kazandıran modern ve kolonyal bir romandır. 1914'te yazılan ve 1924'te yayınlanan *Hindistan'a bir Geçit* romanı Hindistan'da 1912 ve 1921 yılları arasında Dewas Senyör Maharajah'ın Özel Sekreteri olarak çalıştığı yıllara yönelik deneyimlerine dayanmaktadır. Yazarın edindiği bu deneyimler, *Hindistan'a bir Geçit* romanına insan ve mekan açısından zengin materyal sağlamasını ve detaylı gözlem yapmasını olanaklı kılmıştır. *Hindistan'a bir Geçit* romanı, Hintliler ve İngilizler arasında kültürel ve politik çatışmalardan kaynaklanan ırksal kökenli yanlış anlaşılmalara ve yanlış yorumlamalara odaklanır. Bu roman, Britanya İmparatorluğu'nun bir kolonisi olarak ondokuzuncu yüzyıldan yirminci yüzyılın ortasına kadar Hindistan'da geçen olayları yansıtmaktadır. Bu makalede, Antik Yunan filozofu Aristoteles'in arkadaşlık teorisi göz önüne alınarak, Forster'ın bu romanında yer alan İngilizler ve Hintliler arasında arkadaşlık kavramının oluşturulup oluşturulmadığı ve kolonyal bir dostluk kurmanın önemi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Hindistan'a bir Geçit*, E.M. Forster, Arkadaşlık, Hindistan, İngiliz İmparatorluğu.

Introduction

Edgar Morgan Forster was born in 1879 in London and educated at King's College, Cambridge. Before receiving his Bachelor's degree from Cambridge, he travelled in Europe and visited countries such as Italy, Germany, Egypt and India. Later, he became a member of Bloomsbury Group, a circle of writers, artists, philosophers and intellectuals including Virginia Woolf and her husband Leonard Woolf, who aimed to change the conventional norms of fiction and make it new with modern ideas at the beginning of the twentieth century.

TOBİDER

A Passage to India is a novel written by E.M. Forster based on his own experience in India as a Private Secretary of the Maharajah of Dewas Senior in India between the years 1912 and 1921. Such experiences enabled him to provide materials about people and places to write *A Passage to India*. The novel was written in 1914 and published in 1924 that brought fame and success to his literary career. Literary critics believed that his last novel, “A Passage to India would be a new fictional beginning for Forster” (Gardner, 1973, p.25). The title, *A Passage to India*, is borrowed from the poem of the same title written by Walt Whitman, the American poet, to celebrate the opening of the Suez Canal.

Forster also published other novels titled *Where Angels Fear to Tread* in 1905, *The Longest Journey* in 1907, *A Room with a View* in 1908 and *Howards End* in 1910, which made Forster a well-known English novelist. In the Editor’s Introduction of *A Passage to India*, Stallybrass, in the Editor’s Introduction, (1936) states that E.M. Forster’s great success has been attributed to his literary works and Forster’s work has been reported statistically: “And for the first time a book by Foster achieved not only critical acclaim, but also high sales, by the end of 1924, 17.000 copies had been printed (and almost sold) in Britain, over 54.000 in the U.S.A” (p.19). This novel also received two prestigious literary awards, the James Tait Black Memorial Prize and the Prix Femina Vie Heureuse. Additionally, *TIME Magazine*³ included the novel as a classic of early twentieth-century fiction in its “All Time 100 Novels” list. *TIME Magazine* also included this novel as one of the 100 great novels of English Literature written between 1923 and 2005.

Novel as a genre of literature does not solely aim to entertain the readers but also make them think about social upheavals that could take place at a certain period in the past. As can be seen, this novel also serves as a historical document with a different purpose to throw light on history when India was a British colony at the beginning of the twentieth century. The novel portrays the characteristics of two diverse societies; Indians as colonized and the British⁴ as colonizers, focusing on their communication with each other, the friendships they built and the conflicts arising from the differences between their cultures,

³ “*TIME* Critics Lev Grossman and Richard Lacayo pick the 100 best English-language novels from 1923 to the present”. http://www.time.com/time/2005/100books/the_complete_list.html

⁴ The adjective “the British” means, from Britain, which is composed of England, Scotland, or Wales. In this study, the term “the English” referring to the citizens of the former British Empire will be used instead of “the British” to create a common form.

nations and religions. Forster, in his novel, also views various types of religions. He does not mention only Christianity, but also Islam and Hinduism. *A Passage to India* can also be considered one of the best colonial novels since it creates a great impact on the mind of readers to understand the importance of forming relationships with people from other cultures.

A Passage to India mirrors the events that happened in India, a colony of the British Empire from the nineteenth to the mid-twentieth century. Rajan (1969, p. 89) states that “[T]he whole of India came under direct British governmental authority only in about 1850, and this authority lasted less than 100 years”. Since “England holds India for her good” (Forster, 1936, p. 112), India was considered to be the brightest “Jewel in the Crown” and to show the importance given to it. Queen Victoria was crowned as “Empress of India” in 1876. After the death of Queen Victoria, the reign of King Edwards between 1901 and 1914 was the continuation of the Victorian era as the biggest empire in the world history with the connotation “the empire on which the sun never sets”. Furthermore, Onley (2009, p. 44) also provides a summary of the Indian history under the rule of the British Empire:

The Indian Empire is generally regarded as comprising British India and Princely India together. British India was ‘formal empire’ (colonies under direct imperial rule), comprised of seven to seventeen colonial provinces during 1858–1947, each headed by a British governor, lieutenant governor, or chief commissioner. Princely India was ‘informal empire’ (protectorates and protected states or territories under indirect imperial rule), comprised of over 600 ‘native states’ and tribal territories, each with its own ruler or chief overseen by a British resident or agent.

As seen from the quotation above, Onley points out that the British claimed that the Indian Empire comprised of British India as given in the first two chapters of the novel, *A Passage to India* and Princely India in the last part of the novel by Forster. In Chandrapore, fictional part of British India, the protagonist, Dr. Aziz is seen with his British friends, speaking English and having Westernized dress with such accessories, like “collar stud” (Forster, p. 75)⁵, “starch collar, hat with ditch” (p. 76). In Mau, a part of Princely India, Dr.

⁵ In order to avoid the repetition in the in-text citation, the page numbers in parentheses will refer to specific pages in the novel, *A Passage to India* by E.M. Forster, published by Penguin Modern Classics in 1978.

Aziz separates himself from the English culture by wearing a fez and speaking Urdu. It is clear that Dr. Aziz wants to be free from the authoritative power of the British Empire.

At the beginning of the twentieth century, for several reasons, the power of the British Empire began to decline and gave a path to spread Indian nationalism. The growth of Indian Nationalism was a big threat under the leadership of Mahatma Gandhi and the British Empire's stability, economic and military power got worse after the war against the Indian States and Britain could not resist the uprising of the Indian people. This naturally caused profound disappointment and dissatisfaction to the British Government. After India declared independence in 1947, it was divided into two different states, the Union of India and the Dominion of Pakistan.

E.M. Forster vividly describes the distinction between the Indian part and the British Civil Station at the beginning of Part I of his novel. Chandrapore known as British Raj⁶, is a fictional city that is surrounded by the Ganges and the Marabar Caves. It is a place where English people occupy the land with their houses, Bungalows, and official institutions such as Hospital, Court, Government College and English Club. At the beginning of the novel, the readers are informed about two settings of Chandrapore: the Civil Station, where the English live and the Indian part of the city. The description of Chandrapore is emphasized as follows:

[...] the streets are mean, the temples ineffective, and though a few fine houses exist they are hidden away in gardens or down alleys whose filth deters all but the invited guest [...] the very woods seem made of mud, the inhabitants of mud moving, so abased, so monotonous is everything that meets the eye (p.29).

The following is the contrasting view of Chandrapore described mysteriously with fantastical elements:

On the second rise is laid out the little civil station, and viewed hence Chandrapore appears to be a totally different place. It is a city of gardens. It is not a city, but a forest sparsely scattered with hats. It is a tropical pleasance washed up by a noble river. The toddy palms and neem trees and mangoes and peepul that were hidden behind the bazaars now become visible and in their

⁶ "Raj" is a word which means "rule" and the phrase, "British Raj" means rule by the British in India.

turn hide the bazaars. They rise from the gardens whose ancient tanks nourish them, they burst out of stifling purlieus and unconsidered temples (p.29).

The differences between the two settings can be seen as a foreshadowing to bear in the readers' mind that the English and the Indians do not share anything in common with the city. Forster points out that the only thing they have in common is the sky above them: "It shares nothing with the city except the overarching sky" (p.30). Forster, in this quotation, pays tribute to nature: The Indian sky is more crucial compared to any of the human characters or the environment that remained passive towards the English unlike the destructive forces of the nature such as the humid, heat and the echoes in the Marabar caves.

In the novel, the plot revolves around five main characters; Dr. Aziz, a young Indian Muslim doctor who lost his wife. He is a father of three children named Ahmed, Karim and Jamila, the oldest. Dr. Aziz's English friend, Mr. Cyril Fielding, English School Headmaster of an Indian College, Mr. Godbole, Fielding's assistant, and a professor of philosophy at Government College, the mother of the City Magistrate, Mrs. Moore and Miss Adela Quested, a young English lady who came to India with prospects of getting married. These main characters mentioned above are developed at length and in depth throughout the novel. Moreover, the other characters also take a significant role in the story as the British officials who reveal the conflicts to follow the British Government's order to rule India such as Ronny Heaslop, the City Magistrate, Mr. Turton, the Collector and Mr. Callendar, the Civil Surgeon.

In Part I, "Mosque" is a place where Dr. Aziz finds tranquility and ultimate peace. In this part, the readers are introduced to the first cross-racial friendship in the novel between Dr. Aziz and Mrs. Moore. Despite some misunderstandings, with respect and persistence, both of them develop a positive friendship based on a mutual interest in learning different cultures and trying to understand each other. Therefore, the first part of the novel acts as a bridge bringing people from different cultures closer together.

Part II, "Caves", after the "Mosque" is the second setting of the novel where the story reaches its climax and due to misunderstandings of cultural practices, it creates a big conflict between Dr. Aziz and Miss Adela Quested as well as chaos between the Indians and

the English. Adela accuses Dr. Aziz of assaulting her. After this main event, Dr. Aziz is arrested. The trial creates racial prejudices and cultural conflicts between the Indians and the English, which signifies that the two societies will not be able to solve the racial and cultural conflicts. Literally speaking, caves are part of nature and are the oldest dwellings for people. The caves in the novel represent the dark and the mysterious phenomena of the human psyche. In the novel, it stands as a fatal reality. It is very significant to observe the influence of the caves on two English women during their excursion with Dr. Aziz in the novel. On the one hand, the cave hypnotizes Mrs. Moore in a negative way with its emptiness and darkness. The echo she hears in the cave makes her realize the emptiness and meaninglessness in her life. The questions in her mind about her past life and her first child torment and follow Mrs. Moore to her death. On the other hand, Adela Quested also loses her sanity inside the caves because the echoes in the caves clarify the dark thoughts in her mind and her fears of getting married to Mr. Heaslop.

In part III, titled “The Temple”, Chandrapore, the colonial setting is replaced with Mau, a city for the residential separation of the native Indians. After the trial and the great tension with the English, Dr. Aziz loses his motivation to continue work there and decides to move to Mau with his children to work as the chief doctor of the Rajah. The last part of the novel, “Temple”, is the resolution of the story. In Mau, Dr. Aziz is reunited with an old friend and he settles all remaining conflicts that involve Adela Quested. The question that was asked in the first part of the novel about the possibility of building interracial friendship is not fully answered. In this part, Dr. Aziz and Fielding meet again with the help of Professor Godbole, a Hindu Brahmin. This time they manage to eliminate all misunderstandings that stemmed from cultural diversity. This paper aims to discuss the significance of building a colonial friendship in the context of Aristotle’s theory of friendship to determine whether the colonizer and the colonized share the activity of ideal friendship as depicted in the novel.

Aristotle’s theory of friendship

Generally speaking, a friend is someone one can lean on during tough times, someone to share the joys of life with and someone whose silence and presence is seen as a comfort. Friendship is based on individuals’ mutual relationships with one another. From antiquity, it has been a great subject in many epic poems or dramas. For example, the

friendship between Beowulf and Hrothgar in the epic poem “Beowulf” remains one of the greatest stories of all time. Friendships happen in the most unlikely ways and places, which reminds us, with these qualities of Greek philosopher Aristotle’s philosophy on friendships. Like Aristotle, there have been many celebrated philosophers and scholars who wrote books and essays on friendship. The Greek philosopher Aristotle’s best-known work written on ethics is *The Nicomachean Ethics*, consisting of ten books which he dedicated to his son, Nicomachus. Each of these ethics is based on his lecture notes about different subjects such as happiness, moral virtues, justice, etc. In this study, the focus will be on Book VIII where he makes an argument on the topic of friendship.

Joachim (1998, p.192), in his book *Aristotle: The Nicomachean Ethics*, quotes from Aristotle that friendship is both necessary and noble. For Aristotle, friendship is vital to our wellbeing that no one would like to live without any friends even if they possess all the other good things in their lives. He further concludes that friendship implies pure virtue.

Aristotle identifies and places friendship in three categories: the friendship of utility, pleasure and virtue based. Pangle (2003, p.4), in her book titled *Aristotle and the Philosophy of Friendship*, quotes from Aristotle and paraphrases “We can best see the true character and extent of our desire to live with others when that desire is shorn of all considerations of necessity and utility”. She also gives Aristotle’s definition of friendship that “can be rooted in a true assessment of the friend’s worth” (2003, p.5). She furthermore clarifies that friendship is the “highest summit of the moral life, on which virtue and happiness may finally be united (2003, p.7). Furthermore, Pangle (2003, p.40) points out that “friendships of utility are commonly found between opposites” and gives examples from Aristotle “such as the pairing of rich and poor, or ignored and learned –or perhaps we should say rich ignorant and poor learned since each must find in the other something that he needs”. For example, an employer and employee from two different social classes or a rural housewife and a duchess from different ethnicity and region can be friends with each other but their friendship may not last long since they are not socially and culturally equal. It can be concluded that the friendships of utility are based on the mutual benefits for their own goodness and for some personal reasons that grow away from the perfect friendship.

Furthermore, the friendships of pleasure are closer to the best form of friendship. In this type of relationship, if people love and respect each other, they derive pleasure from it because they find their friendship essential and cherish their company. On the other hand, Joachim (1998, p.195) states that such friendships can be easily dissolved “if the parties do not remain like themselves; for if the one party is no longer pleasant or useful, the other ceases to love him”. When people stop to obtain the pleasure of knowing each other, sharing their interest and exchanging their knowledge it remains incidental, and may not last forever. As quoted from Aristotle, Pangle (2003, p.40) states that “they are characteristics of the young, who live by their emotions and whose desires change rapidly”. In this context, the age differences play an important role.

The last one is the friendship of man which is virtue based. In this type of friendship, the qualifications of friendship are added upon the basis of utility and pleasure in order to reach human perfection. They become very good friends with each other since they possess mutual love and respect for each other. As quoted from Aristotle, Pangle argues (2003, p.40) that “the partners love each other for themselves, cherishing each other for their characters and not for some incidental benefit that they provide for each other”. In a perfect friendship, equality, goodwill and pleasantness are essential. As concluded by Pangle “men must feel reciprocal goodwill and wish the good for each other, with each other’s knowledge” (p.39) with the belief “the friendship can be rooted in a true assessment of the friend’s worth” (p.5).

In light of Aristotle’s three categories of friendship, Joachim (1998, p.195) states that “[T]hose who love for the sake of utility love for the sake of what is good for themselves, and those who love for the sake of pleasure do so for the sake of what is pleasant to themselves”. The quotation can be reformulated as those who value the friendship of utility and the friendship of pleasure are inclined to build strong bonds with people. In other words, those who are unable to provide friendship of usefulness and pleasure find it difficult to reach friendship of virtue based and their incidental friendship can easily be dissolved.

In conclusion, Aristotle states that friendship of utility and pleasure will not last long because it focuses on what is on the surface. Friendships that last the longest are those based on virtue because of the strong connections they build. Good friendships take time and trust to build because they are not transactional.

The English attitudes towards the Indians

In the light of Aristotle's three types of friendship (pleasure, utility and virtue based), the best example of true friendship can be seen between Dr. Aziz and his two Indian friends, Hamidullah, Dr Aziz's uncle and Mahmoud Ali, a lawyer. As emphasized by Aristotle "virtue-friendship occurs between good (virtuous) persons, each of whom is happy because of that goodness" (Schroeder, 1992, p.203). Based on Dr. Aziz's strong connections he built with his friends, it can be stated that their friendships are good with virtue based connections that created a long lasting friendship. Therefore, it is not surprising that E.M. Forster opens the novel by referring to the topic of friendship. Dr. Aziz is dining with Hamidullah and Mahmoud Ali and having a conversation as given below:

[...] they were discussing as to whether or not it is possible to be friends with an Englishman. Mahmoud Ali argued that it was not, Hamidullah disagreed, but with so many reservations that there was no friction between them. [...] 'I only contend that it is possible in England,' replied Hamidullah, who had been to that country long ago, before the big rush, and had received a cordial welcome at Cambridge. 'It is impossible here. Aziz!' (p.31).

Towards the end of the novel, a resolution to the possibility of an Englishman and Indian becoming friends is made. The following is Fielding's last question and a universal answer with a strong rhetoric to the question that was raised in Part 1 of the novel regarding friendship between the English and the Indians.

Why can't we be friends now? Said the other, holding him affectionately. It's what I want. It's what you want' But the horses didn't want it –they swerved apart; the earth, didn't want it, sending up rocks through which riders must pass single-file; the temples, the tanks, the jail, the palace, the birds, the carrion, the Guest House, that came into view as they issued from the gap and saw Mau beneath: they didn't want it, they said in their voices, No, not yet, and the sky said, No, not there" (p.289).

The quotation above reveals the fact that neither Indians nor power of nature (sky, cave, river, etc.) can become friends with the Englishman in their country under the British Raj.

The Englishwomen's attitudes towards the Indians

During the colonial era, either the English women travelled to the colonies in pursuit of an adventure, pursuit of a husband or they travelled to India to be with their husbands. *A Passage to India* depicts the Englishwomen as observers of the colonial society. This is evident in the role of Adela Quested. She appears at the beginning of the novel as a white Englishwoman entering the colony with Mrs. Moore, the mother of Tony Heaslop, to meet him and observe the possibility if they manage their way to marriage.

At the beginning of the novel, Mrs. Lesley and Mrs. Callendar took Dr. Aziz's carriage without asking. This showed a lack of consideration towards the Indian people. The action that took place created a rift between the two cultures. The Englishwomen were advised not to be alone with the Indians in case a similar incident could happen to them. This shows how they willingly jumped to judgment without thinking. "We're not out here for the purpose of behaving pleasantly!"(p.62). This is a comment made by Mrs. McBryde regarding their time in India. They labelled the natives as savages so that they would not feel guilty about their behavior and lack of human decency.

The Englishwomen do not care much for the Indians. Due to their so-called social structures, they regarded them as inferior because they saw them as savages and untrustworthy. Mrs. Callendar, a character in the novel, stated that: "the kindest thing one can do to a native is to let him die" (p.44). This utterance shows her lack of human decency because of racial prejudice. She does not make the effort to learn the Indian culture or mingle with the Indian people. She deems the Indians as inferior because of their darker skin. According to them, Indians do not respect each other so why should the Englishmen respect the Indians. Antonio, in his research, concludes that having a "racially diverse friendship" network influences "cultural awareness" and commitment to "racial understanding" (2001, p.80). In that context, the Englishwomen lacked awareness. They know nothing about the natives except what they hear and see at face value.

Furthermore, unlike a majority of the Englishwomen in the novel, Mrs. Moore adored the Indian people and Miss Quested sought to learn more about them in order to build a relationship with them. This is an indication that they were not ignorant. They were racially

and culturally aware that in order to understand the Indian people they had to know them and learn their customs. Mrs. Moore cherishes Dr. Aziz and they build a lasting friendship.

Adela Quested arrives in India with the notion that she wants to see the real India and meet the real Indians. For Miss Quested, it was essential for her to be open to Indian people and their culture in order to be a real Anglo Indian woman. She is passionate about them and wishes to see them respected by her fellow Englishmen. “[S]he’ll begin wondering whether we treat the natives properly and all that sort of nonsense” (p.50). Ronny is concerned about Adela’s feelings towards the natives. He does not like the way she sympathizes with them and seems to understand their ways. One could sense that he fears having Adela judge the way the English have become in India.

When a crime is committed, the perpetrator needs to be apprehended and taken to the trial. Part II of *A Passage to India* takes place in the Caves. Dr. Aziz wholeheartedly takes Mrs. Moore and Miss Quested to explore the Caves and learn about the real India without knowing that a tragedy would befall him. In the Marabar Caves, the universe is not on Adela’s side when she is attacked. She accuses Dr. Aziz of committing the crime. Miss Derek, another character in the novel gives Adela a ride back to Chandrapore upon arriving at the Caves with Mr. Fielding. Miss Derek did not care much for the Indians, but she loved a good Indian gathering: “Miss Derek is most unsatisfactory and restless, always in a hurry, always wanting something new; she will do anything in the world except go back to the Indian lady who pays her” (p.152). Miss Derek’s attitude could be an indication of someone that lacks self-awareness. Her passions are fleeting and it seems as though she could care less about where she is and whom she is with as long as she is having a good time. Additionally, upon the incident that happened, all the English people especially the women rallied around Miss Quested as a means of supporting her.

On the day of the trial, Adela Quested faces a psychological breakdown. The constant echo in her ear from the day she spent at the caves plagued her and she no longer trusted her memories from the events of that day that caused her to accuse Dr. Aziz of assault. In court, she recanted her claims against Dr. Aziz and the buzzing echo stopped. She had cleared her conscious, but at a price. The Indian and English people turned against her.

Amidst the turmoil, she finds a true friend in Mr. Fielding. The Englishwomen who thought that they had found a way to justify their hatred and contempt for the Indians were not happy with Adela who was isolated by her own race.

Conclusively, the Englishwomen were originally less courteous and inconsiderate towards the Indians. Their need to feel superior and justify their attitudes came in the form of Adela Quested. For them, the incident with Miss Adela Quested was a means to an end. It gave them a reason to hate the Indians even more and show their contempt for them.

In the light of Aristotle's theory of friendship, it is clear that since they are of a different race, religion and speak different languages they approach the Indians with a different attitude because they feel superior. The Englishwomen, excluding Mrs. Moore and Miss Adela Quested, acted very selfish and ignorant. Even they did not love the Indians for the sake of utility. Therefore, they do not cherish their friendship and do not want to spend their time and lives together. Although it did not reach the truest friendship, Mrs. Moore and Miss Quest desired to know Indians to aim at pleasure and see the real India, involving the possibility of the friendship of utility and friendship of pleasure. Unlike the other Englishwomen who did not wish the Indians well, Mrs. Moore and Miss Quested's friendship remained incidental with the Indians and the Indians attempt to create a good friendship that remained unreciprocated as is shown in Mahmoud Ali's hypothesis was true.

Englishmen's attitudes towards the Indians

The Englishmen represent themselves as calm and collected individuals. They are viewed as the pillars and leaders of the communities while the Indian men are regarded as irrational creatures that act upon their emotions. The English men have labelled themselves as more superior and as peacemakers despite their faults. This is due to the need to maintain colonial hierarchies. They did not appreciate being around the Indians. They did not like them, but politically they had to learn how to tolerate them and their ways with the exception of one man, Mr. Fielding, who had found his place with the Indians and loved them. He was racially and socially aware. The English men did not trust the Indians. They built their own English community at a club where Indians were not allowed except on special occasions for the sake of racial harmony. Mr. Turton and his wife were the royals of India. They had

great social standing in India and where they were highly respected by their fellow English men. Their position did not mean that they were tolerant.

The English men did not desire nor like the competition that involved the Indians. They felt threatened by the educated Indians; thus, they kept them at arm's length simply to exploit them. Major Callendar is an example of a threatened white male. As a doctor, he could not accept the possibility that Dr. Aziz was better than he was at his job. Thus, he degraded and belittled Dr. Aziz by asking him to come and go at all hours of the day. "He has found out our dinner hour, that's all and chooses to interrupt us every time, in order to show his power" (p.35). Being ignored by Major Callender highly frustrates Dr. Aziz.

Ronny Heaslop like his fellow English men did not like the Indians because he did not feel a connection to them. He did not bother to learn their ways or interact with them, but like his fellow English men, he had no problem judging based on what he saw on the surface. "Most of the people you see are seditious at heart and the rest I'd run squealing" (p.54). The comment made by Ronny is all racially motivated. It shows how he views the Indian people. Instead of taking the time to learn about the Indian culture and its people, Ronny prefers to stay ignorant. Cooper (1977, p.298) highlights how Ronny fails to notice his faults because he hails himself as the civilized party, unlike the Indians:

Notoriously, people tend to notice faults in others that they overlook in themselves; and they are equally inclined to attribute to themselves nonexistent virtues. Thus there is a double tendency to deny the presence in oneself of what one recognizes in others as faults, and to claim for oneself virtues that one does not really have at all.

Ronny finds it easier to find faults with the natives instead of assessing his behavior and prejudice towards them. To him, he did not know how to address them outside of a work setting. Ronny's mother, Mrs. Moore and his fiancée, Adela Quested enjoy Indian company, which is something that Ronny fails to understand and accept. "[...] I'm the sun-dried bureaucrat, no doubt; still, I don't like to see an English girl left smoking with two Indians" "Can't you see that fellow's a bounder?" (p.48). This is an indication of Ronny's ignorance reflecting that Ronny simply sees Dr. Aziz as a bounder.

In the light of Aristotles' theory of friendship, Englishmen's behavior towards the Indians could be considered as harsh and hostile. Dr. Aziz's effort to be a good friend of the English devastates his life during and after the trial by observing Mr. Fielding's attitude towards him. One could conclude that in the beginning they quickly became friends for their own sake. Dr. Aziz and Mr. Fielding's crossed over the barrier of the friendship of utility and the friendship of pleasure with some virtuous actions. Both of them were of the same age, very well educated and respected each other. They reciprocally had a great interest to know each other better and they enjoyed spending time together sharing their knowledge, which is loveable and desirable to the good man. Soon after the trial, Mr. Fielding's escorting Miss Adela Qusted to the Government College and requesting Dr. Aziz to accept that Adela should only pay his legal costs, not the total sum of reparation payment to the court, makes Dr. Aziz upset realizing that he was betrayed by Mr. Fielding and considered him an untrustworthy friend of him.

The Power of Nature towards the English

In the novel, the significance of nature is emphasized and nature is presented as an antagonist defending its land against the English. Dr. Aziz, with his famous rhetoric "No, not yet, and the sky said, [n]o, not there" (289)" foreshadows that the power of nature (sky, cave, river, etc.) will also drive the British Raj out of India. The response by Dr. Aziz to the question of Fielding on becoming friends, reveals the fact like the Indians, nature, the sky and the earth, seem to say "No, not yet..." Dr. Aziz tells Mr. Fielding that once the English are out of India, they will become friends with Englishmen.

The second chapter of the novel takes places at the Marabar caves. The chapter comprises the events that happened in the Marabar Caves, a distant cave complex, where peculiar things happen without any reasonable explanation. In order to prove to himself and his Indian friends that it is possible to be friends with the English and to show Indian hospitality, Dr. Aziz invites Mrs. Moore and Adela Qusted to a picnic in the Marabar caves with Mr. Fielding and the Hindu Brahmin Professor Godbole. Unfortunately, Fielding and Godbole miss the train, which results in Dr. Aziz hosting the trip alone with Mrs. Moore and Adela, the English women who wanted to see "the real India".

In the first cave, Mrs. Moore feels hot and uneasy with the crowd. She does not find the haunting echoes appealing. Mrs. Moore is frightened and suffocated within the cave and as a result of that, immediately goes out to get fresh air. She decides to sit out the tour and allows Dr. Aziz and Adela to continue without her. Adela is haunted and anxious about her upcoming wedding nuptials to Ronny. In order to find comfort and seek advice, she asks Dr. Aziz if he has married several times, which irritates Dr. Aziz and causes tension between the two of them. Upon separating from Dr. Aziz, Adela is haunted by echoes in the caves. The echo troubles her and wraps her in a cocoon of confusion. Upon separating from Dr. Aziz, Adela is assaulted in the caves by an unknown assailant. Plagued by a possible hallucination, it could be that Adela frightened and inflicted injury upon herself. "I'm very much inclined [...] now that you tell me that you felt unwell before the expedition it's an important piece of evidence I believe that you yourself broke the strap of the field-glasses; you were alone in the cave the whole time" (pp.218-219).

The conflict between the Indians and the English is highlighted by the Marabar Caves which symbolically represent that seeing "real India" is not possible and that nature by itself tries to protect its land from the English people by not letting them remain inside the caves. For the English people especially the women and children, the heat is another conflict. Unlike the natives, they are not used to the heat especially the one that surrounds the caves. "The Hot Weather was approaching" (p.103). Forster's use of heat is represented as a metaphor for the conflict that took place in the caves. It foils the incidents that took place and the subsequent death of Mrs. Moore and the arrest of Dr. Aziz. For the English people, the heat is a destructive force. It is at the Caves where the sun is seen as dangerously bright and hot. Heat, as an example of personification, saw the potential racial division and destruction of the Indian and English communities when they turned against each other following Adela's accusations. The heat is not only made to describe the weather and rising temperatures, but it is made in reference to the temperament of the Indian and the English people.

In Part II, the characters make reference to the heat. India is a hot country and because of the heat, the women and children are sent uphill to cooler grounds to avoid the

heat. “By May a barrier of fire would have fallen across India and the adjoining sea and she would have to remain perched up in the Himalayas waiting for the world to get cooler” (p.134). The English people detest the Indian heat to the point whereby they seek to escape it whenever possible. The metaphor of “closed fist” (p.175) is used as a means of saying, to protect the land. Selfishly, the Indian land protects itself and its inhabitants from invaders. It can be suggested that nature can also act as an antagonist defending his/her homeland from the hostile behaviors of the English people.

Conclusion

Forster reflected the social, political and cultural conflicts between the Indians and the English by embracing the universal issues. The conflicts that were highlighted in the novel still remain as cultural and social issues. E.M. Forster underlines the idea that conflicts, whether internal or external, will be going on among people who have different social status, nation and religion even if they want to be friends. Since the world is never equal from the social, cultural and political perspectives, people should listen to each other to understand better and be respectful toward each other in order to destroy the social barrier and their prejudices to reach the ultimate peace and happiness in the world.

A friendship between the English and the Indians is possible, but external factors always play a part. Dr. Aziz and his friends’ conversation was out of pure curiosity and innocent judgment of the Englishmen in their country. Friendships are not easily made, but they can be easily broken and as a result, when building friendships, we need to focus on building friendships of virtue based. Friendships are complicated and during the colonial era, superiority played a major factor. The white race was the ‘more superior’ race in comparison to people of color, who were the ‘lesser race’. Therefore, forming friendships was a difficult task. The idea of ‘a master’ and ‘a slave’ becoming amicable was frowned upon. E.M Forster effectively portrays the colonial friendships in the novel. Dr. Aziz and his friends are dealing with the dilemma of becoming friends with the English. His friends are not optimistic nor do they crave for being friends with the English, but it is a difficult feat that Dr. Aziz takes on whilst attempting to implement the idea of friendship.

The notion of friendship is implemented between Dr. Aziz and Mrs. Moore. The foundation of their friendship was built in a Mosque upon a misunderstanding that they can

look at and smile because they managed to see the good in each other. Friendships can survive even the worst of trials like the friendship between Dr. Aziz and Mr. Fielding. Forster, in his novel, portrays how barriers can be broken between races. He shows the reader that when those barriers are broken, one no longer deals with race, but humanity. As quoted by Page-Gould et al. (2014, p.259) “[C]ross race friends can serve as a source of social support after negative interracial interactions. Social support is known to provide both psychological and physiological benefits”. When Dr. Aziz was accused and arrested for assaulting Miss Adela Quested, Mr. Fielding supported him and stayed by his side. His influence was an indication to the Indian people that not all English people were bad because to them it seemed as though they had an ally in Mr. Fielding. Therefore, one would expect the friendship between Dr. Aziz and Mr. Fielding to last.

Despite their strong brotherly bond, the incident with Adela caused a rift in their friendship. Due to a lack of trust and an inferiority complex, Dr. Aziz felt like he could no longer trust Fielding when it came to matters regarding Adela. Their friendship suffered greatly when Dr. Aziz thought that Fielding went to England to marry Adela, which was not the case. “Yet most of us would expect that if we were to find ourselves in “times of trouble”- including some cases involving moral trouble that may be in part of our own making that our ideal friends would not, therefore, lose their fundamental rationale for being our ideal friend” (Cocking, 2014, p.83). Dr. Aziz felt wronged by Mr. Fielding when he realized that Mr. Fielding built a friendship with Adela Quested despite what he had to endure because of her. One cannot choose their family, but they can choose their friends. Dr. Aziz and Fielding chose each other, but because of where they each came from, they were bound to experience problems. Mrs. Moore made an impact on Dr. Aziz. He had a connection with her. Even after her death, he still felt her presence and cherished their friendship and for her sake, he made amends with Adela Quested. Mrs. Moore was important to Dr. Aziz because without her, he would not have been able to break the racial prejudices among the English and the Indians. Without her, he could not have been able to find a friend in Fielding and hence Dr. Aziz always adored and respected her.

Mrs. Moore and Dr. Aziz bonded over a common enemy, but amidst it all, using the characters, Forster points out that compassion, understanding, cultural and racial awareness is important in understanding and building a strong and successful society. Dr. Aziz and his friends constantly discuss the English lifestyle and the people because they fascinate them. In the novel, women and men are portrayed differently. The Indian women are not as free as the English women are. This is a clear indication of different social and cultural structures.

Towards the end of the novel, E.M.Forster shows that the friendships between Mrs. Moore and Dr. Aziz, and Dr. Aziz, and Mr. Fielding are the signs of possible successful humanism and broken racial barriers. Aristotle states that in order for one to build and have the truest friendship, one ought to be a virtuous and good friend. Therefore, one could confer that Dr. Aziz and Mr. Fielding could not build a good friendship because in order for that to happen, equality is necessary to live together and be actual friends.

In conclusion, the English believed that it was their own right to colonize India and exploit the non-white world, for the sake of British Empire. In the novel, Mr. Fielding refuses the colonization. It can be stated that it is through Mr. Fielding that the author, E.M.Forster, speaks and acts instinctively in his character. It is obvious that under the historical and political circumstances portrayed in the novel, the colonized and the colonizer cannot be friends with each other. What Aristotle proposes in his philosophy of friendship which still matters as a significant work, answers the question of why Mr. Fielding, the colonizer and Dr. Aziz the colonized, failed in building the truest friendship for their own sake and as Dr. Aziz stated they will be friends and reach perfection in good will and in pleasantness only after do the English abandon his country and India regains her independence, they will become equal and hence become good friends.

REFERENCES

- Antonio, A. L. (2001). Diversity and the Influence of Friendship Groups in College. *Review of Higher Education: Journal of the Association for the Study of Higher Education*, 25(1), 63–89. DOI: 10.1353/rhe.2001.0013
- Cocking, Dean. (2014). Aristotle, Friendship and Virtue. *Revue Internationale de Philosophie*, 68 (267), pp. 83-90. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/24776785>
- Cooper, M. John. (1977). Friendship and the Good in Aristotle. *The Philosophical Review*, 86 (3), pp. 290-315. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/2183784>
- Forster, E.M. (1936). *A Passage to India*. Stallybrass, O. (Ed.). Penguin Books: New York.
- Gardner, P. (Ed.). (1973). *The Critical Heritage: E. M. Forster*. Routledge: U.S.A.
- Joachim, Harold H. (1998). *Aristotle: The Nicomachean Ethics*. Trans. David Ryess. New York: Oxford University Press.
- Onley, James. (2009). The Raj Reconsidered: British India's Informal Empire and Spheres of Influence in Asia and Africa. *Asian Affairs*, 40(1), pp. 44-62. DOI: 10.1080/03068370802658666
- Page-Gould, E., Mendoza-Denton, R. & Berry Mendes, V. (2014). Stress and Coping in Interracial Contexts: The Influence of Race-Based Rejection Sensitivity and Cross-Group Friendship in Daily Experiences of Health. *Journal of Social Issues*, 70 (2), pp. 256-278. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/josi.12059>
- Pangle, Lorraine S. (2003). *Aristotle and the Philosophy of Friendship*, U.K.: Cambridge University Press.
- Rajan, M.S. (1969). The Impact of British Rule in India. *Journal of Contemporary History*, 4(1), pp. 89-102. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/002200946900400106>
- Schroeder, Donald N. (1992). Aristotle on the Good of Virtue-Friendship. *History of Political Thought*, 13 (2), pp. 203-218. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/26214086>
- TIME*, The 100 best English-language novels from 1923 to the present.
Retrieved from http://www.time.com/time/2005/100books/the_complete_list.html
-

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.8.6>

Volume 5/1 Spring

2021 p. 87-108

MÜHENDİSLİK ETİĞİ VE EĞİTİMİ ENGINEERING ETHICS AND EDUCATION

Sibel DOĞAN*

ÖZ

Eğitim sistemlerinin amacı toplumların ihtiyaç duydukları insan gücünü sağlamaktır. Toplumda ihtiyaç duyulan mesleklerden biri de mühendislik olarak yer almaktadır. Çağımızda teknoloji her geçen gün hızla gelişmektedir. Teknolojiyle doğrudan bağlantılı olan mühendislik, toplumun temel dinamiklerinden biri, önemli bir ögesi haline gelmektedir. Bu anlamda bu işi yapan mühendislerin sorumluluğunun arttığı, yaptıkları işin toplumların geleceğini, güvenliğini önemli ölçüde etkilediği söylenebilir. Dolayısıyla mühendislerin mesleklerinin sorumluluklarının farkına varması, buna uygun hareket etmesi önemli görülmektedir. Etik konusu eğitimin yanı sıra mühendislikte de önemli bir konu haline gelmektedir. İşini etik kurallara uygun yapan kişilere dünyanın her yerinde ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada kimya, inşaat, elektrik elektronik, ziraat, nükleer enerji, makine mühendisliği gibi pek çok bölümü bulunan ve teknolojiyle iç içe olan bir meslek haline gelen mühendislik mesleğiyle ilgili meslek etiğinin tanımından bahsedilmiş, mühendislik etik kurallarına değinilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye ve Dünya’da mühendislik etiğinin gelişimi incelenmiş, mühendislikte ele verme yöntemi açıklanmış, patent ve telif hakkı anlatılmış ve mühendislik etiğiyle ilgili gerçekleşen olaylara yer verilmiş ve eğitim mühendislik ilişkisi tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Mühendislik, Etik.

* Milli Eğitim Bakanlığı, ORCID: 0000-0003-0687-203X, E-mail: sibeldastekin@hotmail.com.

ABSTRACT

The aim of education systems is to provide the manpower that societies need. One of the professions needed in society is engineering. In our age, technology is developing rapidly day by day. Engineering, which is directly related to technology, is becoming one of the basic dynamics of society, an important element. In this sense, it can be said that the responsibility of the engineers doing this work has increased, and the work they do has a significant impact on the future and safety of societies. Therefore, it is important for engineers to be aware of the responsibilities of their profession and act accordingly. Ethics is becoming an important issue in engineering as well as education. People who do their jobs in accordance with ethical rules are needed all over the world. In this study, the definition of professional ethics related to the engineering profession, which has many departments such as chemistry, construction, electrical electronics, agriculture, nuclear energy, mechanical engineering and has become a profession intertwined with technology, has been mentioned, and engineering ethical rules have been mentioned. In addition to this, the development of engineering ethics in Turkey and in the world was examined, the method of giving away in engineering was explained, patent and copyright were explained, the events related to engineering ethics were included and the education-engineering relationship was discussed.

Key Words: Education, Engineering, Ethics.

Giriş

Etik yapılması ve yapılmaması gerekenler ile istenmesi ve istenmemesi gerekenleri belirleyen doğru ve yanlış ölçütleridir (Aydın, 2016). Günümüzde tıptan sağlığa, hukuktan mühendisliğe birçok alanda değer sorunları meydana çıkmakta ve bu hususta her meslekte etik değerlere ve bu değerlere dayalı olarak oluşturulmuş kuralların varlığına ihtiyaç duyulmaktadır (Taluğ, Kanber ve Yalım, 2015). Mühendislik profesyonel olarak eğitim alınması gereken tecrübeye dayalı önemli bir meslektir. Mühendislerin insanların hayatında doğrudan ve çok önemli etkileri vardır. Dolayısıyla mühendislerin gerçekleştirdiği hizmetlerin dürüstlük, tarafsızlık, doğruluk ve eşitlik çerçevesinde halkın sağlığını koruma, güvenliğini ve refahını sağlama üzerine yapılması gerekmektedir. Mühendisler etik kurallara uymayı gerektiren standart bir mesleki davranış çerçevesinde iş etiğine uygun hareket etmelidir (National Society of Professionals Engineers [NSPE], 2007). İş etiği çalışma

TOBİDER

International Journal of Social Sciences
Volume 5/1 2021 Spring p. 87-108

hayatında bireylere davranışlarında ve kararlarında doğru ve yanlış konusunda yol gösteren bir rehberdir (Usmen, Baradan ve Akboğa, 2011). Zira mühendislerin topluma yararlı olması aldıkları eğitime ve görevlerinin etik sınırlarını bilmelerine bağlıdır (Abdullah, Yalçın, Sazak ve Yıldız, 2003). Dolayısıyla mühendislerin gerçekleştirdikleri hizmetlerin dürüstlük, tarafsızlık, doğruluk ve eşitlik çerçevesinde halkın sağlığını koruma, güvenliğini ve refahını sağlama üzerine yapılması gerekmektedir.

Tarih boyunca insanlara önemli faydaları olan teknoloji, aynı zamanda kontrollü ve iyi niyetli kullanılmadığında insana, topluma ve doğaya karşı son derece zararlı etkilerde bulunma potansiyeline de sahiptir. Diğer bir deyişle teknolojiyi temel malzemesi olarak kullanan mühendislik hem bireylerin hem de toplumun yaşamını gitgide artan bir oranda etkilemekte ve bu etki geleceğimizi de kapsamaktadır (TMMOB, 2004). Bu nedenle mühendisler dünyanın farklı yerlerinde yaşayan insanların günümüzdeki ve gelecekteki çıkarlarını göz önünde bulundurarak, insanlığa hizmet ederek çalışması gereken insanlardır (Müezzinoğlu, 2003).

Mühendislik Etiğinin Gelişimi

Mühendislikle ilgili ilk etik kurallar 1912 yılında Amerika’da Elektrik Mühendisleri Odası (ASEE) tarafından geliştirilmiştir. Daha sonra bütün mühendislikler için ortak etik kurallar belirlenmeye başlamış, 1934 yılında bir grup mühendis Newyork’ta bir araya gelmiş ve etik ile ilgili çalışmalar yapmaya başlamıştır. 1954 yılında mühendislik yemini ile etik ilkelerin temeli oluşturulmuştur (NSPE, 2007; Usmen, Baradan ve Akboğa, 2011).

Birinci Dünya Savaşı yıllarında mühendisler toplumsal statülerinin doktorların ve avukatların statüleriyle aynı konumda olmadıklarını ileri sürmüşler ve eksikliğin ne olduğu konusunu tartışmaya başlamışlardır. Bu tartışmanın sonunda mühendisler statülerini yükseltmek, toplumdaki saygınlığını arttırmak amacıyla mühendislikle ilgili etik kuralları oluşturma çalışmalarına başlamışlardır. Eyalet yönetimleri 1930’larda mühendislerin görev yapmak için lisans alması koşulunu getirmiştir. Bu lisans bu hususta yetkili kurum olan NSPE (National Society of Professional Engineers) tarafından verilmektedir. Ardından mühendislerin NSPE’nin hazırladığı etik kurallara uygun davranmadıkları durumlarda lisanslarını kaybetme riski ortaya çıkmıştır. 1947 yılında Amerika’daki bütün eyaletlerde lisans yasası uygulanmaya başlanmıştır. Ardından mühendislerle ilgili akreditasyon

çalışmaları gerçekleştirilmiş ve bu hususta ABET (Accreditation Board for Engineering and Technology) görev yapmaya başlamıştır (Akt. Kline, 2002; Layton, 1971).

Amerika’da o yıllardan bu yana profesyonel mühendislik unvanı bulunmakta ve pek çok eyaletten oluşan bu ülkede profesyonel mühendislik kriterleri eyaletten eyalete farklılık göstermektedir. Ancak bütün eyaletlerde gerçekleştirilen ortak uygulamalar da bulunmaktadır. Amerika’da kamuda gerçekleştirilen mühendislik projelerine yalnızca profesyonel mühendisler imza atma yetkisine sahip olmaktadır. Mühendisler çalışmak istedikleri eyaletin belirlediği koşulları sağlamak durumundadır. Profesyonel mühendisler imza yetkisinin yanı sıra bilirkişi olma ve daha yüksek ücretle çalışma hakkına da sahiptir. Diğer bir deyişle profesyonel mühendislerin mesleki saygınlığı diğer mühendislerden daha fazladır. Amerika’da mühendislerin ABET tarafından akredite edilmiş dört yıllık bir mühendislik bölümünden mezun olduktan sonra, mühendisliğin temelleri sınavına girip başarılı olması gerekmektedir. Bu sınava girip başarılı olan mühendisler stajyer mühendis unvanını almakta ve dört yıllık bir iş tecrübesinden sonra mühendisliğin prensipleri sınavına girmeleri gerekmektedir. Bu sınavda da başarılı olan mühendisler NSPE tarafından profesyonel mühendis “PE” olmaya hak kazanmaktadır. Ancak profesyonel mühendislerin üyeliklerini zaman zaman yenilemeleri gerekmektedir. Bazı eyaletlerde üyeliğin yenilenmesinin dışında mühendislerin kendilerini geliştirdiklerine dair sürekli mesleki gelişim belgesi istenmektedir (NSPE,2007; Baradan ve Çalış, 2008).

Türkiye’de Mühendislik Etiğinin Gelişimi

Türkiye’de ise mühendislik etiğiyle ilgili ilk düzenleme Türkiye Mühendisler ve Mimarlar Odası Birliği (TMMOB) kanunudur. TMMOB tarafından 2003 yılında gerçekleştirilen bir kurultayda “mesleki davranış ilkeleri” oluşturulmuş ve kabul edilmiştir (TMMOB, 2003; Usmen, Karadağ ve Akboğa, 2011). TMMOB’nin etik konusunun önemini vurgulamasıyla, üniversitelerle irtibata geçip görüşmesiyle ve mühendislik fakültelerinin akreditasyon için başvurularında bulunmasıyla etik konulu bir dersin müfredata eklenmesi söz konusu olmuştur (Taluğ, Kanber ve Yalım, 2015). Bunun dışında 2002 yılında Mühendislik Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (MÜDEK) bağımsız bir kurum olarak kurulmuş, 2007 yılında bu kurum dernek halini almıştır. Bu kurumun amacı farklı mühendislik eğitim programlarının akreditasyon, bilgilendirme ve değerlendirmesini

gerçekleştirerek mühendislik eğitiminin niteliğinin artmasını sağlamaktır. Bu şekilde daha vasıflı mühendisler yetiştirerek toplumun refahını arttırmak amaçlanmaktadır. MÜDEK'in kalite politikasında hizmet odaklılık, hayat boyu öğrenme, değer yaratma, işbirliğini arttırma ve etik davranış yer almaktadır. Etik davranış ilkesine göre MÜDEK üyeleri sorumluluk sahibi mühendislerdir ve şeffaf, hesap verme gücü yüksek bir etik anlayışa sahiptir. Buna dayalı olarak bu derneğe üye olan mühendisler etik kurallara uygun biçimde çıkar ilişkilerinden uzak durarak profesyonel bir şekilde olaylara bakar ve etik davranış sergilerler (MÜDEK, 2016). Ayrıca Türkiye'de bir dönem serbest mühendislik ve yetkin mühendislik kavramları ortaya çıkmıştır. 2006 yılında yetkin inşaat mühendisliği yönetmeliği çıkmış fakat daha sonra danıştay kararıyla bu yönetmeliğin bazı maddeleri iptal edilmiş ve yönetmelik askıya alınmıştır (Baradan ve Çalış, 2008).

Mühendislik Etiği İlkeleri

Mühendislik etiği mühendisler karar verirken göz önünde bulundurulması gereken hususlar, görevlerini yerine getirirken uyulması gereken kurallar, mesleki davranış ve yaşam şeklinde yol gösteren bir rehber olarak kullanılmaktadır (Korhan, 2010). Araştırmanın bu kısmında farklı örgütlerin mühendislikle ilgili belirledikleri etik kurallar ifade edilmektedir.

Dünya Mühendisler Birliği' nin Belirlediği Etik İlkeler. Dünya Mühendisler Birliği tarafından 5 Ekim 1977 tarihinde kabul edilen Mühendislik Etiği ilkeleri şunlardır (www.tedmer.org.tr):

1.Mühendisler görevlerini icra ederken içinde yaşadıkları toplumun sağlığını, güvenliğini ve geleceğini ön planda tutarlar. Buna göre mühendislerin ürettikleri ürünler veya gerçekleştirdiği uygulamalar kurallara uygun, standartlara bağlı, doğru kararlara dayalı olarak yapıldığı sürece toplumun sağlığı, güvenliği ve geleceği söz konusu olmaktadır. Mühendisler sorumlu oldukları ürünün kalite kontrolünü yapmalı, güvenilirliğini incelemeli, sonunda ürünün kalitesini garanti etmelidirler. Ürün üretildikten sonra herhangi bir tehlikenin olduğu durumlarda mühendisler bu tehlikeden çalıştıkları kurumu, yetkili makamı ve müşterileri haberdar etmelidirler.

2.Mühendisler yalnızca uzman oldukları alanda görev yaparlar. Buna göre mühendisler özel bir eğitim aldıkları alanda hizmet vermeli, kendilerinin yer almadığı, gözetiminde

bulunmadığı ve uzman oldukları alanın dışındaki farklı alanlarda bir proje veya plana imza atmamalıdır. Kendi alanlarının dışında farklı eğitim gerektiren bir görev aldıklarında o alandaki uzmanlarla irtibata geçerek onlarla iş birliği yapmalı, uzmanlara danışmalı ve onlardan yararlanmalıdır.

3.Mühendisler tarafsız ve gerçeğe dayalı resmi raporlar yayınlarlar. Buna göre mühendisler yazdıkları mesleki raporlarda bilgili, tarafsız ve gerçekçi olmalı, görevleriyle ilgili mahkemelerde veya komisyonlarda görüşlerini yeterli ve doğru olduklarına inandıkları zaman ifade etmelidirler. Çalışmalarını objektif bir şekilde yapmalı, görevlerinde yükselme uğruna güvenilirliğini zedeleyecek herhangi bir davranışta veya açıklamada bulunmamalıdır.

4.Mühendisler müşteri veya örgütle ilgili mesleki konularda çıkar çatışmalarından kaçınırlar. Buna göre mühendisler çalıştıkları örgütle ve hizmet verdikleri müşterilerle anlaşmazlık yaşayacağı bir durumun oluşmasına izin vermemeli, verilen hizmetle ilgili bir aksaklık meydana geldiğinde bunu en kısa sürede çözmeye çalışmalıdır. Mühendisler anlaşma şartlarının dışında ücret, hediye vb almamalıdır. Bunun dışında başarılı olacaklarına inandıkları bir proje çalışmasında örgütlerine ve çalışanlarına bilgi vermelidir. Üyesi oldukları bir grubun, komisyonun bilgilerini ve kararlarını gizli tutmalıdır. Farklı örgütlerde bulunan çalışanları hile veya rüşvet ile kendi örgütlerine getirme çabasına girmemelidir.

5.Mühendisler mesleki itibarlarını olumlu yönde etkileyecek davranışlarda bulunurlar ve haksız rekabete başvurmazlar. Buna göre mühendisler çalışırken başka bir meslektaşının çalışma hayatına zarar verecek eylemlerde bulunmamalı, yalnızca kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmemelidir. İş görüşmelerinde çalışma geçmişleriyle ilgili yanlış bilgilendirmeler yapmamalı, ticari yanı bulunan kuruluşları desteklememelidir.

6.Mühendisler meslek onurunu yüceltmek, mesleklerinin değerini arttırmak ve alanı geliştirmek için çalışırlar. Buna göre mühendisler kendilerinin ve çalıştıkları örgütün isimlerinin farklı örgütler veya kişiler için kullanılmasına izin vermemeli, sahtekarlık bulunan uygulamaların içinde yer almamalıdır. Mühendislik haricindeki üye oldukları kurumları kendilerine bir kalkan olarak kullanmamalıdır.

7.Mühendisler mesleki gelişimlerini yaşam boyu sürdürürler ve astlarının mesleki gelişimi için fırsat oluştururlar. Buna göre mühendisler mesleki gelişimlerini devam ettirmeli,

birlikte görev yaptıkları çalışanların da kendilerini geliştirmesi için imkan yaratmalı, onlara gereken sorumlulukları vererek mesleki güven kazanmalarını sağlamalı ve yetişmelerine katkıda bulunmalıdır. Mesleklerine ve yaptıkları işe uygun ve yeterli maaş almalıdır.

Dünya Mühendisler Birliği'nin belirlediği etik ilkelere bakıldığında mesleki gelişim, meslek itibarını koruma, haksız rekabetten kaçınma, resmi raporlarda tarafsız açıklama yapma, uzmanlık alanlarında çalışma ve toplumun sağlığı, güvenliği ve refahı için çalışma hususlarının vurgulandığı görülmektedir.

Etik ilkeler. Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası Birliği (TMMOB), National Society of Professional Engineers (NSPE) ve Institute of Electrical Engineers (IEEE) tarafından etik ilkeler oluşturulmuştur. Buna göre mühendislerin topluma, doğaya ve çevreye, mesleğe ve meslektaşlara karşı sorumlulukları Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1. *Farklı Kuruluşların Mühendislik Etiği İlkelerinin Karşılaştırılması*

	TMMOB'nin Belirlediği Etik İlkeler	.NSPE'nin Belirlediği Etik İlkeler	IEEE'nin Belirlediği Etik İlkeler
Topluma karşı sorumluluklar	<p>1.Mühendisler bilgi, beceri ve tecrübelerini toplumun ortak çıkarları, kültürel mirasın korunması ve toplumun geleceği için kullanırlar. Toplumun sağlığı, güvenliği ve geleceği ile ilgili çıkarları, mühendislerin kişisel çıkarları yahut meslektaşlarının çıkarlarının her zaman üstündedir.</p> <p>2.Görevlendirilen işle ilgili yaşadıkları toplum ve çevre için yahut dünyanın geleceği için önemli bir tehlike oluşturacağını düşündüklerinde, bu husustaki düşüncelerini örgütlerine yazılı olarak bildirirler, bir netice elde edemedikleri takdirde meslek örgütlerini, yetkili makamları ve kamuoyunu bilgilendirirler.</p> <p>3.Yaptıkları çalışmalarla ilgili toplumun ilgilendiği konularda</p>	<p>1. Mühendisler her şeyden önce halkın güvenliği, sağlığı ve refahını korurlar.</p> <p>2.Mühendisler kamuoyunu ilgilendiren konularda yaptıkları açıklamalarda tarafsız ve doğru ifadeler kullanırlar.</p> <p>3.Mühendisler yanıltıcı davranışlardan kaçınırlar.</p> <p>4.Mühendisler çalıştıkları örgüte ve hizmet verdikleri insanlara karşı sadık ve güvenilir olurlar.</p>	<p>1.Halkın sağlığı ve refahını göz önünde bulundurarak karar verir, verdikleri kararın sorumluluğunu üstlenir.</p> <p>2.Teknolojinin daha iyi anlaşılmasını, potansiyel sonuçları göz önünde bulundurarak kullanılmasını sağlarlar.</p> <p>3. Gerçek ya da hissedilen çıkar çatışmalarını mümkün olduğunca uzak durur, önlemeye çalışır ve herhangi bir çıkar çatışması söz konusu olduğunda bunu açıklarlar, ortaya çıkarırlar.</p> <p>4.Rüşvetin her türlüünü reddederler.</p> <p>5.Dil, din, ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, düşünce özgürlüğüne dayalı konularda ayrımcılık yapmadan davranırlar.</p>

	<p>araştırılmış, incelenmiş, yeterli bilgiyi kapsayan bir rapor hazırlar, düşüncelerini ticari ve kişisel çıkarlarını bir kenara bırakarak tarafsız bir şekilde açıklarlar.</p> <p>4.Örgütlerinde çalışanları iş sağlığı ve iş güvenliği konusunda bilgilendirir, iş sağlığı ve iş güvenliği hususlarında gerekli tedbirleri alırlar.</p> <p>5.Toplumdaki tüm bireylere karşı din, dil, ırk ayrımı yapmadan adil, dürüst ve iyi niyetli davranırlar.</p> <p>6.Teknolojinin doğru kullanımı ve olası sonuçlarının anlaşılması için gayret ederler.</p>		
Doğaya ve çevreye karşı sorumluluklar	<p>1. Mühendisler doğaya ve çevreye zarar veren uygulamalardan uzak dururlar, doğayı ve çevreyi korumayı esas alan uygulamalar yapmayı mesleki sorumluluklarının bir parçası olarak görürler.</p> <p>2. Doğal kaynakları korur, enerji tasarrufuna önem verirler.</p> <p>3. Tüm canlıların varlığını sürdürmesini temel bir hak ve değer olarak kabul ederler.</p> <p>4. Hava, toprak ve suyun kirlenmesi konusunda insanların sorumluluğunun farkına varır, bu konuda olumlu davranış geliştirmeyi sorumluluk kabul ederler.</p>	<p>1. Mühendisleri insanlığın geleceği için faydalı olacak, doğayı ve çevreyi koruyup kollayacak çalışmalara dahil olurlar.</p> <p>2.Mühendisler tüm canlıların yaşam hakkına saygı duyarlar.</p>	<p>1.Mühendisler kamuyu ve çevreyi tehlikeye sokacak etkenleri açıklarlar.</p> <p>2. Mühendisler geleceği düşünerek doğaya ve çevreye zarar vermekten kaçınırlar.</p>

<p>Mesleğe ve meslektaşlara karşı sorumluluklar</p>	<p>1. Mesleki çalışmalarını mesleki saygınlıklarına uygun şekilde gerçekleştirirler.</p> <p>2. Meslektaşlarının haklarına ve çalışmalarına saygı gösterir, astlarına mesleki gelişimlerinde yardımcı olur, haksız rekabete girmezler.</p> <p>3.Yeterli donanıma sahip oldukları alanlarda hizmet verir, gerektiğinde uzman görüşüne başvururlar.</p> <p>4.Görev, yetki ve sorumluluklarını sadece mecbur kaldıklarında meslektaşlarına devrederler.</p>	<p>1.Mühendisler yalnızca uzmanlık alanlarında hizmetlerini gerçekleştirirler.</p> <p>2.Mühendisler sorumluluk sahibi, yasalara uygun, mesleğin onur ve itibarını arttıracak şekilde etik davranırlar.</p>	<p>1.Teknik bilgi ve becerilerini geliştirerek teknolojiyi daha iyi bir noktaya getirmeye çalışırlar.</p> <p>2.Dürüst eleştiriler yaparak, yapılan hataları kabul eder ve düzeltir, başkalarının katkılarını doğru ve açık bir şekilde ifade ederler.</p> <p>3.İddia ve tahminlerini mevcut verilere dayanarak dürüst ve gerçekçi bir şekilde yaparlar.</p> <p>4.Sahte ve kötü niyetli çalışmalarla insanlara, insanların mal varlığına, itibarlarına, işlerine zarar vermektan kaçınırlar.</p> <p>5.Meslektaşlarına ve onların mesleki gelişimlerine yardımcı olurlar, belirtilen etik kuralları izlemeleri için onlara örnek ve destek olurlar.</p>
--	---	--	---

Kaynak. TMMOB, NSPE ve IEEE’den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1’de de görüldüğü gibi Dünya Mühendisler Birliği, TMOBB, NSPE ve IEEE’nin etik ilkelerine bakıldığında bu ilkelerin genel itibarıyla benzer ifadelerden oluştuğu görülmektedir. Tablo 1’e bakıldığında mühendislerin halkın güvenliği ve refahına önem vermeleri, tarafsız ve doğru bilgilendirme yapmaları, sorumluluklarının farkına varmaları ve meslek itibarlarına uygun şekilde davranmaları gerektiği hususu vurgulanmıştır. Bunun dışında dürüst ve gerçekçi yorumlar yapılması, meslektaşlarının mesleki gelişimlerine destek olunması hususlarında benzer ifadelerin yer aldığı, farklı olarak IEEE’de rüşvet konusuna, dil, din ırk ayrımı yapılmaması yani eşitlik konusuna, kimsenin itibarına zarar vermemeye dikkat etmeleri gerektiği hususuna vurgu yapıldığı söylenebilir.

Kurulduğu günden bu yana mühendislik mesleğinin en saygın seslerinden biri olan (Usmen, Baradan ve Akboğa, 2011) NSPE’ye göre mühendisler sorumluluklarını ciddiye almalıdır, bunu yaparken de yalnızca üzerinde çalıştıkları işin kalitesi için değil, aynı zamanda halkın güvenliği ve refahı için çalışmalıdır. IEEE de benzer şekilde mühendislerin

etik sorumluluklarının önemini vurgulamakta ve bu konuda gerektiğinde yaptırım uygulanması gerektiği hususunda tavsiyelerde bulunmaktadır.

Mühendislikte “Whistle Blowing” Ele Verme / Haber Uçurma Yöntemi

İnsanlar iş hayatında çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedir. Karşılaşılan sorunları çözmek için mesleki ve teknik bilgi birikiminin yanı sıra doğru seçim yapmak da gerekmektedir. Etik ikilem olarak da ifade edilen bu sorunları çözmek oldukça önem taşımaktadır (Usmen, Baradan ve Akboğa, 2011). Zira mühendislerin yaptıkları işin sorumluluğu yalnızca bugünü değil geleceği de kapsamaktadır. Bugün zararlı atıkları saklayan bir mühendis o yıllarda yaşayan insanlara zarar vermese de, yirmi yıl sonraki kuşağa zarar vermektedir. Bu durum bir teröristin yirmi yıl sonra patlamaya ayarlanmış bir bombayı gömüp o günün şartlarında kimseye zarar vermemesi, ancak yirmi yıl sonra pek çok masum insanın ölümüne neden olmasına benzemektedir. Gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmak için mühendislik yapan insanların etik sorumluluklarının farkında olması hususu oldukça önem taşımaktadır (Müezzinoğlu, 2003).

Mühendislerin sorumlulukları yalnızca yaşadıkları toplumla sınırlı kalmamakta, yaptıkları faydalı uygulamalar veya hatalar dünyadaki pek çok insanı doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Trafik kazalarında tasarladıkları arabaların üretim hatası yüzünden hayatını kaybeden insanlar, kargo kapısı arızalı olduğu için kapısı tam kapanmayan ve bu yüzden yüzlerce yolcusu düşen uçaklar, binlerce insanın ölümüne neden olan gaz patlamaları, pek çok insanın kanser olmasına neden olan ilaç fabrikaları, bilgisayar virüsleri bu hataların sonucudur. Bu nedenle mühendislerin etik kuralları ahlaki sorumlulukları çerçevesinde belirlenmiştir (Müezzinoğlu, 2003).

Fledderman’a göre (1999) mühendisler çalışma hayatları boyunca etik olmayan davranışlarla karşılaşabilmekte, olumlu davranışlarla karşılaştıklarında cesaretli davranabiliyorken, olumsuz durumla karşılaştıklarında sonuçlarından çekinip sessiz kalmayı tercih edebilmektedirler. Fakat sessiz kaldıkları bu davranışlar topluma ve çevreye zarar verecekse ve bu konuda sorumlu kişilere bildirim yapılmış fakat sonuç alınamamışsa bu durumda sorunlar “ele verme” yöntemiyle çözümlenebilmektedir. Mühendisler toplumun refahı, sağlığı ve güvenliğini korumakla sorumlu oldukları için bunların tehlikeye düşmesi

durumunda ahlaki olmayan davranışların duyurulması olarak da ifade edilen ele verme (whistle blowing) yapabilirler (Akt. Gerçek, 2005, Esen ve Kaplan, 2012).

TMMOB'ya göre mühendisler ve mimarlar görevlendirildikleri çalışmanın toplum, çevre ve doğa için ciddi bir zarara neden olacağı kararını verdikleri taktirde üstlerinin görevlendirmelerine itiraz etmek, hizmet verdikleri kişileri bu konudan haberdar etmek, örgütlerini ve halkı bu hususta bilgilendirmek sorumluluğunu alırlar (TMMOB, 2004). Time dergisi 2002 yılında çalıştıkları örgütteki etik sorunları ele veren üç çalışanı yılın kişisi olarak seçmiştir. Bu kişiler görev yaptıkları örgütteki etik sorunları görmezden gelmemiş, sessiz kalmamış örgütteki yanlış gördükleri davranışa katılmayı reddetmiş, mesleki ve kişisel anlamda risk alarak açıklamış, diğer bir deyişle örgütlerini yanlış davranışlarından dolayı ele vermiştir (Gerçek, 2005; Esen ve Kaplan, 2012).

Ancak ele vermenin bazı koşulları bulunmaktadır. Bunlardan biri zorunluluktur. Açık ve önemli konularda zararı önlemek için ihbar yapılmalıdır. Gerçekten hatalı bir davranış olduğunda, mühendisler hata kaynağından belgelerle ispat edebilecek kadar emin olduklarında ele vermelidir. Mühendisin etik olmayan durumu engellemek için sorunu çözecek olanakları veya yeteneğinin olması gereklidir. Son olarak da tüm seçeneklerin denendiği başka çarenin kalmadığı durumlarda kullanılmalıdır (Gerçek, 2005).

Mühendisler için belirlenen bazı etik kurallar bulunsa da ülkemizde etik kurallar hiçbir denetime tabi olmamakta, mühendislerin etik kurallara uygun davranmasıyla ilgili herhangi bir yaptırım mekanizması bulunmamakta, bu da etik kuralların uygulamadaki etkisini önemli ölçüde sınırlamaktadır. Bu anlamda bütün üniversitelerde mühendislik etiği dersinin olması ve konulan etik kurallarına uyulması hususunda mühendis odalarının denetim yapması etik ilkelerin uygulanmasını daha etkili hale getirecektir (Korhan, 2010; Usmen, Baradan ve Akboğa, 2011).

Mühendislikte Patent ve Telif Hakkı

Telif hakları edebiyat, sanat, müzik ve filmlerde kullanılarak başlamış olmakla birlikte zamanla bilgisayar teknolojisindeki ilerlemelerle farklı bir boyut kazanmıştır. Telif hakları genel anlamda müzik, edebiyat veya mühendislik gibi pek çok alanda üreticilerin haklarının korunmasına yönelik düzenlemelerdir (www.mfa.gov.tr). Telif hakları

korumasının sahibine önemli faydaları bulunmaktadır. Telif haklarının en önemli faydası bu yolla sağlanan koruma süresinin ürünün meydana getirildiği andan itibaren başlıyor olmasıdır. Telif hakları kapsamında sağlanan haklar mutlak olmakla birlikte ihlal edildiği takdirde şikayet etme ve dava açma hakkı bulunmaktadır. Telif hakları mühendislik alanında en sık bilgisayar mühendislerinin oluşturdukları bilgisayar programları gibi buluşların haklarının korunmasında kullanılmaktadır (Erbahayetmez, 2008).

Patent, buluş sahibinin buluşunun başkaları tarafından izinsiz olarak kullanılmasını engelleme hakkıdır. Bu hak devletin verdiği yetkiyle Türk Patent Enstitüsü tarafından gerçekleştirilmektedir. Patent isteme hakkı, buluşu yapana ve onun haleflerine verilen bir hak olmakla birlikte devredilmesi de söz konusudur. Patent vermede amaç insanların buluş yapma faaliyetini özendirmek, buluşların kullanılması ile birlikte ekonomik, sosyal ve teknolojik ilerlemenin gerçekleşmesini sağlamaktır (www.tpe.gov.tr). Patent hakkı kanunlarla korunmakta ve aykırı davranışlara yaptırım uygulanmaktadır. Diğer bir deyişle patent sayesinde buluşun taklit edilmesi durumunda hukuki ve cezai işlemler uygulanmaktadır. Mühendislikle ilgili alanlarda patent hakkının olması için meydana getirilen ürünün orijinal ve özgün olması yeterli olmamakta, alanda bir yenilik getirmesi ve teknolojinin ilerlemesine katkıda bulunması gerekli görülmektedir. Ayrıca patent korumasının süresi 20 yıl olarak, telif hakları ise ürünün sahibinin hayatı boyunca ve öldükten sonra 70 yıl olarak belirlenmiştir (Erbahayetmez, 2008).

Mühendislik Etiğiyle İlgili Gerçekleşen Olaylar

Geçmişten günümüze mühendislik hatalarından, mesleki kuralların yerleşmemesinden kaynaklanan pek çok kaza meydana gelmiş ve gelmeye de devam etmektedir. Bunlar şu şekilde ifade edilebilir:

Manhattan projesi. Mühendislik etiği konusunda en büyük etik sınavlardan biri Manhattan Projesinde yaşanmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Amerikalı bilim adamları Hitlerin atom gücünden yararlanarak oluşturulan bir silah geliştireceğini düşünerek Almanlardan önce bir silah geliştirmeyi amaçlamışlar ve atom bombasını icat etmişlerdir. Atom bombasının yapılması esnasında binlerce kişi çalışmış, fakat icat edilme amacından yalnızca üst kademedekiler haberdar olmuştur. Bunun dışında atom bombasını icat ettikten

sonra bilim adamlarının insanlar üzerinde kullanılmasını istememesine rağmen, bu silahın insanlara karşı kullanılması etik bir sorundur. Neticede de bu silah Hiroşima ve Nagazaki'ye, nüfusun en yoğun olduğu şehirlere atılmış, pek çok insanın ölümüne sebep olmuştur (Turgut ve Karan, 2009).

Dünya Mühendisler Birliği'nin belirlediği etik ilkelerden biri mühendislerin görev yaparken toplumun sağlığını, güvenliğini ve geleceğini ön planda tutmaları gerektiğidir. Ancak bu projede atom bombasının icat edilme ve kullanılma amacı bakımından pek çok insana zarar veren etkilerinin olması, atom bombasının kullanılması sonucunda pek çok insanın ölümüne neden olması etik bir sorun olarak görülmektedir.

Ford kazası. Ford mühendisleri 1971 yılında geliştirdikleri bir araçta arabanın benzin deposunu bagajın altına egzozun yanına yerleştirmişlerdir. Ford Pinto adı verilen bu arabanın üretimden sonra risk analizlerinde patlama riskinin büyük olduğu anlaşılmış, fakat şirket kazalardan sonra ödenecek tazminatlarla, arabanın yeniden tasarlanıp üretilmesi arasındaki maliyete bakıp tazminat ödemeyi daha karlı olacağına karar vermiştir. Satışı yapılan bu arabalar risk analizinde belirtildiği şekilde arkadan darbe aldıklarında arabalardaki benzin deposu delinmiş ve pek çok insan bu mühendislik hatasından dolayı yanarak can vermiştir (Akt. Kline, 2002; Fielder ve Birsch, 1994).

TMMOB'nin belirlediği etik ilkelerden biri mühendislerin bilgi, beceri ve tecrübelerini toplumun geleceği için kullanmaları, toplumun güvenliği ve geleceği ile ilgili çıkarlarının mühendislerin kişisel çıkarlarının her zaman üstünde olması gerektiğidir. Ancak Ford mühendislerinin insanların can güvenliği olmadığını bile bile bu arabaları satışa sunmaları ve insanların yanarak ölmesine neden olmaları hem mühendislik hem de insanlık açısından etik görünmemektedir.

Çernobil faciası. 1970 yılında Ukrayna Kiev'de Çernobil Nükleer Santrali açılmış, 1986 yılında büyük bir nükleer kaza gerçekleşmiştir. 26 Nisan 1986'da gerçekleşen ve büyük miktarda radyoaktif maddenin çevreye yayılmasına neden olan Çernobil kazası nükleer mühendislik tarihinde bir mihenk taşıdır. 1979 yılında Amerika'da Three Mile Island (TIM) Nükleer Güç Santralinde meydana gelen benzer bir kazaya rağmen Sovyetler Birliği siyasi çekişme uğruna güvenlik kültürünü göz ardı etmiştir. Çernobil kazası işletme sınır ve koşullarının aşılması nedeniyle meydana gelmiştir. Kontrol çubuklarındaki tasarım hatası

kazanın gerçekleşmesinde büyük rol oynamıştır. Çernobil'den sonra bilgisayarlar nükleer dünyanın önemli bir parçası haline gelmişlerdir. En beklenmeyen olaylar zincirini öngören senaryoların simülasyonu bilgisayarlar vasıtasıyla mümkün kılınmıştır. Çernobil kazası sonrası tüm tasarıma esas kazaları engelleyecek pasif ve yedek güvenlik sistemlerinin bulunmasının önemi ortaya çıkmıştır. Kazanın gerçekleşmesinde mühendislik etiğinin hiçe sayılması büyük rol oynamıştır. Kaza gerçekleştikten sonra olayı örtbas etmek için komşu ülkelere ve Dünya'ya Sovyetler Birliği tarafından resmi bildirim yapılmamıştır. Bu nedenle radyoaktif serpintiden etkilenen ülkelerin önceden önlem alma şansı olmamıştır. Kaza Finlandiya ve İsveç gibi komşu ülkelere ulaşan radyasyon bulutunun bu ülkeler tarafından fark edilmesiyle duyulmuştur. Bu ülkelerin dünya kamuoyunu haberdar etmelerinden sonra Sovyetler Birliği resmi olarak 30 Nisan 1986'da kazayı duyurmak zorunda kalmıştır (World Nuclear Association, 2015).

Türkiye de kazadan zarar gören ülkelerden biridir. Kazanın en çok etkilediği bölge Doğu Karadeniz olmuştur. Çernobil'den çok uzaktaki ülkeler dahi bu olaydan etkilenmemek için önlem almışken Türkiye'de Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) başkanı siyasi baskı sonucu bu olayın Türkiye'yi etkilemeyeceğini açıklamış, çayda radyasyon olduğu iddiaları kesin bir dille reddetmiş, dönemin sanayi bakanı ise çayda bir miktar radyasyon olduğunu ancak bu radyasyonun zararsız olduğunu iddia edip bunu kanıtlamak için basın önünde çay içmiştir. Çernobil kazasının olduğu dönemde bu alandaki mühendislerin ve politikacıların halktan gerçeği saklaması insanların radyasyonlu gıdaları tüketmesine, bunun sonucunda ülkede kanser vakalarının görülmesine neden olmuştur (Kapukaya, 2010; <http://www.sabah.com.tr>).

NSPE'nin belirlediği etik ilkelerden biri mühendislerin kamuoyunu ilgilendiren konularda yaptıkları açıklamalarda tarafsız ve doğru ifadeler kullanmasının gerekmesidir. Ancak Çernobil'in yaşandığı dönemde nükleer alanda söz sahibi kurum olan TAEK'in bu konuda siyasi baskı sonucu tarafsız bir açıklama yapmaması ve bu konuda hiçbir tedbir almaması etik görünmemektedir.

Challenger faciası. 1986 yılında mühendislik etiği açısından önemli bir olay olan "Challenger Faciası" meydana gelmiştir. Uzay mekiği Challenger fırlatılmasından 73 saniye sonra patlamış ve patlamada yedi astronot hayatını kaybetmiştir. Dünyayı şaşkınlığa uğratan bu kazada mühendislik etiğine uygun olmayan kararlar alınmasının etkili olduğu ifade

edilmiştir. Buna göre mekiğin bir an önce kalkmasını isteyen siyasilerin yaptığı baskı kazanın sebeplerinden biridir. Oy kaygısı yüzünden acele bir şekilde, kış şartlarında mekiği uçmaya zorlayan siyasileri dikkate alan NASA'nın aracı uzaya gönderme tarihini öne çekmesi ve mühendislerin uyarılarının göz ardı etmesi yedi kişinin ölümüne neden olmuştur. İtirazları dile getiren mühendis sorumlusuna “Mühendis şapkanı çıkarıp yönetici şapkanı takmalısın.” denmiş ve mühendis sorumlusu bu koşullarda mekiğin uzaya gönderilmesine ikna edilmiştir. Mühendislerin belirttikleri risk meydana gelmiş ve yöneticilerin aldığı bu karar facianın olmasına neden olmuştur. Bu olaydan sonra bir süre uzay mekiği gönderilmesi durdurulmuş ve televizyonlarda gösterilen bu facia insanların hafızasına kazınmıştır (Kline, 2002; Gerçek, 2005).

IEEE'ye göre mühendisler iddia ve tahminlerini mevcut verilere dayanarak dürüst ve gerçekçi bir şekilde yapar. Bu anlamda teknik yetersizliklerin ve risklerin olduğunu bilerek mekiğin uzaya gönderilmesi etik görülmemektedir.

Volkswagen'in emisyon hatası. Amerikan çevre koruma örgütü tarafından Volkswagen firmasının egzoz emisyon testlerinin hatalı olduğu açıklanmıştır. Volkswagen dizel motorlu araçlara uygulanan bir yazılımla karbon emisyonlarını var olandan düşük göstermekle itham edilmiştir. Diğer bir deyişle Volkswagen firması emisyon ölçüm sonuçlarında hile yaparken araçların yazılımlarıyla oynamıştır. Aracın yazılımda yapılan ayarlamayla araç emisyon ölçümü için dedektöre bağlandığı anda motorun dört pistonundan ikisini kapatmak suretiyle sonuçların normalden düşük çıkması sağlanmıştır. Volkswagen CEO'su olanların kendi hataları olduğunu, dürüst davranmadıklarını, örgüt değerlerine uygun olmayan bir şekilde hareket ettiklerini söyleyerek özür dileyip bir daha böyle olayların yaşanmasına müsaade etmeyeceklerini açıklamıştır (www.bbc.com).

IEEE'ye göre mühendisler sahte ve kötü niyetli çalışmalarla insanlara zarar vermekten kaçınmalıdırlar. Teknik bilgi ve becerilerini teknolojiyi daha iyi bir noktaya getirmek için kullanmalıdırlar. Bu olayda ise hatalı bir yazılımla emisyon ölçüm sonuçlarının olduğundan çok daha az görünmesinin sağlanması etik açıdan sakıncalı görünmektedir.

Fukuşima faciası. 11 Mart 2011'de Japonya tarihinin en büyük deprem felaketi ile karşı karşıya kalmıştır. 8,9 şiddetindeki bu depremin ardından ülke bu kez de tsunami

felaketi ile yüz yüze gelmiştir. Tsunamiyle dev dalgaların 10-15 metre yüksekliğe ulaştığı bu felakette araçları, evleri, gemileri, hatta binaları yerinden alıp kıyıda kilometrelerce içeriye sürüklediği görülmüştür. Bu dev dalgalar yaşanan can kaybında ciddi artış olmasına sebep olmuştur. Deprem ve tsunami felaketi neticesinde 15.893 insanın hayatını kaybettiği, 6.152 kişinin yaralandığı ve 2.572 kişinin kayıp olduğu açıklamıştır (National Police Agency of Japan, 2015).

Japonya’da toplam 19’u nükleer santral sahasında olmak üzere, deprem ve sonrasında oluşan tsunami sırasında işletimde olan toplam 50 adet nükleer reaktör bulunmaktadır. Deprem ile birlikte tüm reaktörlerde kapanma işlemi prosedürlere uygun olarak gerçekleşmiştir. Güvenlik sistemleri deprem anında devreye girerek reaktörlerdeki reaksiyonun sönümlenmesini sağlayarak başarıyla çalışmıştır. Kapamanın ardından soğutma sistemleri de başarılı bir şekilde devreye girmiştir. Ancak depremin ardından kapatma ve soğutma işlemleri gerçekleştirilen santrallerden bir kısmı, depremden 56 dakika sonra gelen tsunamiden de etkilenmiştir. Deprem ve tsunami felaketinden en büyük hasarı Fukushima Daiichi Nükleer Santrali almıştır (The Fukushima Daiichi Accident, 2014).

Kazanın meydana gelmesinde pek çok mühendislik hatası bir araya gelmiştir. Temel hata reaktörün lisanslanması sırasında tasarıma esas kabul edilen 6.5 metrelik tsunami değeridir. Deprem sonrası sahili vuran tsunami 14 metreye ulaşmıştır ve reaktörün soğutulması için yedek sistem olan dizel jeneratörleri kullanılmaz hale getirmiştir. Doğal afet ile üst üste gelen kaza sonrası tesise uzun süre elektrik verilememiştir. Bunun sonucunda reaktörler soğutulamamış ve kor erimesi meydana gelmiştir. Aslında reaktörün kurulu olduğu sahilin hemen gerisinde reaktörün kurulumuna daha elverişli bir tepe mevcuttur ve ancak yer seçimi aşamasında uygun olmadığı halde kazanın gerçekleştiği yer tercih edilmiştir. Zira işletme sırasında suyun yukarı basılmasının maliyeti arttıracığı düşüncesiyle reaktörün tepeye kurulmasından vazgeçilmiştir. Reaktör işleme alındıktan sonra yapılan uluslararası denetimlerde tsunami seviyesine dikkat çekilmiştir. Tesisin işleticisi ve denetleyicisi devlet olduğundan tesisi kapatmak yerine önlem olarak denize 6.5 metre yüksekliğinde bir set yapılmıştır. Alınan ucuz maliyetli ve geçici önlemler tasarımda yapılan hataları telafi etmeye yetmemiştir. Kaza sonucunda çevreye büyük miktarda radyasyon salınmıştır. (The Fukushima Daiichi Accident Report, 2014).

NSPE'nin belirlediği etik ilkelere göre mühendisler halkın güvenliğini, sağlığını ve refahını sağlayacak çalışmalar yapmalıdır. TMMOB'nin belirlediği etik ilkeye göre mühendisler görevlendirildikleri işle ilgili toplumun, çevrenin veya dünyanın geleceği için önemli bir tehlike olduklarını düşündüklerinde bu husustaki düşüncelerini örgütlerine bildirmelidirler, iş güvenliği konusunda gerekli tedbirleri almalıdırlar. Ancak bu olayda reaktörün kurulduğu yerin tsunamide zarar görme ihtimaline karşı gerekli önlemlerin alınmaması, maliyeti düşünerek reaktörün güvenli yere kurulmaması etik görülmemektedir.

Soma'daki maden kazası. Mühendislik etiğine aykırı davranışların sonuçlarından bir başkası da Soma'da gerçekleşen kazadır. Soma Kömür İşletmesinde 13 Mayıs 2014 günü Karanlıkdere Kömür Ocağında büyük bir maden faciası gerçekleşmiş ve bu faciada 301 kişi hayatını kaybetmiş, 90 kişi de yaralanmıştır. Bu facianın gerçekleşmesinin pek çok nedeni bulunmaktadır. İşletmenin teknolojik altyapısının yeterli olmaması, güvenlik teknolojilerinin eksikliği, elektrik sistemlerinin yetersizliği, uyarı sistemleri altyapısının niteliğinin düşük olması, güvenlik tatbikatının olmaması, haberleşme altyapısının bulunmaması, yeterli yaşam odasının olmaması, uzmanların ve devletin denetim eksikliği nedeniyle yüzlerce insan ölüme mahkum edilmiştir. Maden ocaklarındaki iş güvenliği mevzuatı denetim sistemine göre Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Türkiye Kömür işletmeleri denetim organları ve denetimden sorumlu iş güvenliği uzmanları denetimi etkin ve işlevli bir şekilde gereğince gerçekleştirmediği için bu facia meydana gelmiştir (Türkiye Barolar Birliği, 2014). 13 Mayıs 2014'te gerçekleşen bu olay maden kazalarının ne ilki ne de sonuncusu olmuştur. Denetimler gerçekleşmedikçe ve sorumluluklar yerine getirilmediği sürece benzer faciaların yaşanması muhtemeldir.

TMMOB'nin belirlediği etik ilkelerden biri mühendislerin iş sağlığı ve güvenliği konusunda örgütlerinde çalışanları bilgilendirmesi ve gerekli önlemleri almasının gerekliliğidir. Ancak bu olayda maden kazası olmadan önce hiçbir güvenlik önleminin alınmaması ve kaza sonucunda pek çok insanın ölmesi hem mühendislik etiği hem de insanlık açısından etik görünmemektedir.

Sahte diploma. Türkiye'de 1993 yılında bir makine teknisyeni makine mühendisi ünvanıyla bir şirket açmış ve pek çok tesisat projesi çizmiştir. Makine mühendisi olmadığı halde kendisini mühendis olarak tanıtan bu kişi hakkında suç duyurusunda bulunulmuş ve

davanın sonucunda belirtilen kişi suçlu bulunmuş ve önemli miktarda bir para cezasına çarptırılmıştır (Dinç, 1997).

NSPE'nin belirlediği etik ilkelerden biri mühendislerin yalnızca uzmanlık alanlarında görev yapmaları gerektiğidir. Ancak mühendis olmayan birinin mühendis ünvanıyla görev yapmaması etik görünmemektedir.

Yaşanan olaylara bakıldığında bu faciaların mühendislerin tasarım yaparken hataları fark etmesine rağmen düzeltilmemesi, denetim eksikliği, iş güvenliği uzmanlarının görevlerini yerine getirip gereken önlemleri almaması, insanlığın geleceğinin tehlikesi söz konusu olduğu halde gereken yerlere bilgi verilmemesi, meydana gelen kazaların saklanmaya çalışılması gibi nedenlerden kaynaklandığı görülmektedir. Bu da mesleğini etik değerlere uygun bir şekilde gerçekleştirmeyen mühendislerin hatalarına örnektir ve onların yaptıkları hataların pek çok insanın ölümüne neden olduğunu görülmektedir.

Etik kurallar her sorunun cevabını vermediği gibi her koşulda ne yapılacağını da söylemez. Ancak ahlak ve vicdanla birlikte yol gösterir. Bu anlamda meslekte etik değerleri korumak için yalnızca kurallara değil, felsefi bir eğitime de ihtiyaç bulunmaktadır. Ancak bu eğitimi alan insanlar, karşılaştığı olaylara farklı bir bakış açısıyla bakabilmektedir (Kuçuradi, 2003).

Yöntem

Bu araştırma literatür taramasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Buna yönelik olarak mühendislik etiğiyle ilgili kitaplar, ulusal ve uluslararası makaleler ve dergiler, internet kaynaklarından yararlanılmış bunlara dayalı olarak bir derleme yapılmıştır. Mühendislik etiğiyle ilgili temel hususlar belirlenmiş, bu hususlarla ilgili ulusal ve uluslararası kaynaklardan tarama gerçekleştirilmiş ve süreçte yer alan konuların dikkat çeken kısımlarından bahsedilmiştir. Böylece araştırma eğitim ve mühendislik etiği eğitimi ile ilgili bir genel çerçeve oluşmasını sağlamıştır.

Tartışma Sonuç ve Öneriler

Günümüzde meslekler belirli bir eğitim sonunda alınan diplomaya dayalı olarak yapılmakta, bu diplomalar sayesinde insanlar bir ömür boyu bu meslekleri yaparak para

kazanmaktadır. Bireylerin aldıkları eğitimin bir kanıtı olan bu diplomalar, pek çok sorumluluğu beraberinde getirmektedir. İşini dürüstlük, objektiflik ilkelerine uygun olarak yapması gereken mühendislerin yetiştirilmesi için mezun olacaklara verilecek olan eğitimin kuramsal kısmının yanı sıra etik boyutu da önem taşımaktadır. Diğer bir deyişle eğitim sisteminin yetiştirdiği her mesleğin bir takım etik sorumlulukları bulunmakta diğer meslekler gibi mühendislerin de görevlerini yaparken etik davranması gerekmektedir (Aydın, 2016). Zira teknoloji hızla geliştiğinden ve insanların yaşamı üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğundan mühendisler ve mühendislerin yaptıkları işler çok önemlidir. Mühendisler uzun yıllar boyunca kullanılacak ürünleri tasarlamakta ve tesisleri geliştirmekte, makine parçalarından dev binalara pek çok alanda üretim gerçekleştirmekte ve bu yönüyle geleceği etkilemektedir. Bu nedenle mühendislerin hem kendi toplumlarına hem de dünyanın farklı yerlerinde yaşayan insanlara karşı sorumlulukları bulunmakta, gelecekte insanların sağlığı, güvenliği ve refahını önemseyerek görev yapması hususu önem taşımaktadır.

Mühendislerin asıl amaçları insanların hayatını kolaylaştırmak, onların yaşam kalitesini arttırmak, gelecek nesillere faydalı uygulamalar yapmaktır. Bu görevlerine uygun olarak mühendisler bilgi ve becerilerini dünyanın yararına kullanmalı, bilgi ve becerilerini kullanırken kişisel menfaatlerinin ötesinde hizmet etmeye gayret etmelidir. Bunu başarabilmek için etik davranış gereklidir (NSPE, 2007; Baradan ve Çalış, 2008).

TMOBB, NSPE ve IEEE gibi kurumlar mühendislerin en temel görevinin toplumun sağlığı, güvenliği ve geleceği için çalışmak, tarafsız olmak, hiçbir ayırım yapmadan herkese eşit davranmak, kişisel ve örgütsel çıkarlara değil toplumsal çıkarlara uygun davranmak, mesleki gelişimini sürdürmek olduğunu ifade etmiştir. Mühendisler aynı zamanda topluma, çevreye ve doğaya bir zarar geleceği durumlarda gereken kişileri haberdar etmekle ve bilgilendirme yapmakla sorumlu görülmektedir. Mühendislikle ilgili belirlenen bu etik ilkelerin uygulanması konusunda, üniversitelerin mühendislik eğitimleri esnasında bir farkındalığın oluşturulması ve mesleği yaparken etik ilkelere uymayanlara yaptırımların uygulanmasının bu ilkeleri hayata geçirmede önemli bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

- Abdullah, H., Yalçın, A.; Sazak, N., Yıldız, M., (2003). Elektrik elektronik bilgisayar mühendisliği mesleğinde etiksel isterler, *Elektrik, Elektronik, Bilgisayar Mühendislikleri Eğitimi Sempozyumu*.
- Aydın, İ. (2016). *Yönetmelik mesleki ve örgütsel etik* (7. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Baradan, S.; Çalış, G. (2008). Yurtdışındaki lisanslı mühendislik sistemlerinin incelenmesi. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 450 (4), 31-42.
- Çernobil Faciası <http://www.sabah.com.tr/cernobil-faciasi> adresinden 20.11. 2019 tarihinde ulaşılmıştır.
- Dinç, G. (1997). Mühendislik etik sorunlarının hukuksal boyutları, *III. Ulusal Tesisat Mühendisleri Kongresi ve Sergisi*, 85-86.
- Duman, V. (2011). Fukuşima nükleer santral kazası: Kaza hikayesi, gelinen son durum özeti ve kazanın etkileri. *TMMOB Fizik Mühendisleri Odası*.
- Erbahayetmez, B. A. (2008). Bilgisayar programlarının telif hakları kapsamında korunması ve yazılım korsanlığı (Uzmanlık tezi) *Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü*.
- Esen, E.; Kaplan, H. (2012). İşletmelerde ahlaki olmayan davranışların duyurulması, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 14(2), 33-52.
- Fikri Mülkiyet Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması <http://www.mfa.gov.tr/fikri-mulkiyet-haklarinin-uluslararası-duzeyde-korunması> adresinden 21.12.2019 tarihinde ulaşılmıştır.
- Gerçek, H. (2005). Mühendislikte etik sorunların ele verilmesi, *Madencilik Dergisi*, 44(4), 29-38.
- IEEE Code of Ethics <http://www.ieee.org/about/corporate/governance> adresinden 01.12.2019 tarihinde indirildi.
- Kapukaya, Ç. (2010). Çernobil nükleer kazası ve Türkiye üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Orta Öğretim Fen ve Matematik Alanları Eğitimi Bölümü Fizik Eğitimi Anabilim Dalı*: Ankara.
-

-
- Kline, R. R. (2002). Mühendislikte etik: Afet etiği ve ötesi. *İTÜ Dergisi*, 1(1), 23-34.
- Korhan, O. (2010). Profesyonel mühendislik etiği. *Emobilim dergisi. ağustos sayısı*, 42-44.
- Kuçuradi, İ. (2003). Etik ve etik ilkeler, *TMH Dergisi*, Sayı: 420, İstanbul.
- Kumbasar, N. (2003). Mühendislik etiği ve güçlendirme. *TMH - Türkiye Mühendislik Haberleri* 423 (1).
- MÜDEK (Mühendislik Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği) (2008). Kalite Politikası http://www.mudek.org.tr/doc/tr/MUDEK_adresinden 29.11.2019 Tarihinde indirildi.
- Müezzinoğlu, A. (2003). Mühendislikte etik ,*Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi* , 423(1), 20-22.
- Mühendislik Etiği İlkeleri: Temel ilkeler http://www.tedmer.org.tr/akademik_makaleler/muhendisler_birligi.pdf adresinden 25.11.2019 tarihinde indirildi.
- National Police Agency of Japan, Emergency Disaster Countermeasures Headquarters (2015). http://www.npa.go.jp/archive/keibi/biki/higaijokyo_e.pdf adresinden 21.11.2019 tarihinde indirilmiştir.
- NSPE, (2007). National society of professional engineers, *Code of Ethics for Engineers*, Publication No.1102.
- Özbakır, E. (1997). Etik kurallarının oluşturulması ve etik sorunların çözümünde meslek odalarının görev ve sorumlulukları, *III. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi ve Sergisi, Mevcut Durum Analiz Raporları ve Panel Bildirileri Kitabı*, İzmir, 93-134.
- Sağır, N. (2009). Eğitimde etik düşünce modellemesinin bir kazanımı: Etik mühendis, *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*.
- Taluğ, C.; Kanber, H.; Yalım, Y. (2015). Türkiye’de mühendislik etiği eğitimi, *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 2(3), 202-12.

Taş, H., Bingöl, S., Cebeci, E., Kartal, K., Zengince, M., (2005). Etik, etik mühendislik ve etik kavramının tarihsel gelişimi, Kocaeli Üniversitesi, TMMOB, *Jeoloji Mühendisleri Odası, Öğrenci Üye Kurultayı*, Kocaeli.

The Fukushima Daiichi Accident (2014). <https://www.iaea.org/newscenter/news/iaea-releases-director-generals-report-on-fukushima-daiichi-accident> adresinden 24.11.2019 tarihinde indirilmiştir.

TMMOB (2003). EMO *Etik Komisyonu*, Etik, Ahlak ve Mesleki Davranış İlkeleri, Ankara.

TMMOB (2004). *Mesleki Davranış İlkeleri*: Madencilik Bülteni 38. Genel Kurul Kararı.

Turgut, Z.; Karan, O. (2009). Mühendislik etiği eğitimi, gerekliliği ve yöntemleri, *Haliç Üniversitesi Dergisi*.

Türk Patent Enstitüsü Mevzuatı
<http://www.tpe.gov.tr/TurkPatentEnstitusu/commonContent/> adresinden
21.12.2019 tarihinde ulaşılmıştır.

Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi (2014). *Soma Maden Faciası Raporu*. Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Usmen, M.; Baradan, S.; Akboğa, Ö. (2011). İnşaat mühendisliğinde etik: Amerika Birleşik Devletleri örneği, *Journal of New World Sciences Academy*, 7(1), 342-349.

Volkswagen Emisyon Hatası. http://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2015/09/150922_ adresinden 02.12.2019 tarihinde ulaşılmıştır.

WFEO (World Federation of Engineering Organizations) (2011). WFEO code of ethics, <http://www.wfeo.net/about/code-of-ethics> 01.12.2019 tarihinde indirildi.

World Nuclear Association (2015). <http://www.world-nuclear.org/info/Safety-and-Security/Safety-of-Plants> adresinden 15.11.2019 tarihinde indirildi.

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.8.7>

Volume 5/1 Spring

2021 p. 109-131

YENİDEN MİLLİ MÜCADELE HAREKETİ: STRATEJİ VE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

THE NATIONAL STRUGGLE AGAIN MOVEMENT: STRATEGY AND THEORETICAL APPROACHES

Ahmet İŞLER *

ÖZ

Yeniden Milli Mücadele Hareketi, Türkiye'de 1960'lı yıllarda İslami söylem ile yola çıkan, sonrasında muhafazakâr ve milliyetçi bir yapıya dönüşen örgütlü bir kadro hareketidir. Siyasetçi ve fikir adamı Aykut Edibali liderliğinde gelişen yapı, 1970'lerin ortalarından sonra dağılmaya başlamıştır. Türkiye'de tanınmış birçok gazeteci, yazar, akademisyen ve bürokratin geçmişte yollarının kesiştiği veya içinde yetiştiği hareket, dönemin sosyo-politik ortamını özetlemesi bakımından üzerinde araştırmayı gerektirecek bir konudur. Nitekim 1960'lı ve 1970'li yıllar, İslamcı düşüncenin arayış içinde olduğu bir dönemdir. Bu dönemde İslam dünyasından yapılan tercüme faaliyetleri ile Meşrutiyet Dönemi İslamcı düşünceye benzer bir bilinçlenme yaşanmıştır.

Tek Parti döneminden sonra muhafazakâr bir nitelikte gelişen İslami/İslamcı düşünce, bu birikimden de faydalanarak İslamcı bir neslin yetişmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda 1967'de hem bir fikir hareketi hem de aksiyoner kimliğe sahip bir hareket olarak Afyon, Konya ve İstanbul merkezli teşkilatlanmış Mücadele Birliği, kısa süre sonra faaliyetlerinden dolayı mahkeme kararıyla kapatılmıştır. Mücadele Birliği kapatıldıktan sonra hareketin yayın organı olan Yeniden Milli Mücadele adıyla faaliyetlerine

* Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID: 0000-0002-9742-1260, E-mail: ahmet_isler@hotmail.com.

devam etmiştir. Bu çalışmada hareketin sözcüsü konumunda olan Yeniden Milli Mücadele dergisinde kaleme alınan Mücadelenin Stratejisi, İlmî Sağ ve İnkılap İlmî teorilerine yüklenen anlamlar ele alınacaktır. Bu kavramlar dönemin sosyolojinin ve siyasal hayatın getirdiği ortamda kaleme alınmış metinlerdir. Nitekim vahye dayalı düşünce sağ doktrin olarak kabul görülürken, İslami olmayan ve tevhide aykırı tüm hareketler sol olarak nitelendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeniden Milli Mücadele, Mücadele Birliği, İlmî Sağ, İnkılap İlmî, İslamcılık.

ABSTRACT

The National Struggle Again Movement is an organized cadre movement that started out with the Islamic discourse in Turkey in the 1960s and later turned into a conservative and nationalist structure. The structure, which developed under the leadership of politician and intellectual Aykut Edibali, began to disintegrate after the mid-1970s. The movement, in which many well-known journalists, writers, academics and bureaucrats in Turkey crossed paths or grew up in the past, is a subject that requires research in terms of summarizing the socio-political environment of the period. As a matter of fact, the 1960s and 1970s are periods when Islamist thought was in search. In these periods, an awareness similar to the Islamic thought of the Constitutional Monarchy was experienced with the translation activities carried out from the Islamic world.

The Islamic / Islamist thought, which developed in a conservative character after the Single Party period, made use of this background to prepare the ground for the raising of an Islamist generation. In this context, the Union of Struggle, which was organized in 1967 as an intellectual movement and obtained an actionist movement characteristic centered in Afyon, Konya and Istanbul. However, it was closed after a court decision due to its activities in a short period. After the Union of Struggle was closed, it continued its activities under the name of National Struggle Again, which was the media organ of the movement. In this study, the meanings attributed to the theories of Struggle Strategy, Scientific Right and Revolution Science, which were written in the journal of National Struggle Again that was the spokesperson of the movement, will be discussed. These concepts are texts written in the environment brought by the sociology and political life of the period. While

the thought based on revelation was accepted as the right doctrine, all non-Islamic and non-monotheistic movements were described as left.

Key Words: *National Struggle Against Movement, Union of Struggle, Scientific Right, Revolution Science, Islamism.*

GİRİŞ

Mücadele Birliği ya da en yaygın ismiyle bilinen Yeniden Milli Mücadeleciler, İslami düşünceye sahip bir hareket olarak 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye siyasal hayatında faaliyet göstermiş milliyetçi-mukaddesatçı bir yapıdır. Hareketin kökenleri Afyon Lisesi'nde okuyan genç bir gruba dayanmaktadır. Hareket, 1964'de Afyon'a vaizlik yapmak üzere gelen Konya Yüksek İslam Enstitüsü öğrencileri ile iletişim kuran gençlerin teşkilatlanmasıyla başlamıştır. Aykut Edibali, Türkiye ve Müslümanların problemlerinin kaynağı olarak “devletin yanlış sistematize edilmesi” olduğunu belirtmektedir. Bundan dolayı hedef olarak “insanları teşkilatlandırmak, eğitmek, ülkeyi ve devleti yönetecek hale getirmek” benimsenmiştir. Bu fikirler kurulacak teşkilatın temel politikası olacaktır.² 1967'de Konya merkezli kurulan birliğin kurucuları arasında Aykut Edibali, Yavuz Arslan Argun, İrfan Küçükköy, Mevlüt İslamoğlu ve Mevlüt Baltacı, Necmettin Erişen ve Kemal Yaman gibi isimler yer almaktadır.³ Ayrıca Türk siyasetinden ve fikir dünyasından tanınan Cemil Çiçek, Ahmet Taşgetiren, Hüseyin Gülerce, Melih Gökçek, Ömer Ziya Berivanlı ve Taha Akyol gibi isimler, hareketin önemli şahıslarından bazılarıdır.⁴

Mücadele Birliği, bazı şehirlerde Sancak adıyla teşkilatlanarak kitlesel bir harekete dönüşmüştür. Ancak geniş bir gençlik hareketine dönüşen birliğin faaliyetleri sonucu, izinsiz miting ve gösteri düzenlemek ve öğrenci olaylarına karışmak gerekçesiyle 10 Nisan 1970'de Mücadele Birliği ve şubeleri mahkeme kararıyla kapatılmıştır.⁵ Metin Toker, Mücadele

² Hulusi Şentürk, Türkiye'de İslami Oluşumlar ve Siyaset, Çıra Yayınları, İstanbul, 2015, s. 432.

³ Mustafa Aydın, “Bir Milli İslamcılık Serüveni: Mücadelecilik”, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslamcılık, C.6, İletişim Yay., 2. Baskı, İstanbul 2005, s. 452-454.

⁴ Mücadele Birliği ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Ekin Kadir Selçuk, Mücadeleciler: Mücadele Birliği (1964-1980), İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 12.

⁵ Ekin Kadir Selçuk, “Mücadele Birliği 1964-1980 İdeoloji ve Örgüt”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018, s. 37-41.

Birliği için “sağ cephenin Dev-Genç’i gerçekte odur”⁶ yorumunu yapmıştır. Fikri bir hareket olarak doğan ve aksiyoner bir kimlik arz eden birliğin sözcülüğünü yapan *Yeniden Milli Mücadele (YMM)* dergisi, bundan sonraki süreçte hareketin merkezi olmuş ve birlik bu isimle anılır olmuştur. Zira 1960’lı yıllarda fikir ve görüşler, daha çok dergiler etrafında toplanan bir kadro tarafından yapılandırılıyordu. Birlik kapatıldıktan sonra *YMM*, Mücadele Birliği’nin kapatılma kararına itiraz etmiş, birliğin “iman ve fikir” hareketi olarak “milletin kalbinde” yaşayacağını beyan etmiştir. *YMM* Kurtuluş Savaşı sonrası Milli Mücadele’nin sadece silahlı tarafının başarılı olduğunu ancak, ülkenin sosyal, siyasal ve ekonomik istiklalinin henüz gerçekleşmediğini düşünen⁷ ve bu misyon ile hareket eden bir söylem geliştirmiş sonraki sayısında kapatılan kurumların birer araç olduğunu, asıl misyonlarının tabelalarla sınırlı olmadığını, mücadelenin devam edeceğini deklare etmiş ve birliğin Yeniden Milli Mücadele hareketiyle devam edeceğini işaretini vermiştir.⁸ *YMM*, ilk sayısını yayınladığı Şubat 1970’den kapatıldığı 1980 tarihine kadar Yeniden Milli Mücadele Hareketi’nin (*YMMH*) yayın organı olarak faaliyet göstermiştir. Ayrıca 1972’de *Pınar* dergisi, 1973’te çıkarılan *Gerçek* dergisi ve 1977’de yayımlanan *Bayrak* gazetesi *YMMH*’nin süreli yayınlarıdır.⁹

Yeniden Milli Mücadeleciler olarak bilinen harekât içinde tanınmış bürokrat, gazeteci, yazar ve akademisyen yetişmiştir. Bu yönüyle insan potansiyeli açısından güçlü bir yapı arz etmiştir. Hareketin önde gelen isimlerinden İrfan Küçükköy, 2005’te yayınladığı "Bir Uyanışın Anatomisi: Mücadele Birliği" adlı eserinde hareketin yetiştirdiği nitelikli kitlelerin Milliyetçi Hareket Partisi ve Milli Selamet Partisi’nin tabanını oluşturduğunu ve bu partilerin söylemlerinde ve sloganlarında kullandıkları bazı milli ve İslami fikirlerin/sloganların kaynağının *YMMH* olduğunu ileri sürmüştür.¹⁰ Önceleri *YMMH* içinde yer alan Hamza Türkmen, Küçükköy’ün çıkarttığı "Bir Uyanışın Anatomisi: Mücadele Birliği" adlı kitabı üzerine kaleme aldığı "Mücadele Birliği: İslami Uyanışın Saptırılma Serüveni" adlı değerlendirmesinde, Mücadele Birliği içinde yetişmiş birçok

⁶ Metin, Toker, Solda ve Sağda Vuruşanlar, Akis Yayınları, Ankara, 1971, s. 109.

⁷ *YMM*, S. 11, 14 Nisan 1970, s. 4-5.

⁸ *YMM*, S. 12, 21 Nisan 1970, s. 4.

⁹ Fatma Betül Araba, Yeniden Milli Mücadele ve Din, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 52,54.

¹⁰ İrfan Küçükköy, Bir Uyanışın Anatomisi Mücadele Birliği, Alagöz Matbaa, Konya, 2005, s. 114.

kişinin önemli mevkilerde olduğunu, farklı kuruluşlar kurduğunu ve bazı cemaatlerin "kaptan mevkiinde" bulunduğunu dile getirmiştir. Ancak Türkmen, yapının 1970'lerin ortalarından sonra asli misyonundan uzaklaştığını ve "binlerce mücadelecisi"nin hareketten koştüğünü, eski genel başkanları olan Necmettin Eriş'in bile, harekete yönelik eleştirileri sonucu hainlikle suçlandığını belirtmiştir. Öte yandan kendisinin YMM kültürüne yönelik değerlendirmelerinden dolayı bölücülükle suçlanıp yapıdan ayrıldığını ifade etmiştir. YMM'nin Türk milliyetçiliğine, DGM'yi savunmasını, ABD ittifakına yönelmesini, derin devlet ve istihbarat ile ilişkilerini sorgulayan Türkmen, samimi bir şekilde başlayıp daha sonra dönüşüm yaşanan hareket ile ilgili sağlıklı bir özeleştirisinin yapılmadığından yakınmaktadır. Türkmen, konu ile ilgili şu cümleleri zikretmiştir:

"Övünülen ve yüceltilen YMM süreci en başta hareketin lideri Aykut Edibali tarafından heder edilirken, bu hareketin seyrinin nereden başlayıp nereye evrildiği ile ilgili yazmak ve eleştiri sunmak, sanki derin güçlerce vefa maskesi telkiniyle yasaklanan bir tabu konumuna getirilmiştir. YMM sürecinde yaşanan düşünsel ve siyasi ihanetlerin, saptırmaların, manipülasyonların; resmi ideolojiye meylin ve kapitalist sistemle işbirlikçiliğin önündeki perdeyi kaldırmak, adeta derin devletin kırmızıçizgilerini çiğnemek kadar tehlikeli addedilmiştir. YMM sürecindeki kirlilikleri gizleyen perdeyi aralamaya kalkışan insanların birçoğu ise, her türlü iftiranın, izolasyonun ve komponun muhatapları konumuna gelmekten çekinmişlerdir" ¹¹

Türkmen, bu bakımdan YMM hareketini "millilik, millet ve sağ kelimeleriyle oynayarak kuşatmaya çalıştığı İslami potansiyeli"nin zaman içerisinde ulusçu ve laik devleti savunan bir çizgiye taşıdığını öne sürmüştür. ¹² Aynı zamanda YMM'nin fikri değişimini "İslam, Kur'an, Tevhid, İslam İnkılabı, sahabe neslini örnekleme, kapitalist sistemden kurtulma gibi kavram ve hedeflerin" altında zamanla nasıl istenmeyen yöne doğru kaydığını dile getirmiştir. ¹³ Türkmen'in eleştirilerine benzer şekilde yorum getiren, kendisi de uzun

¹¹ Hamza Türkmen, Mücadele Birliği -İslami Uyanışın Saptırılma Serüveni, Haksöz Dergisi Sayı: 171 - Haziran 2005. <https://www.haksozhaber.net/okul/mucadele-birligi-islami-uyanisin-saptirilma-seruveni-4355yy.htm>. (Erişim Tarihi: 02.05.2021).

¹² Hamza Türkmen, "İslami Uyanış Süreci, Yeniden Milli Mücadele 1", Haksöz Dergisi, S. 39. 1994. <https://www.haksozhaber.net/okul/yeniden-milli-mucadele-1-659yy.htm>. (Erişim Tarihi: 02.05.2021).

¹³ Hamza Türkmen, "İslami Uyanış Süreci, Yeniden Milli Mücadele 2", Haksöz Dergisi, S. 40. 1994. <https://www.haksozhaber.net/okul/yeniden-milli-mucadele-2-679yy.htm>. (Erişim Tarihi: 02.05.2021).

süre YMM içinde yer alan Ahmet Taşgetiren de, Yeniden Milli Mücadele grubunun Aykut Edibali'nin liderlik sorunu ve fikirsiz dönüşümünden dolayı dağıldığını ifade etmiştir. Ona göre Birlik, inkılapçı bir hareketten ıslahatçılığa evrilmiş, sonrasında ise Kemalizm'in ulusalcı çizgisine kaymıştır.¹⁴ Bu eleştirileri kabul etmeyen belli bir kesimin de bulunduğu göz önüne alındığında konu ile ilgili çok yönlü bir çalışmaların yapılması elzem görülmektedir. Nitekim YMM hareketinin dağıldıktan sonra eski mensuplarından bazılarının 23 Nisan 2017'de YMMH'nin 50. yılını "yeniden doğuş toplantısı" adıyla düzenlemeleri ve Mehmet Mutluoğlu'nun yaptığı açıklamada üç kuşağın bir arada olduğu ve bir araya gelenleri "İslam dünyasının gönül erleri topluluğu" olarak nitelemesi¹⁵ hareketin yakın zamandaki kayda değer gelişmelerdendir.

Bu çalışmada ele alınacak husus, Yeniden Milli Mücadelenin Stratejisi, İlmi Sağ ve İnkılap İlmi adlı seri yazılarıdır. Her ne kadar Türkmen bu fikirlerin orijinal olmadığı ve Hizbu't Tahrir'in¹⁶ "İslam Nizamı", "Hizb-i Kitleleşme" ve "Mefhumlar" adlı eserlerinden bazı yönleriyle alıntılanıp Türkiye şartlarına göre uyarlandığını ileri sürse de yayınlandığı dönemde İslami camia üzerinde tesirleri olduğu açık bir şekilde görülmektedir.¹⁷ Adı zikredilen yazı dizileri yayınlandığı dönemde isim belirtilmeden aktarılmış olsa bile, daha sonra derginin başyazarı ve hareketin lideri olarak bilinen Aykut Edibali tarafından kaleme alındığı bilinmektedir.

Mücadele Birliği kapatıldıktan sonra *Yeniden Milli Mücadele* dergisinin başyazarlığını yapmakta olan Edibali, Mücadele Birliği'nin Yeniden Milli Mücadeleciler

¹⁴ Ahmet Taşgetiren, "Mücadele Birliği Dağılırken Çok Acı Çektik", Star, (Erişim Tarihi: 06.07.2013). <https://www.star.com.tr/pazar/mucadele-birligi-dagilirken-cok-aci-cektik-haber-769268/>, (Erişim Tarihi: 13.07.2019).

¹⁵ Detaylı bilgi için bkz. Abdullah Kutalmış Yalçın, *Fikriyat ve Eylemlilik Arasında Yeniden Milli Mücadele Hareketi ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 197.

¹⁶ Hizbu't Tahrir, Muhammed Takıyüddin en-Nebhâni tarafından Kudüs'te siyasi parti niteliğinde kurulan İslami bir harekettir. Önceleri İhvan-ı Müslimin teşkilatına yakın olan hareket, Hasan el Benna ve Seyyid Kutup gibi İslam düşünürlerini takip etmiştir. Filistin'in kurtuluşu için siyasi ve fikri bir mücadeleyi benimseyen Hizbu't Tahrir, 1953'te Ürdün merkezli kurduğu partide emperyalizm, Siyonizm ve komünizm karşıtı bir program ortaya koymuş, İslam birliğini savunan tezleri ileri sürmüştür. Bu bakımdan halifelik için yeniden ihya edilerek İslamî bir yönetimi benimseyen hareket, Hz. Muhammed'in metodunu kendine rehber edinmiştir. bkz. Ali Köse, *Hizbu't-Tahriri'l-İslami*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1998, s. 184-185.

¹⁷ Ancak Edibali ve Argun daha sonra Hizbu't Tahrir düşüncesinden uzaklaşmışlardır. Bkz. Türkmen, *Yeniden Milli Mücadele-1*, a.y.

adıyla anılmasında etkili olan bir isimdir. Hem bir fikir adamı hem de aksiyoner bir lider olan Edibali, gençlik üzerinde etkili olan bir liderdir. Edibali, aynı zamanda bir siyaset adamı olarak 1984 yılında kurduğu İslahatçı Demokrasi Partisi'nin genel başkanlığını yapmış, 19. Dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne milletvekili olarak girmiştir. 1990'lardan sonra ise kurduğu Millet Partisi'nin genel başkanlığını yapmıştır.¹⁸ Çalışmada esas olarak hareketin dergisinde yayınlanan strateji ve teoriler üzerinde durulacaktır. Buradaki temel referans kaynağı ise *YMM* dergisidir.

Yeniden Milli Mücadelenin Stratejisi

“Milli Mücadelemizin Stratejisi” başlığıyla 25 Ağustos 1970 tarihli *YMM* dergisinin 30. sayısından başlayarak 56. sayıya kadar devam eden yazı dizisi, Türkiye’de uyanan yeni bir Milli Mücadele’nin stratejisinin temelini ortaya koymak amacıyla yazıldığı ifade eder. Bir mücadelenin zaferinin haklı temellere dayanması gerektiği gibi; bu mücadelenin stratejisinin de belirlenmesini zorunlu gören yazı, milletin gayri milli baskılara karşı gösterdiği tepkiyle, inançlı olduğu ancak millete rehberlik edecek kadroların yetersizliği vurgulanmıştır. Düşmanlara galip gelmek için ve ideallerinin hayata geçirilmesi için öncelikle "doğru bir politika" ve "sağlam bir strateji" belirlenmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Bu bakımdan yazı dizileri mücadelenin bu eksikliğini giderme amacıyla yazılmıştır. Milli Mücadelenin Stratejisi üç bölümde ele alınmıştır. İlk bölüm, stratejinin kurulmasında dikkat çekilecek hususlar; ikinci bölüm, kuvvet tahlilleri, son bölümde ise Milli Mücadele’nin stratejisi çizilmeye çalışılmıştır.¹⁹ Emperyalizme karşı milli mücadele stratejisinin temellerini aktaran incelemede emperyalizme karşı başarının ancak doğru bir stratejiye sahip olmakla mümkün olacağı tekrar vurgulanmıştır. Türk milletinin uluslararası güçlerin siyasi, ideolojik, ekonomik ve askeri baskısı altında olduğu ve emperyalizmin çöküşünün ancak milletlerin mücadelesiyle mümkün olacağı, bunun da ancak doğru mücadele ve metotla gerçekleşeceği ileri sürülmüştür.

Milli Mücadele stratejisinde kuvvetlerin tahlili ve muhasebesinde Siyonizm ele alınmıştır. Siyonizm’e bağlı masonluğun gizli, kapalı, kültürel, siyasi ve ekonomik

¹⁸ Eyüp Ensar Demir, “Türk Siyasal Hayatında Yeniden Milli Mücadele Hareketi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 54.

¹⁹ *YMM*. S. 30, 25 Ağustos 1970, s. 15.

teşkilatlarının yapısı hakkında bilgiler sunulmuştur.²⁰ Buna göre, siyasi ve ekonomik güce sahip Masonluk, devletlerin politikasında hâkim bir güçtür. Komünizm ise Siyonizm'in silahlı koludur. Siyonizm; faiz, borsa, fuhuş, alkol, moda ve savaş gibi unsurları bünyesinde barındırarak milletlerin sırtından güçlenirken, milli sanayiye yok ederek dışa bağımlılığı artırır. Milletleri kültürel olarak asimile eden Siyonizm, her türlü vasıtayı kullanır.²¹ Uluslararası gizli mason teşkilatları demokrasi, milliyetçilik ve sosyalizm doktrinlerini ya bizzat kurmuş veya istismar etmiştir. Bu teşkilat milletlerin uyanışına engel olmakta ve onları uşak haline getirmektedir. Yahudiler Amerika başta olmak üzere birçok ülkede nüfus sahibidir.²² Komünizm, uluslararası Siyonizm'in geliştirdiği sosyal, siyasal ve ekonomik bir ideolojidir.²³

Stratejide özgür olmayan Müslüman ülkelerde siyasi, mali ve askeri iktidarların komünist partilerde olduğu belirtilerek bu partiler, Slav veya Çin emperyalizmi olarak nitelendirilmiştir. Öte yandan Arap memleketlerinde Türk karşıtlığını ortadan kaldırmak için çaba harcanmasını ve Türk-Arap-İslam kardeşliği için mücadele edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Arap âlemindeki İslami hareketlerin Hizbut-Tahrir haricindeki yapıların anti-Siyonist olduğu belirtilmekte ve Arap Baas milliyetçilerinin komünist hareketlerinin engellenmesi, ant-komünist neşriyatlarla halkın bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir. Orta ve Güney Afrika ülkeleriyle her türlü kültürel, siyasi ve ekonomik bağların güçlendirilmesini zaruri gören Mücadele Stratejisi, buradaki milletleri "İslam" ve "milliyetçilik" hususunda bilinçlendirmek gerektiğini savunmuştur.²⁴ YMM uluslararası stratejisinde sadece Müslüman ülkeleri ele almamış, çok geniş bir coğrafyada etki alanı oluşturacak bir politika öngörmüştür.

Türkiye'de mason faaliyetlerine genişçe yer verildiği yazı dizisinde Türkiye'de 13 ilde mason localarının olduğu ve tahmini olarak 7000 masonun olduğu ve bunların Türkiye'nin sosyal, siyasal ve ekonomik nüfuslarının büyüklüğü ele alınmıştır. İttihat Terakki döneminden beri masonların devlet kademelerine girdiği, cumhuriyet döneminde de

²⁰ YMM. S. 35, 29 Eylül 1970, s. 15.

²¹ YMM. S. 36, 6 Ekim 1970, s. 15.

²² YMM. S. 37, 13 Ekim 1970, s. 15.

²³ YMM. S. 38, 20 Ekim 1970, s. 15.

²⁴ YMM. S. 40, 3 Kasım 1970, s. 15.

bu durumun devam ettiği zikredilmekte, Mustafa Kemal başta olmak üzere, Salih Bozok, Hasan Rıza, dönemin valileri ve hariciyelerin ekserisinin mason olduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca CHP'nin kilit noktaları, banka ve Ticaret Odaları'nın masonların elinde olduğunu, Halk evlerinin mason faaliyetleri için en ideal yerler olduğu aktarılmıştır. CHP genel sekterinin mason olduğu vurgulanarak Türkiye Cumhuriyetinin başvekilleri, İsmet İnönü ve Celal Bayar'ın da mason olduğu belirtilmiştir. Şemsettin Günaltay ve Hasan Saka'nın masonluğa yardım ettiği ve Süleyman Demirel'in de mason olduğu ifade edildikten sonra masonluğun Türkiye'deki etkileri ve kurumlardaki varlığı tek tek ele alınmıştır. Yazının devamında Masonluğun hükümet ve parlamentoda büyük güce sahip olduğu, basın ve yayında da *Milliyet*, *Cumhuriyet* ve *Hürriyet* gibi gazetelerin masonluğa hizmet ettiği, Yahudiliğin masonluk aracılığıyla Türkiye'deki milli serveti sömürdükleri aktarılmıştır. Bu etkiden kurtulmak için hayatın her alanında nitelikli insan yetiştirmenin elzem olduğu, masonlardan daha iyi bir stratejiyle mücadele etmek gerektiği vurgulanmıştır.²⁵

Milli Mücadelenin Stratejisinde tahlil edilen, üzerinde sıkça durulan diğer bir konu da Türkiye'deki komünizm hareketidir. Komünist yapılar ve sayıları hakkında istatistik rakamların verildiği inceleme, daha sonra çoğu devlet kurumunun da komünizmin etkisi altında olduğu aktarılmıştır. Komünizmin halk üzerindeki etkisini kırmak için sanat ve ilimlerin bütün türlerinde, milliyetçi fikir ve düşüncenin hâkim olması için gerekli çalışmaların yapılması gerektiği zikredilmiştir.²⁶ Komünistlerin nihai hedefinin din, millet, dini ahlak ve aile yapısını ortadan kaldırmak olduğu bu yönüyle komünizmin uluslararası bir ideoloji ve gayri milli ve din karşıtı bir sistem olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda komünizmin Siyonist maskeli olduğu, işçi ve köylüyü propaganda ile uyuşturduğu ve iktidarları ele geçirmek niyetinde olduğu belirtilmiştir.²⁷ YMM'nin ortaya koyduğu anti-Siyonist ve anti-komünist yapı 1970'li yıllarda neredeyse tüm milliyetçi ve muhafazakâr yapılarda var olan yaklaşımdır. Aynı zamanda Hizbüt-Tahrir hareketinin de stratejisinin aynı doğrultuda olduğu görülmektedir.

Milli Mücadele Stratejisi, Türkiye'deki Hristiyanlaştırma politikası ve misyoner faaliyetlerin milli kültür üzerindeki asimilasyonuna da değinmiştir. Yazı içeriğine göre

²⁵ YMM. S. 43, 24 Kasım 1970, s. 15.

²⁶ YMM. S. 44, 1 Aralık 1970, s. 15.

²⁷ YMM. S. 45-46, Aralık 1970, s. 15.

Batının kültür ve medeniyetini benimseyip milli ve dini yönden kendine yabancılaşmış aydınlar, bu misyonerlerle ortak hareket etmektedir. Batıya hayran aydınlar karşısında, Türk aydınları da milli ve dini kültürün taşıyıcıları olamadıklarından dolayı, kültür cephesinde başarısız olunmuştur. Hristiyanlığın nihai hedefi ise, bütün dünyayı Hristiyanlaştırmaktır. Bunu gerçekleştirmek için ise öncelikle Müslüman toplumların kendi medeniyetlerinden uzaklaştırılması üzerine çalıştıkları ifade edilmiştir.²⁸

Milletlerin kurtuluş hareketlerinde asıl kuvvetin “Türk Milleti”nde olması gerektiği açıklanırken, yedek kuvvetlerin, İslam milletleri, muhtemel kuvvetlerin ise ezilen bütün milletler olduğu ifade edilmiştir. Emperyalizme karşı mücadelede milletlerin harekete geçebilmesi için merkezi bir teşkilata ihtiyaç duyulduğu, bu asıl kuvvetin Türk milletinde olduğu ve öncelikle Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde doğru bir strateji belirlenmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Yazının içeriğine göre ideolojik teşkilatlarda Türkiye’de iki ana fikir vardır; bu fikirler sağ ve sol olarak ayrılır. Sağ milli ve dini yönü temsil ederken, “Sol fikir, gayri millî, gayrî İnsanîdir ve milletle çatışma halindedir. Temsilcisi C.H.P. TİP ve Marksist diğer gruplarla birlikte, masonlardır. İsimleri değişik ve karakterleri itibariyle kozmopolit fikirlerle doludurlar.”²⁹ Bundan dolayı sağ teşkilatların bir cephe kurmasını zorunlu gören stratejik mücadelenin hedefi, Siyonizm’in devlet üzerindeki etkilerini yok etmektir. Devlet, ordu, kültür ve ekonomideki bu tesirleri ortadan kaldırmak ilk hedeftir. Milli Mücadele Strateji’sine göre, Türkiye’de emperyalizmle mücadelenin diğer safhası "Milli İnkılap" aşamasıdır. Milli İnkılap, tüm milli güçlerin katılımıyla gerçekleştirilebilir. Yine, milli inkılap özelliğini gösteren kuvvetlerin ittifakı bu mücadeleyi yapmaya imkân sağlayacaktır. Bu milli güçler ancak emperyalizmin tüm boyutlarına ve emperyalizmin beyni olan Siyonizm’e ve onların maşası olan komünizme karşı ve millet gerçeğine bağlı ve İslam’a saygılı olmalıdır.³⁰ Emperyalizm, kapitalizm, komünizm, sosyalizm, materyalizm ve spiritüalizm gibi ideolojiler insan fitratına aykırı rejim veya düşünce tarzları olduğundan bunlara ve tüm tezahürlerine karşı olmak, millet mücadelesine katılmanın ilk şartıdır.³¹ Yeniden Milli Mücadele Hareketinin stratejisi dergide 26 sayı boyunca detaylı olarak ele alınmıştır. Ortaya koyduğu strateji dönemin sosyal, siyasal ve kültürel yapısını aksettirmekte

²⁸ *YMM*. S. 47-48, Aralık 1970, s. 15.

²⁹ *YMM*. S. 51, 19 Ocak 1971, s. 15.

³⁰ *YMM*. S.55, 16 Şubat 1971, s. 15.

³¹ *YMM*. S.56, 23 Şubat 1971, s. 13-15.

ve Soğuk Savaş dönemi muhafazakâr-milliyetçi düşüncenin fikri alt yapısını aksettirmektedir.

İlmi Sağ Doktrini

YMM dergisi “İlmi Sağ” adını verdiği yazı dizisinde bu düşünceyi, siyasi, ahlaki, ekonomik ve kültürel buhranlar hakkında doğru bir teşhis ve doğru çözüm yollarına götürecek tek anahtar olarak belirlemiştir. İlmi Sağ başlığı altında bir alt açıklama olarak kullanılan “Sadece sola karşı bir protesto hareketi değil; bizzat millet ideolojik yapısının ilimleşmesi ve hareketlenmesidir!” açıklamasında geniş bir izahatla “İlmi Sağ” doktrini açıklanmaktadır.

İlmi Sağ doktrinde insan ve toplumsal yapının buhranları incelenirken, insan ve insanın kâinatla olan ilişkisi inceleme konusu edilmiştir. Toplumların da insan gibi yaşam ve ölüm kanunlarına tabi olduğu belirtilmiş bu bağlamda insan ve toplum, üç ana kanunun hâkimiyeti altında ele alınmıştır. Bunlar:

1. Varlığın idamesi.
2. Neslin devamı.
3. İdeolojik yapının tezahürlerine tabi olma.³²

İdeolojik yapı “ferdin iman, düşünce, his ve davranışlarına tesir eden değerlerin bütünü” olarak tarif edilir. Hayatlarını inandıkları ideolojiler için seve seve veren bireyler bunun ispatı olarak gösterilmiştir. Bu izahata göre insanlar, ideolojiler için, biyolojik hayatlarından vaz geçerler. “Hayatdan, hayatın gayesi için vaz geçilir. İslâm tarihinde, ideoloji için hayatlarından vaz geçen milyonlarca insanın temiz hatırası ideolojik yapı kanununun müessiriyetini gösterir.”³³ İlmi Sağ tarifi ilk etapta İslam’ı bir ideolojiye indirgeyerek ele aldığı görülmektedir. Tarife göre İnsan, varlığının devamı münasebetlerle doğan problemlere sahiptir ve bu problemlerin bir çözümü olmalıdır, aksi takdirde buhran doğar. Bu problemler tabu ve ideolojik problemlerdir. İdeolojiler de insanın problemlerine

³² *YMM*, S.6, 10 Mart 1970, s. 2.

³³ *YMM*, S.7, 17 Mart 1970, s. 2.

çare bulmaya yönelirler. İdeolojinin hayat ideolojisi olması için insanı tanıması gerekir. Bu ideoloji, kâinat ve hayat düğümünün çözümü konusunda Hakk'a dayanmalıdır.³⁴ İlmî Sağ düşüncesinde, doktrin ideolojinin çekirdeği, ideoloji ise doktrinin meyvesi olarak aktarılır. Bundan dolayı her ideolojinin dayanağı doktrinlerdir:

“Şu halde ideolojilerin temelleri kendi akideleridir. İdeolojiler de doktrinlerine - akidelerine- göre tasnif edilir. Bu akide ise ya sağdır, ya da sol.. Sağ akide kâinat, hayat ve insan gerçeğini normal tesbit eden bir imanın ve düşüncenin mevzuudur. Sol akide ise kâinat ve hayat hakkında yanlış bir telakkiyi doktrinleştirir.”³⁵

İlmî Sağ doktrini, akidelerin bu şekilde tasnif etmekle, ideolojilerin de sağ ve sol olmak üzere ikiye ayrıldığı sonucuna varır. İnsan düşüncesi, “kâinat ve hayat” mevzuunda doğru cevabı bulamadığı için, akide vehimle kararır ve “sol” olur. İman eksenli Hak'ka dayalı düşünce ise “sağ” akide haline gelir. *YMM* doktrinleri tasnif ederken ilk ölçüt olarak “tevhid”i zikretmiştir. Dolayısıyla sağ doktrin dışındaki tüm ideolojiler “sol akide”dir. Doktrine göre; “sağ” tevhidi; “sol” ise şirki temsil etmektedir. Materyalizm, Allah'ın kudretini ve sıfatlarını maddileştirdiği için sol düşünce ve sol akidedir. Hristiyanlık, insanı ilahlaştırdığından dolayı tevhide muhaliftir ve soldur. Yahudilik ise, yaratılmışı yaratının parçası olarak telakki ettiğinden soldur. Herhangi bir akidenin sağ veya sol olduğunu belirlemek, o akidenin tevhide dayanıp dayanmadığını ortaya koyar. Akidenin dayandığı ikinci prensip ise bilgi kaynaklarıyla alakalıdır. Buradaki ölçüt “Kâinat ve hayat hakkındaki büyük suale verilecek cevaplar”a yöneliktir. Varlığı tahayyül edilemeyen, teşbihe sığmayan, ezeli ve ebedi, varlığını hiç bir varlığa borçlu olmayan Allah inancı tevhid, bunun karşıtı ise şirktir. Kâinat ve hayatı açıklamada sol akide acizdir ve acizyeti bilgi teorisinde de kendini gösterir.³⁶ Kâinatı izahta vahye dayalı düşünce sağ doktrin olarak kabul edilirken, bu vasfı arz etmeyen bütün doktrinler de soldur.³⁷ Bu bakımdan tüm sol doktrinlerin ortak özelliği olarak “kâinat veya hayatın tezahürlerini ilahlaştırmaları”³⁸ yorumu getirilmiştir.

³⁴ *YMM*, S.8, 24 Mart 1970, s. 2.

³⁵ *YMM*, S.9, 31 Mart 1970, s.2.

³⁶ a.y.

³⁷ *YMM*, S.10, 7 Nisan 1970, s. 2.

³⁸ *YMM*, S.12, 21 Nisan 1970, s. 2.

Milletin ideolojik yapı olarak zaafa düşmesi Avrupa menşeli ideolojilerin tezahürleriyle gerçekleştiğini savunan “İlmi Sağ” doktrinine göre, Lale Devri’nden beri başlayan günümüzde de doruğa çıkan, “gayr-i milli ideolojiler” millet hayatını felakete sürüklemiştir. Büyük şehirlerden başlayarak tüm toplumu etkileyen gayr-i milli ideolojilerin sonucu olarak ekonomi, siyaset, fikir ve askeri alanda millilik hızla azalmaktadır. Bu durum, İstiklal Harbi’ni kazanan milletin, ideolojik harbi kaybettiğinin acı bir ifadesidir.³⁹

İlmi Sağ’ı insanın ve milletin yapısına uygun olduğunu⁴⁰ izah eden doktrin, kapitalizmi de sol ideoloji olarak görmüştür. Sol ideolojiler savaflara, kıtlığa ve hastalıklara sebep olan bir ideoloji olarak telakki edilmiş ve Osmanlı’nın tarih sahnesinden silinmesine sebep olan Cihan Harbi de, sol ideolojilerin sömürgeci anlayışlarının sonucuydu.⁴¹ Bu yönüyle sol kavramına yüklenen anlam ile bu ideoloji gayri insani, zalim ve kan dökücü olarak görülmüştür. Buna karşılık, İlmi Sağ’ın dayandığı “İslam İnkılabı”, en kansız bir mücadele örneğidir.⁴² Sol ideolojilere dayalı emperyalist Batı, dünyayı yaşanmaz bir hale getirirken, İslam ise sağı temsil eder ve insanlığın buhranlardan kurtuluşunu vaat eder. Solu temsil eden Firavun iken; tevhidin temsilcileri peygamberler olmuştur. İlmi sağa göre:

“Arabistan’da İslâmın intişarı, sola karşı İslâm ideolojisinin protestosu olmuştur... Fir’avn karşısında, Yahudi hayatı karşısında, Hristiyan ideolojisi karşısında, bugün liberalizm ve komünizm karşısındaki protestonun dayanakları ya sağdır, ya da sağa merhaledir.”⁴³

Tevhid inancına ve Hakk’a uymayan tüm ideolojileri sol olarak niteleyen doktrin, solun tüm hallerini deneyen insanlığın buhranlar ve protestolar sonucu sağın güven veren ideal sistemine döneceklerini savunur. İki vahşi sol ideoloji olarak öne sürdüğü “kapitalizm ve komünizm” bloklarının da tıpkı İslam tarihindeki Bizans ve İran akıbetleri gibi olacağı iddia edilmiştir.⁴⁴ İlmi Sağ, bu buhranların selamet yolunu, sağda olan İslam’da bulmaktadır:

³⁹ YMM, S.14, 5 Mayıs 1970, s. 2.

⁴⁰ YMM, S.15, 12 Mayıs 1970, s. 2.

⁴¹ YMM, S.18, 2 Haziran 1970, s. 2.

⁴² YMM, S.19, 9 Haziran 1970, s. 2.

⁴³ YMM, S.20. 17 Haziran 1970, s. 2.

⁴⁴ YMM, S. 21, 23 Haziran 1970, s. 2.

“İslam'a, göre Kur'an son kitab, Hz. Muhammed insanlığın tek ve son lideridir. İslam, liderliğinde şerik kabul etmez. İslam'ın dışındaki bütün dinler devirlerini tamamlamış ve tarih olmuştur. Hayatın bütün hadiselerini tek bir kitab çözecektir. Bu kitab Kur'an'dır. Kur'an; her türlü tahrif ve sapmadan korunmuş, hiç bir menfi ideoloji ile bulanmamış, beşeriyetin daimi kurtuluş kitabıdır.”⁴⁵

İlmi Sağ doktrini, *YMM* dergisinin ilk sayısından başlayarak aralıksız olarak her sayıda izah edilmiş ve derginin 21. sayısında sona ermiştir. Son sayısında, sol ideolojilerin yapılarından dolayı çökmeye mahkûm olduğunu ileri süren yazı dizisine göre, insanlık son sürat sağ ideolojiye koşacak ve sağcılık insanlığın aradığı en ideal sistem olarak toplumları etkisi altına alacaktır.⁴⁶

İnkılap İlmî

İnkılap İlmî yazı dizisinde kastedilen İslami bir dönüşümdür. Her inkılap hareketinin bir inkılapçı düşünceye dayandığını aktaran “İnkılap İlmî” teorisi, ilk sayıdan başlayarak devam eden yazı dizisinden oluşur. İslamcı, materyalist, nasyonalist düşüncelerin de bir inkılap gerçekleştireceğini savunan doktrine göre İslam, tamamlanmış bir inkılap olup, İslam'dan uzak olan toplumlarda radikal bir değişim gerçekleştirmiş ve toplumu "kâmil" bir konuma getirmiştir. Bu fikriyatta İslam inkılabının nasıl olduğu üzerine tespitler yapılmaya çalışılmıştır. Yapılan bu tespitler ve İslam inkılabının safhaları komünist ve faşist inkılaplar olan Rus, Çin ve Hitler gibi örneklerle kıyaslanarak karşılaştırmalara gidilmiştir.

İnkılap İlmî teorisine göre, siyasi düzen değişse bile, toplumun geleneği, düşüncesi ve akidesi değişmezse bu hareket bir inkılap olamaz. Bu anlamda İslam inkılabı, toplumların karakteristik özelliklerini değiştirmiştir. Bundan hareketle inkılaplar, “tam inkılâplar” ve “eksik inkılaplar” olmak üzere ikiye ayrılır. İnkılabın hedefi olan "nizamı" bir düşünceye dayandıran inkılap düşüncesi de bir akideye (doktrin) bağlıdır. İnkılabın temel hedefi, insan ve topluma verilecek düzendir. Medine İslâm inkılabında kurulan düzen bu hakikati gösterir.

İnkılap İlmî'ne göre, hem model hem de metot olarak inkılaplar ikiye ayrılır:

⁴⁵ *YMM*, S.15, 12 Mayıs 1970, s.2.

⁴⁶ *YMM*, S. 21, 23 Haziran 1970, s.2.

1.Sağ inkılâplar

2.Sol İnkılâplar

Buna göre, Avrupa’da Fransız ihtilalinden beri dünyayı değiştiren tüm inkılaplar sol karakterlidir. “İnsan ve cemaatler nasıl değiştirilebilir?” sorularının inkılapların esas gayesi olduğunu savunan düşünceye göre, insanın değişmesinin temelinde inancının değişmesi düşüncesi yatar. Peygamberin ashabının İslam’dan önceki ve sonraki halleri bu gerçeği açıklar:

“İnsanın değişmesi imanının değişmesine bağlıdır. Hareketli bir insanı uyusuk bir hale getiren iman değişmesi olduğu gibi, Hristiyan bir cemiyeti komünistleştirilen de iman değişmesidir. Her cemiyette İnanç, düşünce ve hareketler cemiyeti temsil eden organlar tarafından izhar edilir. Cemiyetin imanı değişirse, cemiyetin düşüncüsü, hareketleri ve nizamı da değişir.”⁴⁷

İnkılap İlmi’nde devlet mefhumu üzerinde genel bilgiler sunan yazı, stratejiyi, inkılabı gerçekleştirecek "plan ve sanat" şeklinde aktarır. Dergi, Rus ihtilalini "batıl" bir hareket olarak görmesine rağmen bu ihtilalin stratejisini İslam İnkılabı ile olan benzerlikleri üzerinde durmuştur. Bu durum şu cümlelerle aktarılmıştır:

“Akidelerin cemiyeti ele geçirme savaşı, en büyük ölçüde devleti ele geçirme mücadelesinde bariz bir hal alır. Kültür plânında yapılan mücadele, siyasî safhasında, askerî bir mahiyet de kazanabilir İslâm inkılâb hareketinde Mekke devresinin ilk seneleri bir kültür ve iman savaşıdır. Mekke devrinin son seneleri ve medine devri siyasî mücadeleye, askerî bir vaziyetin karıştığını gösterir. Rus ve Çin ihtilâlleri de aynı kaideyi teyid ederler. İdeolojilerin devleti ele geçirme savaşı, en büyük beşeri kudreti kendi emirlerinde kullanmak ve inkılâbı tamamlamak cehdinden doğar.”⁴⁸

İslam inkılabı kaynaklarını teorik olarak Kur’an ve Sünnette bulan İnkılap İlmi, pratikte ise kaynağın Hz. Muhammed (S.A.S.)’in peygamberliğinin başlangıcından vefatına kadar süren İslami mücadele fikri olduğunu beyan eder. Bu mücadele sadece savaş

⁴⁷ YMM, S. 1, 3 Şubat 1970, s. 15.

⁴⁸ YMM, S. 4, 24 Şubat 1970, s. 15.

meydanıyla sınırlı değildir. İslam inkılabı metodu, çok yönlü bir mücadeledir. Topyekûn mücadele, konu itibariyle, psikolojik, siyasi, ekonomik ve askeri bir mücadele özelliğini taşır. Bu mücadele türlerinden biri başarılı olursa, diğerlerinin kazanılmasına olanak sağlar. İslam İnkılabının psikolojik mücadelenin kazanılmasının üç aşaması vardır;

- 1) İdeolojinin tebliğ edilmesi.
- 2) Karşılaşılan reaksiyonlara imanla karşı koyma ve hedeften şaşmama.
- 3) İman uğrunda her türlü gücü kullanma gayreti.

Ekonomik mücadele de ise, Medine’de Hz. Muhammed’in devleti kurduktan sonra, Mekke’ye karşı abluka siyaseti örnek alınmalıydı. Böylece ekonomik mücadeleyi kazanmış olan İslam devleti psikolojik savaşa girmiştir. Bu durumda "Mekke’ye yapılan İktisadî yardım, ekonomik kuvveti sarsılmış bir belde üzerinde psikolojik tesiri artıran İslâm tebliğinin kudretini yükselten vasıtalarından biri olmuştur." Ekonomik mücadelenin Avrupa’daki yansımaları ve iki Dünya savaşındaki önemine de değinen İnkılap İlmi düşüncesi, siyasi mücadelenin hedefini ise “düşman iktidarının siyasî prestijini yıkmak ve ortadan kaldırmaktır” şeklinde açıklanmıştır.⁴⁹

İslam inkılabını yürütecek teşkilatın ilk safhasını “ashablaşma” olarak niteleyen teori, ashablaşmayı “liderlerden fikri ilk defa kabul eden fertlerin meydana getirdiği küçük birlik” olarak tanımlar. “Bu küçük birlik kendi iman ve ideolojisi uğrunda her türlü fedakârlığı yapmağa hazır, dünyayı değiştirme azim ve gayretiyle doludur.”⁵⁰

İslam İnkılabı hareketinin askeri ve siyasi güçleri ideolojisi emrine aldıktan sonraki aşaması devlet iktidarındır. Mücadele ile büyüyen teşkilat, bu mücadele sonunda zafere kavuşur. Tıpkı Hz. Muhammed (S.A.S.)’in ve küçük topluluk olan ashabının bir dünya teşkilatına dönüşmesi gibi. Kur’an, inkılapçıların iman etmesini ve imanlarını ispatlamalarını emreder. Zafer ancak bu şartların varlığıyla mümkündür. Farklı ayetlerde de “İslâm ideolojisi” ne iman yanında amel, yani bu uğurda “mücadele” tavsiye edilir. Birey, ideolojiye iman etmiş ve bu ideolojiyi yaşıyorsa gerçekten mümindir. Kişi olayları ve

⁴⁹ YMM, S. 5, 3 Mart 1970, s. 15.

⁵⁰ YMM, S. 6, 10 Mart 1970, s. 15.

fikirleri ideolojisine göre ölçüyor ve bunu herkese tebliğ ediyorsa inkılapçıdır. İdeolojisini telkin etmeyen birey onu tam olarak yaşamıyor demektir. Çünkü ideoloji için mücadele tebliğ ile başlar. Mücadele hareketinde inkılap, gerektiği yerde kişiden malını ve canını vermeyi ve imkânlarını ve yeteneklerini ideoloji uğruna kullanmasını ister. Bu anlamda, tebliğ, tartışma, sokak kavgası, gösteri, silahlı hareket gibi örnekler mücadelenin farklı yöntemleri olarak sunulmuştur.

Bu inkılabı inanan ve onu gerçekleştirecek kişilerin her türlü tepkiye ve şiddete rağmen bu mücadeleyi savunacak kişilerden oluşması gerekliliğini izah eden İnkılap ilmine göre, peygamber ve ashabının çektiği zorluklara rağmen mücadeleden geri durmaması en güzel örnektir. İnkılap İlmi teorisi peygamber döneminde yaşanan stratejinin modern dönemdeki Bolşevik devrim ve Hitler'in yöntemiyle benzer olduğunu ileri sürmüştür. Bu yönüyle Lenin, komünist inkılabı inanan ve demokrasiyle komünizmin gelmesini bekleyenlere hakaretler ettiğini, 1905'ten 1917'ye kadar bu uğurda öldürülen komünistlerin, bu "iman" ile öldükleri belirtilmiştir. Aynı durumun Nazi hareketinde şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Nazi doktrinine inananlar, az iman edenler dışarı atıldılar. İnanmadıklarını ifade ettikleri halde, ideoloji uğruna kavgaya gelmeyen, doktrini ailesinde, muhitinde ve her yerde propaganda etmeyen bütün Nazi Partisi mensupları koğuldu Bu şiddet karşısında ancak iman etmiş olanlar kaldı ki işte mücadeleyi bu insanlar yürüttü. Ve Nazi hareketi bir inkılab yapabildi.”⁵¹

Teşkilatlarda disipline önem verilen İnkılap İlmi'nde hareketin lider kadrosunun özellikleri aktararak liderlik hırsı ve öne geçme hastalığı açıklanmıştır.⁵² Yazı içeriğine göre komünist ve Alman Nasyonal Sosyalist hareketlerde inkılabın öncüsü işçi kitlesi iken, 27 Mayıs İhtilali'nin öncü kitlesi ise parti ideolojisi ve siyasi düşünceye sahip üniversite öğrencileridir. İslam İnkılabı Hareketi'ne gelince öncü kitle; toplumun buhranını yürekten hisseden şuurlu ve imanlı mü'minlerdir:

⁵¹ YMM, S. 8, 24 Mart 1970, s. 15.

⁵² YMM, S. 9, 31 Mart 1970, s. 15.

“İslâm inkılâbı Hareketinde mü’minler öncü kitledir. İnkılâbı ashabın yanında büyük bir güçle müdafaa etmişlerdir. Mekke’de ashab içerisinde büyük tüccardan insanlar olduğu gibi, kölelikten yeni kurtulmuş insanlar; Mekke aristokrasisine mensup memurlar, o zamanki devlet iktidarına iştirak etmiş bir takım büyükler de vardı. Mekke’de Hz. Muhammed (S.A.S.) in hareketi ne bir işçi hareketidir, ne de bir aristokrat hareketi. Hz. Muhammed (S.A.S.) in hareketi bir zümre hareketi değildir. İslâm inkılâbı Hareketi bu yönden benzerlerinden ayrılır. İslâm inkılâbı Hareketinin öncü kitlesi fakir, zengin, münevver, ümmî, köylü, işçi, şehirli gibi değişik vasıflan olan ve fakat cemiyetin buhranı ve sebeplerini hisseden, bilen, İslâm siyasi liderliğinin öncülüğünde hareket eden, ideolojiyi benimseyen ve mücadelesini yapan insanlardır. Bu insanlar buhranı derinden hisseden, tazyikini duyan insanlardır.”⁵³

İnkılapçı hareketlerde itaatin önemine vurgu yapılarak liderin kararına muhalefet edilmez. Sadece merkezi otoriteye kendi fikirlerini bildirme hakkı vardır. Alınan kararlar kişinin fikrine uymasa bile tatbik edilmesi istenir. Disiplin meselesi içinde olan itaat konusu tüm teşkilatlarda aynı şekilde uygulanması beklenir⁵⁴ ve hareketin lideri; “siyasî, askerî, fikrî ekonomik ve dinî bir mahiyette olan liderlik” vasfına sahip olması gerektiği belirtilir. Gerek modern ideolojilerdeki liderler gerekse de İslam İnkılabındaki peygamber de bu vasıflara sahiptir. Bu bağlamda Hz. Muhammed (S.A.S.) fikri bir lider olduğu kadar hem bir devlet başkanı, hem dini bir önder; hem de savaşta bir ordu kumandanıdır.⁵⁵ Bu vasıflardan dolayı bir liderinde çok yönlü bir niteliğinin olması gerektiği vurgulanmıştır.

İnkılap ilmi düşüncesi sonraki sayılarında kitleleşme üzerine kurulu stratejilerini sıralamıştır. Benimsenecek metot yetişmiş kadroların propaganda ile inkılabı gerçekleştirmesi üzerinedir. Bu şekilde elde edilecek siyasi, kültürel ve psikolojik kazanımlar ile fiili mücadele başlayacaktır. Grev, gösteri ve mitingler ile önemli bir safha tamamlanacak ve son olarak inkılap gerçekleşecektir.⁵⁶ İnkılabın mücadele metodu ve taktiklerinin aktarıldığı yazı dizisinde İslam İnkılabı düşüncesi, peygamberin hayatı ve modern ideolojilerle kıyaslanması dikkat çekicidir. Dergide 29 sayı boyunca ele alınan

⁵³ YMM, S. 12, 21 Nisan 1970, s. 15.

⁵⁴ YMM, S. 15, 12 Mayıs, s. 15.

⁵⁵ YMM, S. 16, 19 Mayıs 1970, s. 15.

⁵⁶ YMM, S. 29, 18 Ağustos 1970, s.15.

İnkılap İlmî, inkılabı gerçekleştirecek kadroların yetişmesini önemli mevkilere gelmesini amaçlamaktadır. Böylece Milli Mücadele'nin eksik kalan tarafı tamamlanmış olacaktır. İslami bir inkılap ve İslami kavramlarla aktarılan teoride millilik de göze çarpmaktadır. Nitekim 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası'ndan sonra bu durum daha fazla ön planda olacaktır. Bundan dolayı muhtıra sonrası "Millet Hayatını Tehlikede Gören Ordu, Milli Varlığı Korumak İçin Harekete Geçmiştir"⁵⁷ manşeti atılarak ordu desteklenmiştir. Derginin sonraki sayısında "Büyük Türk Milletine" adlı bir başyazı kaleme alınmış ve "Milli Ordu'nun müdahalesi, asker içindeki solcuların tasfiyesi ve muhtıranın "anti-komünist", "millî" ve "vatansever" bir mahiyet taşıdığı savunulmuştur.⁵⁸ Zaten sonraki yıllarda yukarıda da değinildiği gibi hareket, millî ve ulusalcı bir çizgiye doğru kayacaktır.

Sonuç

Yeniden Milli Mücadele hareketi, millî ve İslami bir dünya görüşünü savunan, Türk siyasal hayatında sağ karakterli bir oluşumdur. Hareket, anti Siyonist, antikomünist ve antikapitalist bir söylem geliştirerek, dönemin sağ-muhafazakâr cenahın karakteristik özelliğini göstermektedir. 1967'de Konya, Afyon ve İstanbul merkezli teşkilatlanmış hareket, hem fikri alanda hem de meydanlarda etkin bir varlık göstermiş, genç kitleler üzerinde etkili olmuştur. Hareketin asıl hedefinin yetiştirilen insanları teşkilatlandırmak ve ülkeyi yönetecek seviye getirmektir. Böylece nitelikli bireyler Milli Mücadele'nin eksik kalan fikri savaşını tamamlayacak, millî bir anlayış ortaya koyacaktır. Bu fikirler kurulan teşkilatın temel politikası olmuştur. Ancak, kısa süre sonra legal yapı olan Mücadele Birliği kapatılmıştır. Hareket Yeniden Milli Mücadele ismiyle 1970'lerin ortalarına kadar devam etmiş, sonrasında dağılma sürecine girmiştir. Hareketin dağılması, liderin şahsına, hareketin fikri olarak farklı mecralara kaymasına veya misyonunu yitirmesi gibi sebeplere bağlanmıştır.

Hareketin sözcüsü konumunda olan *Yeniden Milli Mücadele* dergisi, bir ekol ve mektep olarak hareketin stratejisini, fikri ve ideolojik sözcülüğünü yapmıştır. Bu bağlamda İlmî Sağ, İnkılap İlmî gibi kavramlar, hareketin stratejisini belirleyen ve kuramsal teorik çerçevesini çizen metinlerdir. YYM, stratejisini belirlerken sadece Türkiye sınırları için

⁵⁷ YMM, S.59, 16 Mart, 1971, s. 4.

⁵⁸ YMM, S. 60, 23 Mart 1971, s. 3.

değil, tüm İslam dünyasını hatta tüm dünyayı kuşatan bir politika belirlemiştir. Bu doğrultuda ezilen milletlerin ve İslam milletlerinin kurtarıcısının Türk milleti olduğu ortaya konularak emperyalizm başta olmak üzere tüm düşman ideolojilerle yapılacak mücadelede merkezi teşkilatın Türkiye olduğu belirtilmiştir. Stratejide taraflar sağ ve sol olarak iki kutba ayrılmış, tüm İslam dışı unsurlar sol olarak görülmüştür. İman eksenli Hak'ka dayalı düşünce ise "sağ akide" şeklinde tarif edilmiştir. Kavramlar tanımlanırken dönemin sosyal ve politik atmosferi içinde İslam dini bir ideolojiye indirgenerek diğer ideolojilerle kıyaslanmış, sağın tevhidi; solun ise şirki temsil ettiği ileri sürülmüştür. Dergide, daha da ileri gidilerek sağın, insanın ontolojisiyle uyumlu olduğu, solun ise insanı buhrana soktuğu iddia edilmiştir. Derginin soldan kastı ise İslam dışındaki tüm dinler ve ideolojiler idi. Aynı zamanda dergide "Allaha ve millete güvenen" sağcıların "milletin öz evlatları" olduğu ifade edilerek, sağın ve sağcıların "öz"/"hakiki", solun ise "üvey"/"sahte" olduğuna sıklıkla vurgu yapılmıştır

YMM, İlmi Sağ tabiriyle kavramsallaştırdığı teorisinde, iman ile küfür, tevhit ile şirk eksenli bir yorum getirmiştir. Böylece sağ-sol kavramlarını akide konusu düzleminde ele almıştır ve strateji bu akide/doktrine göre şekillenecektir. Nihayetinde İnkılap İlmi teorisinde hedeflenen İslam İnkılabı gerçekleştirilecektir. YMM, İslam inkılabını yürütecek teşkilatın birbirine çok güçlü bağlarla bağlı bir birlik ve lidere itaat gerektirecek bir yöntem ortaya koymuştur. Başarıya ulaşacak bu birlikten, ölümü göze alacak bir fedakârlık ve mücadele istenmiştir. Nitelikli bir eğitim sürecinden geçen bu kadrolar siyasi ve askeri alanda etkin olacaktır. İnkılap İlmi teorisi, büyüyen teşkilatın doğru kanalize edilmesinde ve İslam İnkılabının gerçekleşmesinde yöntem ve teknikler ortaya koymaktadır. Bu strateji tamamen peygamberin nebevi hareket metodu örnek alınarak ortaya konulmuş, modern dönemdeki modern ideolojiler ve rejimlerle kıyaslanarak sunulmuştur. Ortaya koyduğu strateji dönemin sosyal, siyasal ve kültürel yapısını aksettirmekte ve Soğuk Savaş dönemi muhafazakâr-milliyetçi düşüncenin fikri alt yapısını aksettirmektedir.

KAYNAKÇA

Araba, Fatma Betül, Yeniden Milli Mücadele ve Din, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Aydın, Mustafa, “Bir Milli İslamcılık Serüveni: Mücadelecilik”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, İslamcılık, C.6, İletişim Yay., 2. Baskı, İstanbul 2005, s. 452-454.

Demir, Eyüp Ensar, “Türk Siyasal Hayatında Yeniden Milli Mücadele Hareketi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Köse, Ali, Hizbü’t-Tahrîrî’l-İslâmî, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1998, s. 184-185.

Küçükköy, İrfan, Bir Uyanışın Anatomisi Mücadele Birliği, Alagöz Matbaa, Konya, 2005.

Selçuk Ekin Kadir, “Mücadele Birliği 1964-1980 İdeoloji ve Örgüt”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018.

Selçuk, Ekin Kadir, Mücadeleciler: Mücadele Birliği (1964-1980), İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.

Şentürk, Hulusi, Türkiye’de İslami Oluşumlar ve Siyaset, Çıra Yayınları, İstanbul, 2015.

Taşgetiren, Ahmet, “Mücadele Birliği Dağılırken Çok Acı Çektik”, Star, 06.07.2013. <https://www.star.com.tr/pazar/mucadele-birligi-dagilirken-cok-aci-cektik-haber-769268/>, (Erişim Tarihi: 13.07.2019).

Toker, Metin, Solda ve Sağda Vuruşanlar, Akis Yayınları, Ankara, 1971.

Türkmen, Hamza, Mücadele Birliği -İslami Uyanışın Saptırılma Serüveni, Haksöz Dergisi Sayı: 171 - Haziran 2005. <https://www.haksozhaber.net/okul/mucadele-birligi-islami-uyanisin-saptirilma-seruveni-4355yy.htm>. (Erişim Tarihi: 02.05.2021).

Türkmen, Hamza, “İslami Uyanış Süreci, Yeniden Milli Mücadele 1”, Haksöz Dergisi, S. 39. 1994. <https://www.haksozhaber.net/okul/yeniden-milli-mucadele-1-659yy.htm>. (Erişim Tarihi: 02.05.2021).

Türkmen, Hamza, “İslami Uyanış Süreci, Yeniden Milli Mücadele 2”, Haksöz Dergisi, S. 40. 1994. <https://www.haksozhaber.net/okul/yeniden-milli-mucadele-2-679yy.htm>. (Erişim Tarihi: 02.05.2021).

Yalçın, Abdullah Kutalmış, Fikriyat ve Eylemlilik Arasında Yeniden Millî Mücadele Hareketi ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

YMM, S. 1, 3 Şubat 1970.

YMM, S. 4, 24 Şubat 1970.

YMM, S. 5, 3 Mart 1970.

YMM, S. 6, 10 Mart 1970.

YMM, S.7, 17 Mart 1970.

YMM, S. 8, 24 Mart 1970.

YMM, S. 9, s. 31 Mart 1970.

YMM, S.10, 7 Nisan 1970.

YMM, S. 11, 14 Nisan 1970.

YMM, S. 12, 21 Nisan 1970.

YMM, S.14, 5 Mayıs 1970.

YMM, S.15, 12 Mayıs 1970.

YMM, S. 16, 19 Mayıs 1970.

YMM, S.18, 2 Haziran 1970.

YMM, S.19, 9 Haziran 1970.

YMM, S.20. 17 Haziran 1970.

YMM, S. 21, 23 Haziran 1970.

YMM, S. 29, 18 Ağustos 1970.

YMM. S. 30, 25 Ağustos 1970.

YMM. S. 35, 29 Eylül 1970.

YMM. S. 36, 6 Ekim 1970.

YMM. S. 37, 13 Ekim 1970.

YMM. S. 38, 20 Ekim 1970.

YMM. S. 40, 3 Kasım 1970.

YMM. S. 43, 24 Kasım1970.

YMM. S. 44, 1 Aralık 1970.

YMM. S. 45-46, Aralık 1970.

YMM. S. 47-48, Aralık 1970.

YMM. S. 51, 19 Ocak 1971.

YMM. S.55, Şubat 1971.

YMM. S.56, 23 Şubat 1971.

YMM, S.59, 16 Mart, 1971.

YMM, S. 60, 23 Mart 1971.

Ayyıldız, E. (2003) “İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî”. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, 28/197.

Dâğır, Y. E. (1956). Masâdiru'd-Dirâsâti'l-Edebiyye. Beyrut: Mektebetu's-Şarkiiyye.

Dayf, Ş. (1992). el-Edebu'l-'Arabiyyu'l-Mu'âsır fî Mısr. Kâhire: Dâru'l- Me'ârif, 10. Baskı.

Ebu's-Şebab, V. (1988). el-Kadîm ve'l-Cedîd fî's-Şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Hadîs. Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye.

Er, R. (2012). Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi. Ankara: Vadi Yayınları.

Fâhûrî, H. (1986). el-Câmi' fî Târîhi'l-Edebi'l-'Arabî. Beyrut: Dâru'l-Cîl.

Fâhûrî, H. (1991). el-Mû'cez fî'l-Edebi'l-'Arabî ve Târîhih. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 2. Baskı.

Kabbiş, A. (1994). Târîhu's-Şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Hadîs. Beyrut: Dâru'l-Cîl.

Keser, Âdem. İbrahim Abdulkâdir el-Mâzinî'nin Sunduku'd Dünya Adlı Eserindeki Hikayelerin Teknik ve Tematik Açından incelenmesi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Mâzinî, İ. A. (2009). Dîvânu İbrahim 'Abdulkâdir el-Mâzinî el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile. thk. Neş'et el-Masrî. Kâhire: Mektebetu Cezîreti'l-Verd.

Mâzinî, İ. A. (2012) fi't-Tarîk. Kâhire: Muessesetu Hindâvî.

Sekket, H. - Jones, M. (1980). A'lâmu'l-Edebi'l-Mu'âsır fî Mısr. Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısrîyye.

Ürün, A. K. (2015). Modern Arap Edebiyatı. Konya: Çizgi Kitabevi.

Yalar, M. (2003). Modern Arap Şiiri: Kavram-Kaynak-Yapı. Bursa: Arasta Yayınları.

Zor, S. (2017). Dîvân Grubu'nun Modern Arap Edebiyatındaki Yeri. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.8.8>

Volume 5/1 Spring

2021 p. 132-147

ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ'NDEKİ YAHUDİ İSYANLARINA GENEL BAKIŞ*

AN OVERVIEW OF THE JEWISH REVOLTS DURING ROMAN IMPERIAL PERIOD

Suat TURAL †

ÖZ

Yahudilik tarih boyunca katı kurallara sahip olmasından kaynaklı olarak adından hep söz ettiren sistematik yapıya sahip bir ırk ve bir inanış olarak kabul edilmiştir. Kendi kimlikleri için duruşlarından taviz vermeyen, dik başlı bir kavim olarak tarih sahnesinde boy gösteren bu topluluk, yaşamış oldukları coğrafya olan Provincia Iudaea'da Roma tahakkümüne karşı ayrı ayrı zamanlarda üç büyük isyanla karşılık vermişlerdir. Bu isyanlarının her biri oldukça kanlı ve büyük direnmeyle anılagelmektedir. Sürgün, göç ya da ölümlerle noktalanın bu isyanlar görsel sanatlarda da kendine yer edinmeyi başarmıştır. Bu çalışmada isyanların konu edildiği eserlere de kısaca değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Roma İmparatorluğu, Yahudiler, İsyancılar, Sanat.

* Bu makale Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Bilim Dalı'nda üzerinde çalışıp tamamladığım "ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ YAHUDİ İSYANLARI VE ANTİK GÖRSEL SANATLARA ETKİSİ" adlı Yüksek Lisans Tezinden üretilerek hazırlanmıştır.

† Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Yüksek Lisans Mezunu, ORCID No: 0000-0001-5089-4522, E-mail: suat_tural@hotmail.com.

ABSTRACT

Due to its strict rules throughout history, Judaism has been accepted as a race and a belief with a systematic structure that has always been mentioned. This community, who did not compromise their stance for their own identity and appeared on the stage of history as a stubborn tribe, responded with three different great revolts against Roman domination in the geography they lived in, Provincia Iudaea. Each of these rebellions passed with a very bloody and great resistance. These rebellions, which were punctuated by exile, migration, or death, also managed to find a place in the visual arts. In this study, the works in which these rebellions are the subject will be briefly mentioned.

Keywords: Roman Empire, Jews, Rebellions, Art.

Yahudilik Kavramı

İlk çağlardan günümüz dünyasına kadar insanoğlu her zaman inanç bazlı bir sistem üzerine yaşamını şekillendirmiştir. Ancak antik dünya insanın inandığı dinlerin içeriği daima egzotik, karmaşık ve efsanelerle dolu olduğu açıktır (Şahin 2019: 1). Öte yandan tek tanrılı yani semavi dinler için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Çünkü tek bir Tanrı ve O'nun koyduğu açık kurallar vardır. Konumuz olan Yahudilik de semavi içerikli bir din olarak kabul edilmesinin yanında etnik bir kimliği de barındırmaktadır. Fakat Yahudilik'te ise antik toplumların din yapısında görülen "ata kültürü" kavramı kendini gösterir. İşte bu noktada antik dinlerin *egzotik* kavramına çok benzemektedir. Tek fark Yahudiler ata kültürüne sahip olmalarına karşın onlara tapmamışlardır. Kısacası Yahudilik, İbrâhîmî geleneğin kurallarına bağlı tek tanrılı bir din olarak kabul edilmektedir. Bu topluluğun çekirdeğini oluşturan dini kurallar merkezinde ise yukarıda belirtilen "on iki ata" ya da "atalar kültürü (dönemi)" göze çarpmaktadır (Arslan, 2016: 8).

Yahudilik'te Neviim (*Peygamberler*) Dönemi olarak adlandırılan süreç ise dinlerinin temelini oluşturdukları dönem olmuştur. Bu dönemde adı anılan ve önemli bir peygamber olan Davut Peygamber'in hükümlerini kendini göstermektedir. Bu hükümler ise 11 ana ilkeden oluşmaktadır. Bu hükümler genel olarak; adaletli ve temiz kalpli olmayı, iftira etmekten, faiz ve rüşvet gibi işlerden uzak durmayı öğütlemektedir (Tanah, Mezmurlar "Zebur", 15).

TOBİDER

International Journal of Social Sciences
Volume 5/1 2021 Spring p. 132-147

Birleşik İsrail Krallığı ise MÖ 1200'lerde kurulmuş olup bu kuruluş ile ilgili birçok efsanevi hikâyeler de anlatılmıştır (Kuhrt 2009: 47). MÖ 1250-1204 yıllarında ise Doğu Akdeniz'in güney tarafında Iudaea'nın devletleşme sürecine girdiği düşünülmektedir. Saulos dönemi çok net bilinmemekte olup sonrası için kesin bilgilere ulaşmak kolay olmaktadır. MÖ 1020'de Saulos, MÖ 1000'de ise Davut'un tahta çıktığı bilinmektedir (Moscati 1960: 130).

Demografik olarak bölge ele alındığında ise oldukça renkli bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bu izlerin çoğunda Prehistorik dönem göçlerinin izleri görülürken yine bölgenin işgal ve istilalarla da şekillendiğini söylemek yanlış olmaz. MÖ 13 yy'da bölgeye gelmiş olan Yahudiler de bölgenin demografik hareketlerinden etkilenmişlerdir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Davies – Schofield 1995). Bu demografik hareketlilik bölgenin kültürel çeşitliliğe ayrmasına sebep olmuştur. Bu kültürler 7 ana başlık altına alınabilmektedir.

1. Idumaea Kültürü: Bölgenin en güneyinde MÖ 14 yy'da ortaya çıkan ve bölgenin en eski kültürü kabul edilen Idumaea kültürüdür. Tanah'ta da bu bölgenin adı farklı şekillerle geçmektedir (Ceren 2019: 54). Bölgenin ilk halkının da bu kültürden olduğu bilinmektedir (ayrıntılı bilgi için bkz. Kasher 2007).

2. Ituraea Kültürü: MÖ 2 yy'da bölgede kendilerini gösterirler. Antik Yunanca ve Aramice konuşup yazabilen bir halktır (Myers 2010: 13). Bu halk Asamonaioi Hanedanı zamanında Yahudiliği benimsemişse de Gabinius zamanında Provincia Syria'ya dahil olmuştur. MÖ 20 yılında da yine Yahudilere katılmışlardır (Ceren 2019: 56).

3. Samaria Kültürü: Bu kültür Yahudilik içindeki iki temel unsurdan biri olarak bilinmektedir. Zira bu kültürün bulunduğu bölge Yahudi Krallığı'nın başkentidir. Bu kültür Yahudilik içinde günümüzde de devam eden bir fraksiyonda oluşturmuştur. (Kartveit 2009: 169).

4. Nabataea Kültürü: Bu kültür çok yaygın olmamakla birlikte Provincia Iudaea'nın kuzeyinde görülmektedir. Tam olarak Iordanes Nehri'nin batı tarafında yaşayan bu kültürün halkı kendilerine *Nabatu* demişlerdir (ayrıntılı bilgi için bkz. Healey 2001).

5. Palaestina Kültürü: Bölgedeki varlıkları her daim tartışmalı olan bir kültürdür. Tıpkı Yahudiler ve diğer topluluklar gibi Provincia Iudaea'ya sonradan gelmişlerdir.

TOBİDER

Kültürün en eski bulgular Merneptah Dönemi (MÖ 1224-1204) ve III. Ramses Dönemi'ni ((MÖ 1884-1152) göstermektedir (Dothan 1982: 3; Kuhrt 2009: 268; tablo 17)

6. *Iudaea (Yahudi) Kültürü*: Provincia Iudaea'nın en yaygın kültürüdür. Bu kelime Grekçe Ioudaios kelimesinden türetilmiştir. Grekler yüksek olasılıkla “Jehuda soyundan gelen” anlamını karşıladığı için bu ismi vermiş olmalıdırlar (ayrıntılı bilgi için bkz. Mackey 2007:). Günümüz Yahudilerinin hali hazırda bu kültürün devamı olduklarını bilmekteyiz.

7. *Yahudi Fraksiyonları*: Yahudiler oluşturdukları bu bölüntüler; etnik, dini, ideolojik ve sınıfsal niteliklerle belirledikleri görülmektedir. Böylece Romalıların korkulu rüyası Zelotes gibi fraksiyonlar oluşturmuşlardır. Diğerleri ise; Saddoukaioi, Essenoi, Pharisaioi olarak bilinmektedirler (Ceren 2019: 66).. Bölgeyle ilgili görülen odur ki, kültürel çeşitlilik ve bu çeşitliliğe bağlı iç çekişme, kargaşa, karışıklık hep var olmuştur. Roma'nın da bölgeye gelmesiyle bu mücadele çok farklı şekilde seyretmiştir.

Roma İmparatorluğu'nun Bir Eyaleti: Provincia Iudaea

Roma'nın bölgeye ilk teması MÖ 74'te III Mithridates Savaşı'nda Lucullus'un Mithridates'in ise yenmesinden sonra olmuştur. Yenilen Mithridates Armania Krallığı'na sığınması her şeyin başlangıcı olmuştur. Bunun üzerine MÖ 67'de Gnaeus Pompeius Magnus sanatonun verdiği yetkiyle Armenia'yı, MÖ 64 ise Seleukoslar'ın varlığına rağmen güneye inerek Damascus'u almıştır. Fetihlerine devam eden Pompeius XIII Antiokhos'u da tahttan indirmiş ve Suriye'yi ele geçirmiştir. Bu süreçte Damascus'un yakınlarını işgal eden Nabatea Kralı III Aretas Pompeius'un olduğu kadar Roma'nın da dikkatini çekmiştir. Sonrasında yine Armania üzerine tekrar sefer düzenleyen Pompeius, iç çekişmelerin de yaşandığı Yehuda Krallığı'na ilerleyip burayı da ele geçirmiştir. Yahudilerin oruç tuttuğu ve savaştan uzak durdukları gün olarak kabul edilen bir Şabat Günü'nde Roma saldırmış ve Yahudi Krallığı düşmüştür (Ios. A. I. XIV, 4,3). Bu saldırıda tapınaktaki rahiplerin ve oraya ibadet için gelenlerin de öldürüldüğü, Pompeius'un da tapınağa girerek Eski Ahit'i saklandırdığı bölümden aldığı da bilinmektedir. Pompeius, tapınağı temizleterek yeniden ibadet yapılmasına da izin vermiştir. Kısacası bu bölge artık Roma tahakkümüne geçmiş fakat dini yönetimi ise bölgenin geleneği olarak başshahama bırakılmıştır (Sicker 2001: 47).

Roma İmparatorluğu'nda Yankı Bulan Yahudi İsyanları

Yahudiler bölgede Assur Dönemi'nden itibaren başka bir topluluğun idaresine girmemek adına hep direnç göstermişlerdir. Bu durum Roma'ya karşı da aynı olmuştur. Roma'nın bölgeye atamış olduğu procuratorların ve praefectusların halka karşı sergilediği tutumlar çıkmış olan isyanlara da zemin hazırlamıştır. Augustus zamanında (MÖ 63) Roma topraklarına tam olarak dâhil edilen Provincia Iudaea'da MS 14'e kadar oldukça sorunsuz bir dönem geçtiği de bilinmektedir. Ancak Tiberius'tan Nero'ya kadar geçen zamanda ise çok baskı gören Yahudiler dayanamayıp Zelotes hareketinin desteklediği isyanları çare olarak görmüşlerdir. İsyanlarının ana sebebi ise; kimliklerini savunmaktır (Ceren 2019: 121).

Büyük Yahudi (I.Yahudi) İsyanı

Yahudilerin yapmış oldukları ilk ve en büyük isyandır. MS 66 yılında Nero zamanına denk gelen bu isyanda bölgede bulunan procurator ise Gessius Florus'tur. İsyanın en açık sebebi ise Yahudi gelenek ve göreneklerinin hor görülmesi hatta yok sayılmasıdır (Bloom 2010: 17). Bölgede ilk önce Pilatus'un neden olduğu kargaşa kendini göstermiştir. Bu kargaşayı I. Agrippa düzeltmeye çalışmışsa da Pilatus'tan sonraki gelen yöneticilerin tutumu daha sert olmuştur (Goodman 1987: 40).

Babil işgalinden sonra tapınağın yıkılması, Pers işgalinden sonra halkın vergiye zorlanması ve bu vergilerin de Roma procuratorleri tarafından kullanılması gibi birçok sebep isyana sebebiyet vermiştir. Bölgenin zengin kaynaklarının sömürülmesi, bölge idaresi için halktan bağımsız kararlar alınması, görüntüde Yahudi olup Roma lehine çalışan kimselerin idareye getirilmesi ve hepsinin sonucu olarak halkın sefalete sürüklenmesi isyanı kaçınılmaz kılmıştır. Halkın moral ve desteğini sağlamak adına uğraş veren Yahudi fraksiyonları ise işte bu süreçte yetersiz kalmış ve halka isyandan başka bir yol kalmamıştır. İsyanı giden süreçte de kimliklerine yapılan saldırılara tepki gösteren birçok Yahudi de öldürülmüştür. İşte öldürülen bu Yahudiler de isyanın bir başka sebebi olarak değerlendirilebilir. Yaşadıkları bu zorlu süreç Yahudileri dış dünyadan kopuk, sert ve savunmacı bir yapıya dönüştürmüştür.

Onlar yaşanan ve yaşanabilecek olan her olay karşısında her daim gardını alabilen bir ırk olmuşlardır. Zelotes hareketi de bu noktada oldukça etkili olmuştur (Berlin – Overman 2002: 87).

Roma idaresinin destekçisi olan II. Agrippa Yahudi halkının gerginliğini almak ve isyan etmelerini önlemek adına çok çaba vermiş fakat sonuç istediği gibi olmayarak halk isyan etmiştir. İsyan eden Yahudi halkın aldığı ilk yer ise Masada Hisarı'dır (Ios. B. I.2, 408.). Çıkan bu isyan neticesinde başta Agrippa ve Ananias gibi Roma yanlısı pek çok kişinin evleri ateşe verilmiştir. İsyancıların elinden kaçan Roma yanlıları Antonia Hisarı'na sığınmışsalar da iki gün içinde bu hisar da isyancılar tarafından alınmıştır. Bu isyan haberi ise Nero'ya kadar ulaşmış ve isyanı bastırmak için Vespasianus'u görevlendirmiştir (Ceren 2019: 136).

İlk isyan olan I. Yahudi İsyanı özgürlük adına büyük umutlarla başlamış ancak hezimetle son bulmuştur. Galip Roma bu isyanın ardından Yahudiler'in "İkinci Tapınak" olarak isimlendirdikleri mabedini yıkarak en büyük darbeyi vurmuştur. Günümüzde de "batı duvarı" ismiyle anılan duvar da bu tapınağa aittir (ayrıntılı bilgi için bkz. Mandell 1984). Yahudilerin başhahamlık olarak varlığını sürdüren dini kurumun faaliyetleri de bu isyanla son bulmuştur (Millar 1995: 70). Şehir yönetimleri ile ilgili kara alınan meclis olan Sanhedrin' in işleyişi durdurulmuştur (Sheppard 2013: 87). Bölgeye Roma X Fretensis lejyonunu içinde bulunduran askerliği birliği konuşlandırmıştır. Böylece lejyon komutanının idaresine bırakılmıştır (Schürer 2014: 514).

Kitos Savaşı ve Diaspora İsyanları

Roma'ya karşı direnen Yahudiler'in çıkardıkları ikinci isyandır. Bu isyan Provincia Iudaea sınırlarının içinde yaşanmamıştır. İlk isyandan sonra hayatta kalan ve bölgeden göç eden birçok Yahudi, başta Mısır, Cyrenaica, Libya ve Mezopotamya'da varlıklarını sürdürmüşlerdir (ayrıntılı bilgi için bkz. Modrzejewski 2001). MS 117'de Mısır, Kıbrıs ve Kyrenaika'daki Yahudiler isyan etmişlerdir (Goodman 2003: 269).

Yahudiler Kyrenaika'da Andreas önderliğinde isyan etmişlerdir. Bölgedeki Romalı ve Yunanlı halka da saldırmış ve onları öldürmüşlerdir. Kıbrıs'ta ise Artemisia adlı kişi isyana öncülük etmiştir. Mısır bu isyanda da kendini göstermiştir. Burada pagan tapınaklarına saldırıldığından bahseden belgelerle kanıtlanmıştır. Öyle ki Aleksandriyalı Appianos, Yahudilerin elinden son anda kurtulduğunu anlatmıştır (App. His. Arab. Lib. F, 19: 186). Bu isyan çok hızlı bir şekilde bastıran Roma, bölgenin komuta görevi Lusius Quietus'a vermiştir (Cas. Dio. 68, 32; Eus. His. Ecc. 4.2, 1-5).

Bar Kokhba İsyanı (III. Yahudi İsyanı)

Yahudilerin Provincia Iudaea'da çıkardığı son isyandır. MS 132/135 yılları arasında yaşanmış olup Hadrianus'un son dönemine denk gelmektedir (Burnstein 2013: 25). Bu isyanın nedenleri ile ilk isyanı oluşturan nedenler benzerlik göstermektedir. Fakat en önemli sebep ise Hadrianus'un Yahudi halka sünnet yasağı getirmesi olmuştur (His. Aug: Hadr. 14.2). ancak bazı görüşler Hadrianus'un sadece hadımı yasakladığını savunur (Dig. 48: 8: 4: 2.). Öte yandan Hierosolyma'nın, Aelia Capitolina adıyla anılmaya başlanması ve yıkılan İkinci Tapınak'ın yerine de Iuppiter Maksimus Tapınağı'nın inşa edilmesi de isyanın sebepleri arasında gösterilebilmektedir (Cas. Dio. 69, 12, 1).

Bu isyanın öncülüğünü yapan Simon Bar Kosiba mesihçi düşünceyi de diri tutmak için Bar Kokhba "Yakup soyundan gelen yıldız" ismini almıştır (Tanah, Çölde Sayım: 24: 17). Rabbi Akiba ise bu dönem dini lideri vasfındadır (Hendin 2010: 365). Bu isyandan sonra bazı hahamlar ise Bar Kokhba'yı Bar Koziba yani "yalanın oğlu" diye anmışlardır (Smallwood 1976: 440). Bu isyan üç sene sürmüş olup Bethar adlı kentte son bulmuştur (Ceren 2019: 175). İsyanın yine bir Şabat gününde bittiği bilinmektedir (Sheppard 2013: 90). Bu isyan da böylelikle Roma'nın lehine sonuçlanmıştır.

İsyanların Antik Görsel Sanatlara İzleri

Yahudiler için kötü sonuçlanan bu isyanlar, Roma'nın için sadece güç kanıtlama vesilesi olmuştur. İşte bunun için de Roma sikkeler ve Titus Zafer takı gibi görsel birçok unsura bu zaferlerini tarihe not düşercesine kazımıştır. Sadece tak ya da sikke değil mezar

stelleri, mil taşları gibi birçok eserde de Roma'nın bu büyük propagandası görülmektedir. Ancak görsel unsurlara kısaca değinirsek;

Titus Takı: İmparator Domitianus tarafından MS 81'de diktirilmiştir. Bu antik yapıda Titus'un tanrısallaştırılarak betimlendiği sahne en dikkat çekici bölümdür. Ayrıca bu tak, Romanum'da Via Sacra Yolu'nun bitim noktasında bulunmaktadır. Takın üzerindeki yazıtta ise Roma Senatosu ve halkı tarafından Tanrı Titus onuruna dikildiğinden bahsedilmiştir (resim 1).

Resim 1: Titus Zafer Takı ve yazıtı
(Ceren 2019: resim 4)

SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS
DIVO TITO DIVI VESPASIANI F(ILIO)
VESPASIANO AVGVSTO

Çeviri ise;

“Roma Senatosu ve Halkı, bunu tanrısallık
Vespasianus'un oğlu tanrısallık
Vespasianus Augustus'a adadı.”³

Bu yapı *fil ayağı* olarak isimlendirilen iki ayaktan oluşturulmuştur. Yapı mermer kaideleri üzerinde yükselmekte olup ikişer sütunla da çevrelenmiştir (Özgan 2013: 35). Kemerin iç kısmı süslemelerle işlenmiştir. Bu süslemelerin içinde ise tanrısallaştırılmış Titus betimi de görülmektedir. Bu önemli frizde defne yaprakları Roma sancakları gibi estetik unsurlar da izlenmektedir (Kreitzer 1996: 76; Doğer 2009: 93-94).

Bu takın iki ana sahnesi vardır. İlki imparatorun quadriga üzerinde Hieorsolyma'ya girişi (Özgan 2013: 36) bir diğer önemli sahne ise (resim 2) ; Süleyman Tapınağını yağma eden asker topluluğu ve Yahudilerin kutsal saydıkları yedi kollu şamdanları (*Menorah*) bulunmaktadır (Doğer 2009: 99). 2012-2015 yılları arasında Circus Maximus'un girişinde

³ Ceren 2019: 166.

yapılan kazılarda Titus Takı'na benzer bir yapının kalıntılarına rastlanmış olup ele geçen bu kalıntıların bölgenin yağmalanmaya müsait olduğun (Hopkins – Beard 2011: 32).

Resim 2: Süleyman Tapınağı'nı yağma eden asker topluluğu ve Yahudilerin kutsal 7 kollu şamdanı
(http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-103915-titusun_zafer_taki_ve_kudus.html/20.04.2020)

Sikkeler: Roma başarıyla bastırıldığı bu isyanların ardından kendinin propagandasını daha açık yapmak adına en kolay yolu seçmiştir; sikke bastırmak... Sikke halkın elinde dolaşımında olduğundan bu isyanları ve kazanılan zaferleri halka görsel olarak sikkeyle de anlatmayı seçmiştir (Ceren 2019: 164). Bu sikkelere birkaç örnek vermek yerinde olacaktır (Levha:1, 2, 3, 4).

Levha 1: Vespasianus Dönemi, Roma.
(Ceren 2019: Sikke 14)

İlk sikke; AE dupondius, Vespasianus Dönemi'ne aittir. Sikkenin ön yüzünde "IMP CAES VESPASIAN AVG COS III" yazmaktadır. Bu lejantın tam ortasında sağa dönük olarak defne yapraklarıyla bezenmiş bir Vespasianus başı görülmektedir. Arka yüzünde ise

“VICTORIA NAVALIS S-C” yazısı ve yine bunun ortasında da Victoria yani Zafer Tanrıçası görülmektedir (Ceren 2019: 164).

Bu dönemin, isyanı anlatan en ünlü sikkeleri ise Iudaea Capta sikkeleridir. Çünkü bu sikkeler galip Roma'yı çok daha iyi anlatmaktadır. Altın, gümüş ve genelde Yunanca lejantları bulunan bronz sikkeler olarak göze çarpmaktadırlar. Böylelikle Büyük Yahudi isyanının ardından darp edilmiş olan bu sikkeler Roma'nın galibiyetini anlatan mesajlar içermektedir. (Hendin 2010: 411). Bu betimlerde Yahudiler; tapınak, dağ, hurma ağacı ve yedi kollu şamdanları yani menorah ile simgelenmişlerdir (Hendin 2010: 351-352).

Levha 2: Titus Dönemi, Caesaera Maritima Darphanesi.
(Ceren 2019: Sikke 15)

İkinci sikke; AE 20mm, Titus Dönemi sikkesidir. Caesarea Maritima Darphanesi'nde darp edilmiştir. Ön yüzünde “AVTOKP TITOΣ KAIΣAP” yazmaktadır. Tam ortasında ise sağa dönük defne tacıyla tasvir edilmiş Titus başı bulunmaktadır. Arka yüzünde de “IOYΔΙΑΣ ΕΑΛΩΚΥΙΑΣ” lejantı bulunurken, Zafer Tanrıçası da hurma ağacına yaslanmış olarak işlenmiştir.

Levha 3: Nerva Dönemi, Roma.
(Ceren 2019: Sikke 22)

Bir diğer sikke örneğimiz ise, AE sestertius, Nerva Dönemi dönemine aittir. Ön yüzünde, “IMP NERVA CAES AVG P M TR P COS III P P” lejantı okunmakta olup tam ortasında ise sağa dönük defne taçlı Nerva başı vardır. Arka yüzündeki lejantta da, “FISCI IVDAICI CALVMNIA SVBLATA S C” yazısı ve ortasındaki betim ise hurma ağacıdır. En sonuncusu olan Bar Kokhba İsyanı’nın ardından da Roma propagandası yoğun şekilde sürmüştür. Dolayısıyla sikkelerdeki betimler aynı şekilde devam etmiştir.

Levha 4: Hadrianus Dönemi, Aelia Capitolina.
(Ceren 2019: Sikke 23)

Son ele alacağımız sikke ise; AE, 23 mm, Hadrianus Dönemi sikkesi olup MS 130’larda darp ettirilmiş olabileceği savunulmaktadır. Sikkenin ön yüzünde “IMP CAES TRAI HADRIANO AVG P P” lejantı ve ortasında yine aynı şekilde sağa dönük duran defne tacı ve toga giyinimli, zırlı Hadrianus görülmektedir. Arka yüzünde ise Hadrianus kurucu vasfıyla saban sürer vaziyette görülmektedir ve COL AEL KA-PIT COND lejantı okunmaktadır.

SONUÇ

TOBİDER

Bölge tarihsel olarak çok ciddi olaylara sahne olmuştur. Yahudilerin yaşadığı dönemlerde de baskı, eziyet, göç ve sürgün gibi olaylar kendini göstermiştir. Bu yaşadıkları olaylar Yahudilerin katı ve sert kimliklerinden, dik başlıklarından alırlar. İnançlarına aşırı bağlı olmaları da bu kimliklerini beslemiştir.

Yahudiler gördükleri baskılarda, isyan sürecinde ve isyanlardan sonra oldukça yıpranmışlardır. Katledilmişler, göç edip yurtlarını terketmişler hatta sürgün edilmişlerdir. Roma ise bu dikbaşlı halkı mağlup ederek gücünü bir kez daha kanıtlamıştır. Ancak şu da bir gerçektir ki, Yahudiler düzenli bir orduları olmamasına karşın Roma gibi bir imparatorluğa kafa tutmuş ve ciddi anlamda direnmeyi başarabilmişlerdir. Öte yandan Yahudiler ciddi boyutta maddi kayıplar da yaşamışlardır. Bu kayıplarına rağmen kırsal bölgelerde hayata tutunmayı bilmişlerdir. Göçmek zorunda kalan Yahudiler ise Batı ve Güney Avrupa'yı kendilerine yurt edinmişlerdir. Onlar koyu şekilde bağlı oldukları inançlarına göre özgürlük mücadelesi için ölen Yahudilerin Tanrı'nın yanına şehit olarak gitmiş olduklarına ve kalanların da yine Tanrı'nın ışığıyla yollarını bulacaklarına inanmışlardır.

KAYNAKÇA

Appianos, Rhomaika / Roman History, Volume I, II, Ed. ve Çev. Brian McGing, Loeb Classical Library 2, 3, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1912. Roman History, Volume III: The Civil Wars, Books 1-3.26. Çev. Horace White, Loeb Classical Library 4, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1913.

Arslan, H.(2016), "Afrika Topluluklarında Atalar Kültünün Önemi ve İşlevi", BÜ. İslami İlimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 6, s. 8.

Berlin, A. M.- Overman, J. A.(2002), "The First Jewish Revolt: Archaeology, History, and Ideology, Routledge", London.

Braun, E.- Roux, V.(2013), "The Late Chalcolithic to Early Bronze Age I Transition in the Southern Levant: Determining Continuity and Discontinuity or "Mind the Gap"", Paléorient, Vol. 39, No. 1, The Transition Late Chalcolithic to Early Bronze Age in the Southern Levant, Paleorient and CNRS Editions and CNRS Editions, s. 15-22.

Burnstein, B. H., (2013), "The Causes Of The Bar Kokhba Revolt: A Critical Reassessment And New Comparisons", University of Michigan.

TOBİDER

International Journal of Social Sciences
Volume 5/1 2021 Spring p. 132-147

Cassius Dio, *Romaikē Historia / Dio's Roman History: I-IX*, Çev. Earnest Cary, 9 Volume, The Loeb Classical Library. London: Heinemann - Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1914-1927.

Cassius Dio, *Romaikē Historia / Dio's Roman History: I-IX*, Çev. Earnest Cary, 9 Volume, The Loeb Classical Library. London: Heinemann - Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1914-1927.

Ceren, Y. E. (2019) "Provincia Iudaea' da Yahudi İsyancıları" İÜSBE Tarih Ana Bilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Cline, E. H.(2006), *A History of Ancient Israel: From the Patriarchs Through the Romans*, Recorded Books.

Davies, W. V. - Schofield, L.(1995), "Egypt, the Aegean and the Levant: Interconnections in the Second Millennium BC", Londra: British Museum Press

Digesta Iustiniani Augusti, Theodor Mommsen, Paulus Krueger, Vol I-II, Weidmann, Berlin, 1870.

Doğer, E (2019), *Roma Heykeltıraşlığı (Ders Kitabı)*. Ege Üniversitesi Yayınları; Edebiyat Fakültesi Yayın No: 146, İzmir.

Dothan, M.(1982), *The Philistines and Their Material Culture*, Israel Exploration Society.

Eusebius, *Historia Ekklesiastika, The Ecclesiastical History*, Vol 1-2, Eusebius of Caesarea, Çev: Kirsopp Lake. J.E.L. Oulton, H.J. Lawlor, William Heinemann, G.P. Putnam's Press, Harvard University Press, Londra, 1926-1932.

Flavius Iosephus, *Historia Ioudaikou Polemou Pros Rōmaious / The Jewish War*, 3 Volume, Çev. H. St. J. Thackeray, Loeb Classical Library, Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2015.

Flavius Iosephus, *Ioudaikē Arkhaiologia / Jewish Antiquities*, 5 Volume, Çev. Ralph Marcus, Loeb Classical Library, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1943.

Gilead, I. (1988) , "The Upper Palaeolithic to Epi-Palaeolithic Transition in the Levant", *Paléorient*, Vol. 14, No. 2, Colloque Préhistoire du Levant II., Processus deschangements culturels (1re partie), Paleorient and CNRS Editions and CNRS Editions: s. 177-182.

Goodman, M.(1987) , *The Rulling Class of Judea: The Origins of the Jewish Revolt Against Rome A.D. 66-70*, Cambridge University Press.

Goodman, M.(2003), *The Roman World 44 BC–AD 180*, Routledge, Londra.

Healey, J. F.(2001), *The Religion of the Nabataeans: A Conspectus*, Religions in the Graeco-Roman World 136, Brill, Leiden.

Hendin, D.(2010), *Guide to Biblical Coins*, 5. Edisyon, Amphora, New York

Hopkins, K. - Beard, M.(2011), *The Colosseum*, Profile Books, Londra.

Kartveit, M.(2009), *The Origin of the Samaritans*, Brill, Leiden.

Kreitzer, L.(1996), *Striking new images: Roman imperial coinage and the New Testament World*, Sheffield.

Kasher, A.(2007), *King Herod a Persecuted Persecutor: a Case Study in Psychohistory and Psychobiography*, Walter de Gruyter, Berlin.

Kuhrt, A.(2009), "Eski Çağ'da Yakınoğu Cilt I-II (M.Ö. 3000-300)", Çev. Dilek Şendil, İş Bankası Kültür Yayınları.

Mackey, D. F.(2007), *Pharaoh Merenptah's so-called 'Israel' Stele*, Sydney.

Mandell, S.(1984), "Who Paid the Temple Tax When the Jews Were under Roman Rule?", *The Harvard Theological Review*, Vol. 77, No. 2, s. 223-232.

Millar, F.(1995), *The Roman Near East: 31 BC–AD 337*, Harvard University Press.

Modrzejewski, J. M.(2001), *The Jews Of Egypt: From Rameses II to Emperor Hadrian*, Varda, Illinois.

Moscati, S.(1960), *Ancient Semitic Civilizations*, New York: Capricorn Books.

Myers, E. A.(2010), "The Ituraeans and the Roman Near East: Reassessing the Sources", Cambridge University Press.

Nishiaki, Y. - Akazawa, T.(2018), *The Middle and Upper Paleolithic Archeology of the Levant and Beyond*, Springer, Singapur.

Özgan, R.(2013), *Roma Portre Sanatı II*, İstanbul: Ege Yayınları.

Schürer, E.(2014), *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ: Volume 1*, Bloomsbury T&T Clark, Stern, E., *The New Encyclopedia of Archaeological Exvacations in the Holy Land*, Volume 5, The Israel Exploration Society, Kudüs, 2008.

Sheppard, S (2013), *The Jewish Revolt Ad 66–74*, Osprey Publishing, Oxford

Sicker, M.(2001), *Between Rome and Jerusalem: 300 Years of RomanJudaean Relations*, Praeger Publishers, Londra.

Smallwood, E. M.(1976), *The Jews Under Roman Rule: From Pompey to Diocletian*, Brill, Leiden.

Şahin, K. (2019), “Fırtına Tanrısı’nın Anadolu ve Eski Yakın Doğu Kültürlerindeki İzleri”, *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi* Cilt: 3, Sayı: 1, s: 1-16.

Tanah: Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur, İncil, Kitabı Mukaddes Yayınevi, Haziran, 2016.

Tchernov, E.(1988), “The Age of 'Ubeidiya Formation (Jordan Valley, Israel) and the Earliest Hominids in the Levant”, *Paléorient*, Vol. 14, Colloque Préhistoire du Levant II. Processus des changements culturels, (1re partie), Paleorient and CNRS Editions and CNRS Editions, s. 63-65.

Verhoeven, M.(2011), “The Birth of a Concept and the Origins of the Neolithic: A History of Prehistoric Farmers in the Near East”, *Paléorient*, Vol. 37, No. 1, Néolithisations: nouvelles données, nouvelles interprétations À propos du modèle théorique de Jacques Cauvin, Paleorient and CNRS Editions and CNRS Edition: s. 75-87.

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.8.9>

Volume 5/1 Spring

2021 p. 148-167

GUN VIOLENCE AND MASS SHOOTING

SİLAH ŞİDDETİ VE TOPLU CİNAYETLER

Niyazi Umut AKINCIOĞLU *

Mehmet DEMİRBAŞ †

Yeşim DOĞAN ‡

ABSTRACT

The invention of firearms provided the change in the balance of power and the abandonment of traditional methods used in wars. After the use of gunpowder as a weapon, it is observed that there is a positive correlation between the number of criminal cases and the rate of death. The gun market has emerged, especially with the firearms becoming the guns today and mass production. This gun market is getting bigger from past to present. The increase in weapon production every year brings individual armament and the problems related to this situation. For this reason, the issue of individual armament is applied by defining the legal framework in many countries, and the having and supply of illegal weapons is considered a crime. It is known that dozen of people lost their lives as a result of an attack carried out by a murder with firearms, especially in cases called mass murder and occurring in many countries of the world. For this reason, the issue of whether owning a gun is a right or a privilege occupies the agenda of many countries. In this study the damage caused by weapons, which are seen as a personal security element, as well as the benefits they provide, and the legal processes in this regard are examined.

Key Words: Firearm, Murder, Law, Mass Shooting, Human Rights.

* Arş. Gör, Polis Akademisi, Adli Bilimler Enstitüsü, ORCID: 0000-0002-4605-6195, E-mail: umutakincioglu@gmail.com.

† Arş. Gör, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, ORCID: 0000-0002-9760-1130, E-mail: mehmetdemirbas88@gmail.com.

‡ Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Paleoantropoloji Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0001-6650-6133, E-mail: ydalakoc@gmail.com.

ÖZ

Ateşli silahların icadı güç dengelerinin değişmesini ve savaşlarda kullanılan geleneksel yöntemlerin bırakılmasını da beraberinde getirmiştir. Barutun silah olarak kullanılmaya başlamasının ardından taşınabilir boyutta ve barut gücünden faydalanan silahların icadı ile birlikte kriminal vakaların sayısı ve ölümlerle sonuçlanma oranı arasında da pozitif korelasyon olduğu gözlenmektedir. Özellikle ateşli silahların günümüzde tabanca olarak adlandırdığımız silahlar haline gelmesi ve seri üretime geçilmesiyle beraber silah pazarı ortaya çıkmış ve o günden itibaren büyüyerek varlığını sürdüren bir pazar haline gelmiştir. Silah üretiminin her geçen yıl artması bireysel silahlanmayı ve bu duruma bağlı sorunları da yanında getirmektedir. Bu nedenle bireysel silahlanma konusu birçok ülkede yasal çerçeve belirlenerek uygulanmakta ve yasadışı silah bulundurma ve temin etmek suç sayılmaktadır. Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere dünyadaki birçok ülkede ateşli silahlara ulaşımın kolay olması nedeniyle yaşanan facialarda birçok kişi hayatını kaybetmiştir. Özellikle toplu cinayet olarak adlandırılan ve dünyanın birçok ülkesinde meydana gelen vakalarda ateşli silahlara sahip bir saldırgan gerçekleştirdiği bir saldırı sonucu onlarca kişinin hayatını kaybetmesine yol açtığı bilinmektedir. Bu nedenle silah sahibi olmanın bir hak mı yoksa bir ayrıcalık mı olduğu konusu birçok ülkenin gündemini meşgul etmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmada bir kişisel güvenlik unsuru olarak görülen silahların sağladıkları yararın yanında oluşturdukları zararlar ve bu konudaki yasal süreçler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ateşli Silah, Cinayet, Hukuk, Toplu Cinayetler, İnsan Hakları.

A Short Story of Firearms

Gun can be considered as one of the first inventions of man. Human has started to use weapons long before the invention of fire and wheel, which are considered the most important inventions of human history. Weapons have always been an important part of human life to protect themselves from other self-powerful creatures and protect their own living space. Throughout human life, struggles have evolved from conflicts between the strong and the weak, in which physical power prevails, to fight in which intelligence

participates and creative weapons are involved, in which different power balances are seen. (FESAC, 2009). With the invention of gunpowder, this limitation has lifted, and weapons started to work with chemical energy, not human muscle power. Gunpowder, which caused the beginning of a new era in terms of weapon production, also gained important role in terms of being a tool where energy can be stored and transported (Chase, 2003).

Gunpowder, which was used at that time and remained unchanged for about 600 years, consisted of a mixture of saltpeter, sulfur and wood. In the 14th century, cannons known as the first of the guns firing with gunpowder started to be used. Smaller caliber portable guns have serious disadvantages in terms of their usefulness because of their difficulty in aiming and low accuracy as they must hit more specific targets (FESAC, 2009).

In addition to this situation, wicks were been used first in firearms to make firing. This situation requires the person who will shoot each time to fire the wick manually with the help of a lighter or a match. In the following years, mechanisms that used flint instead of wicks began to be integrated into weapons to eliminate this problem. The drawings of this mechanism, which is also known as the cog mechanism, are similar to the works of Leonarda Da Vinci. Hence, it is thought that the inventor of the cog mechanism was Leonarda Da Vinci (McCrery, 2013).

While technological developments in the field of firearms continue, albeit slowly, the use of arrows and bows continued to be popular in battlefields. First produced firearms were seen as bulky, unreliable, and sometimes even a great danger for their users. Although technical problems were tried to be eliminated for several centuries following their emergence, this was not enough to provide advantages that would prevent the use of arrows and bows. There are many bows with different characteristics that are actively used in battles. It is thought that an experienced archer can make 4 or 5 accurate shots in the time that a soldier using a gunpowder weapon can make a single shot. In addition, the thought that arrows are more efficient than firearms because of some facilities such as simple mechanisms, easy to carry and not requiring maintenance. Firearms have a more complex structure compared to arrows and get out of order frequently. Thus, an argument arose that crossbows were more efficient than firearms (Chase, 2003).

Henry Gustave Delvigne started to work on a new projectile design in 1842 to solve this problem and after a while he produced a new type of bullet (Ramsay, 2013). In the same years, another design similar to Delvigne's design but also eliminating the accuracy problems was made by French Captain Etienne Minie. The patent of this product, which we know today with its cone shape, was taken in 1949 and the bullet was named "Minie ball". This bullet to be used in firearms also offers convenience during the loading phase. Unlike previously used, it does not require the bullet to be dropped from the end of the barrel and pushed with the help of a mallet or stick, the bullet is ready for use by simply driving into the barrel (Shah, 2017). These developments were a great revolution for rifles used for military purposes, a progress that changed the fate of wars. However, beyond these developments in the technologies of the large military rifles used in wars, some studies have been carried out on portable sized pistols for a while.

In the first quarter of the 1800s, a young man named Samuel Colt designed a pistol with a 24-piece mechanism, a single barrel and a cylinder with multiple bullets that rotate with the action of the trigger. Being the first example of modern revolvers, this weapon became famous in a short time. However, due to the complexity of its mechanism, it still had some technical difficulties and these problems seriously affected the sale and reliability of the weapon. The Colt guns began to re-produce in 1842. This gun was consisting of a cylindrical chamber with a capacity of 6 rounds and only 5 movable parts, so it started to be sold. The start of mass production and the simplification of the mechanism were reflected in the price of the guns. With the price decrease, these new revolvers experienced a sales boom. The introduction of such affordable and effective weapons has attracted the attention of not only the defense and security forces, but also criminals. With the start of mass production and the decrease in costs, guns were no longer a hunting toy for the rich people and turned into crime machines of criminals (McCrery, 2013).

Guns and Gun Violence

The underlying motivation of owning a gun initially is accepted as hunting and protecting one's own safety. After a while, the perception that the problems cannot be solved by laws and security forces and the justification of protecting their own property rights became the main reasons for armament. However, the reasons were not so innocent and

included the reasons that served the crime and also the crime (Glaeser and Glandon, 1998). Although it seems reasonable to have weapons in order to protect their property rights, the fact that criminals who plan to violate these property rights can own weapons in line with their purposes brings along a paradox regarding the right to acquire weapons.

In nature, many species, including primates, birds, and reptiles, seek to establish dominance hierarchies based on fighting ability in identifying and maintaining food areas and nesting sites. Especially in cases where physical strength can be predicted depending on factors such as size and aggression, it is also understandable that people who are weaker may equalize the situation by using tools such as weapons or feel safer by having a gun (Donohue and Levitt, 1998). Attacks using firearms have a significantly higher mortality rate than attacks with other weapons. There are multiple reasons why firearms can have lethal effects. For example, bullets have more lethal effects than other types of weapons. With its long range, attacks can be carried out from afar in a way that can be deadly.

In most cases of homicide, it is seen that the violence of an attack without a main reason such as robbery or rape increased unpredictably, and the event resulted in murder. It is seen that the mortality rate is 7 times higher in crimes involving firearms compared to other crimes. When this comparison is made with the cases of murder using a knife, the rate of manslaughter with firearms is 5 times higher (Zimring, 2004). Examination of firearm death cases in terms of the number of deaths and the way the event occurred has led to different classifications. Accordingly, if the person shot and killed himself with a gun, this is considered suicide, whereas if the person shot and killed one or less than four people in a single incident, this situation is called murder. In addition, if the murderer kills three or more people at some intervals, this is called serial murder, whereas if the killer kills four or more people at the same time, this is considered a mass murder (Volkan, 2016). Considering this data that enables the distinction are obtained from frequent attacks that people lose their lives, individuals' desire to have a gun in order to survive and respond when necessary can be seen as a justified reason. While this rightfulness paves the way for individual armament, especially in the USA, having individual guns is seen as a personal right and when this is combined with the important role played by guns in American history, the concept called "Gun Culture" emerges.

Although the high rate of firearm ownership in the USA is often explained with the concept of "Gun Culture", some studies show that the main reason that pushes individuals to have guns is fear. While examining the attitudes towards weapons and gun control laws in the USA, the reasons that push people to have guns are examined. While interpreting these studies, it would be an erroneous point of view to evaluate the decision of gun owners to purchase weapons because of a fear that does not exist, by attributing it to a pathological situation. Because the situations determined as motivation (fear) are the basic motivation in the decision-making process of both those who have guns and support individual armament, and those who fear individual armament and situations caused by guns (Pierre, 2019).

The influence of the media on violence is one of the issues that has caused long controversy. Especially children and young people are exposed to violent images in many of the movies they watch both on television and in movie theaters. It is thought that people who were exposed to guns and productions with violence at a young age are encouraged to own and use guns. Thus, many criticisms are made especially on the media and cinema to reduce the impact of violence (Brushman et al, 2013).

From this point of view, when a child finds out to use a gun at home, he is also affected by violent productions and has the potential to do anything. Therefore, the necessity of making arrangements in the field of individual armament becomes a vital situation.

Mass Shootings: New Level on Violence

Actions that resulted in the deaths of many people in a simultaneous armed attack are called mass murder. However, since this concept can take place in many different fields and can be used to explain different situations, this phenomenon has been accepted as "mass murder". (Duwe, 2019). It has been observed that the prohibition of access to firearms by persons with a history of domestic violence has a positive effect on homicide rates. In this context, it is considered that a ban to be implemented will decrease both domestic violence and mass murder attacks outside the family. Incidents that can be qualified as mass murder are defined by the FBI as events that took place in public in 2013 and where at least three or more murders were committed in a single incident. This definition differs in some places as attacks in which at least four people except the person who carried out the attack were killed.

In some regions, the fact that at least four people were killed, and shot is sufficient for these incidents to be evaluated in the category of mass murder (Gold, 2020).

Mass murders are events that create social fear. The special reasons underlying this can be explained as follows. First of all, many people can be victims at the same time. Secondly, there is no personal hostility between the aggressor and the person who died. In addition, individuals who lost their lives are seen as those who are in the wrong place at the wrong time. For these reasons, individuals empathize with the victims and fear is felt by everyone. Their striking nature, the difficulty of people making sense of deaths and the fact that they affect a large number of people cause these events to be covered by the media in a comprehensive way. Since these attacks, which continued to increase especially in the 1980s and 1990s, were carried out by ordinary citizens who have guns, it brought the need to question the right to own guns and the laws supporting individual armament (Duwe, 2019).

According to the definition made by the FBI, suspects of mass murder attacks are distinguished from murderers who committed serial murder. Mass murders are considered separately from serial murders. Because in serial killings consist that there are different regions, a time between two murders and the loss of a single individual with a single act. It makes it difficult to identify the people who committed mass murder attacks before the attacks and to predict the probability of committing crimes. The following can be said as the reason for this situation. First of all, attackers are often socially isolated people. These individuals often do not commit attacks for political, ideological, or profit-making reasons. People who were not involved in crime before the attacks and individuals whose mental illness was not detected can easily acquire weapons at any time. They can also attempt an attack with these weapons they have. (Lemieux, 2014).

Relation Between Mass Shootings and Mental Health

In media reports or public conversations following tragic attacks, the assumption that the attacker has mental illnesses that lead to his actions is often encountered. Although some of the attackers who committed such acts have serious mental illness histories, it is known that most of them do not have any psychiatric history and at least there is no solid evidence on this matter (Knoll and Annas, 2016). Although surprising, most of the

aggressors who cause mass murder do not have a psychiatric disorder. One of the reasons for this may be that the aggressors did not realize that they had psychiatric symptoms, or their psychiatric symptoms have not been realized by their environment. Also, after most cases of mass murder, the attacker eventually kills himself or is killed by officer to catch him. In this case, the opportunity to make a psychiatric evaluation after the attack disappears, and if he does not have a registered illness, he is not considered to have aggressive psychiatric diseases. A 41-year-old Vietnamese immigrant, who received American citizenship in 2009, killed 14 people and wounded 4 others, then committed suicide to end his own life. In the interviews with his father after the incident, it was learned that the attacker stopped eating and watching television in the two weeks before the attack and isolated himself from life. A few days later, a television station received a letter posted by the attacker on the day of the attack, and psychiatric analysis of the letter revealed that the attacker had been experiencing paranoia and delusions for a while, as well as hallucinations (Knoll and Annas, 2016). In some cases, although the attacker died, information about his/her mental illnesses of the aggressor can be obtained through the statements of his family and acquaintances, the notes he/she left, or the examination of the letters written as seen in this case. However, as a result of not obtaining such data in every case, there is no data about the mental state of most attackers.

When it comes to the concept of mass murder, one of the oldest and deadliest events in history stands out, the Bath School disaster. In the disaster, a gunman killed 38 primary school students and 6 adults and injured at least 58 people. After his business deteriorated and he lost an election for which he was a candidate, the angered attacker first killed his own wife and then bombed his own farm, then went to Beth Primary School and carried out a mass murder attack. He then committed suicide, as is generally seen in mass murder cases (Knoll, 2012). In a note he left on a board outside his home, he stated that “Criminals were not born guilty, they were made guilty”, stating that externalizing the crime, the responsibility actually lies in many factors other than himself (Knoll and Annas, 2016).

Following the mass murder attack that took place at Virginia Tech University, psychiatric investigations conducted by some institutions yielded some important data about the attacker who killed 33 people and injured 24 people. It was learned that the assailant had been accused of harassment before, and therefore it was determined that he met with the

campus police several times. After the police said that this crime could have criminal consequences, it was revealed that the attacker sent the message "I can kill myself or someone else" to his roommate. After the attacker had a meeting with a social service worker, the social worker decided that he should be kept under surveillance and send him to a psychologist, while the psychologist decided that he did not pose any threat to the society and stated that such a situation was not necessary (Knoll, 2012).

The Reason Behind...

Increasing and changing nature of such attacks in recent history makes it difficult to explain the attacks solely with mental illness. In addition, it is thought that it may be related to many different factors such as cultural changes, use of social media, normalization process of this resulting from the frequent and detailed examination of these and similar events in the media (Knoll and Annas, 2016). Always looking for a burst of anger behind collective events would be an approach that misleads the process of looking at these cases and identifying basic motivations. Although anger is accepted as a driving force, it is not possible to reduce mass murder to a single motivational level (Rocque and Duwe 2018).

For many reasons, it is not possible to precisely determine the cause of mass murder attacks or to say that they were attacks caused by a single motivation. Some researchers have developed some typologies to identify the motivations that led to mass murder cases and to examine their causes. Some researchers, on the other hand, thought that mass murders should be investigated and evaluated within different models, and some models were proposed. A study has gathered the reasons of anger-based attacks under 3 main items and led to the concept of Trinity of Violence:

- Having a weapon strong enough to attack (a weapon capable of killing many people in a short time)
- A motivated criminal
- A goal

In this theory, the criminal and mental illness, if any, are defined as the main factors of the attack, while anger is suggested as the accelerating factor. However, as stated before, although the way the event occurs seems to indicate a mental health disorder, the number of

attacks where there is a definite diagnosis of mental illness and the event can be associated with this mental illness constitutes a very small cluster (Rocque, 2018).

In an article published in a seminar on mass and serial murder, Dietz described these attackers as "so-called commandos" and made some descriptions of the general characteristics of these so-called commandos (Knoll, 2012). These attackers, who can be called "so-called Commandos", usually commit suicide, or try to get themselves killed by law enforcement officers after the attack. These attackers can think and plan for a long time before taking action and carry out their attacks by arming heavily. These attackers, who often carry out their actions during the daytime and in public places, often do not make a plan for how to escape after the incident. Since they expect the attack to end in death, they end the incident either by committing suicide or by creating an environment where the security forces will carry out this work on their behalf (Dietz, 1986).

Another situation that is considered to be a risk factor in the occurrence of mass murders is that an incident has an incendiary effect on another person, leading to an attack. In such cases, which are called copycat crime, a search for identity or a desire for fame is the driving force. According to this concept, the person responsible for cheating is planning to come to the agenda with an attack similar to the witness. The predictable tragic consequences of this effect in the cases of mass murder have prevented the publication of the opening part of Stephen King's novel "Rage" in which he deals with a similar subject. It is thought that growing up in an environment with weapons and being exposed to written and visual broadcasts in which weapons are normalized, especially in childhood, will have negative effects on violence. Young people who watch such productions or are exposed to these images heroize some armed people in the movies or TV series they watch, have an idea about using weapons while watching them, and start to see violent scenes as normal because they internalize their experiences. This situation also strengthens the argument that similar productions can be effective in increasing aggression (Brushman et al, 2013).

Another issue that is being discussed in America, where armament and the problems it causes are discussed frequently, is whether a culture called "weapon culture" can be mentioned or not. There is an opinion that the past of the country and the periods full of conflict constitute the weapon culture. In addition, it is claimed that the "castle doctrine",

which determines the boundaries of the concept of legitimate defense, is shown among the reasons that validate the formation and legitimacy of this culture. A large part of the American people also argue that having a gun in dangerous situations is a necessary action to prevent danger or to increase the probability of survival (Lemieux, 2014).

Deliberate Misconceptions on Laws & Doctrines

The castle doctrine is a doctrine that refers to legal laws that defend and protect an individual's home and in situations where it is necessary to protect himself without hesitation from using force. It suggests that the person should be exempted from any lawsuit and criminal prosecution arising from the consequences of his actions if the circumstances in which the incident occurred coincide with the conditions in the law. The origin of the castle doctrine dates back to the Middle Ages England. In those years, the laws in England say that there should be a distinction between self-defense and protecting one's home. Because self-defense means that the person can withdraw first in order to avoid danger and be able to use violence as a last resort. However, when it comes to home defense, this is seen as a legal right and one can protect their home without the need for retreat (Wallace, 2014). The laws and legal doctrines in force should be texts that address current needs and contain sanctions for the solution of current problems. Security needs and security measures provided by the state have also changed over time and have become quite different from what we looked at centuries ago. For this reason, the requirements of the era should be taken into consideration while evaluating the "castle doctrine". It should not be overlooked that the doctrine may have a share in possible disasters rather than its contributions to the understanding of lifestyle and security in the age when it was introduced.

There is no scientific study or evidence that the castle doctrine increases the demand for individual armament or possession of weapons. However, considering the deterrence that weapons will provide and the advantage they will provide in case of defense, it is thought that the castle doctrine will increase the number of weapons in the houses (Wallace, 2014). Within the framework of the castle doctrine, having a weapon is a right of defense and rationalized as one of the factors that reinforce the sense of security does not have the power to eliminate the negative effects of armament. On the contrary, in some cases, individuals entitled to be armed by the same doctrine have become directly or indirectly components of

the incident in realizing many tragic attacks. Regardless of its caliber and range, it has been painfully experienced many times that firearms turn into actors that killed dozens of lives in the hands of the wrong people, both as they were manufactured and with minor modifications made on them.

Although the incidents involving mass murders are quite random and they constitute a very small part of murders committed with guns, their effects are quite high. The phenomenon of mass murder brings along political debates, legal debates, and discussions on the taxes to be imposed on weapons. The attacks carried out in this way attract more attention in the media compared to other crimes and play an active role in determining the policies. From another point of view, mass murder attacks have a stronger effect on the decision-making mechanism in legal discussions and tax decisions than other criminal activities (Luca et al, 2020). In particular, mass murders have revealed in many cases that firearms in the hands of individuals who are incapable of judgment or perhaps have psychological problems are weapons that are much more dangerous than thought and that cause much greater problems than they are. Each mass murder has led to many legal discussions on access to arms and individual armament in the following period.

There Is No Safe Place: Anytime, Anywhere...

Although similar incidents had occurred before, the first incident accepted as a case of mass murder by researchers was seen in 1966, and then these cases were examined in a certain typology. Each of the events that took place in Chicago and Austin in 1966 was evaluated as "the crime of the century". An attacker named Charles Whitman committed one of the deadliest mass murder cases in history, killing 16 people and injuring 30 others at the University of Texas in Austin (Rocque, 2018).

Although these attacks seem to have been carried out by individuals of different age groups, different educational levels, and having different opinions and thoughts, they were all committed by people who decided to resort to violence and had firearms. Hundreds of innocent people who were in the wrong place at the wrong time lost their lives and left great pain in these attacks, which can take place sometimes in a church, sometimes in a school, and sometimes in a concert area.

Las Vegas Shooting

The deadliest case of mass murder in the history of the United States occurred during an open-air concert in Las Vegas on October 1, 2017. A gunman, who climbed to the 32nd floor of a hotel overlooking the concert area attended by approximately 22,000 people, started firing on people in the concert area. Using the AR-15 and AR-10 weapons, the attacker fired more than a thousand bullets during the 10-minute attack, leaving a very heavy balance sheet in which 58 people died and 869 were injured after the attack (Lozada et al, 2019). As a result of a sudden burst of anger, a single attacker using semi-automatic weapons killed 58 concert audiences and later killed 59 people in total by his own suicide, becoming the actor in the bloodiest mass murder case in US history. After the attack, at least 500 people needed medical assistance, and that night, the surrounding hospitals mobilized all their means to treat the hundreds of wounded injured in the attack (Shultz et al., 2017).

San Diego McDonalds Massacre

In 1984, in the attack that took place at McDonalds in San Diego, James Huberty shot and killed 22 people and injured 19 people. It is known that James Huberty gave a speech with his wife just before the attack, which included concepts such as manhunting and that society still had a chance. It could not find any information about his problem with McDonalds, and it was thought that the attack site was both a familiar area and a crowded place, considering it could kill the greatest number of people (Knoll, 2012).

Virginia Tech University Shooting

In an incident at Virginia Tech University in 2007, a student named Seung Hui Cho shot 33 students and injured 24 people. As in most of the mass murder cases, the attacker committed suicide after this incident and ended his own life. Cho's 1800-word manifesto is contained in a CD that was delivered to NBC on the day of the attack. In one of the sentences in his manifesto, there is a statement that "you had a billion chances to prevent today from happening." Looking at the content of the manifesto, it is seen that the attack was a planned and long-term prepared attack (Knoll, 2012).

Sandy Hook Elementary Shooting

TOBİDER

International Journal of Social Sciences
Volume 5/1 2021 Spring p. 148-167

In December 2012, a 20-year-old boy named Adam Lanza shot dead his own mother at home, then took a rifle and two pistols to the nearby Sandy Hook Primary School and committed a massacre by totally killing 26 people, 6 adults and 20 children, died. After the incident, detectives investigating the incident determined that the weapons Lanza used were those of his family and that Lanza learned to use a weapon when he was a child. After this tragic attack in Sandy Hook Primary School, great debates started in the public opinion about the re-evaluation and regulation of the laws regarding gun control. As a result of these and similar events, many studies have been conducted to investigate the effects of gun ownership on violence, and in some of these studies, a positive correlation was found between homicide rates and gun ownership rates (Wallace, 2015).

Utoya Island Attack

There were two important terrorist attacks in Norway on 22 July 2011. The first was the explosion of a bomb outside the main government building in central Oslo, and the other was an armed attack on the Norwegian Workers Party summer camp on Utoya Island (Dyb et al, 2013). While 10 people died in the bomb attack in Oslo, many injured, 8 of them seriously, were treated. During the chaos ensued and the rescue efforts in Oslo, the attacker started an armed attack on the camp on Utoya Island. During the attack, he randomly fired on the people he encountered in Utoya Island, where 564 people were located, causing 64 deaths and 56 injuries (Thoresen et al, 2012). There are also many victims who are in danger of drowning while trying to swim along the fjords to the mainland during the attack, which lasts for about 90 minutes. In addition, the statements of the witnesses were that the assailant continued to shoot at the people who were shot and fallen to the ground several times. It is also among the information that the attacker disguised as a police officer to reveal the young people who were hiding and tried to remove those who were hiding from their hiding places (Dyb et al, 2013).

South Korea

One of the bloodiest mass murders in history was committed by a drunken police officer in South Korea in 1982. The 27-year-old police officer fought with his girlfriend and

then inflicted brutality around him for 8 hours with stolen grenades. It was determined that at least 62 people died in the attack. The attacker, who started firing randomly while walking on the road, continued his killing actions while continuing his way and injured many people seriously. The attacker, who continued to shoot until the last moment before killing himself and innocent people living in that house with a grenade in a house he entered in the early hours of the morning, committed one of the bloodiest mass murder cases (NY Times, 1982).

Chicago Shooting

In July 1966, 8 student nurses living in their residence in Chicago, Illinois, were brutally murdered by an assailant. After entering the house, the attacker threatened the students in the house with a gun and knife, stabbing and strangling each of the young women. It was learned that the name of the attacker, who was caught as a result of the story of a young woman who achieve success to survive by hiding under the bed during the attack, was Richard Speck. Richard Speck was an alcoholic criminal by the age of 25 with 20 different offenses on his record. The next day, it was learned that the attacker attempted suicide in the raid organized by the police teams to Speck's place where he lived. The attacker, who was arrested and sent to prison, was sentenced to death by the court. However, in 1972 the court converted the death penalty to 400 years of imprisonment (<https://www.history.com/this-day-in-history/a-mass-murderer-leaves-eight-women-dead>).

Finland School Shootings

An 18-year-old boy living in Jokela carried out a mass murder attack at his school, causing the deaths of 8 people. Six of the killed were students, one was the school nurse, and one was the school principal (Kiilakoski et al, 2014). A video posted on YouTube predicting the massacre a few hours before the massacre shows that the massacre was a highly planned attack. This attack, carried out by planning and uploading posts about the attack on the internet before it happens, is a shocking event both locally and nationally (Kiilakoski et al, 2014). A similar attack took place in Finland just 1 year after this tragic incident.

In 2008, a man who is 22 years old student carried out a mass murder attack at a university in Kauhajoki, Finland, causing the deaths of many people. 15 minutes before leaving the house, the attacker, who shared information about the attack on internet sharing

sites and some chat rooms, went to the school and started shooting, killing nine of his classmates and a teacher, and then attempting to commit suicide. The attacker, whose suicide attempt failed, was taken to the hospital by the teams that came to the scene but died in the hospital about 8 hours later due to a gun injury. Following the attack, traces of many violent materials were found in the research on the internet history of the attacker (Sumiala, 2011).

Orlando Night Club Shooting

In 2016, a 29-year-old named Omar Mateen enters the Pulse nightclub in Florida and starts shooting. Mateen's attack leaves behind one of the bloodiest acts of history, in which 49 people died and 53 were injured. (Walter, 2017). In the statement made by the security forces, it was reported that the attacker carried out the attack using an AR-15 type rifle and a 9mm pistol. This gun, which can fire multiple high-powered bullets, is among the guns that can be legally purchased in many states of the USA, including Florida. In 1994, a law that prohibited such rifles from using high-capacity magazines came into force. After this ban expired in 2004, high-capacity magazines were once again used in such weapons. It is understood from the sound recording that 20 bullets were fired consecutively in a video shot during the incident. The magazine restriction applied in this type of gun does not mean that the guns cannot fire more. These types of weapons can be easily used with high-capacity magazines by making minor changes (NY Times, 2016).

Netherlands (Rijn Shopping Mall Shooting)

In 2011, a 24-year-old Dutchman (Tristan van der Vlist) went to a shopping mall in the town of Alphen aan den Rijn and shot people there at random. The attacker used an automatic weapon in the attack, injuring 10 people, 3 of them heavy, and causing 7 deaths. According to the information obtained by the security forces, the assailant, who left the house in the morning, got into his car, and went to the shopping center, had no known reason for the attack (NY Times, 2011).

CONCLUSION

It is known that weapons have been used for purposes such as superiority, defense and attack since the beginning of human history. Technological developments from past to

present have brought great innovations in the field of arms industry, as in every field. However, considering that my developments were aimed at facilitating life in general, developments on the arms front resulted in them becoming more deadly. Weapons have become an important instrument even in criminal activities called "ordinary crimes" after the decreasing costs due to the serial production of weapons and the technology making weapons portable. In terms of defense of the country and the use of security forces, weapons provide significant advantages in terms of defense and deterrence. However, the same weapons cause events that may result in the death of dozens of people at the hands of an attacker, a terrorist or a mentally ill.

With the development of portable and serial firearms such as pistols, the weapon industry has become a large market. In addition, it has caused weapons to become indispensable actors in terms of ensuring personal security. As a result of these developments and increasing demand, the cost of weapons produced in mass production has decreased and the interest in individual armament has increased. After a while, weapons became so important in terms of self-defense that some phrases like "God created man, Samuel Colt made them equal" emerged. Possessing a weapon has become a very common and necessary action, especially for those who are disadvantaged and in need of defense. However, this accessibility has resulted in the use of weapons for attack as well as for defense. The incidents experienced in armed attacks involving firearms generally ended in murders and the dose of the brutality experienced gradually increased. The phrase "God created man, Samuel Colt made them equal" is probably a defensive argument. However, it should be foreseen that in the event of an attack, weapons seriously disrupt equality and an attack by a gunman could have unforeseen tragic consequences.

Another expression suggests that people, not guns, create danger is "Guns don't kill people, people kill people". Here, it explains a statement supporting that weapons will only have fatal consequences in the hands of dangerous people, but other than that, weapons are reliable. There is a saying "Guns don't kill people, people kill people", which is frequently cited by individuals who advocate individual armament or support the free purchase of weapons. This statement can be seen as a technically irrefutable argument. It should not be forgotten that the argument that "people with guns can kill more people" is at least as valid,

unfortunately, in many cases mentioned above, this situation has been painfully experienced many times.

Although the benefits and advantages that firearms can provide for defense purposes are counted as reasonable explanations, when people holding the gun will experience an explosion of anger and what firearms will cause in such a situation are among the unknown.

When we look at the cases of mass murder, we see that throughout our recent history, it has been experienced almost everywhere in the world and it is realized that many people lost their lives, as well as tragic consequences for their loved ones and their families. Although there are advocates who argue that mass murder cases are much rarer than other attacks and even some natural disasters cause this number of deaths, the deadly power provided by weapons is a force that must be kept under control. When a mass murder case occurs, this is not just the actions in which some people lost their lives, it causes the whole society to fear and lose faith in social life. For this reason, it is necessary to accept the existence of a problem that can be significantly reduced by taking measures instead of defending the events and their consequences beyond our control. In addition, taking the necessary legal measures as soon as possible will seriously reduce the likelihood of such tragedies.

REFERENCES

Bushman, Brad J.; Jamieson, Patrick E.; Weitz, I. and Romer, D., (2013), Gun Violence Trends in Movies, *Pediatrics*, 132 (6) 1014-1018.

Chase, K., (2003), *Firearms A Global History to 1700*, New York, Cambridge University Press.

Dietz, P., E., (1986), Mass, Serial and Sensational Homicides, *Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 62(5):477-91.

Donohue, John J. and Levitt, Steven D. (1998), Guns, Violence, and the Efficiency of Illegal Markets, *The American Economic Review*, 88(2), 463-467.

Duwe, G., (2019), Patterns and Prevalence of Lethal Mass Violence, *Criminology & Public Policy*, 1–19.

Dyb, G., Tine K. Jensen, Egil Nygaard, Oivind Ekeberg, Trond H. Diseth, Tore Wentzel-Larsen and Siri Thoresen, (2013), Post-Traumatic Stress Reactions in Survivors of the 2011 Massacre on Utoya Island, Norway, *The British Journal of Psychiatry*, 204, 361–367.

FESAC, (2009), *A Short History of Firearms*, Rotterdam, Netherlands.

Gold, Liza H., (2020), Domestic Violence, Firearms, and Mass Shootings, *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 48(1), 35– 42.

<https://www.history.com/this-day-in-history/a-mass-murderer-leaves-eight-women-dead>.

Justin Nix, PhD, and Glenn Ramsey, MD, (2019), The Las Vegas Mass Shooting: An Analysis of Blood Component Administration and Blood Bank Donations, *J Trauma Acute Care Surg.*, 86(1):128-133.

Kiilakoski, T.; Nurmi, J. and Oksanen, A, (2014), Coping with Tragedy, Reacting to an Event: The Case of the Jokela School Shooting in Finland, *YOUNG*, 22(4) 345–360.

Knoll James L, (2012), Mass Murder Causes, Classification, and Prevention, *Psychiatric Clinics of North America*, 35(4), 757-780.

Knoll James L. and Annas, George D. (2016), *Mass Shootings and Mental Illness*, American Psychiatric Association Publishing, 81-104.

Lemieux, F., (2014), Effect of Gun Culture and Firearm Laws on Gun Violence and Mass Shootings in the United States: A Multi-Level Quantitative Analysis, *International Journal of Criminal Justice Sciences*, 9(1), 74-93.

Lozada, M., James; Stephanie Cai, Marissa Li, MD, Stephanie Lynne Davidson, DO,

Luca, M; Malhotra, D. and Poliquin, C., (2020), The Impact of Mass Shootings on Gun Policy, *Journal of Public Economics*, 181, 1-20.

McCrery, N. (2013), *Silent Witnesses: The Often Gruesome but Always Fascinating History of Forensic Science*, Chicago, Chicago Review Press.

Pierre, Joseph M., (2019), *The Psychology of Guns: Risk, Fear, and Motivated Reasoning*, *Palgrave Commun*, (2019) 5:159.

Ramsay, J., (2013), Firearms in Nineteenth Century Botswana: The Case of Livingstone's 8-Bore Bullet, *South African Historical Journal*, 66(3), 440-469.

Rocque, M. and Duwe, G., (2018), Rampage Shootings: An Historical, Empirical, and Theoretical Overview, *Current Opinion in Psychology*, 19, 28-33.

Shah, N., (2017), Gunning for War: Infantry Rifles and The Calibration of Lethal Force, *Critical Studies on Security*, 5(1), 81-104. Glaeser, Edward L. and Glandon, S., (1988), Who Owns Guns? Criminals, Victims, and the Culture of Violence, *The American Economic Review*, 88(2), 458-462.

Shultz, James M.; Thoresen, S. and Galea, S. (2017), The Las Vegas Shootings—Underscoring Key Features of the Firearm Epidemic, *JAMA*, 318(18):1753–1754.

Thoresen, S., Helene Flood Aakvaag, Tore Wentzel-Larsen, Grete Dyb and Ole Kristian Hjemdal, (2012), The Day Norway Cried: Proximity and Distress in Norwegian Citizens Following The 22nd of July 2011 Terrorist Attacks in Oslo And on Utoya Island, *European Journal of Psychotraumatology*, 3(1), 1-11.

Volkan, Vamık, D., (2016), Guns and Violence in the International Arena, *The International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 13(2), 102-112.

Wallace, Lacey N. (2014), Castle Doctrine Legislation: Unintended Effects for Gun Ownership, *Justice Policy Journal*, 11(2), 1-17.

Zimring, Franklin, E., (2004), Firearms, Violence, and the Potential Impact of Firearms Control, *Journal of Law, Medicine G Ethics*, 32 (2004): 34-37.

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.8.10>

Volume 5/1 Spring

2021 p. 168-189

İBRAHİM ABDULKADİR EL-MÂZİNÎ VE “*EL-BAHS ‘ANİ’Z-ZEHEB*” İSİMLİ
HİKÂYESİ

IBRAHİM ABDUL-QADİR AL-MAZİNİ AND HIS STORY “*AL-BAHS ANI’Z-
ZAHAB*”

İsmail EKİNCİ *
Orhan ÇELİK †

ÖZ

Modern Arap Edebiyatı, Fransız Napolyon Bonoparte (1821)’nin 1789 yılında Mısır’ı işgal etmesiyle başlayan bir dönem olarak bilinmektedir. Mısır’ın işgali sonrasında Doğu ile Batı arasında hemen hemen her alanda etkileşimler olmuş, Arap Edebiyatı da bu etkileşimlerden nasibini almıştır. Bu yeni dönemin en meşhur Arap edebiyatçılarından biri olan İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî, Kâhire’de 1890 yılında doğup ve 1949 yılında aynı yerde vefat etmiştir. Eğitimini Doğu-Batı etkileşimin yoğun olduğu bu dönemlerde tamamlamıştır. el-Mâzinî Yüksek Öğretmen Okulu’nda okurken Abdurrahman Şükrî ile tanışmış ve Abdurrahman Şükrî ve Mahmut Akkâd ile bir araya gelerek Modernist İngiliz Ekolü olan Dîvân Topluluğunu oluşturmuşlardır. Edebi kişiliği itibarıyla el-Mâzinî’nin hayatının iki ayrı dönemde incelenmesi gerekmektedir. İlk dönem eserlerinde acı ve eleme dair konuları işleyen el-Mâzinî, Abdurrahman Şükrî ile üslup bakımından yollarını ayırdıktan sonra daha çok mizahi eserler üzerine okumalar yapmış ve iğneleyici bir tarzda eserler ortaya koymuştur. el-Mâzinî yirmi öyküden oluşan *fi’t-Târik* isimli eserinde yer alan “el-Bahs ‘ani’z-Zehab” adlı hikâyesinde Ahmet ile arasındaki diyaloglara yer vermektedir. Ahmet, Lenin’in yanlıları anlamında kullandığı Bolşevizm düşüncesinden etkilenen, her türlü ayrımcılık eseri olan sınıflara ve gelir adaletsizliğine isyan eden bir bireydir. Özel mülkiyetin olmadığı bir dünya öngörüsünde bulunma, devletin gücünü ezilen, haksızlığa uğrayan insanların elinde toplamaya çalışma gibi öğretiler ışığında geliştirdiği bir dünya görüşüne sahiptir. Hikâyede kolay bir

* Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0003-2728-9097, E-mail: ismailekinci1980@gmail.com.

† Yüksek Lisans Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, E-mail: orhan_marmara_13@hotmail.com.

şekilde para kazanmanın yolları konusunda ortaya konulan fikirler ve bu çerçevede gelişen ütopyik kurgularla örülü diyaloglar yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgati, Edebiyat, Kısa Hikâye, el-Mâzinî, Mısır.

ABSTRACT

Modern Arabic Literature is known as a period that started with the invasion of Egypt in 1789 by the French Napoleon Bonoparte. After the invasion of Egypt, there were interactions between the East and the West in almost every field, and Arabic literature also received its share from these interactions. Ibrahim Abdul-Qadir al-Mazini, one of the most famous Arabic literary figures of this new era, was born in Cairo in 1890 and died in the same place in 1949. He completed his education in these periods of intense East-West interaction. Al-Mazini met Abd al-Rahman Shukri while he was studying at the Higher Teachers' School and came together with Abdurrahman Shukri and Mahmood Akkad to form the Dewan Group, the Modernist British School. Considering his literary style, al-Mazini's life should be examined in two different periods. Al-Mazini, who dealt with the issues of pain and elimination in his early works, read more on humorous works and produced works in a sarcastic style after separating his ways with Abdurrahman Shukri in terms of style. Al-Mazini includes his dialogues with Ahmet in his story "al-Bahs ani'z-Zahab" in his work named *fi't-Tarik*, which consists of twenty stories. Ahmet is an individual who is influenced by Bolshevism, which means the supporters of Lenin, and rebels against classes and income injustice, which is the result of all kinds of discrimination. He has a world view that he developed in the light of teachings such as foreseeing a world without private property, trying to concentrate the power of the state in the hands of oppressed and wronged people. In the story, there are ideas about ways to make money easily and dialogues woven with utopian fictions developed within this framework.

Key Words: Arabic Language and Rhetoric, Literature, Short Story, al-Mazini, Egypt.

GİRİŞ

İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî, devrimci bir ruha sahip, Arap Edebiyatının yönünün batıya çevrilmesinde etkin rol oynayan, klasik edebiyatının yerleşik kalıplarını kırmaya çalışan, bunu yaparken de geleneğe sırtını dönmeden, geleneği tümünden yıkmadan ondan yararlanarak modern eserler ortaya koyan, ortaya koyduğu birbirinden değerli ve özgün çalışmalarından dolayı Arap Dil Kurumu'na üye olarak seçilen bir edebiyatçıdır. Onun bu çok yönlü kişiliği, kıymetli eserleri ve Modern Arap Edebiyatında, edebi akımlar ve şiir

TOBİDER

topluluklarındaki yeri, el-Mâzinî'nin bütün yönleriyle ele alınmasını ve Arap Edebiyatına olan katkısının ortaya konulmasını gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada ilk olarak İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî'nin inişli çıkışlı olan hayatı, edebi kişiliği ve eserleri verilmiş daha sonra el-Mâzinî'nin mensubu olduğu Dîvân topluluğu hakkında bilgi verilerek onun bu topluluktaki yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ardından el-Mâzinî'nin “el-Bahs ‘ani’z-Zeheb” adlı hikâyesinin çevirisi verilmiş, çalışma hikâyenin değerlendirilmesi ve sonuç ile bitirilmiştir.

1. İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî'nin Hayatı ve Edebi Kişiliği

Arapça lügatinde “öd ağacı” kelimesi, “El-oud” şeklinde ifade edilmektedir. Başta bulunan “El-” edatının bazı dillerde olup bazılarında olmayan harfi tarif ettiğini bilen Türkler, bu edatı atarak geriye kalan “Oud” (ayn, vav, dal) kelimesini de gırtlak yapıları “Ayn” telaffuzuna uygun olmadığı için “Ud” şekline sokmuşlardır (Tanrıkorur, 2009, s.170).

19 Ağustos 1890 yılında Kâhire’de dindar ve muhafazakâr bir çevrede dünyaya gelen İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî ailesinin Mısır’da bulunan Menûfiye’nin Kûmumâzin mevkiinden gelmesi sebebiyle el-Mâzinî ismiyle meşhur olmuştur (Ayyıldız, 2003: 28/197; Keser, 2015: 9). Babası avukatlık yapan ve maddi yönden sıkıntılar yaşayan birisiydi. el-Mâzinî babasını henüz bir yaşındayken kaybetmiş ve annesinden de ayrılarak ilk okul ve liseyi yatılı okumuştur. el-Mâzinî oldukça kısa boyludur ve bu durumuna içlenerek bunu büyük bir sorun haline getirmiştir. Bu durumu sebebiyle psikolojisi bozulmuş ve bir kaza neticesinde topallamaya başlayarak iyice depresyona girmiştir (Dayf, 1992: 261-263). Bu zor zamanlarda babasından kalan son parayı abisinin har vurup harman savurarak harcaması neticesinde sıkıntılı yaşamı, içinden çıkılamayacak bir hale gelmiştir (el-Fâhûrî, 1986: 11; Zor, 2017: 46-47). İlkokulu Nasriye’deki Medresetu’l-Karbiyye (Ürün, 2015: 69; Zor, 2017: 46-47), liseyi ise Medresetu’t-Tevfikiyeye ve Medresetu’l-Hideyviyye’de okumasının (el-Fâhûrî, 1991: 315; Zor, 2017: 46-47) ardından tıp fakültesine giren el-Mâzinî, otopsi odasına girdiğinde orada yatan ölüleri ve vücutlarının halini gördüğünde midesi bulanmış, bu işi yapamayacağını anlayıp tıp fakültesini bırakmıştır. Tıp fakültesinden sonra hukuk fakültesine gitmek istemiş ancak maddi olanaklarının yetersiz olması sebebiyle hukuk fakültesine gidememiştir. el-Mâzinî bunun üzerine öğretmen okuluna girmeye karar vermiş ve edebiyat alanında kendini yetiştirmeye başlamıştır. Yüksek Öğretmen Okulu’nda verilen

İngiliz Dili ve Edebiyatı dersleri ile yetinmemiş, İngiliz Edebiyatı okumalarını günden güne arttırmıştır. Öğretmen okulundaki öğrenciliği sırasında Batı edebiyatından yaptığı okumalar sonrası en çok Percy Bysshe Shelley (ö. 1822) gibi kendisini ispatlamış şairlerden etkilenen el-Mâzinî, Arap şairlerden ise Şerif er-Radî el-Mûsevî'nin el-Alevî (ö. 406/1015) etkisinde kalmıştır. Hem Arap Edebiyatından hem de Batı Edebiyatından yaptığı bu okumalar, el-Mâzinî'nin edebiyata ve hayata yeni bir perspektiften bakmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim el-Mâzinî'nin bu yıllarda hem Batı Edebiyatı hem de Klasik Arap Edebiyatı üzerine yapmış olduğu okumaların etkisi, öğrencilik yıllarında el-Cerîde gazetesinde kaleme aldığı yazılarında ve İngiliz Edebiyatı etkisiyle yazdığı şiirlerinde görülmüştür. Bu yıllarda kendisi gibi Batı edebiyatından etkilenen Abdurrahman Şükrî (ö. 1958), Abbâs Mahmûd Akkâd (ö. 1964) ile tanışmış ve aralarında dostluk ve ülfet meydana gelmiştir (Kabbış, 1994: 231; Zor, 2017: 42-43).

el-Mâzinî, öğretmen okulundan 1909 yılında mezun olduktan sonra çeşitli okullarda tarih öğretmeni olarak görev yapmıştır. Hafız İbrahim'i (ö. 1932) ve şiirini şiddetle eleştirdiği dönemde Eğitim Bakanı Ahmed Haşmet'in Hâfız'ın arkadaşı olmasından dolayı ona bir ceza olarak onu Dâru'l-'Ulûm Fakültesi'ne İngilizce öğretmeni olarak atamıştır. Haşmet'in bu tavrını kendisine yediremeyen ve buna çok kızan el-Mâzinî, 1913 yılında devlet okullarındaki vazifesinden istifa etmiş, Akkad ile birlikte özel okullarda çalışıp ders vermeye başlamıştır (el-Fâhûrî, 1991: 395; Zor, 2017: 43).

el-Mâzinî, 1917'de öğretmenliği bırakıp kendisini tamamıyla gazeteciliğe adanmıştır. el-Efkâr, el-Ahbâr, el-Ehrâm, es-Siyâse, el-Belâğ, el-Esâs, er-Risâle, el-Hilâl, Rûz el-Yûsuf gibi gazete ve dergilerde yazılar yazmaya başlamıştır. Bunlara ilave olarak 1926'da el-Usbû' dergisini çıkarır. Yüksek Öğretmen Okulu'ndaki öğrenciliği sırasında Arap ve Batı edebiyatları üzerinde yaptığı çalışmalar ona aynı dönemde yaşamış olan yazarlardan farklı bir tarza sahip olma fırsatını vermiştir. el-Mâzinî burada daha sonraki yıllarda modern Mısır şiirinin en önemli isimleri arasında yer bulacak olan Abdurrahman Şükrî ile tanışıp arkadaş oldu. O zamana kadar Ahmed Lutfî es-Seyyid (ö. 1963), Tâhâ Hüseyin (ö. 1973) ve Muhammed Hüseyin Heykel'in (ö. 1956) öncülük ettiği modernist Fransız şiir ve edebiyat ekolünün yanında el-Mâzinî, Akkâd ve Şükrî tarafından kurulmuş olan modernist İngiliz ekolü ortaya çıkmıştır. Dîvân topluluğu ismi de verilen bu ekolün amacı Batı lirizmin kurallarına uygun şiirler kaleme almaktır (Ayyıldız, 2003: 28/197; Keser, 2015: 9-10).

Gençliğinden itibaren devrimci bir ruha sahip olan el-Mâzinî, Klasik Arap Edebiyatı'nın yerleşmiş kalıplarını değiştirmek istemiştir. Akkâd ile tanıştıktan sonra kendi dönemlerinin adeta putlaştırılmış ve kendilerine körü körüne inanılan yazarlarına karşı cephe almıştır. Bu gaye ile Dîvân topluluğunun özellikle şiir ve eleştiriye dair görüş ve fikirlerinin yer aldığı ed-Dîvân fi'n-Nakd ve'l-Edeb isimli eserini çıkarmıştır. Bu iki önemli sima, ismi geçen bu eserle Arap Edebiyatında yankı uyandıran bir yenilik ortaya koyup, o zamana kadar eski kalıpların içine sıkışmış Arap Edebiyatının yönünü modern dünyaya ve modern yaşayışın beraberinde getirdiği yeni yaşama çevirmeye gayret göstermiştir (el-Fâhûrî, 1991: 396; Zor, 2017: 44). Mukaddimesini Akkâd'ın yazdığı ilk divanını 1913, ikinci divanını ise 1917 yılında çıkarmıştır (Dayf, 1992: 263).

el-Mâzinî, hayatın kendisine dayattığı sıkıntılardan dolayı yaşamında büyük dönüşümler yaşamıştır. Hayatı boyunca gün yüzü görmemiş, onu sevindirecek mutlu bir anısı olmamıştır demek mümkündür. Daha küçükken yetim olmanın verdiği acıyla birlikte bütün bu olumsuz olaylar el-Mâzinî'nin edebi kişiliğini etkilemiştir. Nitekim onun şiirleri beşer hayatının sefaleti, rezilliği karşısında elem ve acıları çoşturan, üstüne üstlük bunlara isyan eden psikolojik deneyimlerdir. el-Mâzinî, ilk dönemdeki eserlerinin konularının içeriklerini üzüntü ve elem uyandıran içeriklerden seçmiştir. Bu özelliği ve üslubu Mark Twain (ö. 1910), İvan Turgenyev (ö. 1883) gibi yazarların hiciv ve mizahi eserlerini okumasına kadar sürer. Bu okumalar el-Mâzinî'nin hayatında derin bir etki yaratmıştır. Öyle ki el-Mâzinî, şiirlerinde acı ve üzüntüleri dile getiren bir şairden hayatın acılarını ve hayatın kendisini önemsemeyen mizahi bir üslubu olan şaire dönüşmüştür. Bu eserlerle tanıştıktan sonra el-Mâzinî'nin edebi sistemi mizahi yönü ağır basan bir şekle evrilmiştir. Bütün bu sebeplerden dolayı el-Mâzinî'nin edebi hayatını iki dönem halinde incelemek gerekir. el-Mâzinî asırlarca belirli bir sorunun cevabını aramakla meşgul olan ve bunun cevabını bulan bir felsefeci edasıyla “Her ne olursa olsun hayatı eğlence ve tebessümle karşıla” anlayışını kendi felsefesi yapmıştır. Arap milliyetlerini tek bir çatı altında toplama fikrine inanan nadir insanlardan biridir. Öyle ki 1935 yılında “Arap Milliyetçiliği” başlığı altında bir makalesinde Arap milletlerini sömürgeciliğe karşı tek bir fikir altında toplamaya davet etmiştir. Bu makalesinde “Bizim milletimiz Çin Devleti gibi bir nüfusa ulaştı ve her yere dağıldı. Küçük devletlerin mutlu ve güvende olma umutları olamaz. Bundan dolayı eğer herhangi büyük bir devlete izin verilirse bu küçük devletleri yok edip talan eder. Bu minvalde Filistin, Mısır,

Şam, Irak Bölgesinde yaşayan milyonlarca Müslüman birleşirse tüm dünyaya hükmeden bir güce ulaşır.” diyerek bu konudaki görüşlerini ortaya koymuş, birlikteliğin ve gücün doğru orantılı iki kavram olduğuna işaret etmiştir (Dayf, 1992: 262-264).

el-Mâzinî, 1932 yılından itibaren roman ve hikâye yazmaya başladı ve bu türlerde edebiyat dünyasında büyük bir etki uyandırdı. Yaşadığı dönemde modern edebiyat alanında önemli bir edebiyatçı olan el-Mâzinî'nin en tanınmış ve kendisine ödül kazandıran romanı İbrâhîmu'l-Kâtib'dir. Bu eser Muhammed Hüseyin Heykel (ö. 1956)'in 1913 yılında yayımlanan Zeynep adlı romanından sonra Mısır romancılığının ilerleme kat etmesinde büyük bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (el-Fâhûrî, 1986: 316; Zor, 2017: 44). Bütün bu çalışmaları yanında el-Mâzinî, Batı Edebiyatından nakiller ve tercümeleyen yapan usta yazarlardan biri sayılmaktadır. İbn-i Tabî'an adlı hikâye çevirisi tercümelerinden en meşhurdur. el-Mâzinî yazmış olduğu kitap ve tercümelerinde Arap dilinin bütün modern anlamları ihata eden elastik bir yapısı olduğunu kanıtlamıştır. Edebiyatın çeşitli dallarında ortaya koyduğu özgün çalışmalarıyla Arap Dil Kurumu'na (Mecmâ'u'l-Lugati'l-'Arabî) üye seçilmiştir. Hayatının sonuna kadar edebi çalışmalar ortaya koyan el-Mâzinî, 10 Ağustos 1949'da Kâhire'de vefat etmiştir (Dayf, 1992: 266).

Edebiyatçı, şair, eleştirmen, siyasi gazeteci ve tercüman gibi özellikleri olan, inişli çıkışlı bir edebiyat anlayışına sahip, edebi hayatını eski ve yeni olarak ikiye ayıran el-Mâzinî'nin edebî kişiliğinin, Arap ve İngiliz Edebiyatından yapmış olduğu okumalar göz önüne alınmadan anlaşılması mümkün değildir (Dâğır, 1956: 2/658; Zor, 2017: 45). el-Mâzinî, Arapların Batı Edebiyatını taklit etme özelliklerini eleştirip gelenekle arasına mesafe koymasına rağmen daha sonra bunun bir fayda sağlamadığına kanaat getirip gelenekle olan ilişkisini tekrardan sürdürmüştür. Bu konudaki düşüncelerini şu şekilde özetlemektedir:

“...Fakat ne yazık ki ben, kökleşmiş ve hala bizlere faydası dokunan geleneği takip etmekten uzaklaştıran, daha önce yaşamış olan edebiyatçıların taklit edilmesi konusunda insanları alıkoyan bir yöntemi izleyip yeni ekolü temsil edenlerden biriyim. Maalesef şunu söyleyebilirim ki şayet insanların çoğu geleneğe yapılan bu hatadan vazgeçmenin elzem olduğunu anlamış olsalardı bugün bizim davet ettiğimiz yola harcanan ve kaybedilen vaktin tekrar kazanılması mümkün olabilirdi. İnsanlar, geleneğe bağlı kalmaları veya kalmamaları konusunda zorlama olmadan serbest bırakılırsa, bu davranış daha etik ve düşünce

özgürlüğüne daha uygun olur. Çünkü düşünce özgürlüğü ve etik edebiyatın temellerini oluşturup şiiri ve yazıyı ayakta tutan unsurlardır (el-Fâhûrî, 1991: 317; Keser, 2015: 11).

el-Mâzinî, edebiyata şair olarak adım atmış ve günlük hayatta karşılaştığı sıkıntıları, acıları, dertleri, açmazları şiirine taşımıştır. Onun için şiir kendisine sığınılacak bir liman gibidir. Günlük hayatında şairlik ve gazetecilik vasıflarını bir arada götürmeye çalışmıştır ama gazeteci kimliğinin şairliğine ağır bastığı görülür. Çünkü el-Mâzinî, Abdurrahman Şükrî ile yollarını ayırdıktan sonra artık toplumun sorunlarına daha çok eğilmiş ve bunu yaparken nesir türünden çalışmalar yapmak gerektiğine dair radikal kararlar almıştır. Onun düşüncesine göre toplumun sorunlarına en iyi şekilde gazetecilik ile odaklanılabildi. Daha geniş kitlelere ulaşmak için gazeteciliği ve buna bağlı olarak yazım sanatını seçmek gerekirdi (el-Mâzinî, 2009: 9; Keser, 2015: 14).

el-Mâzinî'nin edebi anlayışı ilk dönemlerinde şiirde yeniliği savunma doğrultusunda iken, yeni dönemde nesirde yeniliği savunma olmuştur. el-Mâzinî nesre Batı edebiyatının görüşlerini mezcetme doğrultusunda bir yenilik getirmiştir. Nitekim bu görüşlerini kendisi çeşitli makale ve yazılarında dile getirmektedir (Dayf, 1992: 263). Tercümede güvenin ve doğruluğun peşinden giden el-Mâzinî sağlam bir üsluba, engin bir hayal gücüne, alaycı ve iğneleyici bir dile sahip olmuştur (Dâğır, 1956: 2/658; Zor, 2017: 45). Psikanaliz kuramından etkilenmiş ve kişilerin iç dünyalarında yaşamış oldukları duyguları analiz edebilme yeteneğini kazanmıştır. Ruhun ve düşüncenin ayrılmaz bütünlüğüne önem veren el-Mâzinî, yazılarında akıl ile duyguyu yan yana alarak ikisini harmanlamıştır (el-Fâhûrî, 1991: 320; Zor, 2017: 46). Aynı zamanda hikâye yazarı olan el-Mâzinî, hikâyelerinde günlük hayatta gördüğü olayları, gezilerini ve itiraflarını konu almıştır. Hikâyelerinde toplumsal yazar olmaya gayret ederek içinde yaşadığı halkın şartlarını göz önünde tutmuş ve yoğun bir şekilde karakter tahlillerine yer vermiştir. İbrâhîmu'l-Kâtib adlı romanında başına gelen olaylardan, hayat ile ilgili düşüncelerinden bahsetmiş ve psikolojik analizlere yer vermiştir. Yetenekli bir yazar olan el-Mâzinî'nin üslubu tatlı, okuyucuyu sıkmayan, yormayan, kulağa hoş gelen, kolay anlaşılır ve estetik ifadelerle bezenmiştir (Ürün, 2015: 70; Zor, 2017: 46).

2. İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî'nin Eserleri

2. 1. Şiir ve Edebî Tenkit

1. Dîvanu el-Mâzinî: Üç ciltten oluşan bu divanın birinci cildi 1913, ikinci cildi 1917, üçüncü cildi 1961 yılında Kâhire'de yayımlanmıştır. Üçüncü baskısı Sanat, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Yüksek Kurulu tarafından 1961 yılında yapılmıştır.

2. Şi'ru Hâfız: İlk olarak 1915 yılında Kâhire'de yayımlanan eser daha sonra Dâru'l-Kelimât tarafından tekrar basılmıştır. Bu eser Mısırlı şair Hâfız İbrahim'e yönelik bir eleştiridir. Modern Edebiyat eleştirisi alanında önemli bir belge niteliğindedir.

3. ed-Dîvân fi'n-Nakd ve'l-Edeb: İlk olarak 1921 yılında Kâhire'de yayımlanan eser daha sonra Dâru's-Şâb tarafından tekrar basılmıştır. Abbâs Mahmûd Akkâd ile birlikte kaleme almışlardır.

4. eş-Şi'r Ğâyâtuhu ve Vesâituhu: İlk olarak 1915 yılında Kâhire'de yayımlanan eser daha sonra 1986 yılında Dâru'l-Fikr Lübnanî tarafından tekrar basılmıştır.

5. Hasâdu'l-Heşîm: İlk olarak 1924 yılında Kâhire'de yayımlanan eser 1932 ve 1948 yılında iki ayrı baskı halinde çıkmıştır. Daha sonra 1961 yılında Dâru'l-Kavmiyye tarafından bir diğer baskısı yapılmıştır.

6. Kabzu'r-Rîh: İlk olarak 1927 yılında Kâhire'de yayımlanan eser, 1975 yılında Beyrut'ta tekrar yayımlanmıştır. Daha sonra 1960 tarihinde Dâru'l-Kavmiyye tarafından basılmıştır. Bu eser Tâhâ Hüseyin'in eş-Şi'ru'l-Câhilî ve Hadîsu'l-Erbi'â' adlı eserlerini eleştirip bu doğrultuda ortaya koymuş olduğu yazılarını ve fikirlerini içermektedir.

7. Rihletu'l-Hicâz: İlk olarak 1930 yılında Kâhire'de yayımlanan eser daha sonra 2010 yılında Muessesetu Hindâvî tarafından basılmıştır.

8. Beşşâr b. Burd: İlk olarak 1944 yılında Kâhire'de yayımlanan eser daha sonra 1971 yılında Dâru's-Şâb tarafından tekrar yayımlanmıştır (es-Sekket-Jones, 1980: 3/52-54; el-Fâhûrî, 1991: 310-320; Zor, 2017: 46-47).

2. 2. Roman ve Hikâye

1. İbrâhîmu’l-Kâtib: İlk olarak 1931 yılında Kâhire’de yayımlanan eser daha sonra 1960 yılında Dâru’l-Kavmiyye tarafından tekrar basılmıştır. Bu eserdeki olaylar baş kahraman olan yazar İbrahim ile hastanede tanıştığı hemşire Meryem arasında vuku bulan duygusal ilişkiler etrafında cereyan eder.

2. İbrâhîm es-Sânî: İlk olarak 1943 yılında Kâhire’de yayımlanan eser 1960 tarihinde Dâru’l-Kavmiyye tarafından basılmıştır. Daha sonraları 1975 yılında Beyrut’ta tekrar basılmıştır.

3. Selâsetu Ricâl ve İmrae: İlk olarak 1943 yılında Kâhire’de yayımlanan eser daha sonra 1961 tarihinde Dâru’l-Kavmiyye tarafından tekrar yayımlanmıştır.

4. ‘Ûvd ‘alâ Bed’: İlk olarak 1943 yılında yayınlanmış olan eser daha sonra 1986 yılında Mektebetu Mısır tarafından tekrar basılmıştır.

5. Midyû ve Şerikâh: 1943 yılında Kâhire’de yayımlanmıştır.

6. Sundûku’d-Dunyâ: İlk olarak 1929 yılında Kâhire’de yayımlanan eser daha sonra 1960 yılında Dâru’l-Kavmiyye tarafından tekrar basılmıştır.

7. Huyûtu’l-‘Ankebût: İlk olarak 1935 yılında Kâhire’de yayımlanan eser daha sonra 1960 yılında Dâru’l-Kavmiyye tarafından tekrar basılmıştır.

8. Kıssatu Hayâ: İlk olarak 1943 yılında Kâhire’de yayımlanan eser daha sonra 2009 yılında Dâru’l-Şurûk tarafından tekrar basılmıştır.

9. fi’t-Tarîk: İlk olarak 1937 yılında Kâhire’de yayımlanan eser daha sonra 1961 yılında Dâru’l-Kavmiyye ve 2010 yılında Hindâvî Vakfı tarafından tekrar basılmıştır.

10. ‘ale’l-Mâşî: İlk olarak 1944 yılında Kâhire’de yayımlanan eser daha sonra 1961 yılında Dâru’l-Kavmiyye tarafından tekrar basılmıştır.

11. mine’n-Nâfize: İlk olarak 1949 yılında Kâhire’de yayımlanan eser daha sonra 2009 yılında Dâru’ş-Şurûk tarafından tekrar basılmıştır.

12. Ehâdisu'l-Mâzinî: İlk olarak 1961 yılında Kâhire'de yayımlanan eser daha sonra 2009 yılında Mektebetu Mısır tarafından tekrar basılmıştır.

13. Muhtârât mine'l-Edebi'l-Mâzinî: Bu eser 1961 yılında Kâhire'de Dâru'l-Kavmiyye tarafından yayınlanmıştır.

14. Sebîlu'l-Hayâ: İlk olarak 1962 yılında Kâhire'de yayımlanan eser daha sonra 2011 yılında Dâru'l-Kelimât tarafından tekrar basılmıştır (es-Sekket-Jones, 1980: 3/52-54; el-Fâhûrî, 1991: 310-320; Zor, 2017: 46-47).

2. 3. Tiyatro

1. Ğarîzetu'l-Mer'e ev Hukmu't-Tâ'a: İlk olarak 1930 yılında Kâhire'de yayımlanan eserin ikinci baskısı 1935 yılında yapılmıştır. Daha sonra bu eser Dâru'l-Kelimât tarafından tekrar yayımlanmıştır. Bu eserde yazar kadınların sosyal ve psikolojik olarak yaşamış oldukları sorunları sıkıntıları dile getirir (es-Sekket-Jones, 1980: 3/52-54; Zor, 2017: 47).

3. Dîvân Topluluğu ve el-Mâzinî'nin Topluluktaki Yeri

İngiliz Edebiyatı ile hemhal olan ve bu kültürün tesiri altında kalıp bu türde okumalar yaparak Romantizm akımını benimseyen Abdurrahman Şükrî, Abbâs Mahmûd Akkâd, İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî tarafından kurulan bu topluluk ilk başta İngiliz Ekolü adıyla tanınmıştır. Akkâd ve el-Mâzinî'nin ortaklaşa kaleme aldıkları iki ciltlik ed-Dîvân fi'n-Nakd ve'l-Edeb adlı eserin 1921-1922 yıllarında yayımlanması üzerine bu edebi ekole Dîvân Topluluğu ismi verilmiştir. Dîvân Topluluğunun şairleri denildiğinde akla önce şiirleri değil de yaşamış oldukları dönemde hoş görmedikleri kişiler üzerine kaleme aldıkları eleştirileri gelir. Yani şair kimlikleriyle değil, eleştirilen olarak modern Arap şiirinin gelişimine katkı sağlamışlardır (Ebu's-Şebab, 1988: 6; Yalar, 2003: 94; Muhammed, 2006: 74; Er, 2012: 17; Zor, 2017: 16).

Grubun başlıca özellikleri ve görüşleri şöyledir:

1. İngiliz kültürü ve Arap Edebiyatını mezcetmişlerdir.

2. Geleneğe dayanıp bundan beslenen, eskinin kalıp ve zincirlerinden kurtulamayan Klasisizm ekolünü eleştirip reddetmişlerdir.

3. Şiir bireyin duyguları ve hisleriyle bağlantılı olarak kişinin hâlet-i rûhiyyesinin yansıması ve tecrübe-i nefistir.

4. Şiirde verilmek istenilen mesajın aktarılması için konu bütünlüğünün olması gerekir. Şayet sadece beyitlerin bütünlüğü korunmuşsa bu şiirin kopuklaşması ve çözülmesine sebep olur.

5. Seçkin şairlerin şahsiyetlerini ifade eden romantik şiire eğilim gösterirler. Klasik ekol, toplumsal şiirlerde ön plana çıktığı için bu grup da bireyin iç dünyasına hitap eden romantik şiirlere yönelmiştir.

6. Şiirde tek kafiyeyle sürekli bağlı kalmamışlardır. Çünkü şiirde tek bir kafiye olması şiiri sıkıcı, tekdüze ve monoton hale getirir.

7. Şiirlerde acıya, eleme, kötümserliğe ve endişeye hayal ve tasvir sanatına yer verilerek çokça yer verilmiştir.

8. “Sanat sanat içindir” anlayışı ile toplumu ilgilendiren siyasi ve sosyal konulardan uzak durmuşlardır (Muhammed, 2006: 77; Zor, 2017: 17).

Abdurrahman Şükrî divanının önsözünde el-Mâzinî’yi İngiliz şiirinden intihal yapmakla suçlamaktadır. Bu olayla birlikte aralarında su sızmayan, edebiyat davasına birlikte başlamış olan bu iki kişinin arası bozulmuştur. Bu tartışma Şükrî ile el-Mâzinî’nin Dîvân topluluğundan ayrılmasına ve bunun sonucu olarak da geride sadece tek kurucusu kalan topluluğun dağılmasına neden olmuştur (Kabbış, 1994: 224; Zor, 2017: 18).

4. el-Mâzinî’nin “Altın Arayışı” (el-Bahs ‘ani’z-Zeheb) İsimli Hikâyesinin Çevirisi

Arkadaşım Ahmet’i -söz verdiği gibi- beni beklerken buldum. Hemen birlikte içeri girip küçük bir masada karşılıklı oturduk ve ellerimizi ovuşturmaya başladık. Hava çok soğuktu, ikimiz de paltolarımızı ve feslerimizi çıkartmıştık. Restoranın havası sıcaktı ama sıcaklığın bedenlerimize işlemesi için yeteri kadar bir zaman geçmemişti. Daha sonra

arkadaşım yemek çeşitleri ile ilgili açıklama yapmaya başladı ve bunların içerisinde benim hoşuma giden birisini seçmem için yemek çeşitlerinin neler olduğunu bana ayrıntılı bir şekilde anlatmaya başladı. Uzun süren bir kararsızlık sonunda bu faslı bitirdik ve garson içerisinde istediğimiz yemeklerin yazılı olduğu adisyon kağıdıyla birlikte ayrıldı. Arkadaşım Ahmet masanın üzerine eğilerek şöyle dedi:

– Şimdi yapılacak iş nedir?

Ben de dedim ki:

– Bu ömürlük bir sorudur. Büyük ihtimalle biz ömrümüz boyunca -ister uzun ister kısa olsun- bu sorunun peşinden koşup bunun cevabını arayacağız. Mesele şans meselesidir dostum.

Bunun üzerine o şöyle dedi:

– Asla... Şüphesiz ki, burada kolay ve hızlı bir şekilde para kazanmanın yolları var. Birçokları bunu yapıyorlar zaten. Bu meselenin ispatı da var. Ama biz -herhangi bir sebepten dolayı- oraya varamıyoruz.

Ben de şöyle dedim:

– Hadi senin tasavvur ettiğin gibi olsun ama ben bu konuda bize fayda sağlayacak bir şey göremiyorum.

Şöyle dedi:

– Ama şüphesiz bunun bir yolu olmalı.

Ben de şöyle dedim:

– Şayet bu tasavvurlar sana fayda sağlayıp senin kani olmanı sağlıyor ve rahatlatıyorsa bu düşüncelere kendini inandır ve bu şekilde rahatla.

Başını sallayarak şöyle dedi:

– Biz iki kişiyiz... İkimiz de yüksek miktarda bir paraya muhtacız. Bizim paraya ihtiyacımız zorunluluk arz ediyor, bu konuda süratli davranmak ise kaçınılmazdır. Borç

almanın bir yolu yoktur. Çünkü borç verenler verdikleri parayı karşılayacak teminat ve kefil istiyorlar. Saçmalık! Biz neden bir şeyi teminat vermeliyiz ki? Biz, malını nasıl harcayacağını bilmeyen, bu malı fütursuzca kiraya veren, bütün parasını kasalara veya küplere koyup toprağın altına gömen kişilerden varlıklı olma ve paraya sahip olma konusunda daha layık ve daha fazla hak sahibi değil miyiz?

Güldüm ve şöyle dedim:

– Bu Bolşevizm’dir.

Şöyle dedi:

– Doğru değil mi? Ah! Şayet ben zengin olsaydım dünya daha rahat ve daha huzurlu olurdu.

Ben tebessüm ederek şöyle dedim:

– Ne yapardın?

Şöyle dedi:

– Ne mi yapacağım, soruyor musun? Parayı bir çantaya koyup paraya ihtiyacı olduğunu hissettiğim ve buna dönük gözlemler yaptığım kişilere yastık altında bir miktar paraları olsun diye verirdim.

Bir şey düşündü, daha sonra kafasını kaldırıp şöyle dedi:

– Benim bugün kız kardeşimi ziyaret ettiğimi biliyor musun? Bildiğin gibi o çok zengin. Hiçbir şekilde parasını harcamıyor ki nasıl zengin olmasın? Ben onun yanına gidip konuşmak için tam ağzımı açacakken elini kaldırıp “kuruş yok” dedi. Bu davranışı yüzünden ona kızıp bağırarak onu azarladım. Biraz paraya ihtiyacımın olduğunu kardeşime yüzlerce kez vurguladım. Onun evinden çıkarken de paraya ihtiyacımın olduğunu tekrar ifade ettim. Akıllara ziyan bir davranış... Sen buna kardeş mi diyorsun? Ben zarif, hoş, mal mülk sahibi, cömert, yaptığı hatadan dolayı özür dileyip cebimi para ile dolduracak bir kız kardeş hayal ediyorum. İşte böyle kız kardeş olunur.

Ben de şöyle dedim:

– Neden para kazanmanın bir yolunu düşünmüyorsun?

Sonra benim söylediğimi onaylamayan bir edayla şöyle dedi:

– Düşünmek mi, düşünmenin ne faydası var ki? Dünya baş aşağı olduğu sürece düşünmenin bir faydası olmayacaktır. Ah! Şu dünyada benim hükümranlığım olsaydı işte o zaman üç ayda bir zenginleri sınava tabi tutup sorguya çekerdim. Şöyle bir ortam ve bu ortamda gelişen diyaloglar hayal ediyorum: Bir zengin adamın önlerinde el pençe divan durduğu halde komite üyeleri yerlerine oturur ve bu üyelere biri bu zengin şahsa şöyle der:

– Ne kadarlık bir mal varlığına sahipsin efendimiz?

Şöyle der:

– Bankada yaklaşık iki yüz bin pound ve bin dönüm arsam var. Buna ilave olarak Kraliçe Nazlı Caddesi üzerinde her biri yedi katlı iki apartmanım var.

Komite üyelerinden biri şöyle der:

– Bütün bu serveti ne yapıyorsun?

O da şöyle der:

– Ah, hiçbir şey yapmıyorum! Zorunlu ihtiyaçlarımdan arta kalan parayı biriktiriyorum.

Komite üyeleri ise şöyle der:

– Güzel bir şey. Kişinin parasıyla ne yapması gerektiği konusundaki fikrin bu mu?

– Sıkıntı yok.

– Alçak gönüllü, kanaatkâr, bir kişiliğe sahip olan Ahmet'in paraya ne kadar ihtiyacı olduğunu sorun!

Ben de soruya şöyle cevap veririm:

– Ah! Bana çok az bir miktar yeterli. 50 bin kâfi, yani bir süreliğine.

Komite şöyle der:

Ahmet parayı nasıl harcayacağını çok iyi bilen birisidir. Ona istediği miktar neyse verin!

Ben ise parayı alıp onlara teşekkür ederek ve önlerinde ellerimi ovuşturarak şöyle diyorum:

– Ey saygıdeğer komite üyeleri! Müsaadenizle dikkatlerinizi parayı nereye ve nasıl harcayacağını çok iyi bilen bir kişi üzerine çekmek istiyorum.

Üyelerden biri şöyle der:

– Bu kişi kimdir? Çabuk söyle!

Ben de şöyle derim:

– Bahsettiğim kişi el-Mâzinî’dir.

Üyelerden biri şöyle der:

– Ah, doğru! Onu nasıl unuttuk? Hemen onu bize getirin, onu bulduğunuz yerde yakalayın!

Polisler de seni kelepçeleyip tutuklayarak komitenin karşısına sürükleyerek çıkartır. Komite üyeleri gülerek şöyle der:

– Al, al! Sen de al!

Benimle birlikte mutlu bir şekilde oradan çıkarsın. Bir sonraki sınavın zamanı gelinceye kadar sağa sola parayı infak edersin. Sen ne dersin?

Ben de gülerek şöyle dedim:

Bu olağanüstü bir şey. Ama insanların işleri düzeline kadar ne yapacaksın?

Şöyle dedi:

– Ah! İşte bütün mesele bu. Senin görüşün nedir?

Ben de dedim ki:

– Kazanç getirecek ilk parayı teselli piyangosundan veya İrlanda piyangolarından kazanabiliriz.

Şöyle dedi:

– Bu mümkündür. Ama bu piyango işi de birkaç ay beklememizi gerektiriyor. Acele işe de şeytan karışır.

Ben de dedim ki:

– Doğru söyledin. Bir şeyi icat edip stoklayabilir ve bu yolla da zengin olabiliriz.

Şöyle dedi:

– Doğru, kusursuz bir fikir. Bunu not alıyorum. Gelecekte işimize yarayacak. Bu fikre dönük olarak ne icat etmeyi düşünüyorsun?

Ben de dedim ki:

– İcat etmenin kapısı geniştir. Hem de çok geniş. Örneğin arabaların benzine ihtiyaç duymadan su ile hatta ve hatta hava ile yetinebileceği bir sistem icat edebiliriz. Başka bir örnekse, bütün sıkıntı ve belaların sebebi olan paranın yerine alternatif bir şey geliştirebilir ya da buna benzer şeyler icat edebiliriz.

Şöyle dedi:

– Yeter, yeter! Söylediklerin hoş güzel de bütün bu fikirlerin belirli bir zamana ihtiyacı var. Gerekli olan şey, yirmi dört saat içerisinde ihtiyaç duyulan paranın hazır olmasını sağlayacak bir yöntem bulmaktır. Ben sana söyleyeyim!

Yemeği yedikten sonra uzanıp sigara dumanlarını ağızımla kıvrım kıvrım halkalar haline getirdiğim sırada şöyle dedim:

– Doğrusunu söylemek gerekirse zaruri durumların, sorunların çözümünde bir katkısının olacağı aşıkardır.

Şöyle dedi:

– Bu bilinen bir gerçektir. Dinle! Şu sağ köşede oturan adamı görüyor musun? Nasıl yemek yediğini, top gibi yuvarlak göbeğini, geniş yüzünü, gözlerini nasıl açıp kapattığını ve sanki birisinden çekiniyormuş gibi lokmayı ağzına tıkamadan önce etrafına baktığını görüyor musun? Doğrusunu söylemek gerekirse ben onun yüzüne bakmaktan iğreniyor ve rahatsızlık duyuyorum.

Ben de şöyle dedim:

– Ey kardeşim, bakma ona! Onu kendi haline bırak ve gözünü ondan ayır!

Şöyle dedi:

– Ama ben bunu yapamıyorum ki. Onun yüzü cimriliğin vücut bulmuş halidir. Bu adamın iyi insanlardan olması mümkün değildir. O dullara, yetimlere, reşit olmayanlara güvenmeyenler arasındadır. Bu adamın yayılması ve duyulması istenilmeyen sırlarla kaplı olduğu muhakkaktır. Çünkü yüzü kötü birisi olduğunu söylüyor. Şimdi ona doğru gitsem ve kulağına saklamaya çalıştığı sırrını bildiğimi fısıldarsam onun korkacağına, sıkıntıya girip endişeleneceğine ve yerin dibine geçmek isteyeceğine inanmaz mısınız?

Ben de şöyle dedim:

– Aha! Bu senin tarzın mı? Bu yöntemlerle insanlardan zorla para almayı mı istiyorsun?

Şöyle cevap verdi:

– Maalesef! Bunu yapamam. Cesaretim yok ama bu işi yapabilme kudretine sahip olsaydım bu konuda başarılı olacağıma inanır, kendime güvenirdim. Bununla birlikte her insanın açığa vuramadığı utanç verici bir sırrı vardır. Şayet biri yanıma gelip başıma dikilip gözlerini yüzüme dikse sonra çok bilmiş bir tavır ile başımı sallayıp “Ey Ahmet! Ben senin sırrını biliyorum” derse bu benim ancak telaşlanmama ve heyecanlanmama yol açacaktır.

Her halükârda bu yöntemin bir fayda sağlamayacağı görülüyor. Kolay ve hızlı bir şekilde kazanacağımız paradan hayır gelmez.

Ben de dedim ki:

– Haklısın, bundan bir hayır gelmeyecektir.

Şöyle dedi:

– Yazık oldu! Ben pişman olmaya devam edeceğim. Çünkü bu suçlu adamın suçlu olduğu konusunda hiçbir şüphe yok. Başına dikilip onun içini ve bize görünen dışını bildiğimi söylemeye cesaretini kendimde bulamadım. Yazık oldu! Velhasıl kalkalım mı?

Ben de şöyle dedim:

– Buyur.

Ahmet yemeğin parasını garsona ödedikten sonra oradan çıktık. Ben arkadaşşıma veda ederken şöyle dedim:

– Bu arada gelecek için bir önlem olması hasebiyle komitenin önünde verilmesi gereken doğru cevap nedir?

Şöyle dedi:

– Ah! Cebindeki parayı harca. Bu para bir gün sana geri dönecektir.

Ben de şöyle dedim:

– Doğru cevap bu mu? Cebimdeki paraya gelince ben cebimdeki parayı harcadığımda yapmacık bir tavır takınmaya ihtiyaç duymam. Paranın bir gün bana döneceği sözüne gelince bu bahsettiğin gün ne zaman gelecek, bu belli mi?

Bana eliyle işaret etti ve gülerek yanımdan geçip gitti... (el-Mâzinî, 2012: 53-56)

5. Hikâyenin Değerlendirmesi ve Sonuç

Çalışmada çevirisi verilen “Altın Arayışı” isimli hikâye 2012 yılında Kâhire’de üçüncü baskısı yapılan fi’t-Tarık isimli eserin içerisinde yer alan altıncı öyküdür. el-

Mâzinî'nin fi't-Tarîk isimli eserinin ilk baskısı 1937 yılında yapılmış, daha sonra 1961 yılında Dâru'l-Kavmiyye ve 2012 yılında ise Hindâvî Vakfı tarafından tekrar basılmıştır. Eserin önceki baskılarında otuz dört hikâyeye yer almaktadır. Çalışmada takip edilen baskıda ise yirmi hikâyeye bulunmaktadır. Bu hikâyeler kitaptaki sırasına göre şu şekildedir:

İlk Alıştırma, Mağaza, Depresyon, Kayıp On Yıl, Kadın Komşu, Altın Arayışı, İşe Yarar, Firari, Unutma, Hiddetli Genç Kız, Yılbaşı'nda, Son Gülen İyi Güler, Hırsızın Cezası, Sigaranın Fiyatı, Papağan ve Kedi, Çalıntı Araba, Mîmî, Leyla, Havva ve Yılan, Boğum.

el-Mâzinî “Altın Arayışı” hikâyesinde yapmacıklıktan uzak samimi bir dille, sohbet havasında, toplumun aksayan yönlerini olduğu gibi ele alan, işi mizaha vuran, okuyucuları zorlamayan bir üslupla hikâyeyi anlatmaktadır. Hikâyenin dili oldukça sade ve anlaşılırdır. Hikâyeye el-Mâzinî ile Ahmet isminde bir arkadaşı arasında geçen diyaloglardan oluşmaktadır. Hikâyenin Arapça orijinal metninde el-Mâzinî'nin arkadaşı olan Ahmet, hikâyenin sonlarına doğru ismi verilmeye başlanmıştır. Hikâyenin başkahramanı el-Mâzinî ve yakın arkadaşı olan Ahmet'tir. Bunların dışında ismi belirli belirsiz zikredilenler arasında restorandaki garson, Ahmet'in kız kardeşi, komite üyeleri, komite üyeleri önünde hesaba çekilen zengin şahıs ve Ahmet'in yüzüne bakmaktan iğrendiği kişi olarak özetlenebilir. Hikâyede mekân unsuru üzerinde fazla durulmadığı halde hikâyenin geçtiği yer temelde iki arkadaşın yemek yedikleri restorandır. Bunun yanında Ahmet'in kız kardeşinin evi de mekân olarak zikredilebilir. Hikâyenin zamanı belli değildir. Hikâyenin 1937 yılında yazılmış olduğu ve yazarın 1903 yılında Bolşevikler tarafından ilan edilen Bolşevizm öğretileri, sosyalizm söylemlerinden etkilendiği göz önüne alınırsa hikayedeki olayların bu arka planda yazıldığı söylenebilir.

Hikâyenin ana örgüsü paraya ihtiyacı olan, kolay ve hızlı bir şekilde paraya ulaşmanın yollarını arayan iki kişi etrafında cereyan eden konuşmalardır. Hikâyede yer alan Ahmet karakteri gelir uçurumu ve adaletsizliğine isyan eden özgür ruhlu, çok yönlü düşünen, sağduyulu, zenginlerin belirli periyotlarla malları konusunda hesaba çekilmeleri gerektiğini savunan, paranın sadece birkaç zenginin elinde toplandığı bir dünyadan paranın ezilen, hor görülen, parayı nasıl harcayacağını iyi bilen insanlara verildiği bir dünya hayal eden bir kişiliğe sahiptir. Bu doğrultuda çeşitli ütöpik manzaralar ve diyaloglar ortaya koymuştur. Örneğin Ahmet'in “Ben zengin olursam dünya daha rahat olurdu. Elimde bir çanta parayı

fakir olduğunu hissettiğim kişilere verirdim” demesi buna örnektir. Bu hikâyede yazar olayın bizzat içinde ve olayın ana kahramanlarından biri yani Ahmet’in yakın arkadaşıdır. el-Mâzinî arkadaşı Ahmet’e göre olayda daha pasif kalmış, arkadaşı Ahmet’in yaptığı gibi ütöpik hayallerde bulunmamıştır. Kendi duygu ve düşüncelerini Ahmet karakterinin ağızıyla aktarmıştır.

Hikâyede yazar karakterlerin psikolojik tahlillerini başarılı bir şekilde yapmıştır. Örneğin Ahmet ve el-Mâzinî’nin bulunduğu restoranda Ahmet’in sevmediği adam “Çeşitli sırları olan, yemek yerken insanlardan çekiniyor hissi veren, hoşlanılmayan, iğrenilen bir yüze sahip olan bir kişi” olarak tasvir edilmiştir. Yazar bu hikâyede olaylar zincirini kopuk anlatır ve olaylar çok hızlı gelişir. Yazarın anlattığı hikâyelerin çoğunda toplumun aksayan yönleri yani toplumsal olayların kendisi konu olarak yer almaktadır. el-Mâzinî bu olayları anlatırken felsefi bir bakışla insanları düşündüren ve ders almalarını sağlayan bir yöntem izler. Bu hikâyeye baktığımızda temelde şu mesajlar çıkarılabilir. Gelir uçurumuna sebep olacak bir gelir dağılımdan kaçınıp, zenginlerin elindeki mal varlığını bir kenarda stoklamayıp fakirler ile paylaşmaları, varlıklı kişilerin sahip oldukları mallarını nereye nasıl harcadıkları konusunda hesaba çekilmeleri ve bu konuda şeffaf olmaları gerektiği ile ilgili çıkarımlar yapılabilmektedir.

Hikâyenin geneline bakıldığında serim, düğüm, çözüm gibi unsurların olmayışı, hikâyenin anlatım boyunca okuyucuda bir merak uyandırmaması, olayın sonunu okuyucunun tahmin etmesine olanak sağlaması ve günlük hayattan bir kesiti aktarması gibi nedenlerden ötürü bu hikâyenin durum hikâyesi olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanında hikâyenin sade anlaşılır bir dille yazılmış olması ve hikâyede olay anlatımının da olduğunun görülmesi, hikâyenin aynı zamanda bir olay hikâyesi özellikleri taşıdığını söylemek mümkündür.

Sonuç olarak el-Mâzinî’nin başta hikâyeleri olmak üzere, bütün eserleriyle Arap Edebiyatına yapmış olduğu katkı oldukça çoktur. el-Mâzinî yaşamış olduğu dönemde klasik edebiyatın yerleşik kalıplarının içine sıkışmış, yeni gelişmelere karşı kulaklarını kapatan, yeniliğe kapalı olan Arap Edebiyatının yönünü Batı’da geliştirilen yeniliklere, fikirlere, gerçek bilgilere doğru çevirip bir devrim etkisi yaratmıştır. el-Mâzinî’nin eserleri bir nevi insanın ruhunun derinliklerinde yer alan duyguların taşması, her türlü düşünce ve kaygıların

dile getirilmesidir. Birçok dilde yapmış olduğu okumalar vesilesiyle geniş bilgi birikimine, sürekli güzel şeylerin peşinden koşan güzel bir zevke ve keskin fikirlere sahip bir edebiyatçıdır. Öyle ki geçirmiş olduğu bunalımların etkisiyle acıya üzüntüye dayanan ve sadece yazarın kendisinin anlayacağı eserler ortaya koyduğu süreçten keskin bir dönüş yaparak hayatın acılarını önemsemeyen, bu sıkıntıları mizahi bir üslup ile eserlerine taşıyan, “sanat sanat içindir” anlayışından “sanat toplum içindir” düşüncesine doğru fikri bir dönüşüm yaşayan bir edebiyatçıdır.

KAYNAKÇA

Ali Muhammed, H. (2006). el-Edebu'l-'Arabiyyu'l-Hadîs: er-Ru'yetu ve't-Teşkîl. Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 6. Baskı.

Ayyıldız, E. (2003) “İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî”. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, 28/197.

Dâğır, Y. E. (1956). Masâdiru'd-Dirâsâti'l-Edebiyye. Beyrut: Mektebetu's-Şarkıyye.

Dayf, Ş. (1992). el-Edebu'l-'Arabiyyu'l-Mu'âsır fi Mısr. Kâhire: Dâru'l- Me'ârif, 10. Baskı.

Ebu's-Şebab, V. (1988). el-Kadîm ve'l-Cedîd fi's-Şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Hadîs. Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye.

Er, R. (2012). Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi. Ankara: Vadi Yayınları.

Fâhûrî, H. (1986). el-Câmi' fi Târîhi'l-Edebi'l-'Arabî. Beyrut: Dâru'l-Cîl.

Fâhûrî, H. (1991). el-Mû'cez fi'l-Edebi'l-'Arabî ve Târîhih. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 2. Baskı.

Kabbiş, A. (1994). Târîhu's-Şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Hadîs. Beyrut: Dâru'l-Cîl.

Keser, Âdem. İbrahim Abdulkâdir el-Mâzinî'nin Sunduku'd Dünya Adlı Eserindeki Hikayelerin Teknik ve Tematik Açından incelenmesi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Mâzinî, İ. A. (2009). Dîvânu İbrahim 'Abdulkâdir el-Mâzinî el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile. thk. Neş'et el-Masrî. Kâhire: Mektebetu Cezîreti'l-Verd.

Mâzinî, İ. A. (2012) fi't-Tarîk. Kâhire: Muessesetu Hindâvî.

Sekket, H. - Jones, M. (1980). A'lâmu'l-Edebi'l-Mu'âsır fi Mısr. Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısrıyye.

Ürün, A. K. (2015). Modern Arap Edebiyatı. Konya: Çizgi Kitabevi.

Yalar, M. (2003). Modern Arap Şiiri: Kavram-Kaynak-Yapı. Bursa: Arasta Yayınları.

Zor, S. (2017). Dîvân Grubu'nun Modern Arap Edebiyatındaki Yeri. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.8.11>

Volume 5/1 Spring

2021 p. 190-204

SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ GÖRSEL SANATLAR DERSİNİN ÖNEMİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ

DETERMINING THE VIEWS OF PRESERVICE PRIMARY SCHOOL TEACHERS REGARDING THE IMPORTANCE OF VISUAL ARTS COURSES

Nida BAYINDIR *

ÖZ

Araştırmada, sınıf öğretmeni adaylarının görsel sanatlar dersinin önemine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, öğretmen adaylarının görsel sanatlar algısı ve bir ders olarak görsel sanatlar becerilerini kazandırmaya yönelik çabaları açısından önem taşımaktadır. Araştırma verileri 2019-20 güz dönemi sınıf eğitimi anabilim dalında öğrenim gören ve görsel sanatlar dersini almış 42 son sınıf öğretmeni adayından çevrimiçi ortamda yazılı olarak elde edilmiştir. Öğretmen adaylarına görsel sanatlar dersinin önemini ifade etmeleri istenmiştir. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni ile amaçlı örneklem türlerinden kolay ulaşılabilirlik esasıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri araştırmacı tarafından geliştirilmiş yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Elde edilen veriler ise içerik analiziyle çözümlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; öğretmen adaylarının görsel sanatlar dersini hem bir ifade aracı olarak hem de akademik bir ders olarak önemli gördükleri belirlenmiştir. Araştırma, örneklem grup ve ölçme araçlarıyla sınırlıdır. Öğretmen adayları dersi; bir ifade aracı olarak, öğrencilerin duygu ve düşüncelerini, ruh halini ve yaşadıkları travmaların tespiti açısından önemli bulmaktadır. Akademik bir ders olarak ise, ders kazanımlarını gerçekleştirmeye yönelik olması, küçük kasların kullanımını yetkinleştirilmesi ve yaratıcılığı geliştirilmesi açısından önemli görmektedirler. Öğretmen adaylarının görsel sanatların geniş perspektifini görebilmeleri için sanat ortamlarına katılmaları teşvik edilmeli, sanata yönelik farkındalıklarını ve tutumlarını artırıcı yönlendirmelerin yapılması, adayların mezun olmadan

* Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı,
ORCID: 0000-0001-8329-358X, E-mail: nida.bayindir@ogu.edu.tr.

görsel sanatlara yönelik eğitim eksiklikleri ve yetersizliklerinin tespit edilip tamamlanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Adayı, Görsel Sanatlar, Mesleki Yeterlik.

ABSTRACT

The research aimed to determine the preservice teachers' views on the importance of the visual arts course. The study is significant in terms of teachers' perception of visual arts and efforts to develop visual arts skills as a subject. The data were obtained online in writing from 42 senior preservice teachers who studied in the division of course instruction education in the fall semester of the 2019-2020 academic year and took visual arts courses. Preservice teachers were asked to express the importance of the visual arts course. The study was conducted on the basis of case study design, which is one of the qualitative research methods, and easy accessibility, which is one of the purposeful sampling types. The data were collected with a semi-structured interview form developed by the researcher. The obtained data were analysed by content analysis. According to the research results, it was established that preservice teachers considered the visual arts courses important as both a means of expression and an academic subject. Research is limited to sample groups and measurement tools. Preservice teachers find the lesson as a means of expression important in terms of determining the students' feelings and thoughts, their mood, and the traumas they have experienced. As an academic subject, they believe that it is significant in achieving the course acquisitions. It helps to strengthen the use of small muscles and foster creativity. In order for preservice teachers to see the broad perspective of visual arts, it is recommended to encourage them to participate in art environments, increase their awareness and attitudes towards art, and identify and complete the training deficiencies and inadequacies of the art preservice teachers before they graduate.

Key Words: Preservice Teacher, Visual Arts, Professional Competence.

Giriş

İnsanların duygu ve düşüncelerini estetik olarak ifade etmesi olarak tanımlanan sanatın görme duyusuna hitap eden sınıflamasına görsel (plastik) sanatlar denir. Görsel sanatlar; resim, heykel, mimari, kabartma, hat, tezhip, minyatür gibi sanatlar olup öğrencinin görsel algısını geliştirmeyi, kültür ve sanat ilişkisini kurmayı ve estetik yorumlama becerisini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Görsel sanatlar, erdemli bireylerin yetiştirilmesinde, öğrencilerin hem kendi iç dünyalarını hem de çevresiyle olumlu ilişkiler geliştirmesini

sağlayan, sanat yoluyla dünyaya estetik bir yorum katan bir eğitimidir. Görsel sanatlarla öğrencilerin kendini ifade etmesi, yaratıcı düşünmesi, problemleri özgün bir şekilde çözebilmesi ve diğer disiplinlerle sanatsal bağlar kurması öğrenmesinin de bir gereğidir. Çünkü küçük yaşlardan itibaren akademik derslerle iç içe olan görsel sanatlar eğitimi; çocuğun dikkatini ve yaratıcılığını geliştirmeyi, iyi, doğru ve güzeli seçebilmesini sağlayan, problemlere estetik bir bakış açısı geliştirmeyi hedefleyen, çevresel ve kültürel özellikleri kullanarak evrensel yorum yeteneği kazandıran bir ders olmuştur (Akmehmet, 2017:184, Başbuğ ve Başbuğ, 2016:77, Güler, 2020:483, Güven ve Dünder, 2017:268, Mercin ve Alakuş, 2007:18, Namdar ve Önder, 2019:769, Uysal, 2005:44).

Bu nedenle görsel sanatlar dersinin eğitim sistemimiz içindeki yerinin ve öneminin iyi bilinmesi gerekmektedir. Günümüzde, ne yazık ki, kurumsal sınav odaklı/beklentili olarak görsel sanatlar dersi öğrenciler tarafından ihmal edilmiş olabilmektedir. Halbuki görsel sanatlar dersinin diğer derslerle nicelik ve nitelik olarak karşılaştırılması ve somut bir katkısını beklemek doğru bir yaklaşım olmamaktadır. Görsel sanatlar dersi bütün eğitim paydaşları için bireye ve topluma kazandırdıkları açısından değerlendirilmelidir. Görsel sanatlar dersi; çocuk olmanın mutluluğunu yaşama, kendini ifade etmenin yollarını sanatsal uygulamalarla bulma, duygularını, beklentilerini ortaya koyma aracı olarak sanatı algılama ve öğrenme sürecinde imgelere değer verme ile kendini göstermektedir. Çocukların evrensel olan sanat dilini kullanarak düşünce ve duygunun görsel biçimini kazanması ve felsefi açıdan yorumlanmasıdır (Akbel, 2019:80, Aslantaş, 2012:3, Avşar ve Soğancı, 2011:350).

Bu açıdan görsel sanatlar dersinin sadece bir ders içeriği, uygulama (atölye) çalışmaları ve beğenilerle sınırlandırılmayan, kendini geleceğe hazırlayan bir birey olarak değişime ayak uyduran, yaratıcı sorun çözebilen, kendi ve toplum ihtiyaçlarını görebilen, estetik beğeni düzeyi yüksek, duyarlı, bilinçli, iyi vatandaş gibi nitelikleri de kapsayan disiplinler arası bir yaklaşım olduğu anlaşılmalıdır

Görsel sanatlar dersi, geniş bir perspektifle, bir yaşam felsefesi haline gelecek, kişiliği şekillendirecek ve öğrenme öğretme tercihlerini belirleyecek olan yaratıcılık, entelektüel bakış, kendine güven duygusu, eleştirel bakış, görme ve algılama becerisi, sağlıklı iletişim, hoşgörü, orijinal, özgür, özgün düşünme ve sosyal sorunların çözümüne

katkıda bulunmak gibi yararları olan bir ders olarak algılanmalıdır (Akarca, 2018:10, Akkurt ve Boratav, 2018:57).

Görsel sanatlar dersinin toplumsal algılarına baktığımızda ise el becerisi ve yetenekle sınırlandırıldığı, diğer derslerle aynı kategoride değerlendirilip bilişsel parametrelerle açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Halbuki görsel sanatlar dersi öğrencinin zevk alarak içindeki sanatsal potansiyelin farkına varması ve sanatsal etkinliklerle kazandıkları deneyimleri ile yaşamı yeniden anlamlandırdıkları bir derstir. Görsel sanatlar dersi sadece duyu ve duyguları zenginleştirmekle kalmayıp çocukların dünyaya uyumunu sağlayan bir disiplindir. Özellikle bilim ve sanatın ortak noktası analitik düşüncenin ve insani hislerin sorunu görme ve çözme yollarındaki etkileşimidir. Hem sanatsal hem de bilimsel olarak öğrencilerin yaratıcı güç ve potansiyellerini ortaya çıkarmakta, düşüncedeki estetik yapıyı desteklemekte ve bilinci sanatsal olarak örgütleyerek pratik düşüncüyü desteklemektedir. İlkokuldan bu yana alınan bu dersi önemsizleştirmek sanata ve sanat eğitime sınırlı bir bakış açısının göstergesi olabilmektedir (Cömert, 2019:500, Çakmak ve Türkcan, 2019:769, Dilmaç, 2013:649, Gürdal, 2010:442, Mamur, 2011:600).

Bu nedenle öğretmenlerin, ailelerin, öğrencilerin görsel sanatları nasıl algıladıkları ve yorumladıkları büyük önem taşımaktadır. Sadece çocuğun çabası ile değil öğretmen ve ailenin katkısıyla görsel sanatlar dersi programının uygulanması ve çocuğa uygun sanat ortamının hazırlanması gerekmektedir. Görsel sanatlar dersi; yeterli ortam sağlandığında eğitim ve sanat arasındaki bağın kurulduğu, bilgi ve deneyimlerin birlikte kullanılarak eğlenerek öğrenmeyi sağladığı, yaratıcılığı geliştiren ve görsel algıları arttıran bir ders olacaktır

Sınıf eğitiminde öğrenim gören öğretmen adayları görsel sanatlar dersini almaktadırlar. Ancak, ne yazık ki, görsel sanatlar dersini sadece bir ders içeriği olarak görebilmektedirler. Dersi iyi resim yapan öğrencilerle sınırlayan bu anlayış görsel sanatların öneminin ve gerçek işlevinin görülmesini engelleyebilmektedir. İyi bir görsel sanatlar eğitimi için programın uygulayıcısı olan öğretmenlerin mesleki donanımları büyük önem taşımaktadır. Adayların bir öğretmen olarak görsel sanatlar dersini etkili bir şekilde yürütebilmeleri için öncelikle bu dersin önemini iyi kavramaları, sanatla ve sanatsal faaliyetlerle etkileşmeleri, dersin içeriğine ilişkin yeterli bilgi ve becerileri edinebilmeleri ve

bu derse ilişkin eğitim gereksinimlerini belirleyebilmeleri gerekmektedir. Görsel sanatlar dersi, akademik düzeyde, öğrencinin kendilerine ve çevrelerine karşı tutumlarını ortaya koyan bilişsel ve duyuşsal yapılarının görsel ürünlere aktarıldığı projektif bir derstir (Çağlayan, 2014:94, Diğler ve Atalay, 2016:929, Gökdaş ve Öztürk, 2017:684, Gökdemir ve Filiz, 2018:780, Türkkkan, 2011:93, Ulus, 2019:57, Yılmaz ve Şahan, 2016:719).

Görsel sanatların çevreye yansıyan görsel bir dili vardır. Bu dille öğretmenler, öğrencilerin kendine ve çevrelerine karşı tutumlarını anlayabilmekte, kişiliklerini yakından takip edebilmekte, değişen duygu ve düşüncelerini anlayabilmektedirler. Bu yolla çocukların karşılaştıkları sorunları tespit edip gerekli yönlendirmeler yapılabilecektir (Dilmaç ve İnanç, 2015:485).

Öğretmen adaylarının görsel sanatlar dersine ilişkin bilgi, deneyim ve pedagojik tutum eksikliği uygulamalarda birçok problemin yaşanmasına neden olmaktadır. Öğrencilere kazandırılacak sanata bakış açısı, yaratıcı düşünme, kültürel ve estetik değerler gibi kendine özgü evrensel nitelikler ihmal edilebilmektedir. Sanatla özgürleşemeyen, yaratıcı düşünemeyen, dogmatik düşünceyi referansı kabullenmiş olan nesiller kendini ifade edemeyen, özgüveni olmayan, problemleri çözemeyen bireyler halini alır. Sınıf öğretmenlerinin görsel sanatlar dersine ilişkin eksiklerinin giderilmesinde hizmet öncesinde bu dersle ilgili aldıkları eğitimin önemi büyüktür. Görsel sanatların önemini anlamış ve akademik gereklerini yerine getirmiş öğretmen adayları yeterli sanatsal bilgi ve beceri birikimine sahip, estetik duyarlılığı yüksek, çocuğun görsel gelişim düzeylerini bilen, sanatın önemini ve gerekliliğini kavramış öğretmenler olacaklardır (Adıgüzel, 2010:1679).

Araştırma, öğretmen adaylarının görsel sanatlar dersinin önemine ilişkin yorumlarını kapsamaktadır. Araştırma, görsel sanatların önemini kavramış, yeterliklerine ulaşmış ve kendi yaratıcılıklarını geliştirmiş nitelikli öğretmen adaylarının yetişmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca araştırma görsel sanatlar eğitiminin verilmesinde sınıf öğretmeni adaylarının derse yönelik yanlış ve eksik bilgilerinin tespit edilerek yetersizliklerin giderilmesine yönelik çözüm önerileri getireceği için önemlidir.

Yöntem

Araştırma, sınıf öğretmeni adaylarının görsel sanatlar dersinin önemine ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada öğretmen adaylarından görsel sanatlar dersinin önemini ortaya koyan ‘*görsel sanatlar dersi önemlidir çünkü.....*’ ifadesini yorumlamaları istenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum değerlendirmesi deseni kullanılmıştır. Durum değerlendirmesi, içerik sınırlarının belirgin olmadığı ve kendi yaşam çevresi içinde gelişen güncel bir durumu ortaya koyan görgül bir araştırma desenidir (Aytaçlı, 2012). Araştırmanın örnekleme 2019-20 güz dönemi eğitim fakültesi sınıf eğitimi anabilim dalında öğrenim gören 42 son sınıf öğrencisidir. Araştırmanın çalışma grubu, görsel sanatlar öğretimi dersini alan öğretmen adaylarından, amaçlı örnekleme türlerinden ölçüt örnekleme tekniğine ve kolay ulaşılabilirlik esasına göre belirlenmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. Bu tip örnekleme araştırma problemi ile ilgili olarak çok sayıdaki durumdan tipik bir durumun belirlenerek örnek üzerinden bilgi toplanmasını gerektirmektedir (Baltacı:2018). Araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile çevrimiçi olarak toplanmıştır. Soruların hazırlanmasında ilgili alanyazın taranmış ve uzman görüşleri alınmıştır. Görüşme verilerinin analizinde içerik analizi kullanılmış ve veriler içerisinde saklı olabilecek gerçekler ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda görsel sanatlar dersine ilişkin aday görüşleri betimsel analiz kullanılarak, daha önceden belirlenmiş olan temalar altında gruplanılarak çözümlenmeye çalışılmıştır. İçerik analizi, verilerin kodlanması ve temalar çevresinde birleştirilip anlaşılır bir şekilde yeniden yorumlanmasıdır (Çelik vd, 2020). Buna göre veriler belirlenen temalara uygun olarak sınıflandırılmış ve uygun frekans tabloları elde edilmiştir. Kodlamalar A1, A42 şeklinde kodlanmıştır. Amaca bağlı olarak bazı gereksiz kodlamalar çıkarılmıştır. İlgili kategorideki alt temalara yer verilerek araştırma problemi daha anlamlı hale getirilmiştir. Katılımcıların görüşlerinden örnekler verilmiştir. İç geçerlik için her görüşme sonunda görüşme verileri özetlenmiş ve öğretmen adaylarına teyit ettirilmiştir. Ayrıca araştırmada amaçlı örnekleme kullanılması yoluyla dış geçerliliğin sağlanmasına katkıda bulunulmuştur.

Bulgular

Sınıf öğretmeni adaylarının görsel sanatlar dersinin önemine ilişkin görüşlerini belirlemeye dayanan araştırmada görsel sanatlar dersinin duygu ve düşünceleri bir ifade

aracı olarak görme ve planlı/programlı akademik bir ders olarak görme şeklinde iki tema altında toplanmıştır. Elde edilen bulgular frekans ve yüzde değerleri belirtilerek sunulmuştur. Görsel sanatlar dersini bir ifade aracı olarak gören aday görüşleri aşağıdaki tabloda yüzde ve frekans olarak verilmiştir.

Tablo 1. Öğretmen adaylarının görsel sanatları ifade aracı olarak değerlendirmeleri

Kategoriler	Frekans	Yüzde
Genel ruh hali durumunu yansıtma	30	71,4
Duygu ve düşüncelerin anlatımı	39	92,8
Sanatsal hazzı hissetme	25	59,5
Serbest zamanı değerlendirme aracı	21	50,0
Beklentileri ortaya koyma	28	66,6
Hayallerini paylaşma	27	64,3
Travma belirtileri	29	69,0

Tablo 1 de görüldüğü üzere öğretmen adayları görsel sanatlar dersini bir ifade aktarım aracı olarak görme temasına göre en çok duygu ve düşüncelerini anlatma, genel ruh hali durumu ve travma belirtileri göstergesi olarak görmektedirler. Bunu beklentilerini ortaya koyma, hayallerini paylaşma, sanatsal haz ve serbest zamanları değerlendirme izlemektedir. Aday görüşlerinden bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

A2- Bir nevi bir terapi olduğunu düşünüyorum. Renklerin, çizgilerin, kâğıdın ya da yapılan bir heykelin duygu durumlarını dışarıya vurmada araç olduğunu düşünüyorum. Öğrencileri hem ruhen hem bedenen rahatlatan bir ders olduğunu yaratıcılıklarını ortaya koymada bir fırsat olduğunu düşünüyorum. Öğrenciler resimler üzerine içlerine attıkları duyguları yansıtabilir, anlatmak istediklerini resimler üzerinden anlatabilir. (Genel ruh halini yansıtma)

A23- Öğrencilerin resim çizerken konuşmalarına sıkça rastlamışızdır. Bunun sebebi resimdeki öğelerle konuşması ve onları kendine yakın bulmasıdır. İçine kapanık bir çocuk resim çizerek hem düşüncelerini aktarmış olur hem de monolog konuşma yapar. Bu yüzden resim dersi, çocukların içsel düşüncelerinin dışavurumunu sağlayan özel ve önemli bir derstir.(Travma belirteci)

A34- Görsel sanatlar dersi öğrencilerin içindekilerini, duygularını ifade etmesini sağlar. Kısacası resme içindekilerini dökmelerini sağlar. Sanki resim arkadaşymış gibi. Psikolojik anlamda çocukların rahatlamasını sağlar. Öğrenci sanki karşısında biri varmış

gibi anlatacaklarını resminde göstermeye çalışır. Resminde belki de hiç kimsenin bilmediği durumları aktarmaya da çalışıyor olabilir. Resim çocuğun kendini ifade etmesini sağlayan en güzel araçlardan biri.(Duygu ve düşüncelerin anlatımı)

A12-Çocuklar içindeki mutluluk, hüznün, ayrılık, korku gibi duygularını bazen konuşarak ifade edemeyebilir. Hatta bu duygular bazen içlerinde bir yerdedir fakat nüksetmemiştir. İşte bu duygular bazen bize bir resim aracılığıyla görünür. Kendini bu şekilde ifade etmek bazen bir yardım çığılığı olarak, bazen bir mutluluğu gösterme gibi pek çok şeyi ifade edebilir. (Hayallerini paylaşma)

A6-Görsel sanatlar dersi öğrencinin iç dünyasını kağıda aktarmasını sağlar ve böylelikle öğrencinin zihinsel gelişimi hakkında bize bilgi verir. Öğrenci görsel sanatlar dersinde özgür bir şekilde çizimler yapar boyayarak kesip yapıştırarak istediği malzeme ile ve istediği boyutta yapar. Bu işlemleri yaparken de aklını kullanır, karar verir ve uygular. (Sanatsal haz)

A31-Çocuklar, anlaşılma ister ve hislerini renkler, çizgilerle anlatır bize. Onlar için resim yapmak bir ihtiyaçtır çünkü anlaşılmaya ihtiyaçları vardır. İhtiyaçtan doğan bu resimler aslında bir aynadır onların hayatı için. Onlar kendilerini kelimelerle ifade edemediğinden görsellerle ifade ederler. Bazen kelimelerle de ifade edilemez her şey... Bu yetişkinler için de geçerlidir. (Beklentilerini paylaşma)

A38-Görsel sanatlar dersinin öğrencilere birçok faydası olduğunu düşünüyorum. İlk olarak psikolojik anlamda ele alacak olursak, öğrenciler içinde biriken çoğu şeyi dışa vuramazlar. Sözleriyle ifade edemezler. Fakat düşüncelerini resme dökebilirler. Bu nedenle öğrencinin düşüncelerine inme imkânımız olabilir. Duyuşsal-duygusal anlamda da ele alacak olursak, öğrenci tüm gün matematik, türkçe, fen, sosyal derslerine girip çıkmakta. Bilişsel anlamda çok yorulan öğrenci görsel sanatlar dersinde biraz da olsa ruhunu dinlendirme fırsatı sağlıyor. Bu faydaları arttırabilir tabiki. (Serbest zamanı değerlendirme)

Adayların büyük bir kısmı görsel sanatlar dersini duygu ve düşüncelerin aktarılma istendiği bir ifade aracı olarak görmektedir. Adaylara göre görsel sanatlarla çocuklar kendilerini daha iyi daha rahat bir şekilde ifade edebilmekte, daha şeffaf iletişim kurabilmektedirler. Ortaya koydukları ürünlerle genel bilgi yapılarını, iç dünyasını, sosyal iletişim bağlarını ve yaşadıkları sorunları görsel olarak yorumlayıp sunabilirler. Öğretmen

adaylarının öğrencilerin duygularının görsel sanatlarla keşfedileceğini bilmeleri bu açıdan görsel sanatlar dersini sadece akademik bir ders gibi görmeyip kendine özgü projektif bir alan olduğunu görmektedirler.

Yaşına göre belli bir dil yeterliğine sahip öğrencilerin görsel sanatların evrensel dilini kullanarak olay ve durumları ele alış biçimleri, tutumları, beklentileri, hayalleri, sıkıntıları ve zamanı değerlendirme biçimleri hakkında geniş bir fikir vermektedir. Görsel sanatlar dersinin geniş vizyonunu algılamış olan öğretmen adayları, sanatsal beceriler ile akademik becerileri birbiri ile ilişkilendirmişlerdir. Kendini sanatsal olarak ifade eden öğrencinin ilgi, beklenti, istek ve sıkıntılarını fark edip sanatın gücünü öğrencinin var olan akademik potansiyelini desteklemek için kullanabilirler.

Tablo 2-Öğretmen adaylarının görsel sanatları akademik bir ders olarak değerlendirmeleri

Kategoriler	Frekans	Yüzde
Ders amacını gerçekleştirme	32	76,1
Küçük kaslarını kullanma	30	71,4
Algı ve dikkati geliştirme	27	64,3
Kültürel gelişim	18	42,3
Yaratıcılık	29	69,0
Estetik beğeni (eser değerlendirme)	10	23,8
Özgün ürün ortaya koyma	14	33,3
Gözlem yeteneği	16	38,1
Görsel anlatım yeteneği	22	52,4
Milli ve evrensel değerlere duyarlı	28	66,7

Tablo 2 de görüldüğü gibi öğretmen adayları görsel sanatlar dersinin ders amaçları, küçük kasları kullanma ve yaratıcılık açısından önemli olduğunu düşünmektedirler. Bunu sırasıyla milli ve evrensel değerlere duyarlılık, algı ve dikkati geliştirme, görsel anlatım yeteneği geliştirme, kültürel gelişim, gözlem yeteneği, özgün ürün ortaya koyma izlemektedir.

A6- İlk önce şunu söylemeliyim ki çocuklara görsel sanatlar dersinin verilmesi, çocukların yaratıcılığında büyük bir öneme sahiptir. Duyuşsal olarak ele aldığımızda çocukların zihninde canlanan hayali dünyalarının zenginleşmesini ve bunu bir kağıt üzerine yansıtmasına katkı sağlar. Psikolojik olarak ele aldığımızda ise çocuğun ruh halini sözel bir ifade yerine daha farklı şekillerde ortaya konulmasını sağlar. Mutlu olan bir çocuk resminde

mutluluğunu gösterir, üzgün bir çocuk onu mutlu edecek öğeleri çizerek ruh halini yansıtabilir. Bu durumun çocuğun o an ki psikolojisine bağlıdır. (Yaratıcılık)

A42- Görsel sanatlar dersi kazanımlarını diğer derslerden farklı olarak algıladığım için öğrencinin yaratıcılığını, hayal dünyasını, estetik algısını geliştireceğine inanıyorum. Bu ders diğer derslerden farklı olarak öğrencinin elinde şekillendiğinden öğrencinin bir nevi kendisini ifade etmek için sadece konuşmayı değil bir resimle ya da yaptığı bir ürünle bir şeyler anlatabileceğinden çocuğun ufkunu, yeteneğini, düşünce dünyasını geliştirir. (Algı ve dikkati geliştirme)

A10-Görsel sanatlar dersi, öğrencinin kendini ifade edebildiği, serbest kas çalışmaları yapabildiği ve sosyal becerilerini arttırıcı niteliktedir. İlkokul çağındaki çocuklar duygu ve düşüncelerini resimle anlatmayı daha çok severler bu yüzden resimli kitapları okumak onlar için daha zevklidir. Görsel sanatlar dersinde çocuk, plan yapma karar verme becerilerini de kazanır çünkü resimler bir plan dahilinde oluşturulur. Öğrenci resimlerini sınıfta sergileyerek ya da boya alışverişi, fikir alışverişi yaparak sosyalleşir. İlkokulda kazanması gereken değer ve becerileri görsel sanatlar dersinde kazanır. (Ders amacını gerçekleştirme, Milli ve evrensel değerlere duyarlı)

A22-Çocuğun çizdiği resimdeki figürlerin büyüklüğü küçüklüğü, birbirlerine yakınlıkları uzaklıkları, eksiklikler ve fazlalıklar, abartı (aşırı büyütme/küçültme/uzatma/kısaltma vs.), renk seçimleri, tonlama ve kağıdın ne kadarının kullanıldığı vs. gibi özelliklere bakarak onun küçük kaslarını ne kadar etkili kullanabildiğini belirleyebiliriz. (Küçük kasları kullanma, gözlem yeteneği)

A35-Öğrencilerin görsel sanatlar dersi sayesinde ilgi ve tutumları netleşir. Kazanımlar doğrultusunda istenilen bilgi düzeylerine ulaşması kolaylaşır ve en önemlisi görsel sanatlar dersi sayesinde “Farkındalık” kazanırlar. (Estetik beğeni)

A27-Öğrencilerin resimlerinde çoğunlukla gördükleri ve algıladıkları vardır. Bu sayede biz de öğrencilerimizi tanır ve onların psikolojik durumları hakkında bilgi sahibi olmuş oluruz. Öğrenciler açısından baktığımızda ise; onlar görsel sanatlar dersi sayesinde duygularını çok kolay bir şekilde ifade edebilirler. (Özgün ürün ortaya koyma, görsel anlatım yeteneği)

A20-Dersin amacını gerçekleştirmeye çalışırım. Görsel sanatlar dersi kazanımları zaten diğer derslerle bağlantılı şekilde ayarlanmış durumda. Özellikle de belirli gün ve haftalarda diğer derslerle ilişki kurularak görsel sanatlar dersinde yapılan malzemeler sınıfta ve diğer derslerde materyal niyetine kullanılabilir. Çocuğun resimdeki çizim detaylarından yaptığı resimden onun hakkında çıkarımlarda bulunabilirim. (Ders amacını gerçekleştirme)

Adayların büyük bir kısmı görsel sanatların dersin amaçlarını gerçekleştirmesi, öğrencilerin küçük kaslarını geliştirmesi ve yaratıcılığını ortaya çıkarması açısından önemli bulmaktadır. Bu durum adayların öncelikli olarak öğretim programındaki temalarla bağlantılı görülmektedir. Görsel sanatlara ilişkin biçimlendirme, sanat kültürü ve estetik kendini ders içeriklerini destekler niteliktedir. Dolayısıyla görsel sanatlar dersi ile öğretim programındaki yönlendirmelerin etkili olduğu, adayların sanatsal öğeleri ve araçları tanıtır, nasıl kullanılacağına ilişkin uygulamalar yaptırıp, bir sanatçı gibi hayal edip, eserin o toplum için önemini düşünmelerini sağlamak istedikleri görülebilir. Adaylar akademik bir ders olarak görsel sanatların algı ve dikkati geliştirmesi, milli ve evrensel değerlere duyarlı, görsel anlatım yeteneğini geliştiren, estetik beğeniye geliştiren, kültürel gelişim açısından önemli görmektedirler. Görsel sanatlar öğretim programı incelendiğinde adayların tespitleri ile paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Görsel okuryazarlık, algı ve estetik bilinci, temel kavram ve uygulamaları, sanat eserlerini değerlendirme, değer bilinci, özgün ürün ortaya koyma çabasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada öğretmen adaylarının görsel sanatlar dersini hem bir ifade aracı olarak hem de akademik bir ders olarak önemli gördükleri belirlenmiştir. Bu bulgu, Türkan (2011)'in görsel sanatlar dersinin meslekte kullanılabilirliğine ilişkin araştırmasında sanat eğitimi almadan önce öğretmen adaylarının dersi soyut olarak algıladıkları, bu dersi aldıktan sonra çok daha olumlu tutumlar sergiledikleri bulgusuyla örtüşmektedir.

Araştırma bulgularına göre görsel sanatlar dersini bir ifade aracı olarak öğrencilerin duygu ve düşüncelerini, ruh halini ve travma belirtilerinin tespiti açısından önemli bulunmaktadır. Akademik bir ders olarak ise ders kazanımlarını gerçekleştirmeye yönelik

olması, özellikle küçük kasların kullanımını yetkinleştirmesi ve yaratıcılığı geliştirmesi açısından da önemli görülmektedir. Hiçyılmaz (2020) araştırmasında sınıf öğretmeni adaylarının lisans eğitiminde aldıkları bu dersin önemine inandıkları, bu ders kapsamında daha fazla sanatsal etkinliklere ihtiyaç duydukları ortaya çıkmıştır. Araştırma bulguları ile örtüşen ve öğrencileri sağladığı katkılardan dolayı önemli bulunan görsel sanatlar dersinin sadece belli malzemelerle uygulamalara dayalı bir ders olmadığına anlaşılması, öğrencilerde bilişsel, duyuşsal ve psikomotor becerileri geliştiren evrensel bir sanat alanı olarak görülmesi açısından önemlidir. Bu açıdan öğretmen adaylarına büyük görevler düşmektedir. Öğretmen olarak öğrencilerin sadece ürünlerine odaklanmadan, neler hissettikleri, ilgi ihtiyaçları, hayal dünyaları, iç dünyaları, yaşadıkları sıkıntılarla ilgili ipuçlarını değerlendirdikleri bir iletişim aracı olarak görmeleri gerekmektedir. Öğretmen adaylarının sanata duyarlı olması, görsel sanatlar dersini geniş bir bakış açısıyla değerlendirip çocuklarda yaratıcılık, estetik, üretkenlik, orjinallik, bilincinin örgütlenmesi, potansiyellerini keşfetmesi, sosyal hayatını düzenlemesi, hayattan zevk alması, kültürünü tanıması vb. gelenekten evrensel doğru yolculuklarında motivasyonlarını arttırmalıdır. Bu tespit Balakoğlu ve Doğan (2019) araştırmasındaki, öğretmen adaylarının görsel sanatlar dersindeki sanatsal uygulamalara farklı bir gözle baktıkları ve yansıtmacı bir anlayış dışında görmeye ilişkin bir duyarlılık artışı olduğu tespiti ile örtüşmektedir. Bu açıdan adaylar dersi öğretmen adaylarının sanatsal duyarlıklarını arttırdığı için faydalı olarak görmektedirler.

Öğretmen adaylarının görsel sanatların geniş perspektifini görebilmeleri için sanat ortamlarına katılmaları teşvik edilmeli, çeşitli sanat etkinliklerine katılmaları için desteklenmeli, sanata yönelik farkındalıklarını ve tutumlarını artırıcı yönlendirmelerin yapılması, adayların mezun olmadan görsel sanatlara yönelik eğitim eksiklikleri ve yetersizliklerinin tespit edilip tamamlanması, görsel sanatlar dersinin önemsenmesi için adayların teşvik edilmesi, görsel sanatlarla ilgili seminer, eğitim veya sempozyumların düzenlenmesi, görsel sanatlar programını, ders kazanımlarını ve ders işlenişini daha ayrıntılı eğitimler ve uygulama örnekleri ile verilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, A., & Tomsur, N., (2010). Sınıf Öğretmenlerinin Görsel Sanatlar Dersi Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar. *E-Journal Of New World Sciences Academy*, 5(4), 1677-1689.
- Akarca, A., (2018). İlkokul Öğrencilerinin Görsel Sanatlar Dersine İlişkin Tutumları: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Örneği. *Yakındoğu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kıbrıs.
- Akbel, A., B., (2019). Güzel Sanatlar Eğitimi Araştırmaları I, Ankara: Akademisyen Kitapevi.
- Akkurt, S., & Boratav, O., (2018). Neden Sanat Eğitimi? *Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi*, 1(1), 54-60.
- Akmehmet, T., K., (2017). İlkokul Ve Ortaokul Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programında Sanat Tarihi Öğretimi İle Müze Eğitimi İlişkisinin İncelenmesi. *Milli Eğitim*, 214, 181-207.
- Aslantaş, S., (2013). İlköğretim 4.Sınıf Görsel Sanatlar Dersinde Disiplinler arası Yaklaşım Göre Yapılan Öğretimin Öğrencilerin Derse İlişkin Tutumlarına Etkisi. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 2, 1-13.
- Avşar, P., & Soğancı, Ö., İ., (2011). Sınıf Öğretmeninin Yürüttüğü Görsel Sanatlar Dersine Yönelik Öğrenci Yaklaşımları: Konya / Şeydişehir Örneği. *İlköğretim Online*, 10(1), 348-363.
- Aytaçlı, B., (2012). Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış, *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (1), 1-9.
- Balakoğlu, Ö., M., & Doğan, F., M., (2019). Görsel Sanatlar Öğretimi Dersi Uygulama Çalışmalarında Estetik Kaygının Giderilmesinin Sınıf Öğretmeni Adaylarının Derse Karşı Tutumlarına Ve Çalışmalarına Etkisi. *Temel Eğitim Dergisi*, 1(1), 27-39.
- Baltacı, A., (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *BEÜ SBE Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Başbuğ, F., & Başbuğ, Z., (2016). Görsel Sanatlar Eğitimi Üzerine Notlar. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 9(18), 74-98.
- Cömert, A., S., (2019). Görsel Sanatlar Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Problemler Ve Çözüm Önerileri. *EKEV Akademi Dergisi*, 23(78), 497-510.
- Çağlayan, N., (2014). Zihinsel Engelli Bireylerin Eğitiminde Görsel Sanatlar Dersinin Yeri Ve Önemi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 91-101.
- Çakmak, N., & Türkcan, B., (2019). Değişmeyen Algılar, Değişmeyen Sorunlar: Öğrenci-Öğretmen-Veli Bağlamında İlkokul Görsel Sanatlar Dersi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 768-791.

- Çelik, H., Başer Baykal, N., & Kılıç Memur, H., N., (2020). Nitel veri analizi ve temel ilkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 379-406.
- Diğler, M., & Atalay, C., M., (2019). İlkokul Öğrencileri İçin Görsel Sanatlar Dersinin Önemi Ve Öğretmenlerin Alan Bilgisi Yetkinlikleri, 15. Uluslararası Katılımlı Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Dilmaç, O., (2013). Görsel Sanatlar Dersinde Öğretim Materyallerinin Kullanılmasına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Belirlenmesi (Erzurum İli Örneği). *International Journal Of Social Science*, 6(1), 643-661.
- Dilmaç, O., & İnanç, C., (2015). Sınıf Öğretmenlerinin Görsel Sanatlar Dersine Yönelik Öz Yeterlik Düzeyleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 382-400.
- Gökdaş, Y., & Öztürk, D., (2017). Görsel Sanatlar Öğretimine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(24), 683-692.
- Gökdemir, M., A., & Filiz, B., S., (2018). Sınıf Öğretmenlerinin Görsel Sanatlar Dersinde Karşılaştıkları Sorunlar Ve Bu Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri. *Turkish Studies Educational Sciences*, 13(19), 775-793.
- Güler, E., (2020). Görsel Sanatlar Eğitimi Özel Öğretim Yöntemleri Dersinde Mikro Öğretim Uygulaması: Fenomenografik Araştırma. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(30), 482-507.
- Gürdal, A., (2010). Görsel Sanatlar Dersinde Yapılandırmacı Yaklaşım Ve Öğretmen Görüşleri, International Conference On New Trends In Education And Their Implications 11-13 November, Antalya-Turkey, 441-448.
- Güven, B., & DüNDAR, A., (2017). İlköğretim Görsel Sanatlar Dersi Kapsamında Gerçekleştirilen Araştırmalara İlişkin Bir İnceleme. *Journal Of Awareness*, 2(3), 267-284.
- Hiçyılmaz, Y. (2020). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Görsel Sanatlar Eğitimi Dersine Yönelik Görüşleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(3), 316-328.
- Koç, S., E., (2014). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Öğretmen Ve Öğretmenlik Mesleği Kavramlarına İlişkin Metaforik Algıları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 47-72.
- Mamur, N., (2011). Görsel Sanatlar Eğitimi Alan Öğretmen Adaylarının Alanlarına Yönelik Ölçme Ve Değerlendirme Araç Ve Yaklaşımlarına İlişkin Yeterlikleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(3), 597-626.
- Mercin, L., & Alakuş, A., O., (2007). Birey Ve Toplum İçin Sanat Eğitiminin Gerekliliği. *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 14-20.
- Oğuz N., A., & Önder, V., (2019). Türkiye’de İlköğretimde Görsel Sanatlar İle İlgili Yapılan Lisansüstü Tezlerin Eğilimleri. *Kastamonu Education Journal*, 27(2), 767-784.

Türkkan, B., (2011). Görsel Sanatlar Öğretimi Dersindeki Uygulamaların Meslek Yaşamında Kullanılabilirliğine İlişkin Sınıf Öğretmeni Adaylarının Görüşleri. *E-Journal Of New World Sciences Academy*, 6(1), 91-105.

Ulus, H., (2019). Türkiye’de Görsel Sanatlar Dersi Ve Görsel Sanatlar Öğretmeni Yetiştirme Üzerine. *Uluslararası Eğitimde Yenilikçi Yaklaşımlar Dergisi*, 3(3), 55-69.

Uysal, A., (2005). İlköğretimde Verilen Sanat Eğitimi Derslerinin Yaratıcılığa Etkileri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 41-47.

Yılmaz, O., & Şahan, G., (2016). Öğretmen Adaylarının Sanat Eğitimi İhtiyacına Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(2), 717-729.

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.8.12>

Volume 5/1 Spring

2021 p. 205-250

**DIE ANALYSE DES SOZIALREFORMISMUS INNERHALB DER
REPUBLIKANISCHEN VOLKSPARTEI IN DEN JAHREN 1923- 1960 IN DER
TÜRKEI**

**THE ANALYSIS OF SOCIAL REFORMISM WITHIN THE REPUBLICAN
PEOPLE'S PARTY IN 1923-1960 IN TURKEY**

Zübeyir BÜTÜNER *

ÖZ

Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal tarihinde önemli bir yere sahip olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1919'dan 1960 yılına kadar olan süreç çerisinde ortaya koymuş olduğu siyasi ve ekonomik eğilimlerine parti programları merkezinde ele alınmaya çalışılmıştır. İncelenen dönem içerisinde CHP'nin parti lideri söylemlerine, parti programlarına ve istatistiklere bakıldığında „Halkçılıktan“ „Ulusal Reformizme“ dönüştüğü gözlemlenmektedir. Bununla birlikte Batı Avrupa Sosyal Demokrat Partileri'ni model alan bir sosyal reformizm çizgisine doğru evrilen partinin Türkiye'de yaşanan Ulusal Kapitalizm ve bunun doğurduğu sosyo ekonomik sorunlardan da nasıl ve ne boyutta etkilendiği de irdelenmiştir.

CHP'nin gelişim sürecini önemli ölçüde şekillendiren “halkçılık” ve daha sonra “Ulusal reformizm” gibi Parti içindeki bireysel eğilimlerin analizi özel bir rol oynadığı ve bunun partiyi nasıl şekillendirdiği de ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, CHP, Ulusal Reformizm, Parti, Sosyal Reformizm.

ABSTRACT

The political and economic tendencies of the Republican People's Party, which occupies an important place in the political history of the Republic of Turkey, which was put forward in the period from 1919 to 1960, were tried to be addressed in the center of party programs. During the period

* Doç. Dr., Üniversitesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, , ORCID: 0000-0002-7960-6974, E-mail: zbutuner86@hotmail.com.

studied, it is observed that the CHP has changed from "populism" to "National reformism" when looking at party leader rhetoric, party programs and statistics. However, it has also been examined how and to what extent the party, which has evolved towards a line of social reformism modelled on the Social Democratic parties of Western Europe, is affected by National capitalism in Turkey and the socio-economic problems caused by it.

Analysis of individual trends within the party, such as "populism" and later "National reformism", which significantly shaped the development process of the CHP, played a special role and how this shaped the party was also attempted to reveal.

Key Words: Turkey, CHP, National Reformismus, Party, Social Reformismus.

AUSZUG

Die politischen und wirtschaftlichen Tendenzen der Republikanischen Volkspartei, die von 1919 bis 1960 einen wichtigen Platz in der politischen Geschichte der Republik Türkei einnimmt, wurden versucht, in den Mittelpunkt der Parteiprogramme zu stellen. Betrachtet man die Diskurse des Parteichefs der CHP, die Parteiprogramme und Statistiken, so stellt man fest, dass sich die CHP vom "Populismus" zum "Nationalen Reformismus" gewandelt hat. Darüber hinaus wurde untersucht, wie und inwieweit die Partei, die sich zu einer sozialreformistischen Linie nach dem Vorbild der westeuropäischen Sozialdemokratischen Parteien entwickelte, vom Nationalkapitalismus in der Türkei betroffen war und welche sozioökonomischen Probleme damit verbunden waren.

Eine besondere Rolle spielte dabei die Analyse einzelner Tendenzen innerhalb der Partei, wie zum Beispiel "Populismus" und später "Nationaler Reformismus", die den Entwicklungsprozess der CHP prägten, und es wurde auch versucht aufzuzeigen, wie dies die Partei prägte.

Schlüsselwörter; Türkei, RVP, Nationalreformismus, Partei, Sozialreformismus.

I. Sozialökonomische und politische Verhältnisse von 1923-1960 in der Türkei

I.1.1. Sozialökonomische und politische Verhältnisse von 1918-1923

In der nationalen Befreiungsrevolution entstand die CHP als eine politische Organisation des ganzen Volkes, die sich am 9. September 1919 als Volkspartei formierte und sich am 29. Oktober 1923 zur republikanischen Volkspartei umbenannte. Mit der

Durchbestzung des Nationalkapitalismus erweiterte sich rasch das Instrumentarium, mit dem die herrschende Klasse der Türkei ihre politische Herrschaft ausübte.

Sie verfügte über ein reiches Arsenal an Mitteln der ideologischen Einflussnahme; die Hauptrolle dabei spielten die politischen Parteien, die eng zusammenwirken und voneinander abhaengig sind. Diese Aufgaben werden allerdings je nach dem Verstaendnis der sozialen Gruppen, deren Interessen die betreffende Partei vertritt, mit unterschiedlichen Mitteln gelöst.

Die republikanische Volkspartei in der Türkei entwickelte sich entsprechend der objektiv-gesetzmaessigen Entwicklung der Gesellschaft als einer Volkspartei in der ersten Etappe der allgemeinen Krise des Kapitalismus in der Welt, in der Periode Aufbaus der Volkswirtschaft in der nationalen Wirtschaftspolitik, dem Etatismus, in der Türkei. In der zweiten Etappe der allgemeinen Krise des Kapitalismus im Weltmassstab und grosser Veraenderungen im politischen und ökonomischen Leben der Türkei wandelte sich die CHP in eine nationalreformische Partei. In den 50/60er Jahre erfolgte eine totale Abkehr von der Etatistischen Wirtschaftspolitik und eine Integration der Türkei an die militaer- aggressive NATO. Weiterhin stehen in der vorliegenden Arbeit die sozialökonomische und politische Entwicklung des Landes und damit die Politik, Wirtschaftspolitik und die Ideologie der republikanischen Volkspartei im Mittelpunkt.

Die Arbeit beabsichtigt, die Entwicklungstendenzen innerhalb der republikanischen Volkspartei herasuzuarbeiten. Es geht um einige Haupttendenzen der Wandlung der Republikanischen Volkspartei zum Sozialreformismus.

Die nationale Befreiungsrevolution ist eine gesamtnationale, "antiimperialistisch-antifeodale Revolution, deren Wesen durch den Charakter unserer Epoche des weltweiten Übergangs vom Kapitalismus zum Sozialismus bestimmt wird. Ihr antiimperilistisch-antifeudaler Charakter ergibt sich aus dem Hauptwiderspruch zwischen dem Imperialismus und den Völker der Staaten der nationalen Befreiungsbewegung. Die Interessen der Klassen und Schichten innerhalb der natinalen Befreiungsbewegung sind sehr differenziert, ihre innere Widersprüchlichkeit wird aber bis zur nationalen Befreiungsrevolution durch den hauptsächlichen Widerspruch überlappt. Der Hauptinhalt der nationalen Befreiungsrevolution besteht darin, die nationale Unabhängigkeit vom Imperialismus zu

erringen und grundlegende Voraussetzungen für die soziale Befreiung der Volksmassen zu schaffen“. (Truchanowski,W.G.; Rütten&Loening-Berlin 1963, S.51.)

In der Geschichte der türkischen Republik ist „dieses Problem eindrucksvoll ablesbar. Nach der völligen Niederlage der Mittelmächte- damit auch des Osmanischen Reiches- im ersten Weltkrieg unterschrieben die Vertreter des zentral-absolutistischen Regimes am 30.September 1918 in der Hafenstadt Mondoros (Mundoros), die knechtenden Bedingungen des Waffenstillstandes. In dem Waffenstillstand von Mondros sicherten die Entente-Mächte das Recht, Istanbul und das Bosphorus-Dardanellen-Gebiet zu besetzen. Die Meerengen wurden für Kriegsschiffe der Entente-Mächte geöffnet; die türkischen Garnisonen in Arabien, Syrien und Mesopotamien kapitulieren; die türkischen Truppen mussten Persien und Clicien sowie die von ihnen besetzten Teile Transkaukasiens räumende Alliierten erhielten das Recht, Baku und Batum zu besetzen. Die türkische Armee sollte demobilisiert werden; die türkischen Kriegsschiffe waren der Entente auszuliefern. Radio, Telegraphie und Eisenbahnen der Türkei wurden der Kontrolle der Alliierten unterstellt“. (Truchanowski,W.G.; Rütten&Loening-Berlin 1963, S.51.)

Die imperialistischen Staaten England, Frankreich, USA und Italien beabsichtigten, das zerfallene osmanische Reich zu zerstückeln, von einer “Halbkolonie“ in eine Kolonie zu verwandeln, die nationalen Reichtümer zu rauben und die im Reich lebenden Völker, auszubeuten. Außerdem betrachteten sie “den kranken Mann am Bosphorus“ als ein wichtigen Brückenkopf für eine Intervention gegen Sowjetrussland.

Nach dem Vertragsabschluss, besonders entsprechend dem Artikel 7, erfolgte die Aufteilung des osmanischen Reiches; England okkupierte mit dem Irak, Palaestina und Saudi-Arabien alle Ölgebiete und behielt weiterhin Ägypten und Zypern. Frankreich erhielt Syrien und Südanatolische Provinzen. Auf Italien entfielen die Inselgruppen Dodekanes und Rhodos, sowie die Städte Antalya und Konya im Südwesten des Landes. Schließlich beteiligte sich ein Jahr spaeter auch Griechenland durch die Besetzung Thraziens (Trakya) und der ägäischen Inseln an der Aufteilung der Beute.

Der imperialistische Krieg hatte die wirtschaftliche Lage des osmanischen Reiches drastisch verschlechtert. “Die maennlichen Dorfbewohner waren zur Armee eingezogen.

Das ruinierte die Bauernschaft, verringerte die Anbaufläche und führte zum Niedergang der landwirtschaftlichen Produktion. Im Krieg verlor das türkische Volk 500.000 Menschen. Über 800.000 waren schwer- und schwerstverletzt. Teuerung und Spekulation, Hungernöte und Epidemien waren Begleiterscheinung des Krieges. In einer Zeit, in der die werktätigen Bevölkerung hungerte, bereicherte sich die herrschenden Kreise an Lebensmittellieferungen" (Autorenkollektiv; Geschichte der neuen Zeit, Berlin 1961, S. 398.).

In dieser Situation verschärfte sich der äußere Widerpruch zwischen dem Imperialismus und den Völkern des osmanischen Reiches. Dieser Widerspruch führt zu einer revolutionären Situation im Sinne der Lösung der Aufgabe und zeichnete sich am Ende des ersten Weltkrieges und Anfang 1919 im osmanischen Reich ab. Er fand seinen Ausdruck im sich langsam formierenden, oft noch spontanen Volkskampf gegen die Aufteilung des Landes durch die Entente-Mächte.

Dieser Kampf verstärkte sich mit dem Einfluss der Ideen der Großen Sozialistischen Oktober Revolution auf die Völker des osmanischen Reiches. Die entscheidenden sozialen Triebkräfte in dieser Bewegung waren die die Bauernschaft, die 2/3 der gesamten Bevölkerung in dieser Zeit ausmachte, teils der kleinbürgerlichen Schichten, der patriotischen Intelligenz und der sich herausbildenden nationalen Bourgeoisie sowie die zahlenmäßig sehr geringe Arbeiterklasse, wobei die Führung des Kampfes in den Händen der bürgerlich beeinflussten patriotisch- gesinnten Kräfte lag. Der Widerstand der Bevölkerung breitete sich im Lande aus und entwickelte sich zu einem nationalen Befreiungskampf. In dieser Phase des Kampfes war die Arbeiterklasse sehr schwach organisiert, konnte deshalb nicht als Führer im Kampf auftreten, obwohl sie eine treibende Kraft des nationalen Kampfes war.

In der Vorbereitungsphase des Kampfes gründete die Militär-Intelligenz, die durch ihre Ausbildung an der Kriegsakademie von den Ideen der französischen Revolution beeinflusst war, in den von der Annexion der Entente-Mächte bedrohten Städten national-bürgerlichen Organisationen, die "Gesellschaft zur Verteidigung der Rechte des Volkes in Anatolien und Thrakien", die zu Mittelpunkten des Befreiungskampfes in den der Städte wurden. Die Gesellschaften sind die folgenden;

Die nationale Gesellschaft zum Schutz der rechte Trabzons.

Die nationale Gesellschaft zur Verteidigung der Provinzen Ostens.

Die osmanische Gesellschaft zur Verteidigung der Rechte Izmir's.

Die osmanische Gesellschaft zum Verteidigungsrat Trakya-Paschaelis

Die Gesellschaft der nationalen Bewegung zur Ablehnung der Annexion u.a.(Bila, H., 1979, S. 10).

Aus der Kräftekonstellation der Existenz der Kompradorenbourgeoisie, des Eşraf (Geistliche,Grossgrundbesitzer,Stammesführer und Kaufleute) der sich herausbildeneden nationalen Bourgeoisie , der Beamtenschaft, von Offiziere und Generale sowie von Handwerker, Bauern und Arbeitern ergab sich für den patriotisch-gesinnten Teil der Offiziere und Generale, besonders für M. Kemal Atatürk die Möglichkeit, zum Mittelpunkt des Kampfes zu werden. Die einheitliche Führung übernahm daher die patriotisch-gesinnten Militärs. Diese heterogenen Klassenkräfte einte der Wille, die Unabhängigkeit der Türkei zu retten.

In diesem Kampf kam es zu einer Polarisierung und Differenzierung der Klassenkräfte, da sich der Kampf um die Beseitigung der Fremdherrschaft aeußerst langwierig und kompliziert vollzog. Die Vorherrschaft des aeußeren Widerspruchs zum auslaendischen Imperialismus trat sehr deutlich hervor.Das Kraefteverhaeltnis im inneren war unreif und ungenügend ausgeprägt, so dass keine Klassenkraefte in der nationalen Befreiungsbewegung die Hegemonie übernehmen konnten. Im Resultat dieser Situation mussten sich verschiedene Klassenkräfte verbünden. Dadurch war folgende „Hegemoniekombination“ (Kossok, M., ,Berlin 1977, S. 29.) entstanden. Die patriotisch-gesinnten Militärs standen an der Spitze des nationalen Befreiungskampfes und wurden v.a.unterstützt durch Gutsbesitzer, Beamte, Offiziere und Kaufleuten, die ebenfalls Interesse an der Beseitigung der Fremdherrschaft hatten. Die Kompradorenbourgeoisie, die eine Minderheit bildete, trat in dieser Kampfphase gegen die nationale Befreiungsbewegung auf.Sie liierte sich eng mit den ausländischen Imperialisten und wurde durch die feudal-klerikale Kraefte unterstützt.

Um den nationalen Befreiungskampf gegen die Entente-Mächte und die von England unterstützte griechische Invasion zu organisieren und eine einheitliche nationale Bewegung zu schaffen, fuhr der aus kleinbürgerlichen Kreisen stammende M. Kemal Atatürk (siehe: Glasneck, J, Berlin 1971, auch: M. K. Atatürk; Sitzungsberichte der Akademie..Jg. 1982, Nr. 7/G) am 19. Mai 1919 in die Schwarzmeerhafenstadt Samsun und nahm "mit regionalen Instanzen von Heerstand Verwaltung Kontakt auf, um die Voraussetzungen für die Organisierung eines einheitlichen Widerstandes herzustellen...innerhalb weniger Tage gelang es ihm, unter den wichtigsten Offizieren und Beamten Anatoliens einen politischen Konsensus herzustellen und sie dazu zu bewegen, den Aufbau nationaler Organisationen in die Hand zu nehmen" (Çatalcalı, B., Diss. Heidelberg 1982, S. 87.).

Nach seiner Ankunft in Samsun setzte sich M. Kemal Atatürk unverzüglich mit allen in Anatolien und Thrazien stationierten Truppen in Verbindung. Kurz darauf verlegte er sein Hauptquartier ins Landesinnere, zuerst nach Havza, dann nach Amasya. Von dortaus sandte er am 18. Juni 1919 dem Kommandeur des in Thrazion stationierten Armeekorps und dem dort gegründeten national-bürgerlichen Gesellschaft zur Verteidigung der Rechte folgendes Telegramm; "Sie kennen die Handlungen der Entente-Mächte, die unsere nationale Unabhaengigkeit ersticken und den Boden für die Zerstückelung unseres Vaterlandes vorbereiten, ebenso wie die servile und apathische Haltung der Zentralregierung. Das Geschick der Nation einer Regierung dieses Schlags anzuvertrauen, bedeutet sich dem Untergang preiszugeben"(Çatalcalı, B., Diss. Heidelberg 1982, S.88).

Hier zeigte sich deutlich, dass M. Kemal Atatürk die Notwendigkeit der nationalen Unabhaengigkeit des türkischen Volkes als ein Erfordernis der weltgeschichtlichen Entwicklung erkannte. Noch deutlicher wurde dies, als er aus Amasya mitteilte, dass in Sivas ein Kongress stattfinden werde, der die nationalen Organisationen Anatoliens und Thraziens zusammenschliessen solle.

Am 22. Juni 1919 entwarf er in Amasya ein Zirkular (Amasya Tamimi), in dem es hieß, dass "die Integrität des Landes, die Unabhängigkeit der Nation in Gefahr ist. Die Zentralregierung- die Sultan-Regierung- ist der Aufgabe, für die sie die Verantwortung übernommen hat, nicht gewachsen, was zur Folge hat, dass man mit unserer Nation nicht

rechnet. Nur die Energie und der Wille der Nation werden ihre Unabhängigkeit retten. Unbedingt nötig ist die Schaffung einer Nationalversammlung, die gegen jede Beeinflussung geschützt und von jeder Kontrolle frei ist, um die Lage der Nation zu prüfen und vor der Welt die Geltendmachung ihrer Rechte zu Gehör zu bringen“ (Çatalcalı, B., Diss. Heidelberg 1982, S.88.). M. Kemal Atatürks Kampfziel war von Anfang an die Errichtung eines neuen souveränen türkischen Staates, der zugleich die Verteidigung der Interessen der entstehenden bürgerlichen Gesellschaft gewährleisten sollte.

Er sagte in einem Telegramm: ”Ich hab bei allem, was mir heilig ist, geschworen, dass ich im Einklang mit der Nation in voller Ergebenheit arbeiten werde, bis wir unsere volle Unabhängigkeit errungen haben. Ich habe den festen Entschluss gefasst, Anatolien nicht mehr zu verlassen“ (Çatalcalı, B., Diss. Heidelberg 1982, S.89.). Das hätte bedeutet, die militärische Laufbahn zu beenden. Nachdem er die Verbindung zu den neuen nationalen Organisationen aufgenommen hatte, fand vom 23. Juli bis zum 7. August 1919 in Erzurum (Ostanatolien) ein Kongress der ”Gesellschaft zur Verteidigung der Rechte der Ostprovinzen Anatoliens und Trabesunt (Trabzon)“ statt. Der Kongress hatte ein Repräsentativkomitee gewählt, dessen Leitung M. Kemal Atatürk übernahm und veröffentlichte ein Manifest.

Im Manifest wurde:

1).die Integrität des von den Türken bewohnten Territoriums unterstrichen und...darauf hingewiesen, dass alle Teile des Landes innerhalb der nationalen Grenzen ein unteilbares Ganzes darstellen,

2).die Notwendigkeit betont, jegliche Formen des Mandats oder Protektorats abzulehnen, sowie der Okkupation des türkischen Gebietes seitens der Alliierten entschieden entgegenzutreten,

3).die Bildung einer provisorischen Regierung in Erwägung gezogen, wenn die osmanische Regierung sich als unfähig erwiesen sollte, die territoriale Integrität und die Unabhängigkeit des Landes zu sichern

4).die Gewährung jeglicher Privilegien an ethnische, vor allem aber christliche

Minderheiten, die die Souveränität des Landes beeinträchtigen, entschieden abgelehnt,

5).beschlossen, darauf hinzuarbeiten, dass das Abgeordnetenhaus in der Hauptstadt nach langer Zeit wieder einberufen wird und seine politische Aufgabe wahrnimmt, die osmanische Regierung zu kontrollieren. (Çatalcalı, B., Diss. Heidelberg 1982, S. 90).

Vom 4- 11.September 1919 versammelte sich in Sivas der Kongress der „Gesellschaften zur Verteidigung der Rechte Anatoliens und Rumeliens“, der die Beschlüsse des Kongresses von Erzurum bestätigte. An dem Sivas-Kongress nahmen die Stammesführer Ostanatoliens, Grossgrundbesitzer, Kaufleute, Vertreter der Geistlichkeit, Beamte, und Generalitaet teil, jedoch keine Vertrter der Arbeiterklasse und Bauern (Bila, H., 1979, S.20.).

Hier gingen die Meinungen sehr auseinander, es wurde heftig diskutiert. Debatten löste die Frage eines amerikanischen Mandates oder eines englischen Protektorates über das osmanische Reich aus. Delegierte der Stammesführer und Feudalherren, wie die konservativen Vertreter “ Vasif Bey, Macit Bey, Bekir Sami Bey, Ismail Fazıl Pascha, Hami Bey, Rauf Bey und Ismet Bey, Adnan Bey und Delegierte aus Westanatolien und Rumelien konnten aus verschiedenen Gründen nicht vertreten werden. (Bila, H., 1979, S.20.) waren am amerikanischen Mandat über das osmanische Reich interessiert. Aber M. Kemal Atatürk umriss seine Haltung zur Mandatfrage: “Ich muss bemerken, dass ich nicht zu denjenigen gehöre, die sich soweit demütigen würden, zu dem Protektorat der Franzosen oder irgendeiner fremden Macht-England, Frankreich und USA- ihre Zuflucht zu nehmen.Für mich ist es allein die nation,auf die ich mich stütze,und aus ihr allein schöpfe ich jede Stärkung“ (Atatürk, M. K., Der Weg, Leipzig 1928, S. 69.).

Trotz der Opposition- wie oben aufgezählt- gelang den kleinbürgerlichen Kräften um M. Kemal Atatürk, ihre politischen Ziele bei der Mehrheit der Delegierten durchzusetzen. “In Sivas zeigte die Mehrheit der Delegierten jedoch trotz des vorlauefigen Kompromisses in der Mandatfrage eine prononciertere antiimperialistische Haltung. Sie proklamierten den Widerstand jetzt gegen jede Intervention und jede Okkupation“ (Glasneck, J. K. Atatürk 1971, S.107.). Damit hatte der Kongress von Sivas direkt gegen die imperialistische Okkupationspolitik der Entente-Mächte in der Vorbereitungsphase des nationalen Befreiungskampfes Stellung genommen.

Die Gesellschaften zur Verteidigung Rechte Anatoliens und Rumeliens schlossen sich auf diesem Kongress zu einer "Gesellschaft zur Verteidigung der Rechte Anatoliens und Rumeliens (Anadolu und Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) zusammen, die sehr schnell politische Macht gewann und ein zentralisiertes Organ der nationalen Befreiungsbewegung wurde.

Während des Kongresses wurde das Repräsentativkomitee auf 15 Mitglieder erweitert. Aus den darauffolgenden Wahlen im Lande ging die kemalistische Gruppe der "Gesellschaft zur Verteidigung der Rechte Anatoliens und Rumeliens" gestärkt hervor. „Als sich das letzte osmanische Parlament am 28. Januar 1920 mit der Verkündung des "Nationalen Paktes- Misak-ı Milli- auf die Grundsätze der Vereinigung für die Verteidigung der Rechte Anatoliens und Rumeliens festlegte und dadurch die Zielsetzungen der nationalen Befreiungsbewegung unterstützte“ Çatalcalı, B., 1982, S. 92/93, auch Genç, M., Diss. Heidelberg 1982, S. 112/113).

Als Reaktion hierauf besetzten englischen Truppen Istanbul und lösten am 16. März 1920 das osmanische Parlament auf, dessen Abgeordnete teilweise verhaftet und nach Malta zur Verbannung geschickt wurden. Ein anderer Teil floh nach Ankara. Nach der Parlamentsauflösung unterzeichnete die Padischah-Regierung am 10. August 1920 mit Frankreich, England und Italien in Sevres (Sevr) ein Friedensdiktat (siehe; Potjomkin, W. P., Berlin 1948, Bd. 3. T. 1, S. 121 ff).

Am 23. April 1920 wurde in Ankara ein Parlament (Türkiye Büyük Millet Meclisi, TBMM) eröffnet, das sich zur Grossen Nationalversammlung der Türkei erklärte und nunmehr die höchste Macht im Lande repräsentierte. In der TBMM waren die nationalbürgerlichen Kräften, Großgrundbesitzer, Beamten, Intelligenz und Generalität sowie Vertreter der Geistlichkeit mit M. Kemal Atatürk an der Spitze vertreten. Etwa 380 anstatt der vorgesehenen 414 Abgeordneten waren anwesend. Die Zusammensetzung der TBMM 1920-1923: 115 Beamte und Angestellte, 61 Geistliche, 51 Offiziere-Generäle, 46 Landwirte, 37 Händler, Kaufleute, 29 Rechtsanwälte, 15 Ärzte, 10 Stammesführern, 8 Sektenführer, 6 Journalisten, 2 Ingenieure (Genç, M, 1982, S.135, auch Çatalcalı, B., 1982, S. 96).

Jedoch waren weder die Arbeiter noch die Bauern vertreten.“Die Nationalversammlung war das wichtigste Organ im nationalen antiimperialistischen Kampf, musste sich aber auf Grund seiner Klassenbasis gleichzeitig zum Kern eines bürgerlichen Staatsapparates“ (Glasneck, J., 1971, S. 122) entwickeln.

Der schon verschärfte Klassenkampf zwang viele noch Unentschlossene, sich zu entscheiden; entweder für Istanbul-für zentral-absolutistische Reaktion- oder für Ankara- und damit für das Fortschreiten der nationalen Befreiungsbewegung. Am 24. April 1920 wurden unter Leitung von M. Kemal Atatürk, der gleichzeitig zum Vorsitzenden nominiert wurde, ein Exekutivkomitee mit 6 Mitgliedern und ein 11 köpfiger Ministerrat gewählt. “Diese Regierung“, sagte M. Kemal Atatürk in seiner Rede von 24. April 1920 in TBMM, “ist die sich auf die Grundlage der nationalen Souveränität stützende Volksregierung. Sie ist republikanisch“ (Kili, S., 1976, S.35 auch Genç, M., 1982, S. 117). Die Mitglieder Regierung nannten sich zunächst Kommissare, ihre Bezeichnung wurde später in Minister umgeändert.

Es wäre falsch zu sagen, wie in der allgemeinen Literatur behauptet wird, dass M. Kemal Atatürk eine „diktatorische Gewalt“ (Renesse, E., Köln 1963, S. 138) über die TBMM während der nationalen Befreiungsbewegung ausgeübt hätte. In der damaligen Situation des Landes war er im Gegenteil von Tag zu Tag gezwungen, mit seinen Gegnern schwer zu kämpfen. Nach hartnäckigem Kampf nahm die TBMM ein Verfassungsgesetz an, dessen Verabschiedung am 20 Januar 1921 erfolgte. Dieses Verfassungsgesetz “stellte noch keine endgültigen Sieg über die Vertreter der zentral-klerikalen Reaktion dar, erwies sich aber als wichtiger Schritt auf dem Wege dahin“ (Glasneck, J., 1971, S. 126).

Da die Kemalisten einen dritten Entwicklungsweg einzuschlagen, begannen und die Abschaffung des Privateigentum ablehnten, nahmen sie in der Innenpolitik eine antikommunistische und feindliche Haltung gegenüber den Klassenforderungen der Arbeiter, Bauern und der anderen ein. Im nationalen Befreiungskampf wuchsen die Aktivität der Arbeiter und der fortschrittlichen Kräften. Die Bauern, die wirtschaftliche und politische Lasten trugen, differenzierten sich im Prozess der nationalen Befreiungsbewegung. Die Opposition eines Teils dieser Kräfte spürte M. Kemal Atatürk. Der Führer dieser Opposition war die Ende Mai 1920 in Ankara (mit Wissen und Bewillig

M. Kemal Atatürks) gegründete “Grüne Armee“(Yeşil Ordu), die ihrem Charakter nach eine Bauernpartei”, (Glasneck, J., 1971, S. 126) war und „als kommunistische Organisation gelten (kann), die die Prinzipien des Islam mit dem Sozialismus zu vereinen sucht“ (Sertel, Y/Galliosot, Frankfurt/Main 1979, Bd.15, S. 41).

Sie vertrat die Interessen der werktaetigen Massen, kaempfte im nationalen Befreiungskampf nicht nur gegen die auslaendischen Imperialisten, sondern auch gegen die einheimische Bourgeoisie und trat für demokratische Reformen im Lande ein. Obwohl M. Kemal Atatürk innere Reformen im Rahmen einer national-bürgerlichen Umgestaltung des zentral-absolutistischen Staatswesens für notwendig hielt, war er nicht mit allen Forderungen der grünen Armee einverstanden. Unter dem Druck der M. Kemal Atatürk-Regierung löste sich im September 1920 auf.

Die bestehenden kommunistischen Gruppen im osmanischen Gebiet hatten zu dieser Zeit die Notwendigkeit der Gründung einer neuen Partei verstanden. Diese einzelnen Gruppen vereinigten sich im Juni 1920 in Ankara zu einer Organisation, die zum Kern der kommunistischen Partei der Türkei, TKP) wurde. Diese revolutionäre Vorhut den zahlenmaessig noch geringen türkischen Proletariats (Zum Proletariat, siehe; Geschichte... Moskau 1983, Bd. 4, S. 490) traf sich am 10. September 1920 mit dem Gruppen Istanbuls und Anatoliens sowie den Kommunisten, die ehemalige russische Kriegsgefangene gewesen waren, in Baku zum 1. Vereinigtenskongress der KPdT (Siehe dazu; Dokumente des 5. Parteitages der KPdT I, S. 9). Hierzu stieß der linke Flügel der aufgelösten “Grünen Armee“.

Der Kongress vom 10. September 1920 nahm ein Statut und ein Programm an, er wählte ein Zentralkomitee, dessen Vorsitzender M. Suphi wurde, ein Vorkämpfer der Ideen der Werktaetigen in der türkischen Arbeiter bewegung.Damit wurde eine einheitliche KPdT geschaffen. “Die wichtigste Errungenschaft der Arbeiterbewegung in der Periode der nationalen Befreiungsrevolution war die Gründung der KPdT“(Truchanowski, W. G, Rütten&Loening-Berlin 1963, S. 51). Die KPdT war von ihrer Gründung an verfolgt und wurde im Jahre 1922 durch die kemalistische Regierung verboten. Seitdem arbeitet- bis heute- illegal.

Um die kommunistische Bewegung in der Türkei zu unterdrücken, arrangierte die

Regierung ein ungeheuerliches Verbrechen. In der Nacht vom 28 zum 29. Januar 1921 trafen 15 führende Mitglieder der KPdT, unter ihnen M. Suphi von einem Kongress kommunistischen Organisationen des Ostens aus Baku kommend auf dem Weg nach Ankara, in Trabzon- am Schwarzen Meer- ein. Hier wurden sie zunächst verhaftet, zu Tode gefoltert und ihre Leichen ins Schwarze Meer geworfen. Weitere 27 Mitglieder der KPdT in Antollien wurden gleichfalls verhaftet und vor Gericht gestellt. Mit diesen Unterdrückungsmassnahmen versuchten die herrschenden Klassen, ihre Klassenherrschaft und ihre Vormachtstellung in der Befreiungsbewegung zu erhalten.

Der Kampf gegen die imperialistischen Laender machte den Kemalisten deutlich, dass sie den Sieg niemals erringen würden, wenn sie nicht zu Sowjetrusland freundschaftliche Beziehungen herstellen. Am 16. März 1921 wurde in Moskau der Vertrag über Freundschaft und Brüderlichkeit zwischen der Türkei und UdSSR unterzeichnet. Nach der Unterzeichnung dieses Vertrages kam der erste Arbeiter- und Bauernstaat in Russland dem türkischen Volk entsprechend den Prinzipien seiner Außenpolitik in seiner nationalen Befreiungsrevolution zu Hilfe (Zur sowjetischen Hilfe, Siehe, Glasneck, J., M. K. Atatürk, 1971, S. 167, auch Çatalcalı, B. 1982, S. 105). Diese Beziehungen festigten die antiimperialistische Position der Türkei und trugen zum weiteren Aufschwung der nationalen Befreiungsrevolution des türkischen Volkes bei.

Am 23. März 1921 trat die griechische Armee zu einer Offensive an. Bei İnönü, einem Dorf, das einem Mitkämpfer und Freund M. Kemal Atatürks nunmehr den Namen gab, erlitt sie jedoch eine Niederlage. Weitere Angriffe der von England unterstützten griechischen Truppen wurden am 9. Juli 1921 in harten Kämpfen am Fluss Sakarya zurückgeschlagen. Die durch das Sowjetrusland gewährte Hilfe gab der Regierung M. Kemal Atatürks die Möglichkeit, ihre Truppen zur großen Offensive übergehen zu lassen, die die letzte Phase der nationalen Befreiungsrevolution (26. August 1922- Juli 1923) einleitete.

Sie endete mit der völligen Zerschlagung der griechischen Truppen. Mitte September drangen die türkischen Truppen zu den Dardanellen und zum Bosphorus vor, die von englischen Truppen besetzt waren. Die englischen Truppen waren nicht in der Lage, den Angriff der türkischen Armee aufzuhalten, die von Frankreich und Italien unterstützte

englische Regierung schlug Friedensverhandlungen vor. Am 11. Oktober 1922 wurde in Mudanya ein Waffenstillstandsabkommen unterzeichnet (Zum Waffenstillstand vom Mudanya, Siehe, Truchanowski, W.G., Rütten&Loening-Berlin 1963, S.129). Aber die Meerengen blieben in den Haenden der Entente-Maechte.

Nach der Zerschlagung der imperialistischen Intervention und der griechischen Okkupation rückte die innere Lage des Landes in den Vordergrund. Die patriotischen Kemalisten unternahmen nichts, um die Lage der sehr belasteten Bauern zu verbessern. Landverteilung und die Verringerung der Steuerlasten waren deren Forderungen. Auch die Lage der werktätigen Masse, die große Opfer für die Befreiung des Landes vom Imperialismus und im Kampf gegen die griechischen Truppen gebracht hatten, bedurfte der Verbesserung.

Die KPdT verteidigte- trotz Verfolgung- konsequent die Interessen der werktätigen Massen und Bauern. Der in Ankara stattfindende 2. Parteitag der KPdT wurde durch die Regierung überfallen, dabei starben einige Delegierte.

In dieser Situation luden die Entente- Mächte sowohl die Sultanregierung- Vahdettin Han-in Istanbul als auch die in Ankara gebildete M. Kemal Atatürk-Regierung zu Friedensverhandlungen nach Lausanne (Lozan) in Schweden ein. Die Kemalistische Regierung verlangte die Trennung die Macht des Padischahs vom Staat, um die Macht nicht mit der Padischahs-Regierung teilen zu müssen und den in der nationalen Befreiungsrevolution erreichten Sieg zu festigen. M. Kemal Atatürk sagte dazu; “Die Souveränität und das Recht zu regieren, könne niemanden durch niemanden infolge einer akademischen Diskussion übertragen werden. Die Souveraenitaetet wird durch Kraft erworben, durch Macht und Gewalt“(Çatalcalı, B. 1982, S. 127).

Am 1. Oktober 1922 wurde das Sultanat aufgehoben, der letzte Sultan verliess das Land. Am 20. November 1922 wurde sein Nachfolger Abdülmecid Han als Kalif (Halife) gewählt, so dass das Kalifat dennoch bestehen blieb. Am gleichen Tag begann in Lozan die Friedenskonferenz. Die Entente-Mächte strebten danach, ihre Privilegien im osmanischen Reich zu erhalten und diese auf das Neue zu einem abhaengigen Land zu machen. Den Plaenen der Imperialisten widersetzte sich entschieden die türkische Delegation, die von

“Vertretern der RSFSR, der Ukrainischen SSR und Georgischen SSR” (Truchanowski, W. G., 1963, S. 130ff) unterstützt wurde.

Mit der Unterzeichnung eines Vertrages am 24. Juli 1923 endete die Konferenz in Lausanne. “Die kemalistische Regierung erreichte darin die internationale Anerkennung als souveräner, unabhängiger türkischer Staat, der durch die Regierung der grossen Nationalversammlung der Türkei am 23. August 1923 ratifiziert. Die ausländischen Okkupationstruppen mussten das Territorium der Türkei verlassen“ (Truchanowski, W. G., 1963, S. 130ff).

Nach dem militärischen Sieg der nationalen Befreiungsbewegung verstärkten sich die existierenden inneren Klassenwidersprüche zwischen den sehr schwach formierten anatolisch- nationalen Flügel und dem zentral- absolutistischen Flügel, der sich mit Vertretern der nichttürkischen Minderheit Istanbuls und Izmir liierte. Der anatolisch-nationalistische Flügel wollte einen unabhängigen türkischen Staat, die konservativen Kräfte waren für die Erhaltung des zentral- osmanischen Staates.

I. 1. 2. Zur Herausbildung und Entwicklung der Republikanischen Volkspartei von 1923- 1930.

Die durch Entwicklung der Produktivkräfte herbeigeführte objektive Differenzierung der Klassen- und Sozialstruktur des Landes spiegelte sich im Kampf zwischen der anatolisch-nationalen Kräfte, der Kompradorenbourgeoisie sowie den Grossgrundbesitzer und zentral-absolutistischen Kräften und deren Vertretern in der Nationalversammlung wider. Die Klassenkräfte- Polarisierung in der TBMM zeigte sich in zwei großen Gruppen, die erste Gruppe waren die Vertreter des anatolisch- nationalen Flügels unter M. Kemal Atatürk und zweite Gruppe waren die Vertreter des zentral-absolutistischen Flügels.

Nach Einschätzung der in Türkei veröffentlichten Literatur existierten in der TBMM auch noch mehrere zwischen beiden schwankende kleine Gruppen (Bila, H., 1976, S. 42, auch Kili, S., 1979, S. 40). Der schon im nationalen Befreiungskampf einsetzende Polarisierungsprozess innerhalb der Klassenkräfte führte zu politischen Auseinandersetzungen und Spaltungen und schliesslich zur Gründung der von M. Kemal

Atatürk bzw. von der kemalistischen Fraktion (Gruppe) ins Leben gerufenen kleinbürgerlichen Kräften unterstützten Volkspartei, (Halk Fırkası, HF) die sich aus der Gesellschaft zur Verteidigung der rechte Anatoliens und Rumeliens auf der Grundlage eines 9- Punkte- Programms formierte. Das 9-Punkte-Programm lautet;

Das 1. Prinzip wies darauf hin, dass die Macht ohne irgendwelche Einschränkungen und Bedingungen der türkischen Nation gehört.

Das 2. Prinzip bekräftigte den Beschluss der großen nationalen Versammlung der Türkei vom 1. November 1922 über die Abschaffung des Sultans und die Konzentration der Macht in der Hand der großen Nationalversammlung der Türkei.

Das 3. Prinzip rief zum entschiedenen Schutz der Errungenschaft der Revolution und Sicherheit des Landes auf.

Das 4. Prinzip war der Rechtsbesprechung gewidmet.

Das 5. Prinzip revidierte die Erhebungsart und –weise des Aschars (Öşür-Steuern) endgültig, die die Ursache für Unzufriedenheit des Volkes war und richtete sich auf die Tätigkeit der Finanzorgane, damit sie auf die Gewährung der kleinen Kredite für Gutsbesitzer, Industriellen, Kaufleute, Handwerker u.a. Einfluss nehmen konnten.

Das 6. Prinzip proklamierte die Notwendigkeit der Verkürzung des Militärdiensts und der Verbesserung der materiellen Lage der Militärangehörigen.

Das 7. Prinzip beinhaltete das Versprechen einer Erhöhung des Lebensstandards der Offiziere, der Kriegsveteranen und Rentner.

Das 8. Prinzip war der Tätigkeit der Beamten, der Verbesserung ihrer materiellen Versorgung gewidmet.

Das 9. Prinzip wird über die Forderungen in privaten Initiative und über Maßnahmen, die für den Aufbau des durch den zerstörten Landes getroffen werden müssen, gesprochen.

Am 9. September 1923 wurde das Statut und gleichzeitig das Programm- bis zum Jahre 1931- der HF ausgearbeitet und nach einer Wahl am 11. August 1923 wurden M. Kemal Atatürk zum Parteivorsitzenden, İsmet Paşa (İnönü) zum Stellvertretenden Parteivorsitzenden und Recep Peker zum Generalsekretär gewählt. 23. Oktober 1923 wurde der Gründungsantrag der Partei an das Innenministerium gestellt (Kili, S., 1979, S. 45/46) und genehmigt.

Im Programm sind folgende Grundprinzipien festgelegt: Die uneingeschränkte und bedingungslose Souveränität des Volkes, die Volksregierung, Staatsapparat, Kultur, und Ökonomie werden, von der Volkssouveränität ausgehend, verändert. Reformen in Justiz, Finanzen, in der Landwirtschaft, in der Industrie, in der Sozialhilfe, im Militärdienst und in der Beamtenschaft sind vorgesehen. Neben der Institutionen für die soziale und Gesundheitshilfe, besonders die Notwendigkeit einer Reform des Aschar-System der Bauern, Abgabe der Kredite an Bauern, Beschaffung von neuen Maschinen, Zusammenschluss der Bildung und Verwirklichung der modernen laizistischen nationalen Erziehung beinhaltet das Programm der CHP. (Kili, S., 1979, S. 43).

M. Kemal Atatürk erklärte sein Ziel: "Ich möchte eine Partei gründen, die alle Klassen der türkischen Gesellschaft in sich vereint" (Genç, M., 1982, S.153). Am 29. Oktober 1923 wurde die Gründung der Republik der Türkei proklamiert. Das Parteivorsitzende M. Kemal Atatürk wurde in der TBMM zum Präsidenten und İsmet İnönü zum Ministerpräsidenten gewählt, der Regierungssitz befand sich nun in Ankara.

Mit der türkischen Republik, der "einzig möglich(n) Form für die Herrschaft der (einheimischen) Bourgeoisie" (Marx, K., 1963, MEW. Bd. 8, S. 172), hatte die erste Etappe der nationalen Befreiungsbewegung- die Errichtung der staatlichen Unabhängigkeit- ihren Abschluss gefunden. Die objektiven Voraussetzungen für die zweite Etappe- die Festigung und Verteidigung der errungenen staatlichen Unabhängigkeit, Überwindung der von ausländischen Imperialisten hinterlassenen Rückständigkeit, der Aufbau einer nationalen Wirtschaft und die Hebung des Lebensniveaus des gesamten Volkes- wurden mit der erfolgreichen Beendigung der ersten Etappe geschaffen.

Die politische Unabhängigkeit ermöglichte die Entwicklung der Produktivkräfte und damit auch der Produktivverhältnisse. In dieser Entwicklung führte die im Ergebnis

der nationalen Befreiungsrevolution an die Macht gelangte einheimische Bourgeoisie unter Führung der HF, die sich am 10. November 1923 nach der Gründung der türkischen Republik in Republikanischen Volkspartei (Cumhuriyet Halk Fırkası, CHF) umbenannte, keine grundlegenden sozialökonomischen Umgestaltungen durch. Sie beschränkte sich auf einige Reformen von oben im gesellschaftlichen Überbau. So z.B. die Abschaffung des eine reaktionäre Gefahr bedeutenden Kalifats am 3. März 1924, die Verstaatlichung des Besitzes, des Vermögens und aller Einrichtungen der islamischen Geistlichkeit, die Verkündung der neuen Verfassung am 20. April 1924, die die Grundlage der bürgerlichen Umgestaltung bildete, die Auflösung der geistlichen Schulen und die staatliche Kontrolle des gesamten einheitlichen Bildungssystems, die Verwirklichung des Prinzips des Laizismus, die Durchführung einer Schrift-, Sprach- und Kleiderreform (Zur Reformen, siehe: Glasneck, J., 1969, S. 214 und Einhorn, M, Diss. Berlin 1983, Teil II, S. 162/63).

Damit hat die Türkei bei der gesellschaftlichen Umwälzung den "reformistischen Weg" eingeschlagen. Es wäre falsch zu behaupten, dass die Türkei nach der nationalen Befreiungsrevolution einen nichtkapitalistischen Weg hätte einschlagen können, da die inneren Klassenverhältnisse und die nationale Klassenpolitik der Kemalisten dies unmöglich machten. Die Kemalisten sahen von vornherein "in der Entwicklung des Landes und der Verbesserung der sozialen Lage, der Volksmassen", die sie stets als wichtiges Ziel ihres Reformwerkes betrachtete (n), kein Klassenziel, sondern eine nationale Aufgabe" (Atatürk, M. K., Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaft der DDR, Jg. 1982, Nr. 7/G, S.17).

Die CHF verlangte die Zentralisation und Konzentration aller Klassenkräfte, um die vor der Türkei stehenden sozialökonomischen u.a. Probleme lösen zu können. Zu diesem Zweck verkündete die CHF als ihr Ziel, "an Stelle des Klassankampfes die soziale Ordnung und den Gemeinsinn zu setzen, sowie die verschiedenen Interessen harmonisch auszugleichen" (Republikanische Volkspartei, Programm, Ankara 1935, S. 6).

Nach der Erringung der politischen Unabhängigkeit und der Gründung der CHF hatten die Kemalisten das Verhältnis von politischer Unabhängigkeit und ökonomischer Befreiung vom ausländischen Imperialisten erkannt. Sie formulierten die Dialektik vom

Politik und Ökonomie so; “Die vollkommene Unabhängigkeit ist mit einer vollkommen unabhängigen Wirtschaft identisch... Die einzige wahre Kraft für die Verwirklichung all dessen ist die stabile Ökonomie. Wie ruhmreich auch die politischen und militärischen Siege sein mögen, wenn sie nicht mit wirtschaftlichen Erfolgen besiegelt werden, kann das Resultat von keiner Dauerhaftigkeit sein” (Zit. nach; Wirtschaftskongress der Türkei von 1923 in Izmir (Izmir İktisat Kongresi 1923), Ankara 1971, S. 258).

Zum Zwecke der Schaffung einer gesamtnationalen Wirtschaftspolitik versammelte sich der Wirtschaftskongress der Türkei “vom 17. Februar bis 4. März 1923 in Izmir. 1135 Delegierte aus dem ganzen Land und allen Schichten und Klassen (Arbeiter, Bauern, Kaufleute, Unternehmen, Industriellen u.a.) (Avcıoğlu, D., Ankara 1969, S. 340) nahmen teil. Der Kongress erarbeitete die Leitlinien für diese Wirtschaftspolitik. M. Kemal Atatürk erklärte in seiner Eröffnungsrede; “Um vollständige Resultate zu erreichen... ist es deshalb notwendig, unsere Wirtschaft zu entwickeln und zu stärken, um die ökonomische Unabhängigkeit des Landes zu gewährleisten” (Zit. Nach, Atatürk, Izbrannyereci, S. 275, in, Glasneck, J., K. Atatürk...S.248).

Die Richtlinien des Kongresses sind folgende; 1) Es wird eine nationale Wirtschaftspolitik betrieben, sämtliche Wirtschaftszweige sollen nationalisiert werden. 2) Die Rolle, welche die ausländischen und nicht national türkischen Unternehmen bisher im türkischen Wirtschaftsprozess gespielt hat, soll die nationale Bourgeoisie selbst übernehmen. Da sie aber für diese zu schwach ist, soll sie vom Staat geschützt und unterstützt werden. 3) Der Übergang vom Manufaktur und Kleinindustrie zur Industrie soll beschleunigt werden. 4) Die Position des Fremdkapitals soll geschwächt werden und dieses nur soweit zugelassen werden, wie es den neuen Gesetzen gehorcht und den nationalen Interessen entspricht. 5) Die Türkei ist noch ein Agrarstaat mit sehr niedriger Produktivität der Landwirtschaft. Die landwirtschaftlichen Erzeuger sollen von der Saat mit Krediten, steuerlichen Erlass unterstützt werden. 6) Das einheimische Gewerbe soll gestärkt und vor der ausländischen Konkurrenz durch geeignete Zollpolitik geschützt werden. 7) Der Außenhandel soll vom Staat kontrolliert werden. 8) In den Zweigen, wo private nationale Unternehmer zu Investitionen nicht in der Lage sind, der Staat diese Aufgabe übernehmen... u.a. (Vergleich; Genç, M., Die besondere Rolle, 1963, S. 207/08).

Der Kongress orientierte sich deshalb darauf; “ die zerrüttete Volkswirtschaft wiederherzustellen, eine eigene nationale Industrie auf der Grundlage der vorhandenen Rohstoffe aufzubauen und das dafür nötige Kapital bereitzustellen, das ausländische Kapital zurückzudrängen, das Land durch den Bau eines Eisenbahn- und Strassennetzes zu erschliessen und die landwirtschaftlichen Erträge zu erhöhen. Wo es an privatem Kapital mangelte, sollte sich der Staat direkt in den Wirtschafts- und Verkehrsaufbau einschalten” (Glasneck, J., M. K. Atatürk...1979,S. 248,auch Çatalcalı, B., Unterentwicklung..1969, S. 119).

Diese Leitlinien zeigen, dass die Kemalisten die Interessen der werktätigen Massen nicht zum Ausdruck brachten. Sie hielten fest, dass “das Volk der türkischen Republik nicht als aus Klassen bestehend anzusehen ist, sondern es als eine Gemeinschaft zu betrachten (sei): Bauern, Handwerker, Arbeiter, Industrielle, Kaufleute und Beamten bilden eine nationale Einheit” (Republikanische...1935, S. 5). Damit blieben die Forderungen der an dem Kongress beteiligten Arbeiter und Bauern an der wirtschaftlichen Entwicklung des Landes unberücksichtigt. Die Arbeiter forderten das Recht auf Gründung von Vereinen, das Streikrecht, den 8-Stunden Arbeitstag, das Verbot der Kinderarbeit, die Verbesserung der Arbeitsbedingungen sowie das Recht auf Versicherung und Rente, die Anerkennung des 1. Mai als Kampffeihtag der Arbeiter. Die Bauern verlangten die Abschaffung von Aschar, die Mechanisierung der Landwirtschaft, die Modernisierung der Arbeitstechnik und eine Bodenreform.

Die Kemalisten haben die Eigentumsverhältnisse und die Machtverhältnisse sowohl in der Stadt als auch auf dem Land nicht verändert. Sie begnügten sich damit, “durch verschiedene Massnahmen die Herstellung einheimischer Waren in den vorhandenen und von Privatunternehmen neugegründeten Fabriken zu fördern ,das Verkehrswesen zu entwickeln und die in den Händen ausländischer Monopole befindlichen Konzessionen zurückzukaufen”(Glasneck, J. M. K. Atatürk..1979, S. 248).

Von den Beschlüssen des Kongresses ausgehend kann festgestellt werden, dass die Interessen der sich herausbildenden nationalen Bourgeoisie und der Grossgrundbesitzer sowie der Kompradorenbourgeoisie auf dem Kongress aufeinanderprallten. Der Kongress

zeigte, dass sich der” Prozess der ursprünglichen Akkumulation des Kapitals“ (Marx, K. Der Akkumulationsprozess des Kapitals, in: MEW. Bd. 23, Berlin 1979, S. 589) in der Türkei schleppend entwickelte. Bislang vorliegende Statistiken weisen erhebliche Abweichungen voneinander hinsichtlich wichtiger Zahlen auf. So wird die Zahl der türkischen Arbeiter Anfang der zwanziger Jahre in einer Quelle mit 400.000 bis 500.000 angegeben, eine andere Arbeit weist 76.216 nach. (Geschichte der internationalen Arbeiterbewegung.. 1986, S. 490 und Çatalcalı, B., Unterentwicklung...1982, S. 117).

Vor- und frühkapitalistische Verhältnisse, die durch das Nebeneinanderbestehen mehrerer Formationen gekennzeichnet sind, bestimmten die komplizierte Klassenstruktur. Diese Kompliziertheit aeussert sich hier nicht nur in der Zahl der Klassen, sondern auch im Grad der Differenziertheit der sozialen Bedingungen der Bourgeoisie, der Grundbesitzer, Bauernschaft und des Proletariats.

Es ist unzutreffend, dass der türkische Staat in den Jahren vom 1923 bis 1930 eine estatistische Wirtschaftspolitik angestrebt hatte, obwohl sich einige Tendenzen des Etatismus in diesem Zeitraum abzeichneten. In der Zeit 1923-1930 wurden die Nationalisierung und Industrialisierungsmassnahmen entsprechend den Letlinien des Kongresses von Izmir realisiert (Vergleich; Keskin, H., Die Türkei... Diss. Berlin (W)1976, S. 76ff). Jedoch war die wirtschaftliche Entwicklung in der jungen türkischen Republik sehr bescheiden, da die sozialökonomischen Massnahmen bis zum Jahre 1930 wegen mangelnden nationalen Kapitals nicht erfolgreich durchgeführt wurden (Siehe dazu; Keskin, H.; Die Türkei..1976, S. 77ff).Der Staat konnte in die ökonomischen Verhaeltnisse, die sich im materiallen Produktions-und Reproduktionsprozess herausbildeten, nicht eingreifen. Da die Mehrheit der Bourgeoisie und Grossgrundbesitzer die Durchführung des Etatismus verhinderte. Gleichwohl finanzierte er einige industrielle Vorhaben aus seinem sehr engen Haushalt. “Nach der Ablehnung einer Gesetzesvorlage aber die unmittelbare Beteiligung des Staates am Wirtschaftsleben seitens der TBMM reduzierte der Staat seine Aktivitaet auf ein Minimum und versuchte, die Industrialisierung des mit massiver Unterstützung des privaten Sektors voranzutreiben“ (Çatalcalı, B.; Unterentwicklung...1982, S.121).

Die CHF, die die politische Macht in Alleinherrschaft bis 1946 ausübte, betrachtete sich als Repraesentant aller Klassen und Schichten. Aber die ungleichmassige Entwicklung

des türkischen Kapitalismus führte objektiv immer mehr zur Polarisierung der Klassen- und Sozialstruktur des Landes. In diesem Polarisierungsprozess konstituierten sich die Hauptklasse der kapitalistischen Gesellschaft-die Bourgeoisie und das Proletariat.Durch die eingeleitete Wirtschaftspolitik der kemalisten schritt er voran.Die CHF ist in diesem Prozess in zwei Richtungen gespalten,eine konservative richtung,die sich mit türkiscgen Kompradorenbourgeoisie,den Grossgrundbesizern und zentralen klerikalen Kräften verbündete, die zweite Richtung, die Kemalisten, die ein Teil der Bourgeoisie (Klein-und Mittlere Bourgeoisie), der Militärs, der Bürokratie sowie der Intelligenz in sich vereinigte.

Die konservativen Kräfte traten aus der CHF aus und gründeten am 17.November 1924 die „Republikanische Fortschrittspartei “(Terrakki Cumhuriyet Fırkası, TCF). Die Führungsmitglieder der TCF waren praktisch alle frühere enge Mitarbeiter M. Kemal Atatürks in der nationalen Befreiungsbewegung. K. Karabekir wurde ihr Vorsitzender. Seine Stellvertreter waren A. Adivar und H. Rauf (Orbay), ihr Generalsekretär A. Fuat (Cebesoy). Das Programm der TCF enthielt reaktionäre Forderungen. Es verlangte zwar von der CHF Pressefreiheit, Meinungsfreiheit, Religionsfreiheit (Art. 6, 7), Verfassungsveränderungen, Begrenzung jeder Art von staatlicher Einmischung (Art. 9), Förderung des privaten Sektors (Art. 29-32) und Förderung des ausländischen Kapitals (Art. 41-42).Doch ging es nicht um den Fortschritt, sondern offen gegen M. Kemal Atatürk und die CHF. Die TCF gewann sehr schnell an Einfluss. Viele Mitglieder strömten ihr in kurzer Zeit zu, da die CHF die schwierige ökonomische Situation nicht bewältigen und die Unzufriedenheit der Bevölkerung nicht beseitigen konnte.

In dieser politischen Auseinandersetzung hatten sich die kurdischen Staemme unter Führung Scheyh Sait am 13.Februar 1925 im Ostanatolien erhoben. Die Kurden waren jahrelang durch die türkische Regierung unterdrückt gefühlt. Ihre wirtschaftliche Lage war sehr schlecht, sie lebten teils Nomaden, teils als Bauern. In ihrem Siedlungsgebiet, im Osten der Türkei, gab es in dieser Zeit keine Industrie, Eisenbahn und Straßen. Sie forderten ihr Selbstbestimmungsrecht bis zur Lostrennung, also die staatliche Unabhängigkeit. Der kurdische Aufstand, der von dem englischen Imperialismus mit finanziellen und politischen Mitteln unterstützt wurde, wurde durch die türkische Regierung, die in der TBMM das “Gesetz zum Schutz der Ordnung“ (Takrir-i Sükun Kanunu) verabschiedete, blutig

niedergeschlagen. Auf dieser Grundlage konstituierte die İnönü-Regierung am 12. März 1925 Sondergerichts (İstiklal Mahkemeleri), um den Aufstand und oppositionelle Kräfte besser unterdrücken zu können.

Nachdem Kurdenaufstand niedergeschlagen und seine Führer gehängt worden waren, wurde die TCF am 3. Juni 1925 mit der Begründung den Aufstand unterstützt zu haben bzw. an ihm indirekt beteiligt gewesen zu sein und an einem im Juni 1925 in Izmir aufgedeckten Attentat gegen M. Kemal Atatürk teilgenommen zu haben, verboten. Ihren Führern wurden die Abgeordnetenmandate entzogen. Im selben Jahr wurde die "sozialistische Morgendämmerung" (Aydınlık)- Gruppe verhaftet, gefoltert und ihre Zeitschrift, deren Redaktion der bekannten Schriftsteller N. Hikmet angehörte, verboten.

Außenpolitisch hatte die CHF entsprechend der Losung "Friede im Lande und Friede in der Welt" (M. Kemal Atatürk) auf der Basis des im Jahre 1921 abgeschlossenen Vertrages am 17. Dezember 1925 einen Nichtangriffs- und Neutralitätsvertrag zwischen der Türkei und der UDSSR unterzeichnet, der die Position der Türkei in der internationalen Lage stärkte.

Die Wirtschaftspolitik der CHF verzeichnete seit dem Wirtschaftskongress von Izmir bestimmte Erfolge auf dem Gebiet Eisenbahnbau (Zum Eisenbahnbau, siehe; Bozbağ, A. F.: Das kemalistische..., Diss. Frankfurt/Main 1970, S. 76ff) und in der Industrie (Zur Industrie, siehe: Bozbağ, A. F.; Das kemalistische....1970, S.84ff). Die neugegründeten türkischen Banken- die türkische Arbeitsbank, die türkische Industrie- und Bergbaubank- und die Nationalisierung der ausländischen Vermögen im Eisenbahnbau, Verkehrswesen und Bergbau, begrenzten den Einfluss des ausländischen Kapitalexports. Aber die Hauptfrage der wirtschaftlichen Entwicklung lag in der Landwirtschaft. Die Bauernschaft befand sich wegen ungelöster Agrarprobleme nach wie vor in einer schwierigen Lage. Zwar war der Aschar am 17. Dezember 1925 aufgehoben, war Land aufgeteilt worden, doch gab es kaum Massnahmen zur Mechanisierung der Landwirtschaft und zur Erhöhung der landwirtschaftlichen Produktion. Der Charakter feudalen Grundbesitzes blieb dennoch erhalten (Genç, M.:Die besondere Rolle.....1982, S.278ff). Die CHF konnte keine Bodenreform im Lande durchführen, da sie einerseits am Einfluss der feudalen und halbfeudalen Grossgrundbesitzer in der Partei scheiterte und andererseits keine

grundlegenden Veränderungen der Produktions- und Eigentumsverhältnisse auf dem Lande anstrebte, obwohl sie aus propagandistischen Gründen einen Entwurf zum Bodenreform in der TBMM eingebracht hatte.

Die CHF, die ihrem Charakter nach eine national-reformistische Partei war, versammelte ihren Delegierten erst am 15. Oktober 1927 in Ankara zum zweiten Parteikongress, der bis zum 23. Oktober 1927 andauerte. Auf dem Parteikongress hielt der Parteivorsitzende M. Kemal Atatürk eine große Eröffnungsrede und erklärte, dass der erste Parteikongress der Sivas-Kongress und dieser Parteikongress der 2. Parteikongress sein solle. In seiner Rede betonte er die Bedeutung der nationalen Befreiungrevolution und bewertete die gesellschaftliche Entwicklung in der Türkei. Er stellte fest, dass die CHF eine eigenständige Partei und ein Statut der Partei (CHF-Nizamnamesi) angenommen und eine allgemeine Erklärung abgegeben, die später eine Grundlage für das Parteiprogramm wurde.

Der Kongress nahm die drei Leitsätze der CHF, den Nationalismus, Republikanismus, und das Volkstum in Statut auf (Art.1). Die allgemeine Erklärung betonte die Prinzipien so: "Die CHF ist republikanisch, nationalistisch, laizistisch und volkstümlich. Diese Prinzipien der Partei herrschen in der gesamten Politik und in der Verwirklichung und Durchführung der gesamten Gesetze (Zit. nach: Umumi Riyasetin Beyannamesi, CHP Büyük Kongresi, CHP Büyük Kongresi, Ankara 1927, S.1). Jedoch wurde das Prinzip des Laizismus nicht ins Statut aufgenommen. Die Parteileitung wurde, wie folgt, festgelegt: Parteivorsitzender, Parteileitung (hierin der Parteivorsitzende, sein Stellvertreter, und der Generalsekretär), die Mitglieder zählende Parteivorstand und das Parteipräsidium (hierin die Parteileitung, die Mitglieder der Regierung und das Exekutivrates der Partei) (Siehe: Giritlioğlu, F. Türk Siyasi Tarihinde CHP'nin Mevkii, Ankara, Bd.1, S. 71/72).

Die CHF wurde analog zu den Verwaltungseinheiten des Landes gegliedert; unterste Ebene bildet Ocak (die kleinsten Einheiten). Den nächsten größeren Verwaltungseinheiten (Nahiye) entsprechend sind die zu einem Gebietsgremium- Bucak (Kreis)- gehörenden Nachbarschaften zusammengefasst. Jede hat ein Verwaltungskomitee mit einem gewählten Vorsitzenden. Der Kreisstadt (Kaza) entspricht die Kreisorganisationen- İlçe- deren Kreisvorsitzender- İlçe Başkanı- von allen

Parteimitgliedern des Kreises gewählt wird. Die Parteiorganisationen laufen auf Provinzebene in der Provinzorganisation- İl-zusammen, die von einer Parteileitung (Merkez Yönetim Kurulu) mit einem Provinzvorsitzenden- İl Başkanı- an der Spitze geleitet werden. Er erhält seine Anweisungen vom Parteivorstand- Parti Meclisi- aus der Hauptstadt Ankara. Der Parteivorstand wird auf regelmäßig alle vier Jahre abgehaltenen Parteikongressen- Kurultay- von den Provinzdelegierten gewählt.

Nach dem 2. Parteikongress wurde die kapitalistische Entwicklung durch das "Gesetz zur Förderung der Industrie" beschleunigt. Das Gesetz hatte die privaten türkischen Unternehmer durch staatliche Hilfe gefördert. Sie konnten staatliche Grundstücke erwerben, ihnen wurden Steuererleichterungen, ermäßigte Transportkosten und Zollerleichterungen gewährt (Siehe dazu; Çatalcalı, B.; Unterentwicklung.....1982, S.122). Die Zahl der Industriebetriebe wuchs von 342 im Jahre 1923 auf 470 im Jahre 1927 sowie 1.473 im Jahre 1932(Siehe dazu; Çatalcalı, B.; Unterentwicklung.....1982, S.122/23). Die staatlichen Investitionen flossen in den Bergbau, das Verkehrswesen und in die Industrie.Das Vorschreiten der kapitalistischen Entwicklung spiegelte sich auch im Akkumulationsprozess des Kapitals und in der Herausbildung des Klassenkräfte in der Türkei wider. Die privaten Bankeinlagen stiegen von 1924-38 von 13 Millionen TL auf 227 Millionen TL an (Weiher, G.; Militär...Diss. Opladen 1978, S.77/78). Der Anteil der Angehörigen im Staatsapparat- der militärischen und zivilen Intelligenz sowie der Beamten- betrug 1920-46 33-45% im Parlament, im Regierungskabinet zwischen 43-61%, er fiel 1943-46 auf 16%, 1950-54 weiter auf 13%. Demgegenüber erhöhte sich die Zahl der privaten Unternehmer allein in Izmir 1924-38 von 9 auf 41(Weiher, G.; Militär ...,Diss. Opladen 1978,S.78/79). Trotz der gesetzlichen Förderung des privaten Kapitals konnte die wirtschaftliche Entwicklung nicht vorangetrieben werden, da die Investitionen eher in den Handel und das Bankwesen abflossen.

I.2.Zur Entwicklung der Republikanischen Volkspartei von 1930 bis zum Ende zweiten Weltkrieges.

I.2.1.Programmatik und praktische Politik der Republikanischen Volkspartei von 1930 bis 1939.

Unter den Belastungen der Weltwirtschaftskrise begann die CHP ihren nationalen

Wirtschaftskurs in Richtung zum Etazismus (Devletçilik) zu ändern. Die Entwicklung des türkischen Kapitalismus und Polarisierungsprozess der Klassenkräfte führten innerhalb der CHF an einer zweiten Spaltung im Jahre 1930 und zur Gründung “der Freien Republikanischen Partei“ (Serbest Cumhuriyet Fırkası, SCF) (Siehe dazu; Genç, M., Die besondere Rolle..1982, S. 179) sowie außerhalb der Partei zur wachsenden Unzufriedenheit der Bevölkerung.

Diese Partei wurde, einer Anregung M.Kemal Atatürks folgend, durch den in Paris als Botschafter tätigen Freund und Kampfgefährden Fethi Bey (Okyar) gegründet. Er wurde am 12. August 1930 zum Parteivorsitzenden gewählt. Hier „handelt es sich wohl nicht so sehr um ein Experiment mit der parlamentarischen Demokratie als um das Bestreben, die Unzufriedenheit weiter Kreise der türkischen Handelsbourgeoisie mit den staatlichen Eingriffen in die Wirtschaftspolitik“ (Glasneck, J; M. K. Atatürk...1979, S. 230) aufzufangen. Sie wurde Sammelbecken aller reaktionären Kräfte. Die CHF-Regierung reagierte sehr schnell darauf und bat Fethi Okyar um die Auflösung der Partei. Die SCF löste sich am 17. November 1930 auf und gleichzeitig wurden einige andere politische Organisationen ebenfalls verboten.

Die national-reformistische Politik der CHP-Regierung unter I. İnönü löste die sozialökonomischen und politischen Probleme des Landes nicht. Deshalb berief die CHP den 3. Parteikongress nach Ankara ein, um diese Probleme im Rahmen des dritten Entwicklungsweges zu lösen und die Unzufriedenheit der Volkmassen zu mildern. Der Kongress dauerte vom 10-18. Mai 1931. Hier wurden weitere drei Leitsätze der CHF verabschiedet, der Laizismus, der Etazismus und der Reformismus. Die sechs Prinzipien der CHF (später CHP): Der Nationalismus rangierte dabei, ganz im Sinne Z. Gökalps, an erster Stelle. Er umfasst zwei Seiten die Unabhängigkeit und Souveränität des türkischen Nationalstaates, zum anderen die utopische Auffassung von einer durch keinerlei Klassenwidersprüche zerrissenen türkischen Nation. Mit dem Prinzip des Republikanismus sollte allen zentralabsolutistischen Restaurationsversuchen entgegengewirkt werden. Hinter dem Begriff Reformismus verbarg sich das Bestreben, die Errungenschaften der Weltkultur und Zivilisation dem türkischen Volke zugänglich zu machen. Das Volkstum bedeutete sowohl das Zusammengehen mit dem Volk als auch die Besinnung auf die eigene Kultur

und Geschichte des türkischen Volkes. Der Etazismus proklamierte die staatliche Wirtschaftsbeförderung. Der Laizismus ist die Trennung von Islam und Staat, (Glasneck, J.; M. K....1979, S.222/23 auch Çatalcalı, B., Unterentwicklung..1963, S.134 -136). Die bis 1980 geltenden sechs Leitsätze schmücken symbolisch die rote Fahne der Partei mit sechs Pfeilen, die den Charakter der modernen Türkei demonstrieren. Der Partei-Kongress bedeutete einen Wendepunkt in der Geschichte der CHP. Dieser Parteikongress bedeutete einen Wendepunkt, da ein konkretes Programm und ein Statut angenommen und eine neue Wirtschaftspolitik im Programm fixiert wurden. Im selben Jahr wurde Fırka zur Partei (Parti) umbenannt. Diese sechs Prinzipien wurden auf dem 4. Parteikongress sowohl ins Parteistatut als auch in das reformistische Parteiprogramm aufgenommen und bestaetigt.

Während des 3. Parteikongresses wurden in der Parteiführung keine großen Veränderungen vorgenommen. Jedoch wurde der Parteisekretär neugewählt. An Stelle R. Pekers trat S. Arıkan. In der verkündeten sechs Prinzipien hieß es: "obgleich wir die private Arbeit und Tätigkeit als Grundlage betrachten, ist es eines unserer Prinzipien, der Staat aktiv an den Angelegenheiten zu interessieren, wo allgemeine und vitale Interessen der Nation in Frage stehen..., um die Nation und das Land in möglichst kurzer Frist zur Proprietät zu führen" (Glasneck, J. K., 1979 S. 261).

Der auf dem Parteikongress beschlossene Etazismus "stellte ein System von staatlichen Maßnahmen zum Aufbau einer nationalen Industrie eines rückständigen Landes mit antiimperialistischer Komponente dar" (Glasneck, J.K. 1979, S.261). Der Staat versuchte, durch eigene Investitionen in den Industriebetrieben, Eisenbahnen und Bergwerken einen "staatlichen Sektor" (Keskin; H. 1983.S.83/84). zu konstituieren. Seit 1930 ist der Staat ein "Wirtschaftssubjekt" und ein Beschleuniger der Kapitalakkumulation. "Er habe die Ansammlung von Kapital in verschiedenen Formen zu fördern und dort einzugreifen, wo die Arbeit oder das Kapital des einzelnen nicht ausreicht" (Glasneck, J. K. 1979 .S.262).

Der Etazismus distanzierte sich von der sozialistischen Wirtschaft, wie M. Kemal Atatürk zum Ausdruck brachte: "Der Etatismus ist keine Übersetzung der Ideen, die seit dem 19.Jh. von den Theoretikern des Sozialismus vorgebracht werden" (Zit. nach; Tuna, O., Philippsburg (Baden) 1938, S. 83). Aber die CHP-Regierung übernahm einige positive

Elemente der sozialistischen Planwirtschaft der UdSSR, wie z. B. den Fünfjahrplan 1930-34 und im Jahre 1932 das Importmonopol von Zucker, Kaffee und Tee. Auch wurden Wirtschafts- und Finanzorganisationen gegründet. 1932 wurde anstelle der schon im Jahre 1924 gegründeten Industrie- und Bergwerksbank das staatliche Industriebüro und die türkische Industrie- und Kreditbank gegründet. 1933 wurden diese beiden Institutionen in der Sümerbank verschmolzen. Bereits 1929 wurde ein Institut für landwirtschaftliche Produkte (Toprak Mahsülleri Ofisi, TMO) gegründet. 1935 wurde die Etibank, die für den Bergbau und Energiewirtschaft verantwortlich war, gegründet. (Siehe, Mitzlaff, Ch.v, Diss. Bonn 1975, S. 138ff). Trotz der Industrialisierungsmaßnahmen entstand keine mächtige Industrie (Zur industriellen Entwicklung, siehe, Genç, M., Die besondere Rolle...1979 .S. 260ff). Die Türkei erhielt im Jahre 1932 finanzielle und personelle Unterstützung aus der UdSSR. Die Entwicklung ging, wenngleich langsam, voran. Zwei Jahre später schloss die CHP-Regierung mit den USA ein Anleihabkommen über 18 Millionen Dollar (Öcal, E., Diss. Mannheim 1964, S.53).

Zugleich zeichneten sich Tendenzen der ökonomischen, institutionellen und personellen Verflechtung zwischen dem Staat und der Partei, der Innen- und Außenpolitik sowie Wirtschaftspolitik des Staates verstärkt ab. Diese Verflechtung bedeutet, dass sich im Staat eine "bürokratische Bourgeoisie" (M. Suphi 100.Yıl Tezleri, S. 28) etablierte, die aus der militärischen und zivilen Bürokratie hervorging.

Hier durch verstärkte sich die Kluft zwischen der praktischen Politik der CHP und ihren programmatischen Aussagen. Die CHP gab den Volksmassen keine Möglichkeit, zur sozialökonomischen und politischen Entwicklung des Landes beizutragen, da sich auf den Rahmen der kapitalistischen Gesellschaft beschränkte. Sie nahm keine klare Stellung zum Privateigentum an Produktionsmitteln und zur privaten Aneignung der Ergebnisse der Produktion ein. Der Etazismus entwickelte sich zugunsten der herrschenden Klasse. Das Proletariat kämpfte in dieser Zeit für seine ökonomischen und politischen Rechte. Die CHP-Regierung beschloss neue Reprassalien gegen das Proletariat.

Am 9. Mai 1935 wurde der 4. Parteikongress der CHP nach Ankara einberufen. Er dauerte 7 Tage, letztmalig nahm M. Kemal Atatürk an einem Kongress teil. Auf dem

Kongress wurden die Bedeutung des Etatismus und der Planwirtschaft betont und das Parteiprogramm und- Statut bestätigt. Die sechs Prinzipien der CHP wurden zwei Jahre später (13. Februar 1937) in die türkische Verfassung aufgenommen. Deren 2. Artikel lautete dementsprechend: "Der türkische Staat ist nationalistisch, republikanisch, volkstümlich, etatistisch, laizistisch und reformistisch"(Bila, H.; Geschichte..1979. S.117).

Die ungleichmäßige Entwicklung des türkischen Kapitalismus spiegelte sich auch in der Verflechtung zwischen dem Staat, der Partei und der Regierung wider. Der Parteisekretär wurde gleichzeitig- bis1946- Innenminister des Kabinetts. Die Gouverneur(Vali)einer Provinz wurde zugleich der Parteivorsitzende der Partei und Delegierte zum Parteikongress. 1946 wurde dies voneinander getrennt.

Als die CHP-Regierung einen Bodenreform-Entwurf im Jahre 1937 ins Parlament gebracht hatte, wurde durch die Mehrheit der Grossgrundbesitzer und der Bourgeoisie abgelehnt. Die Bodenreform wurde bis 1960 nicht durchgeführt. Deshalb vollzog die Landwirtschaft den preußischen Weg der Entwicklung. Der Entwurf hatte eine Enteignung des Großgrundbesitzes vorgesehen. In dessen Rahmen besäßen 1938 Klein- und Mittelbauern insgesamt 3.731.059 Dönüm (1 Dönüm = 919qm) Staats- und Länderei, die Großgrundbesitzer hingegen 35.548.941 Dönüm. (Siehe; Genç, M., Die besondere Rolle...1983. S. 289) und Keskin, H.; Die Türkei..., 1986. S. 90). In diesen Jahren verstärkte sich in der Türkei der industrielle Aufbau, der Eisenbahnbau und die Entwicklung des Verkehrswesens (Siehe: Bozbağ, A. F.: Das kemalistische....1970. S. 76, 85-90). In bedeutendem Masse wuchs die Textilindustrie. Mit der Hilfe der UdSSR wurden zwei große Textilkombinate- in Nazilli und Kayseri- errichtet. Es entwickelten sich die Nahrungsmittelindustrie und der Bergbau sowie die Chromerzförderung.

Durch die geringe Entwicklung der nationalen Industrie wuchs das Proletariat in der Türkei und damit gleichzeitig auch seine ökonomische und politische Aktivitäten. Es forderte ökonomische und politische Rechte. 1936 wurde einem Arbeitsgesetz in der TBMM zugestimmt, das bestimmte Verbesserung der Arbeitsbedingungen und der Arbeitsrechte brachte. Das wesentlichen Kampfmittel, das Streikrecht, blieb- bis zum Jahre 1960- jedoch untersagt. Mit der Übernahme von 2 Artikeln aus dem faschistischen italienischen Strafgesetzbuch wurde dem Klassenkampf völlig der Boden entzogen.

In der Außenpolitik begann sich die CHP stark an die entwickelten kapitalistischen Länder anzulehnen. Man charakterisierte diese Politik so :“In der zweiten Hälfte der dreißiger Jahre wurde ein Teil des sich durch die staatliche Eingriffe verstärkenden nationalen Handelskapitals, das sich in den Zweigen der Nahrungsmittel- und Textilienindustrie konzentrierte, in die industrielle Bourgeoisie verwandelt“ (M. Suphi 100.Yıl Tezleri...,1983. S. 28). Die türkische Bourgeoisie, die ihr Kapital nicht in die Industrie investierte, konzentrierte sich vor allem auf den Handel. Sie liierte sich durch die Kapitalanlage im Aussenhandel mit der Kompradoren Bourgeoisie Istanbuls und jener anderer Hafenstädte. Dieser Anäherungsprozess fand in der zweiten Hälfte der dreißiger Jahre seinen Abschluss. In der praktischen Politik wurden dem ausländischen Kapital nicht selten Zugeständnisse gemacht. Dieser Prozess fand seine Widerspiegelung in der Ideologie und Politik der CHP im zunehmenden Abweichen von nationalen Zielen der Befreiungsrevolution.

Die CHP-Regierung unterzeichnete im Jahre 1934 mit Griechenland, Rumänien und Jugoslawien die Balkan- Entente, deren Ziel die des Friedens im Balkanraum und die Organisation des Abwehrs gegen die Ausdehnung des italienischen Faschismus im Mittelmeerraum war. Im Jahre 1935 wurde dennoch der Vertrag über Freundschaft und Neutralität zwischen der Türkei und UdSSR um zehn Jahre verlängert. Am 25. Juni 1936 wurde während der Meerengenkonferenz von Montreux von Bulgarien, der Sowjetunion, Japan, Rumänien, Jugoslawien, Griechenland, England und Frankreich ein Dokument unterzeichnet (Vgl. Keskin, H.: Die Türkei.....1986. S. 95), dessen Forderung die Wiederherstellung voller türkischer Souveränität im Bereich der Dardanellen und des Bosphorus war. Am 8. Juli 1937 wurde zwischen der Türkei, Iran, Irak und Afghanistan der Freundschaftspakt “Sadabad“ unterzeichnet, der für die CENTO (1957) zur Grundlage wurde.

Die Ideologische Arbeit der CHP beruhte auf den vom 4. Parteikongress bestätigten sechs Prinzipien, die nach diesem Parteikongress als KEMALISMUS bezeichnet wurden. “Mit der Herausbildung politischer Parteien als Interessenvertreter von Klassen sind Ideologien in deren Hand ein wichtiges Instrument der Orientierung und Organisation der Mitglieder und Anhänger dieser Parteien und darüber hinaus der ganzen Klasse und

Bevölkerung“ (Grundlagen des historischen Materialismus, Berlin 1977. S. 652). Der Kemalismus ist dadurch charakterisiert, dass er von Anfang an den dritten Entwicklungsweg einschlug. Er ist deshalb eine kemalistische Ideologie, die national-reformistisch geprägt ist. Die CHP gründete im Jahre 1937 die Volkshäuser (Halkevleri) und Dorfinstitute (Köy Enstitüleri), um den Kemalismus in die Bevölkerung der Türkei hineinzutragen. Diese ideologische Arbeit wirkte sich aber nur innerhalb der Partei aus, sie wurde nicht in den Volksmassen wirksam.

Die CHP hatte am 26 Dezember 1938 wegen des Ablebens M. Kemal Atatürks am 10. November 1938 den ersten außerordentlichen Parteikongress nach Ankara. Nun wurde I. Ismet in der TBMM zum Präsident der Türkei gewählt. Auf dem Kongress wurde, unter Ausnutzung einer Statutaenderung, I. İnönü zum “unveränderlichen Vorsitzenden “der Partei gewählt. Er blieb bis 1972 im Amt. Im veränderten Statut hieß es: “Der Begründer und ewige Vorsitzende ist der türkischen Republik M. Kemal Atatürk“ (Art.1) und “der unveränderliche Vorsitzende der Partei I. İnönü (Art.2) (Vgl.: Bila, H. Geschichte...1979. S.141 und Kili, S.: Die Entwicklungen...,1966. S.85). Zu den Generalsekretären der Partei wurde der Innenminister R. Saydam wiedergewählt. Die CHP hatte schätzungsweise 2 Millionen Mitglieder in dieser Zeit (Bila, H.; Geschichte.... 1976. S.132), auf dem Parteikongress beteiligten sich die 375 Parlamentsabgeordnete und 216 Delegierte aus den verschiedenen Provinzen der Türkei (Bila, H.; Geschichte.... 1976. S.140).

Die CHP-Regierung näherte sich nach dem Tod M. K. Atatürks weiter an die entwickelten kapitalistischen Länder an, obwohl I. İnönü an den Prinzipien des Kemalismus festzuhalten verkündete. In der Türkei begann man nach Beginn des zweiten Weltkrieges 1939 eine „Kriegswirtschaft“ zutreiben. Jetzt wurde die Planwirtschaft aufgegeben und die nationale Wirtschaft umstrukturiert. Eine Millionen Soldaten (von 17 Millionen Bevölkerung) wurden in die Armee einberufen.

Diese Arbeitskraft wurden der Landwirtschaft, der Industrie und dem Gewerbe entzogen. Das bedeutete, dass die restliche Bevölkerung in der Industrie und in der Landwirtschaft Zwangsarbeit leisten musste. Die Lebensbedingungen der Volksmassen gestalteten sich dadurch sehr schwer. Selbst arme Bauern zahlten jetzt mehr Steuern als zuvor an den Staat.

I. 2. 2. Programmatik und praktische Politik der Republikanischen Volkspartei von 1939-1945 in der Türkei.

Die innerhalb der Bourgeoisie und der CHP eiegsetzte Differenzierung durch die Entwicklung des türkischen Kapitalismus wurde mit dem Ausbruch des 2. Weltkrieges sehr deutlich. Der reaktionäre Teil der Bourgeoisie unterstützt durch Grossgrundbesitzer, dessen Vertreter in der CHP C. Bayar, A. Menderes und F. Koraltan waren, setzten I. İnönü unter Druck. Inflation, Spekulation und Bestechung, die den türkischen Kapitalismus prägten, nahmen immer mehr zu.

Die reaktionäre Fraktion der Bourgeoisie nutzte diese Lage aus. Die CHP-Regierung erliess ein "nationales Schutzgesetz"(Milli Koruma Kanunu) am 24. Januar 1940, um die Vollmacht der Regierung in allen gesellschaftlichen Bereichen auszudehnen und ihr eine auf das Heer gestützte Diktatur zu ermöglichen. Das Gesetz wirkte auf die gesellschaftliche Entwicklung in der Türkei sehr negativ ein. Im Jahre 1942 wurde ein Vermögensgesetz in der Türkei eingebracht, das die Mehrheit der Grossgrundbesitzer und der Kompradorenbourgeoisie ablehnte. Dennoch wurde es angenommen. (Es verpflichtete die Großgrundbesitzer und einen Teil der Bourgeoisie eine größere Steuersumme einmalig an den Staat zu entrichten).

In der Außenpolitik näherte sich die CHP immer mehr an die imperialistischen Länder an. Die Türkei schloss am 1. April 1939 einen Handelsabkommen mit den USA, am 12. März 1939 unterzeichnete die Türkei mit England, am 23. Juni 1939 mit Frankreich einen Beistandspakt, "damit hat Türkei ihre Unabhaengigkeit in der Politik und Militaer seit der nationalen Befreiungsrevolution aufgegeben" (Bila. Geschichte...1976. S. 152). Zwei Jahre später- 18. Juni 1941- hat die Türkei mit dem faschistischen Deutschland einen Nichtangriffs- und Freundschaftspakt unterzeichnet und leistete ihm Unterstützung, als es die UdSSR überfiel.

Diese Entwicklung des türkischen Kapitalismus führte zur weiteren Polarisierung der Klassenkraefte in der Gesellschaft. In den Kriegsjahren wurden rasche Entwicklung der Produktion, in der Industrie, im Verkehrswesen und der Rückgang in der Landwirtschaft festgestellt;

Zur Entwicklung von Landwirtschaft, Industrie und Verkehr:

Jahr	Landwirtschaft	Industrie	Verkehr
1938	100	100	100
1943	90	118	153
1945	74	128	161
1946	94	130	---

Quelle: Keskin, H. Die Türkei....1986. S.101.

Zur Aussenhandel des, türkischen Wirtschaft 1931-1955, in Millionen TL

Jahr	Ausfuhr	Einfuhr
1931	127	127
1935	96	89
1938	144,9	149,8
1940	111	69
1945	219	126
1950	738	800
1955	877	1.593

Quellen: Çatalcalı, B. : Unterentwicklung...1983. S. 173.

Die herrschende Klasse war mit dieser Politik, in der ökonomische Interessen und ökonomischen Verhältnisse ihren Ausdruck fanden, nicht zufrieden. Dies widerspiegelte sich in der CHP.

Nachdem die Türkei mit den imperialistischen Ländern verbündet war, eröffnete die CHP den 5. Parteikongress am 29. Mai 1938 in Ankara. Die Unzufriedenheit der nationalen Bourgeoisie, aber auch der Volksmassen und selbst unter den Parteimitgliedern infolge der politik der CHP warf die Frage nach der zukünftigen Politik auf. Daher diskutierte der Kongress über die Stimmung im Lande, den Platz der Türkei in den

internationalen Beziehungen und erwog den Übergang zu einem Zweiparteiensystem. Die Delegierten verlangten die Trennung der Funktionen zwischen dem Staat und der Partei und Aufhebung der steuerlichen Lasten der Bauern sowie die Herabsetzung der Preise im Lande. Im Statut wurden einige Veränderungen vorgenommen, wie z. B. die Trennung der Vereinigung von Innenminister und Parteisekretär sowie die Herabsetzung des Eintrittsalters von 22 auf 18 Jahre. Auf diesem Parteikongress wurde eine "Unabhängige Gruppe" innerhalb der CHP gebildet, die sich dem Parteivorsitzenden unterstellte, um die Stimmung der Parteimitglieder und Bevölkerung zu analysieren.

Am 22. Juni 1941 überfiel das faschistische Deutschland auf die UdSSR. Vertragsgemäß unterstützte die Türkei den deutschen Faschismus. Die CHP- Regierung verhängte in dieser Zeit den Ausnahmezustand, um Widerstände der Bevölkerung und dem Kampf der demokratisch- fortschrittlichen Kräfte gegen den inneren und äußeren Feind zu unterdrücken. Die Türkei trat nicht in den zweiten Weltkrieg ein.

Nachdem die Siege der Sowjetarmee bei Stalingrad und Kursk errungen waren, setzte sich die Auffassung durch, dass die faschistische Achse den Krieg verlieren müsse. Die Haltung der türkischen Regierung änderte sich sehr schnell zugunsten der Anti-Hitler-Koalition. Am 2. August 1944 brach die Türkei die Beziehungen mit dem faschistischen Deutschland ab. Nach dem Sieg der UdSSR über das faschistische Deutschland und dem Kriegsende trat die Türkei in die Organisation der Vereinten Nation(UNO) ein.

Die CHP eröffnete am 8.Juni 1943 den sechsten Parteikongress in Ankara, an dem I. İnönü die Eröffnungsrede hielt. Er sagte- in demagogischem Tone-:"Inmitten des Krieges kann man in der Türkei ohne Zensur, Gewalt und weit von Anarchie leben" (Bila, H.: Geschichte....1976. S. 177). Ein neues Programm erhielt die Zustimmung der Delegierten. Im Programm hiess es,dass"das Volk der türkischen Republik nicht als aus Klassen bestehend anzusehen, sondern als eine Gemeinschaft zu betrachten (sei), die zur Bewältigung der individuellen und sozialen Lebensziele, nach dem Prinzip der Arbeitsteilung sich in verschiedene Berufe gegliedert" (Bila, H.: Geschichte....1976. S. 179). Das Ziel der nationalen- reformistischen CHP erklärte das Programm so; "Es ist an Stelle des Klassenkampfes die soziale Ordnung und Gemeisinn zu setzen sowie die

verschiedenen Interessen harmonisch auszugleichen”(Republikanische Volkspartei, Programm..1935. S. 6).

I. 3. Innerparteiliche Auseinandersetzungen in der Republikanischen Volkspartei von 1945-1950 in der Türkei.

Durch die kapitalistische Entwicklung in der Türkei entwickelten sich auch die inneren Klassenverhältnisse. Die Bourgeoisie differenzierte sich stärker. Die Kriegsjahre brachten verschärfte Ausbeutung der Volksmassen durch die einheimische Bourgeoisie und niedrige Löhne für die Arbeiter sowie Spekulationen im Lande. Die Klein- und Mittlere Bourgeoisie sowie die kleinbürgerlichen Schichten und die Klein- und Mittlere Bauern waren von der CHP ab. Mit dem Kriegsende kam es in der Türkei zu einer politischen und sozialökonomischen Krise, in der das Monopol der CHP zusammenbrach. Der Einfluss der reaktionären Kräfte, deren Vertreter C. Bayar, E. Sazak, R. Koraltan, F. Köprülü und C. Oral waren, nahm immer mehr zu.

Als die CHP-Regierung in der TBMM den Entwurf eines Gesetzes über die Bodenreform und Haushalt des Jahres 1945 vorlegte, antwortete die Reaktion innerhalb der CHP sehr schnell. Deren Abgeordneten (C. Bayar, A. Menderes, R. Koraltan, F. Köprülü und C. Oral, die hauptsächlich Großgrundbesitzer waren) brachten dagegen den sogenannten Antrag der Vierer (Dörtlü Takrir) in der Fraktionssitzung der CHP ein, dessen Ablehnung am 12.Juni 1945 erfolgte. Darüber sagte der Großgrundbesitzer E. Sazak: “Der Staat soll die Grossgrundbesitzer schützen, falls der Boden den Arbeitern übergeben wird, zeigt sich Mangel an Kapital und Klugheit“ (Bila, H.: Geschichte...1976. S. 189).

Am 3. Dezember 1945 erklärte der frühere Ministerpräsident und Direktor der in den dreißiger Jahren gegründeten Arbeitsbank, C. Bayar seinen Austritt aus der CHP und gab die Absicht der Neugründung einer Partei bekannt. Am 7. Januar 1946 wurde durch diese Kräfte die “Demokratische Partei“ (Demokrat Parti) (Zur DP, siehe; Demokrat...Ankara 1970, S.3ff.) gegründet, die die Kompradorenbourgeoisie und Grossgrundbesitzer repräsentierte.

Das Bodenreformgesetz wurde am 11.Juni 1945 in der TBMM verabschiedet, die Regierung erklärte diesen Tag “zum Fest des Bodens“. Der Bodenreformentwurf blieb

jedoch auf dem Papier. Es sah neben der Bodenverteilung auch die Bildung von Bauernvereinen und die Beseitigung des Pachtsystems vor. Nach dessen 17. Artikel durfte das Eigentum eines Großgrundbesitzers nur das 3-fache des den Bauern zuzuteilenden Bodens betragen, die Enteignung bis auf 10 Hektar war erlaubt. Mit der Gründung der DP wurde vom Einparteiensystem zum Zweiparteiensystem übergegangen. Hier wird sehr deutlich, dass der türkische Kapitalismus sich entsprechend den Besonderheiten der Gesellschaft entwickelte, obwohl die negativen Auswirkungen der Kriegswirtschaft sehr gross waren und die Polarisierung der Klassenkräfte und Sozialstruktur der Gesellschaft zunahm. Die Besonderheiten des türkischen Kapitalismus bestehen darin, dass die Entwicklung der Gesellschaft sehr langsam vollzog, damit auch die Entwicklung der Produktionsverhältnisse. Osmanische und kapitalistische Produktionsverhältnisse existierten nebeneinander. Die Türkei blieb ökonomisch abhängig von den imperialistischen Ländern.

Nach der Spaltung der CHP wurden durch die Verabschiedung einiger neuer Gesetze weitere Parteigründungen möglich (Zur Parteigründungen, siehe: Sencer, M. : *Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*, Istanbul 1974, S. 194ff). Die CHP hielt am 10. Mai 1946 in Ankara ihren 2. außerordentlichen Parteikongress ab, an dem 336 Delegierte und 450 Parlamentsabgeordnete (Bila, H.: *Geschichte...1979*. S. 203) teilnahmen. Der Parteivorsitzende I. İnönü hielt eine Eröffnungsrede, in der er auf die Wahlgesetze und die kommenden Wahlen einging und setzte sich mit der DP auseinander. I. İnönü bemängelte an der DP die Haltung zum Etazismus, zur Religionsfreiheit, Redefreiheit und deren Widerstand gegen die Verabschiedung des Gesetzes zur Landverteilung an die Bauern sowie deren mangelnde Unterstützung der Privatinitiative.

In Parteiprogramm und Statut wurden einige Veränderungen vorgenommen, wie z. B. die allgemeine und direkte Wahl der Abgeordneten (Art.4) und die Aufhebung des Vereinggesetzes (Art.22). Dieser Absatz lautete sinngemäßes: "Zum Zwecke des Klassenkampfes und seiner Propagierung darf in der Türkei kein Verein gegründet werden"() Kili, S.: *Die Entwicklungen.....1975*. S. 96). Der 1939 aufgenommene Absatz, der die Parteimitgliedschaft einer unabhängigen Gruppe ermöglichte, wurde aufgehoben und der Absatz des "unveränderlichen Vorsitzenden" wurde "veränderlichen" umformuliert. Auf diesem Kongress wurden I. İnönü zum Parteivorsitzenden R. Saraçoğlu zum

Stellvertretenden, sowie Nafi Atif Aksu Generalsekretär gewählt.

Im selben Jahr (21. Juli 1946) wurde das Parlament zum ersten Mal durch das Einstufen-Wahlsystem (die offene Stimmen-Abgabe und geheime Zählung) gewählt. In dieser Wahlen gewannen die CHP 396, die DP 62 und die Unabhängigen 7 Sitze (Bila, H.: Geschichte...1979. S. 207 und Kili, S.:Die Entwicklungen...1975. S. 97). Nach den Wahlen bildete die CHP unter der Leitung R. Peker (Ministerpräsident) die Regierung, die jedoch bereits im September 1947 zurücktrat. Unter dem Ministerpräsident Hasan Saka wurde eine neue CHP-Regierung gebildet. Die oppositionelle DP wies auf die ungelösten sozialökonomischen Probleme des Landes hin und gewann damit sehr schnell Einfluss.

Vor diesem Hintergrund berief die CHP am 17. November 1947 ihren 7. Parteikongress nach Ankara ein. Der Kongress dauerte 19 Tage. Er war gekennzeichnet durch grosse politische Auseinandersetzungen um die ökonomische Entwicklung des Landes und die daraus resultierenden Aufgaben für die Partei. Der Parteivorsitzende, sein Stellvertreter und das Parteipräsidium wurden neugewählt. Erneut wurde I. İnönü Vorsitzender, auf ihn entfielen 595 Stimmen, Hilmi Uras und T. Fikret Silay wurden zu seinen Stellvertretern bzw. zum Generalsekretär gewählt. Das durch den Kongress gewählte Parteipräsidium wurde jetzt das höchste Organ der Partei, es hat die Führungs- und Leitungsaufgaben zwei Kongressen inne.

Der Parteivorsitzende, der gleichzeitig der Präsident der türkischen Republik war, sollte die Leitung der Partei dem Stellvertretenden-Parteivorsitzenden überlassen. Der Generalsekretär und die Parteileitung sollten durch das Parteipräsidium gewählt werden, dessen Zahl sich von 30 auf 40 Mitglieder erhöhte. Im Statut wurde die Trennung von Provinz- Gouverneur, der gleichzeitig Provinzvorsitzender der Partei war, vollzogen. Das Eintrittsalter wurde von 22 auf 18 Jahre herabgesetzt.

Im Programm wurde das Ziel der CHP modifiziert. "Unsere Partei hält daran fest, dass die Gründung von Privatunternehmen und ihre Arbeit vom Staat unterstützt und gefördert werden"(Zit. nach: CHP Program ve Tüzüğü, Ankara 1947, in: Bila, H.: Geschichte...1979. S. 226). Die sechs Prinzipien wurden in einem Punkt korrigiert. Hier zeigte sich sehr deutlich, dass die CHP unter dem Vorsitz von I. İnönü immer mehr von der kemalistischen Politik nach rechts rückte. Sie gab die antiimperialistische Außenpolitik M.

K. Atatürks auf und näherte sich dem USA-Imperialismus.

Die CHP hatte sich damit nicht demokratisiert, wie in der Literatur behauptet wird (Bila, H.: Geschichte...1979. S. 227). Vielmehr prägten sich konservative Züge aus. Dieser Rechtsruck der CHP fand seine Widerspiegelung in der Unterdrückung der antiimperialistisch-demokratischen Bewegung und in der Verfolgung der demokratisch-fortschrittlichen Kräfte im Lande. Zwar wurden einige Gesetze in der TBMM zur Verbesserung der Lage der Volksmassen verabschiedet, doch blieben sie wirkungslos.

Während des kalten Krieges hatte die CHP-Regierung unter R.Günaltay entsprechend der Truman-Doktrin im Rahmen des Marshall-Plans große Hilfe (Zur amerikanischen Hilfe, siehe: Keskin, H.: Die Türkei...1976. S. 114ff), erhalten. Im selben Jahr trat die Türkei in den internationalen Währungsfonds, die Weltbank sowie die Organisation für europäische wirtschaftliche Zusammenarbeit ein. Im Jahre 1948 wurde der ökonomische Vertrag zwischen den USA und der Türkei unterzeichnet. Praesident Truman schrieb:“..Die Türkei braucht die Hilfe. Es ist notwendig, die Unterstützung unabhängiger Völker, die gegen das Joch einer bewaffneten Minderheit oder aeußere Repressalien Widerstand leisten zur Politik der Vereinigten Staaten zu machen“ (Zur amerikanischen Hilfe, siehe: Keskin, H.: Die Türkei...1976. S. 115ff).

I. 4. Die Republikanische Volkspartei in der Opposition zur DP von 1950-60.

Als Ergebnis ihrer Politik erlitt die CHP bei den Parlamentswahlen am 14. Mai 1950 eine schwere Niederlage. Während die DP 408 Sitze in der TBMM erreichte, erhielt sie lediglich 69 Sitze. Dieser Einbruch hatte Nachwirkungen bis 1960. Von 1950-1960 übernahm die DP die Regierung Verantwortung. In der TBMM wurden C. Bayar zum Praesidenten der türkischen Republik und A. Menderes zum Ministerpräsident gewählt. In dieser Zeit verband die DP sich mit dem Westen. In der ökonomischen Politik ersetzte sie den “Etazismus“ durch die “Privatinitiative“.

Sie versprach der ländlichen Bevölkerung der Türkei, die Bodenreform

durchzuführen, die Steuern zu erleichtern, das Streikrecht der Arbeiter anzuerkennen und Inflation, Spekulation sowie Bestechung zu bekämpfen. “Der Einfluss der nationalen Bourgeoisie auf den Staat begann sich zu vermindern. Mit der Übernahme der Regierung durch die DP begann eine Wirtschaft, die den staatlichen Sektor nicht entwickelte, sondern an Stelle die Entwicklung des privatkapitalistischen Bereichs mit staatlichen Mitteln setzte, den Schutz der nationalen Wirtschaft gegenüber dem ausländischen Imperialismus nicht berücksichtigt hat. Die sich auf den ausländischen Imperialismus stützende Kollaboratenbourgeoisie nützte die ökonomische Hilfe des bürgerlichen Staates noch mehr aus“ (Dokumente des 5. Parteitages der KPdT...1983. S. 28).

Die DP-Regierung “machte sich das von den im Interesse der US-Wirtschaft fungierenden Experten vorgeschlagene Entwicklungsmodell zum größten Teil zu eigen:

-Entwicklung des Privatunternehmertums zum Träger des Wirtschaftslebens. Die staatlichen Fabriken sollen an Privatunternehmen verkauft werden.

-Erfüllung aller Bedingungen des Fremdkapitals...um...somit zu einer engen Zusammenarbeit mit ausländischem Kapital zu gelangen.

-Dem Staat fällt die Aufgabe zu, im Bereich der Wirtschaft die Initiativen und die Freiheit des Privateigentums zu fördern und zu schützen” (Keskin, H.: Die Türkei...1976. S. 132).

Die DP-Regierung führte die Modernisierungs- und Mechanisierungsmassnahmen der Landwirtschaft mit USA-Hilfe (Keskin, H.: Die Türkei..1976. S. 133 und Çatalcalı, B.: Unterentwicklung...1983. S. 172) durch, die ein Teil der schon von der CHP verabschiedeten Bodenreform war. Durch das Gesetz wurde der Boden an Bauern verteilt. Die Bodenverteilung sah so aus: “62,14% der Bauern verfügten 18,64% der landwirtschaftlichen Nutzflächen, während allein die 1,5% Großbauern über ein Viertel und die 36,35% Groß- und Mittelbauern über knapp 60% der gesamten landwirtschaftlichen Nutzfläche verfügten. (In: Keskin, H.: Die Türkei....1976. S. 132). Diese Landverteilung wirkte sich zugunsten der Großbauern aus, da die Eigentumsverhältnisse in der Landwirtschaft unverändert blieben. Die Landwirtschaft entwickelte sich dadurch teilweise, aber die Lage der Bauern blieb unverändert schwierig.

Im selben Jahr wurde die “Bank für die industrielle Entwicklung “(Türkiye Sanayi ve Kalkınma Bankası) unter Mitfinanzierung durch den türkischen Staat von privaten und ausländischen Geldgebern gegründet, deren Ziel war, “die privaten in- und ausländischen Investoren mit billigen langfristigen Krediten zu versorgen” (H. Keskin, Die Türkei... 1976. S. 134 und Çatalcalı, B. : Unterentwicklung...1983. S. 176/77).

Die industrielle Entwicklung ist von 1950-1960 so:

<u>Jahr</u>	<u>Zahl der Betriebe</u>	<u>Zahl der Beschäftigten</u>
1950 S	103	76.033
1950 P	2515	89.211
1955 S	156	94.473
1955 P	4106	143.382
1960 S	219	127.988
1960 P	5284	173.165

S:staatliche Unternehmen P:private Unternehmen

Quelle: (Keskin, H.:Die Türkei...1976. S.135).

Trotz der Reprivatisierung des staatlichen Sektors konnte dieser nicht völlig zurückgedrängt werden- dies geschah erst 1980. Die DP-Regierung konnte durch die USA-Hilfe einige Staudämme, Elektrifizierungsanlagen, Zucker-, Zementanlagen bauen. Das Verkehrswesen konnte erweitert, beim Export von Rohstoffen(Keskin, H.: Die Türkei...1976.S. 137) bestimmte Erfolge erzielt werden.

Nach der Regierungsübernahme der DP wurde der 8. Parteikongress der CHP auf die Empfehlung des Parteipräsidiums für den 28. Juni 1950 nach Ankara einberufen. Es hatte schon am 27. Mai beschlossen, die Parteikongresse zu versammeln. In dieser Präsidiumssitzung sagte I. İnönü: “Durchsetzung und Erfolge des demokratischen Regimes in diesem Land haengen von zwei Bedingungen ab; Erstens; die Regierung soll mit der

Opposition auskommen und diese Opposition muss immer existieren...Zweitens, die Erfolge des demokratischen Regimes sind auch von der Oppositionspartei abhängig“ (Kili, S.:Die Entwicklungen....1975. S. 111). Er setzte sich mit der DP besonders über den Etatismus auseinander und sagte:“Wir sind der Überzeugung, dass das Anatolien in der Zukunft nicht gebaut werden kann, ohne maessiger staatlicher Politik zu folgen“ (Zit. nach, Ulus, von 30. Juni 1950, in: Kili, S.: Die Entwicklungen...1975. S. 112).

Die DP-Regierung schickte eine bestimmte Zahl türkischer Soldaten nach Korea, um die aggressive- Politik der USA zu unterstützen. Diese Politik der “Männer Washingtons“ wurde von der CHP kritisiert, aber dagegen keine konsequente Propaganda geführt. Kurz darauf eröffnete die CHP ihren 9. Parteikongress in Ankara am 26. November 1951. Hier wurde ein Manifest veröffentlicht, das die Unzufriedenheit der CHP mit der DP-Politik zum Ausdruck brachte. Tatsächlich bereitete die DP- Politik der CHP zunehmend Schwierigkeiten in der praktischen und propagandischen Arbeit, da sie die Errungenschaften der nationalen Befreiungsbewegung völlig beseitigte und die Prinzipien des Kemalismus aus der türkischen Verfassung entfernte. Damit wurde nicht nur die Existenz der anderen politischen Organisationen, sondern auch der CHP gefährdet.

Die DP-Regierung hat am 1. August 1951 bzw. am 18.Januar 1954 das Gesetz zur “Förderungen des ausländischen Kapitals(Yabancı Sermaye Kanunu) und am 16. März 1954 das “Erdölgesetz“(Petrol Kanunu) verabschiedet, die beide den Kapitalexport des USA-Imperialismus in die Türkei ermöglichten und die Abhängigkeit vertieften. Die DP orientierte in der Aussenpolitik auf die imperialistischn Staaten. Die Türkei trat am 18. Februar 1952 in die NATO ein und schloss den Bagdad Pakt mit Irak, später mit Großbritannien, Iran und Pakistan. Die Politik der DP band die Türkei ökonomisch und finanziell an den USA-Imperialismus, damit wurde die politische Abhaengigkeit des Landes noch grösser.

Die Entwicklung der kapitalistischen Produktionsverhältnisse, die enge Verflechtungen mit dem USA-Imperialismus-die zwar die Entwicklung von Bereichen der türkischen Industrie und Landwirtschaft voranbrachte, aber vor allem zu einer engen Abhaengigkeit des türkischen Staates von amerikanischer Politik führte- und die Verschaerfung der Unterdrückungsmassnahmen gegen die fortschrittlich-demokratischen

Kräften führte zu verstärkten politischen Aktivitäten der türkischen Werktätigen.

Die Arbeiterklasse nahm immer mehr zu. Der Kampf der Arbeiterklasse in der Türkei verlief unter sehr schweren Bedingungen. Die werktätigen Massen vereinigten sich im Jahre 1952 gegründeten Regierungstreuen Gewerkschaften TÜRK-İŞ (Konföderation der türkischen Arbeitergewerkschaften, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, TÜRK-İŞ) und kämpften hier für ihre sozialen und ökonomischen Rechte.

Die CHP veranstaltete im Jahre 1953 ihren 10. Parteikongress und 1954 ihren 3. außerordentlichen Parteikongress, in deren Mittelpunkt Diskussionen zur Parteistruktur standen. Ökonomische und politische Probleme wurden zwar erwähnt, traten aber insgesamt in den Hintergrund. Jetzt wurde die CHP- gleich anderen Organisationen- verfolgt und unter Druck gesetzt, ihre Organisationen wurden durch die Regierung überfallen und ihr Eigentum beschlagnahmt. Gegen I. İnönü wurden einige Attentate verübt. Unter diesen Bedingungen hatte die CHP bei den Wahlen von 2. Mai 1954 31 Sitze gewonnen, wobei die DP mit 488 Abgeordneten die Mehrheit in der TBMM wiedergewann. Damit konnte die DP- Regierung unter Ministerpräsident A. Menderes, eine diktatorische Gewalt sowohl über die TBMM als auch über die Bevölkerung ausüben. Sie nutzten die Unterdrückungsmaßnahmen der türkischen Republik, die durch die politische Exekutive (Präsident, Regierung, Verwaltung, Armee u. a) repräsentiert wurde, konsequent aus.

In dieser Situation rief der 1957 in Ankara tagende Parteikongress der CHP dazu, bei dem gleichen Jahr anstehenden Wahlen für den Sieg über die DP zu kämpfen. In einer Erklärung forderte die CHP:“Es muss ein sich auf die Menschenrechte stützender Rechtsstaat gegründet werden...Rede-, Presse- und Vereinsfreiheit müssen gewährleistet werden...die Unabhaengigkeit des Rundfunks und der Universitaeten muss gewaehrleistet werden..... Bestechungen und Spekulationen müssen verhindert werden...Gesetze müssen verabschiedet werden, die Parteien auf demokratischen Grundlagen ermöglichen...Es muss die Unabhaengigkeit des Präsidenten gewährleistet werden (Zit. nach,: Cumhuriyet von 11. Oktober 1957, in: Bila, H. : Geschichte...1975. S. 308), und es wurde weitergefordert: “Es muss das Streikrecht und Tarifverhandlungsrecht den Arbeiter gegeben werden...Das Vereinigungsrecht und Gründungsrecht von Gewerkschaften der Beamten muss anerkannt

...Die Ökonomie muss nach Plan und Programm durchgeführt werden...Die Schulden der Bauern müssen erleichtert werden...Die Einführung der sozialen Versicherung muss vorbereitet werden...Das recht an Jahresurlaub mit vollbezahlten Lohn muss anerkannt werden“ (Zit. nach,: Cumhuriyet von 11. Oktober 1957, in: Bila, H. : Geschichte...1975. S. 308).

Hier versuchte die CHP, die Stimmen, von Arbeitern, Bauern und Beamten für sich zu gewinnen. Diese Forderungen der CHP waren rein demagogische Propaganda. Dies verdeutlicht das Wahlergebnis. Die CHP konnte mit 173, die DP mit 419 und andere Parteien mit 8 Abgeordneten (Kili, S.:Die Entwicklungen ...1975. S. 128, auch :Bila, H.: Geschichte...1979. S. 309) ins Parlament ziehen. Vor den Wahlen hatte sich die CHP bemüht, mit anderen Parteien HP (Freiheitspartei, Hürriyet Partisi, HP) und CMP (Republikanische Nationspartei, Cumhuriyetçi Millet Partisi, CMP), die an diesem als Gast teilnahmen, eine Koalition gegen die DP zu bilden. Diese Bemühungen der CHP wurden durch die Repressalien der DP- Regierung verhindert.

Auf diesem Parteikongress von 1957 wurde I. İnönü wieder zum Parteivorsitzenden und Kasım Gülek zum Generalsekretär gewählt. Später löste die HP sich auf und schloss sich der CHP an. Zwei Jahre später eröffnete die CHP ihren 14. Parteikongress (am 12. Januar 1959) in Ankara. An Parteiprogramm wurden erneut einige Veränderungen vorgenommen, wie z. B. Art. 36, 40 und 41 (Zu diesem Artikeln siehe: Kili, S.: Die Entwicklungen...1975. S. 129).

Durch die ungelösten ökonomischen, politischen und sozialen Probleme und die Abhängigkeit des Landes vom USA- Imperialismus wurde die Entwicklung der Produktionskräfte vornehmlich behindert. Deshalb spitzten sich die sozialökonomischen und politischen Widersprüche zu und führten zur weiteren Differenzierung der Klassen- und Sozialstruktur des Landes. Im Jahre 1958 demonstrierten die Kriegsakademie- Studenten gegen die DP-Regierung. Ende 1959/Anfang 1960 kam es zur einen politischen Krise, die mit einem Militär-Putsch, der“ sich auf die Nationalbourgeoisie stützenden Offiziere “(M. Suphi 100.Yıl Tezleri ...1985.S. 30) am 27. Mai 1960 endete.

In den 50/60er Jahre erfolgte eine totale Abkehr von der Etatistischen Wirtschaftspolitik und eine Integration der Türkei an die militaer- aggressive NATO. Mit der

Einbindung der Türkei in die NATO erwachsen der einheimischen Bourgeoisie neue Aufgaben im Kampf gegen die Kräfte des gesellschaftlichen Fortschritts. Die CHP widersprach der Forderung der Bourgeoisie nach NATO- Mitgliedschaft nicht, jedoch lehnte sie den Gedanken des nationalen Ausverkaufs der damaligen proimperialistischen-reaktionären A. Menderes Regierung und der in den 70er Jahren gebildeten ersten und zweiten “nationalistischen Fronten Regierungen” ab. In den 70er Jahren transformierte sich die CHP in eine sozialreformistische Partei, die eine Veranderungskonzeption der Gesellschaftsordnung auf friedlich-parlamentarischem Weg vertrat. Diese Konzeption war gesetzmässig, trotz der demokratischen Tendenzen, liberalistisch, d. h. sie kam der Monopolbourgeoisie entgegen.

LITERATUR

- Abadan, N.(1980), Die Türkei, in: Lexikon zur Geschichte der Parteien in Europa. Stuttgart.
- Atatürk, M. K.(1928), Der Weg zur Freiheit 1919-1920, Leipzig
- Avcıoğlu, D.(1979), Türkiye'nin Düzeni ,Dün-Bugün-Yarın(Die Gesellschaftsordnung in der Türkei, Gestern-Heute-Morgen), Istanbul .
- Autorenkollektiv,(1961), Geschichte der neuesten Zeit.Berlin .
- Bechtold, H.(1980), Staaten ohne Nation ,Stuttgart.
- Bila ,H.(1979), CHP Tarihi 1919-1979(Geschichte der Republikanischen Volkspartei 1919-1979) Ankara.
- Bozbağ,A.F. (1970), Das kemalistische Entwicklungsmodell und seine Bedeutung für die politische,Wirtschaftliche und soziokulturelle Entwicklung der Türkei. Diss. Frankfurt am Main.
- Coşkun, A.(1973), CHP ve Demokratik Sol (Die Republikanische Volkspartei und die demokratische Linke).Izmir.
- Çatalcalı, B.(1982), Unterentwicklung und Demokratie in der Türkei.Diss. Heidelberg 1982.
- Einhorn, M.(1983); Sozialökonomische und politische Aspekte der Formierung der türkischen Arbeiterklasse, Diss. Berlin.

- Eroğlu,C.(1969), Demokrat Parti 1946-1960(Die Demokratische Partei 1946-1960) .Ankara.
- Genç, M.(1983), Die besondere Rolle der Republikanischen Volkspartei beim Transformationsprozess der türkischen Gesellschaft. Diss. Rheinfeld.
- Giritlioğlu, F.(1962), Türkiye Siyasi Tarihinde CHP'nin mevkii (Platz der Republikanischen Volkspartei in der politischen Geschichte der Türkei). Ankara. 2 Bde.
- Glasneck, J.(1979), M. K. Atatürk und die moderne Türkei. Berlin.
- Glasneck, J.(1982), M. K. Atatürk; Sitzungsberichte der Akademie.....Jg.1982,Nr.7/G
- Geschichte der internationalen Arbeiterbewegung, Fragen der Geschichte und Theorie, Moskau 1983,Bd.4.
- Grundlagen des historischen Materialismus, Berlin 1977.
- Günday, M.(1972), Parteienwesen in der BRD und in der Türkei. Diss. Heidelberg.
- Hirsch, E. E.(1971), Die Verfassungsänderungen in der Türkei. Hamburg.
- İzmir İktisat Kongresi 1923(İzmir Wirtschaftskongress 1923), Ankara 1971.
- Keskin, H.(1976), Die Türkei. Diss. Berlin.
- Kili, S.(1975), 1960-1975 Döneminde CHP'de Gelişmeler (Die Entwicklungen in der Republikanischen Volkspartei in der Periode 1960-1975) Ankara.
- Kossok, M.(1977), Vergleiche der neuzeitlichen Revolutionen. Berlin.
- Die Krise der Türkei und die Perspektiven ihrer Lösung. Bonn 1981.
- Markov, W/Werner, E.(1979), Geschichte der Türken. Berlin.
- Marx,K.(1969); Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonapart,in:MEW.Bd.8,
- Mitzlaff,Ch.v.(1975), Der türkische Kapitalmarkt unter besonderer Berücksichtigung des Banksystems, Diss. Bonn.
- M.Suphi 100.Yıl Tezleri 1985.
- Öcal, N,(1964), Die Ausländischen Kapitalinvestitionen in den Türkei und ihre wirtschaftliche Bedeutung. Diss. Mannheim.
- Özbudun, E. (1997), Siyasal Partiler (Die politischen Parteien). Ankara.
- Potjomkin, W. P.(1948), Geschichte der Diplomatie, Berlin, Bd. 3. T. I.
- Renesse, E. A.(1965), Staat und staatliche Herrschaft in der Türkei, in: Unvollendete Demokratien. Köln.

Republikanische Volkspartei, Programm. Ankara 1935.

Sayılgan, A, (1976) Türkiye'deki Sol Hareketler 1871-1973 (Die Linksbewegung in der Türkei 1871-1973) Istanbul.

Sencer, M,(1978), Türkiye'de Siyasi Partilerin Sosyal Temelleri (Die soziale Basis den politischen Parteien in der Türkei). Istanbul.

Sertel, Y.,(1973), Türkiye'de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız (Die fortschrittlichen Strömungen und unsere Entwicklungsfrage in der Türkei). Istanbul.

Sertel, Y/Galliosot, R.(1979), Kommunismus und Islam. Der Sozialismus in der Türkei und im Iran, in; Geschichte des Sozialismus, Frankfurt/Main,Bd.15.

Şen , F., (1985), Die Türkei. München 1985.

Steinbach, U., (1979), Kranker Waechter am Bosphorus. Freiburg/Würzburg.

Steinhaus, K. (1968), Politische und soziale Grundlage der türkischen Revolution. Diss. Marburg.

Steinhaus, K.(1969) , Soziologie der türkischen Revolution. Frankfurt am Main.

Truchanowski, W. G.(1963); Geschichte der internationalen Beziehungen 1919-1939. Rütten-Loening-Berlin.

Weiher, G., (1983), Militär und Entwicklung in der Türkei 1945-1973. Opladen.

ZEITUNGEN-ZEITSCHRIFTEN

Das Orient. Opladen-Hamburg

Ozgür İnsan(Der freie Mensch)Monatszeitschrift der CHP. Ankara

Ulus(Die Nation)Die Tageszeitung der CHP. Ankara.

Politische Meinung. Köln

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.8.13>

Volume 5/1 Spring

2021 p. 251-259

**AHMET ACAR (1948), AMEL VE İTİKAT MEZHEPLERİ HAKKINDA,
İSTANBUL, ŞAKA MATBAASI**

Ramazan TARİK *

Bu çalışmada, Bitlis Kadılarından Ahmet Acar tarafından yazılan *Amel ve İtikat Mezhepleri Hakkında* adlı eserin, 1948 yılında Şaka Matbaası tarafından neşredilen nüshasının tanıtım ve değerlendirmesi yapılmıştır. Müellif hakkında bilinen tek husus,

Bitlis'te bir dönem kadı olarak görev yapmasıdır. Müellif söz konusu eseri, yetmiş yedi yaşında iken kaleme alıp tamamladığını çalışmanın sonunda zikretmektedir. Salnamelerde, Bitlis'te görev yapan kadılar listesinde Ahmet ismiyle birçok kadı bulunmasına rağmen müellife dair ayırt edici bir bilgiye ulaşılamamıştır.²

Eser, otuz iki sayfadan müteşekkil bir risale tarzında kaleme alınmış ve gündemdeki özellikle dine dair meseleleri ihtiva etmektedir. Eserin içindekiler kısmı bulunmamakla birlikte aynı zamanda eserde konu başlıkları da mevcut değildir. Metin içerisinde konular ya paragraf ya da yıldız yöntemi ile ayrılmıştır. Bu hususun, eserin kayıtlara geçememesine ve zor mütalaa edilmesine neden olduğu söylenebilir. Müellifin sadece şahsı ile alakalı değil aynı zamanda yazdığı bu eser ile ilgili olarak da bugüne kadar hiçbir kaynakta veri bulunmamakla birlikte hâlihazırda sadece

* Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, ORCID: 0000-0002-1912-6610, E-mail: tarik642@hotmail.com.

² Eralp Yaşar Azap, *Bitlis Salnameleri-Devlet-Vilayet-Maarif*, İstanbul. Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı (BETAV), 2017, ss. 116-122.

nadir kitap satan sahaflarda ve Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.³

Eserde başlıklandırma yapılmadığı için tarafımızca öncelikle konu merkezli bir tasnif ve başlıklandırma yapılmıştır. Buna göre eserde işlenen konular, otuz beş başlık altında toplanmıştır:

- 1- Eserin yazılış amacı,
- 2- Geçmişten günümüze ictihad olgusu ve müctehidler bahsi,
- 3- Müctehid olabilmenin asgari ölçütleri,
- 4- Asr-ı Saâdetten günümüze bir müctehidin zuhur etmemesi üzerine,
- 5- İctihadın gerekliliği ve yeni bir müctehidin zuhuru üzerine tartışma
- 6- İctihad beklentisi ve bu bağlamda neşredilen eserler,
- 7- Marifetullah bahsi,
- 8- İman-tasdik ilişkisi,
- 9- İmanın mahiyeti ve usulü,
- 10- Allah'ın varlığının mahiyeti ve hakikati,
- 11- Toplumda kullanılan “Allah Baba” ifadesi ve bu konuda yanlış bilinen hususlar,
- 12- Cehalet ve İslam ümmetinin içinde bulunduğu durum,
- 13- Cahil vaiz ve bidat söylemi,
- 14- Nafile namazları ve hükmü üzerine,
- 15- Müslümanlar arasında ortaya çıkan bidatler,
- 16- Peygamberler bahsi,
- 17- Veliler bahsi ve evliyalarla ilgili anlatılan yanlış örnekler,
- 18- Keramet-i evliya bahsi,
- 19- Ulemanın azlığı ve dinin inkırazı meselesi,
- 20- İbn Kemâl Paşa'nın İslam ulemasına vasiyeti
 - a. 73 Fırka bahsi.
- 21- İbn Kemâl Paşa hakkında,
- 22- 72 Bâtıl fırka hakkında,

³ Kayıt için bkz. <http://ktp.isam.org.tr/ktp/yerbul.php?&idno=7761&ele=%3D&wYazarlar=ahmet+acar>. (Erişim Tarihi: 06.05.2021).

- 23- Ehli Sünnetin mahiyeti,
- 24- Mutezile Fırkası,
- 25- Ehli Sünnetin sıfatı,
- 26- Ehli Sünnet uleması olan şeyhlerin nerede doğdukları meselesi,
- 27- Fıkhî, fūrû' ve amelî mezheplerin sayısı,
- 28- İmâm Azam Ebû Hanîfe hakkında,
- 29- Diğer fıkhî mezhepleri kabul etmenin hükmü,
- 30- İmâm Azam'ın tebeu't-tâbiîn kabul edilmesi meselesi,
- 31- Sahabenin mezhebi meselesi ve onlara tabi olma hakkında,
- 32- Tâbiûn dönemi müctehidler ve onlara tabi olma hakkında,
- 33- Sorular
 - a. Meleklerin isyanı meselesi,
 - b. Peygamberlerin küfrü ve günahının olup olmayacağı hakkında,
 - c. Hristiyanların küfrü meselesi,
 - d. Gayr-i Müslimlerin imanı meselesi.
- 34- İmâm Azam Ebû Hanîfe'nin dini ve ilmî mahiyeti.

Eserde ele alınan her bir konu veya başlık, en az bir-iki paragraf en fazla bir sayfayı aşmayacak şekilde ele alınmıştır.

Müellif eserin mukaddimesinden önce, ilk sayfada Arapça bir duaya yer vermiştir.⁴ Mukaddimeye hamd ve senâ ile mukaddimeye başlayan müellif, daha sonra eserin yazılma sebebine değinmiştir. Buna göre eser, yazar ile bir grubun hususi bir mecliste sohbet esnasında, kendisine Ehli Sünnet ve'l-Cemâat'in ne olduğu, mahiyeti ve dini durumu hakkında bir soru sorulmuştur. Acar, kendisine sorulan söz konusu soruyu etrafındakilere sorduğunda herkesin cevap vermektan imtina' etmesi ve o dönemde özellikle Ehli Sünnet akidesi ile bağdaşmayan birçok görüşün Ehli Sünnete ilave edilmeye çalışılması sebebiyle üzülmesi üzerine risale tarzındaki bu eseri kaleme almıştır. Eserin en önemli özelliği, hem kendisine sorulan sorulara yer vermiş hem de sorulması muhtemel soruları kendisi sormak ve cevaplamak suretiyle soru cevap tarzında yazılmış olmasıdır.

Acar'a göre, hicrî ikinci asrın neredeyse ortalarına kadar büyük müctehid ve mezhep imâmalarının yaşadığını ve Kur'an-ı Kerim ve hadislerdeki şer'i meseleleri ortaya çıkararak

⁴ Duanın Arapça metnine, eserin ilgili kısmı değerlendirilirken yer verilecektir.

şeriatın binasını genişlettiğini, hicrî beşinci asra kadar da müctehid ve kıyas ehli kabul edilen diğer büyük âlimler, âsâr-ı eslâfî şerh etmişlerdir. Özellikle bu asırdan sonra İslam dünyası her ne kadar büyük müctehid âlimlerden mahrum kalmış olsa da bu süreçte her mezhepten önemli âlimler de yetişmiştir.

Eserin mukaddimesinde müctehid kavramına genişçe yer veren müellif, özellikle müctehidin nasıl olması gerektiği üzerinde durmuştur. Buna göre büyük müctehidlerin tamamı bütün İslâmî ilimlere vakıftılar. Müctehid olabilmek için bütün fıkıh kitaplarına vakıf olmak durumundadır. Veya en azından İmâm Muhammed (ö. 189/805)'in iki ciltten oluşan “*Mebсут*” adlı eserini ezbere bilmek zorundadır. Bu şartları sağlayan bir kişi, İslam ümmeti arasında ortaya çıkan herhangi bir şer’i hadise ile alakalı fıkıh kitaplarında fetva veya hüküm olmadığı durumlarda İmâm Azam Ebû Hanîfe (ö. 150/767)'nin ictihad esaslarını takip ederek ictihad edebilir. Hicrî 230/845 tarihinden beri bir müctehid zuhur etmediği halde, her asırdaki birçok büyük âlimler, müctehitlerin eserlerini ve bütün ahkâm-ı İslâmiyeyi İslam ümmetine tefhim ve telkin etmişlerdir. Bu süreç, geçmişten bugüne kadar devam ettiği gibi kıyamete kadar da devam edecektir (s. 4).

Müellif, müctehidlerle ilgili bahsi ifade ederken, ictihadın kapısı açık olduğuna göre, geçmişten bugüne kadar imkân dâhilinde niçin bir müctehidin çıkmadığı sorusunu sormaktadır. Bu soruya, imkân unsurunun hayata geçirilmesinde kulların bir dahlinin olmadığı, kulların kendi himmet ve gayretiyle mümkün olmadığından hiçbir kişinin müctehid makamına nail olamayacağı ve Cenab-ı Allah'ın İslam dininin yayılması ve ilelebet yaşaması için ancak zamanın ihtiyaçlarına göre âlimler gönderdiği şeklinde cevap vermiştir.

Yazar, o dönemde, ictihad ve müctehid gibi önemli meselelerin şerâit-i şer’iyyesini ve önemini bilmeyen bazı gençlerin, ictihadın gerekliliği ve Kur’an’dan bazı yeni hükümler çıkaracak bir müctehidin İstanbul’a geldiğinden bahsettiklerine şahit olduğunu ifade etmektedir. Ancak müellif, gençlerin iğfal ve ifsat edildiklerini ileri sürerek meşrutiyet döneminde de benzer uygulamaların olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü meşrutiyet döneminde Kazan Müftüsü Mûsâ Cârullah Bigiyef (ö. 1949)'in müctehid olduğu ifade edilmiş hatta bu konuda risaleler neşredilmiş, Bigiyef’in yeni ictihadlar yaparak eski ictihad ve icmalara son vereceği dile getirilmiştir. Bigiyef, fıkıh kitaplarını tenkit etmiş, kelim

âlimlerini hiçe saymıştır. Hatta İstanbul gazeteleri, bu sayede bir yenilenme ortaya çıkarak eskilerin ortadan kaldırılacağı müjdesini vermiştir. Müellif, aradan 40 yıl geçmesine rağmen söz konusu yenilenmenin gerçekleşmediğini dile getirerek, yenilik ve ilerleme bekleyenlerin beklediklerine nail olamadıklarını ifade etmiştir (s. 5).

Müellif, İslam'ın mahiyetine ve hakikatine vakıf olmayan gençlerin, din aleyhinde ortaya çıkan akım ve cereyanlara kapıldıklarını ifade etmiş hatta bunları birer suikast olarak nitelendirmiştir. Ancak, bu suikastlar, Kur'an ve şeriatın aleyhine olan cereyanlar olduğunda Hz. Peygamber (sav)'in, "*şeriatim kıyamete kadar bâkîdir*" buyruğu gereğince amaçlarına ulaşamayacaklardır. Ayrıca Kur'an ve İslam'a karşı yapılan suikastların hüsrana mahkûm olduğu yine bu konu sonunda zikredilmiştir (s. 6).

Müellif, eserinde ictihad-müctehid meselesinden sonra kelim-akaid konularına yer vermiştir. Bu bağlamda marifetullah, iman-tasdik, imanın usul ve mahiyeti, Allah'ın varlığının mahiyeti ve hakikati, toplumda Allah ile ilgili sıkça söylenen "*Allah Baba*" kavramına dair yanlışlıklar, cehalet ve İslam dünyasının içinde bulunduğu durumu geleneksel Ehli Sünnet bakış açısıyla ele alıp değerlendirmiştir (s. 9).

Yazar, cehalet ile ilgili hususları paylaştıktan sonra eserinde, cahil bir vaizin ortaya çıktığını ve toplumda fıkıh kitaplarında yer almayan bazı hususlara dair bidatler ortaya çıkarmaya çalıştığını, dinde yeri olmayan yeni namazlar uydurduğunu ve bu uydurduğu hususları da çevresindeki cahil insanlara kabul ettirdiğini dile getirerek özellikle bu cahil vaizle karşılaşması durumunda ona fıkıh kitaplarının tamamı İmâm Azam Ebû Hanîfe ve diğer müctehidlerin Kur'an ve hadislere dayalı ictihadları ile oluşan ahkâm ve taatten oluştuğunu, söz konusu uydurma fiillerini hangi cesaretle ibadetler arasında sokmaya çalıştığını soracağını biraz da sert bir tavır ile ifade etmiştir. Özellikle toplumda nafîle namazlar konusunda bidatler oluşturulmaya çalışıldığının altını çizen Acar, nafîle namazları cemaatle kılmakta kerâhati tahrîmiyye olduğunu ifade etmiştir. Bunun aksini iddia eden veya icra edenlerin ise büyük sorumluluk altına girdiğini zikretmiştir. Eserin bu kısmında özellikle başta nafîle ibadetler olmak üzere özellikle sevap kazanma maksadıyla yapılan ve sonradan zuhur eden ücretle Kur'an okumak, zikir, dua, teşbîh, tehlîl, salât-ü selâm gibi ve yine ölen kişinin üç, yedi ve kırkıncı gününde hatta sene-i devriyesinde veresi tarafından

ziyafet verilmesi gibi bir takım bidatler ortaya çıktığını ileri süren yazar bu bağlamda ve düşünce doğrultusunda yapılan ibadetlerin bidat hükmünde olduğuna işaret etmiştir (s. 11).

Müellifin sırayla değindiği meseleler vardır ki özellikle bidat başlığı altında değerlendirilen ve eleştirilen hususlardır. Bu bağlamda öncelikle Peygamber ailelerine özellikle evlat ve ecdatlarının namus ve şerefine hanel getirecek türde ifadelerden uzak durulması gerektiğini ifade etmektedir. Yine eserinde çokça zikrettiği vaizin insanları yanlış yönlendirdiği bir diğer hatasına temas etmektedir. Buna göre vaizin demesiyle bir veli on yedi yılda bir ekmek yemekte, bir kez abdestini bozmakta ve asla uyumamaktadır. Müellifimiz bu bahiste özellikle keramet-i evliyanın hak olduğunu ancak bunun belli bir hududu olduğunu ve bu durumun Ehli Sünnet uleması tarafından akâid ilminde genel çerçevesinin belirlendiğini ifade etmiştir (s. 13).

Acar'ın temas ettiği bir diğer mesele, “*Risâle-i Münîre*” adlı eserin müellifi ve aynı zamanda Sultân Selîm'in hocası olan İbn Kemâl Paşa (Kemalpaşazâde) (ö. 1534)'nın vasiyetine ve bu vasiyeti neden yaptığina değinmiştir. Özellikle yetmiş üç fırka hadisinde geçen yetmiş iki fırkaya mensup fâsikların ümmeti zehirleyen eserlerinden kurtarmak ve Ümmet-i Muhammedi yanlış yola sapmaktan korumak amacıyla bu vasiyeti kaleme almıştır. Yetmiş üç fırka hadisi ile bağlantılı olarak özellikle kurtuluşa eren fırka olarak kabul edilen yetmiş üçüncü fırkaya temas etmiş ve bu firkanın Hz. Peygamber (sav)'in sahabelerine anlattığı ve İslam akidesi ile mutekit olan Müslümanları ifade etmektedir. Yazar şükrederek kendisinin de bu fırkaya mensup olduğunu özellikle vurgulamaktadır. Yine kurtuluşa eren fırka meselesi ile ilişkin olarak Ehli Sünnet ve'l-Cemâat'in mahiyetine değinmiştir. Buna göre Ehli Sünnet ve'l-Cemâat kavramındaki cemaatten maksat ashab-ı kirâm'dır. Ehil kelimesinden murada ise İmâm Maturîdî (ö. 333/944) ve İmâm Eş'arî (ö. 324/935-36)'dir (s. 18).

Hz. Peygamber (sav)'in vefatından üç asır sonra ortaya çıkan Mutezile, eserde işlenen bir diğer konudur. Özellikle Eş'arî'nin Hz. Peygamber (sav) ile rüyasında yaşadığı bir hadise sonrası hocası Ebû Alî el-Cübbâî (ö. 303/916) ile arasında geçen meşhur üç soruyu sorarak Mu'tezile'den ayrılış sürecini ele almıştır (s. 20). Ehli Sünnet ve'l-Cemâat'in sıfatları meselesinde ise, bu mezhebin kat'i surette hak ve doğru olduğunu, bu mezhebe muhalif olan yetmiş iki firkanın inançlarının ise batıl olduğunu ifade etmiştir. Bu mezhep imâmalarının

meşhur olduğu yerler hususunda ise özellikle Maveraünnehir bölgesinde İmâm Maturîdî'nin; Horasan, Irak, Şam ve diğer bölgelerde de İmâm Eş'arî'nin meşhur olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Ehli Sünnet'in bu iki imâmının yetmiş üç meselede birbirine muhalefet ettiği ancak bunca muhalefete rağmen asla birbirlerini bidat ve dalalet ile itham etmediklerini söylemiştir. Bu bahis sonunda her iki imâmın da doğum tarihi ve yeri ile vefat tarihi hakkında kısaca bilgiler vermiştir (s. 21).

Acar, amel-fürû'da kaç mezhep vardır sorusuna on sekiz mezhebin aslında var olduğunu ancak zaman içerisinde özellikle İmâm Azam Ebû Hanîfe'den önceki müctehidlerin eserlerinin kaleme alınamadığından dolayı on dört tanesinin kaybolduğunu ve geriye de bugünkü haliyle amelde dört mezhep bulunduğunu ifade etmiştir. Bu arada kendisinin de Hanefî mezhebine bağlı olduğunu bizzat vurgulamıştır. Bu dört fıkıh mezhebinin hangisinin hak olduğu sorusuna ise hem Hanefî mezhebinin savab olduğunu ancak hataya da ihtimalinin olduğunu; Şafiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinin ise hata olduğunu ancak savab ihtimalinin olduğunu da söyleyerek Hanefî mezhebinin mezhepler arasındaki yerini ortaya koymuştur. Ehli Sünnet ve'l-Cemâat'ın tanımı ile başlayan bu konu, sorulara halinde devam etmiş ve İmâm Azam Ebû Hanîfe'nin, hangi dönemde yaşadığı, tâbiûn döneminde yaşamış olmasına rağmen tebeu't-tâbiîn kabul edildiği ve yaşadığı dönemdeki müctehidlerle olan ilişkisine değinmiştir. Ayrıca eserin geri kalan kısmında İmâm Azam Ebû Hanîfe'nin meleklerin isyan edip etmediği, Peygamberlerde küfür ve günahın sadır olup olmadığını, Hristiyanların küfrü meselesi, Allah'ın niçin gayri müslimlerin imanını dilemediği gibi meseleleri soru-cevap şeklinde ele almıştır. Ayrıca bu kısımda bir duadan bahsedilmektedir ki bu duayı sabah akşam herhangi bir Müslümanın okuması durumunda Allah'ın azabından kurtulacağı ifade edilmiştir (s. 31).⁵ Eserin son kısmı ise dini ve ilmi mahiyeti başta olmak üzere tamamen İmâm Azam Ebû Hanîfe'ye tahsis edilmiştir. Ayrıca bu kısımda Ebû Hanîfe'nin hayatından kesitlere yer verilmiştir (s. 32).

Eser, kapsam itibariyle bakıldığında hacim yönünden az olsa da içerik açısından fıkıh ve mezheplerle ilgili önemli konulara temas etmektedir. Özellikle yazıldığı dönemdeki toplumda var olan dini algı hakkında kayda değer bilgiler vermektedir. Özellikle bahsedilen konular XX. asrın başları olunca özellikle bu alanı çalışanlar tarafından dikkat çekici bir hal almaktadır. Eserin dili anlaşılır olmakla birlikte yazarın kadı olmasından hareketle özellikle

⁵ Söz konusu duanın Arapça metnine ekte yer verilecektir.

itham eden bir dil kullandığı görülmektedir. Eserin basım tarihinden yola çıkıldığında ve çalışma içerisinde Musa Cârullah'ın İstanbul'a gelişinden bahsetmesi göz önünde bulundurulursa, bu eser en erken 1947'de yazılmış olmalıdır. Zira Cârullah'ın İstanbul'a ilk gelişi eğitim amaçlı iken ikinci gelişi 1947'de tedavi amaçlıdır. Bu tarihte bir müddet kaldıktan sonra İstanbul'dan ayrılmıştır.⁶ Acar, eserini yetmiş yedi yaşında kaleme aldığını çalışmanın sonunda zikretmektedir. Buradan hareketle müellifin doğum tarihi ile ilgili yaklaşık bir tarihe de ulaşmak mümkündür. Yine Acar'ın kendi mezhebi ile ilgili verdiği bilgilerden hareketle Bitlisli olmadığı da ortadadır. İşte bu çalışmamız, Bitlis Sâbık Kadısı olarak bilinen Ahmet Acar tarafından kaleme alınan eseri gün yüzüne çıkarmak ve okuyucu ile buluşturmak ve tanıştırmak amacıyla yapılmıştır. Ancak burada aydınlatılması gereken bazı hususlar mevcuttur. Öncelikle müellif Acar ile ilgili tam olarak bütün bilgiler ortaya çıkarılmalıdır. Aslen nereli olduğu, hangi yıllarda Bitlis kadısı olarak görev yaptığı ve buna benzer başka çalışmalarının mevcudiyeti tespit edilmelidir. Bunun için de konuyla ilgili farklı bilimsel çalışmaların yapılması gerektiği aşikârdır. Yazım tarihi ve eserde verilen ipuçlarından hareketle ulaşılan bazı muhtemel bilgilerin yeni çalışmalar sayesinde bilgilerin teyit edilmesi ve sağlaştırılması gerekmektedir. Bu bakımdan bu çalışmanın, müellif hakkında bilimsel çalışmalara katkı sunması açısından bir giriş çalışması olmasını umuyoruz. Acar'ın bu eseri, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kaleme alınmış olması, kaleme alındığı dönemdeki toplumun din algısı ve anlayışı hakkında bilgiler vermesi bakımından İslam Mezhepleri Tarihi alanı için önemli bir kazanımdır.

KAYNAKÇA

Acar, Ahmet. *Amel ve İtikat Mezhepleri Hakkında*, Şaka Matbaası, İstanbul 1948.

Azap, Eralp Yaşar. *Bitlis Salnameleri-Devlet-Vilayet-Maarif*, Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı (BETAV), İstanbul 2017.

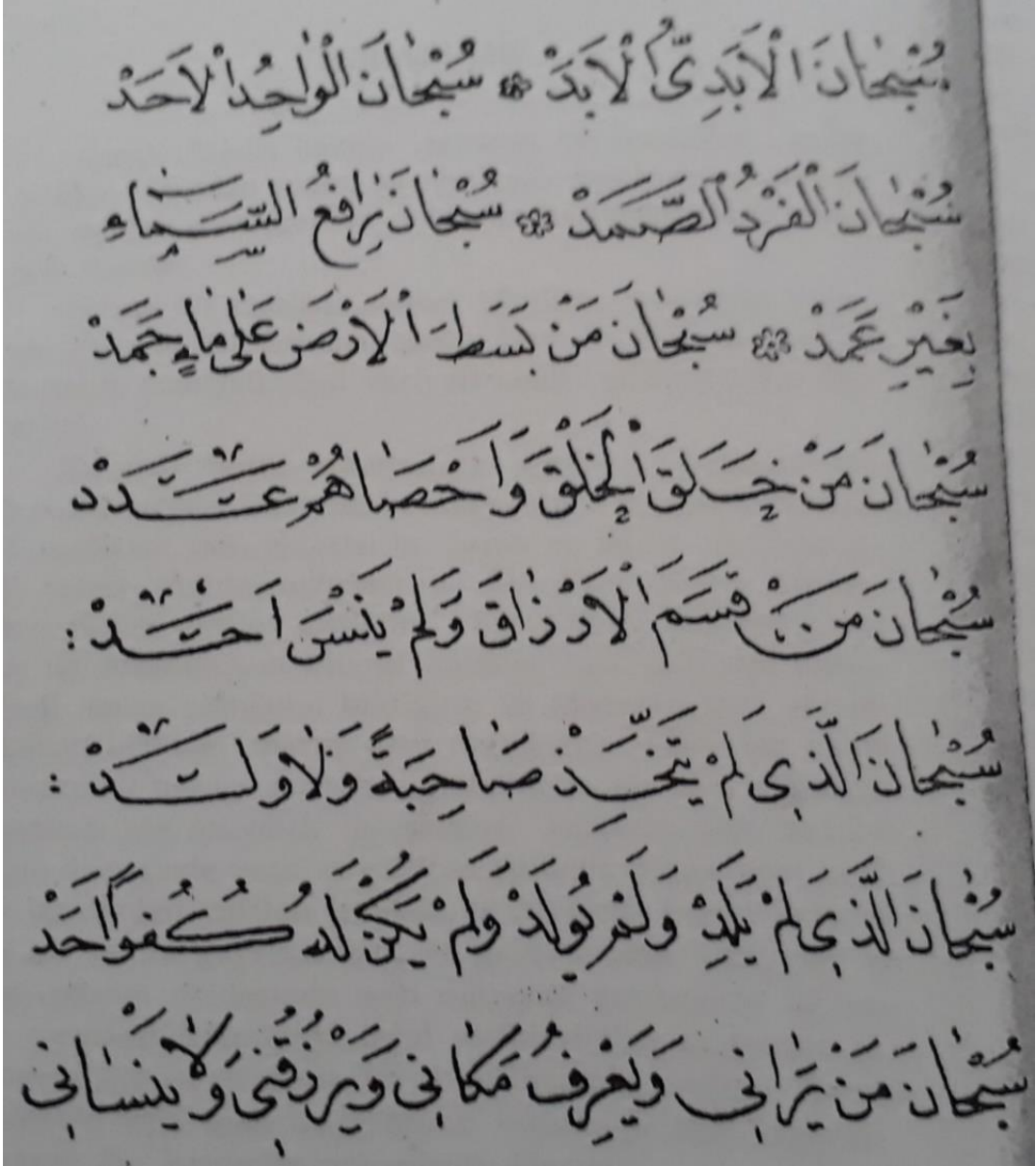
<http://ktp.isam.org.tr/ktp/yerbul.php?&idno=7761&ele=%3D&wYazarlar=ahmet+acar>.

(Erişim Tarihi: 06.05.2021).

⁶ Ahmet Kanlıdere, "Mûsâ Cârullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXI, İstanbul: TDV Yayınları, 2006, s. 214-215.

Kanlıdere, Ahmet. "Mûsâ Cârullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 31/214-216, TDV Yayınları, İstanbul 2006.

EK:

Resim: Eserin 31. sayfasında geçen duanın Arapça metni.

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.8.14>

Volume 5/1 Spring

2021 p. 260-279

TÜRKİYE'DE GELİŞİMİN BÖLGESEL KÜRESEL VE SOSYO-POLİTİK ETKİSİ

SOCIO-POLITICAL IMPACT OF THE REGIONAL AND GLOBAL
DEVELOPMENT IN TURKEY

Ömer SEZER*

ÖZ

Türkiye, üç tarafı denizlerle kaplı, sekiz farklı devlete; kara sınırı ile komşu olan ve kendi içinde seksen bir ili barındıran yedi bölgesi bir ülkedir. Bu denli stratejik konumdaki bir ülkeye sekiz farklı devletin komşu olması ülkede siyasal, sosyal ve kültürel alanda farklılıkların oluşmasını ön plana çıkarmaktadır. Oluşan bu farklılıkların; uzak ile yakın arasındaki etkileşimi, küreselleşme kavramının varlığını ortaya koymaktadır. Böylelikle devlet, toplumda refah ve sosyal koruma sağlamak amacıyla politikalar uygulamaktadır. Devletin uyguladığı politikalar bütününe ise sosyal politika denilmektedir. Sonuç olarak gerçekleşen küreselleşmenin ülkedeki sosyal politikaları etkilemesi kaçınılmazdır. Bu çalışma; üç tarafı denizlerle kaplı, sekiz farklı devlete kara sınırı ile komşu, yedi bölge ve seksen bir ilden oluşan Türkiye'nin, uluslararası stratejisinden kaynaklı bölgesel gelişimini, bu gelişimin doğurduğu küresel ve sosyo-politik etkilerin kurumsal açıdan değerlendirmesini amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, Küreselleşme, Bölgesel Gelişme, Sosyal Politika.

Jel Kodları: F60, J18, R58

ABSTRACT

Turkey, three sides seas covered with, and in itself, it is a country with seven regions, including eighty one provinces. The neighbouring of eight

* Bilimsel Araştırmacı, Uzman, Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, RESEARCHER ID: ABD – 9191 - 2020, ORCID ID: 0000 - 0003 -1811 - 2951, E - Mail: omersezer47@hotmail.com.

different states to such a strategically located country brings to the fore the formation of political, social and cultural differences in the country. Composed of differences; the interaction between far and near reveals, the existence of the concept of globalization. Thus, the state implements policies in order to provide welfare and social protection in the society. The whole of the policies implemented by the state is called social policy. As a result, it is inevitable that globalization will affect social policies in the country. This study, three sides seas covered, eight different states adjacent to the land border, seven regions and of consisting of eighty-one provinces turkey's, Its regional development stemming from its international strategy, It aims to evaluate the global and socio-political effects of this development from an institutional perspective.

Key Words: Turkey, Globalization, Regional Development, Social Policy.

Jel Codes: F60, J18, R58

1. GİRİŞ

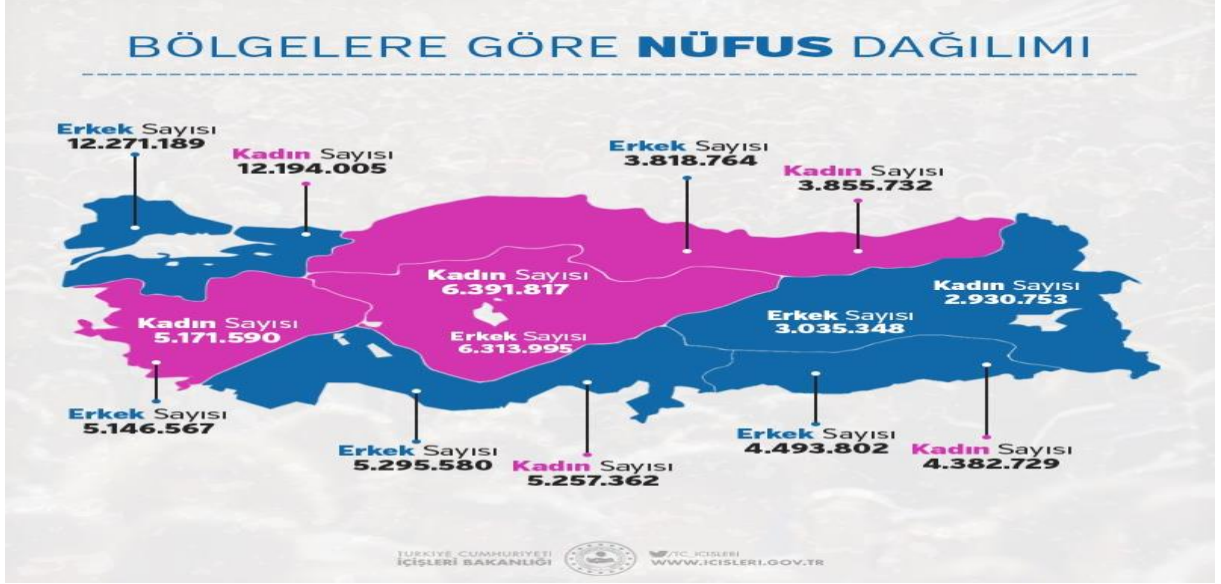
Globalleşme bir diğer adıyla Küreselleşme, geçmişten ilelebet ileri süregelen ve içinde bulunduğumuz zaman dilimi olan 21.yy'a kadar farklı isimlerle anılmış lakin genel olarak başta ekonomik süreç olmak üzere siyasal sosyal ve kültürel alanlar üzerine büyük etki yaratan kavramdır.

Bir veya birden fazla devletlerarası ilişkilerde devletlerin toplanıp uzlaşmaya varacağı konu, bir araya gelen devletler için kar amacı gütmektedir. Oluşturulan alan genel anlamıyla başta ekonomi olmak üzere siyasal, sosyal, kültürel, eğitim, spor, sağlık, vb. alanlardan geçmektedir. Bu durum, canlıların yaşamı üzerinde büyük etkiler yaratmakla birlikte devletlerarası ilişkilerin tek masa üzerine yatırılıp derlemesinden geçmektedir. Böylelikle uluslararası ilişkilerde küreselleşme ön plana çıkmakta ve uzak ile yakın arasındaki bağ kırılmaktadır.

Türkiye'nin sahip olduğu yedi bölge, konum itibari ile sekiz farklı devlete kara sınırı ile komşudur. Bu bölgelerin barındırdığı seksen bir il, sahip olduğu ülkenin jeostratejik

konumu ve demografik yapısından dolayı ulusal ve uluslararası camiada ekonomi başta olmak üzere siyasal, sosyal ve kültürel açıdan önem arz etmektedir.

Şekil 1. Bölgelere Göre Nüfus Dağılımı (2020)

İçişleri Bakanlığı (2020).²

Jeostratejik açıdan böylesine köklü ve denli bir ülkenin, ülke içinde ve dışında küresel bir boyuta ulaşip başta çevre devletler olmak üzere diğer ülkelerle de etkileşim içinde olması kaçınılmazdır. Bu durum hem Türkiye'nin yedi bölgesini (Marmara Bölgesi, Akdeniz Bölgesi, Ege Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi, Karadeniz Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi), hem de kara sınırı ile komşu sekiz farklı devleti (İran, Yunanistan, Ermenistan, Gürcistan, Nahcivan, Irak, Suriye ve Bulgaristan) etkilemektedir. Böylelikle Türkiye'nin yedi bölgesindeki seksen bir ilde, bölgesel gelişme ve küreselleşme tetiklenmekte ve sosyal politikalara haiz alanlar yaratılmaktadır.

Şekil 2. İllere Göre Nüfus Dağılımı (2020)

Türkiye jeostratejik konumundan dolayı siyasal, sosyal ve kültürel açıdan birçok ülkeye gözde devlet sembolünü nitelendirmektedir. İstanbul ve Çanakkale Boğazları bu durumu en güzel şekilde örneklendirmektedir. Ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda jeostratejik konum sahibi olan Türkiye'nin bu denli önemli bir coğrafyada yer alması, uluslararası alan ve ilişkilerde de rağbet görmesine olanak sağlamaktadır.

² **Kaynak:** <https://www.icisleri.gov.tr/turkiyenin-nufus-haritasi>

İçişleri Bakanlığı (2020).³

Küreselleşme kavramının üç tarafı denizlerle kaplı, sekiz farklı devlete kara sınırı ile komşu ve kendi içinde seksen bir ili barındıran yedi bölgesel bir ülke üzerinde, ne denli küresel etkiler yaratacağı ve bunun sosyal politikalar ile ilişkisi makalenin ilk bölümünde incelenmiştir.

Şekil 3. Türkiye Coğrafi Bölgeleri (2020)

Coğrafya harita (2020).⁴

Türkiye'nin ulusal ve uluslararası alandaki jeostratejik konumuna, kendi içinde bölgesel gelişimine ve elde ettiği küreselleşmenin sosyal politikalar üzerindeki etkisine

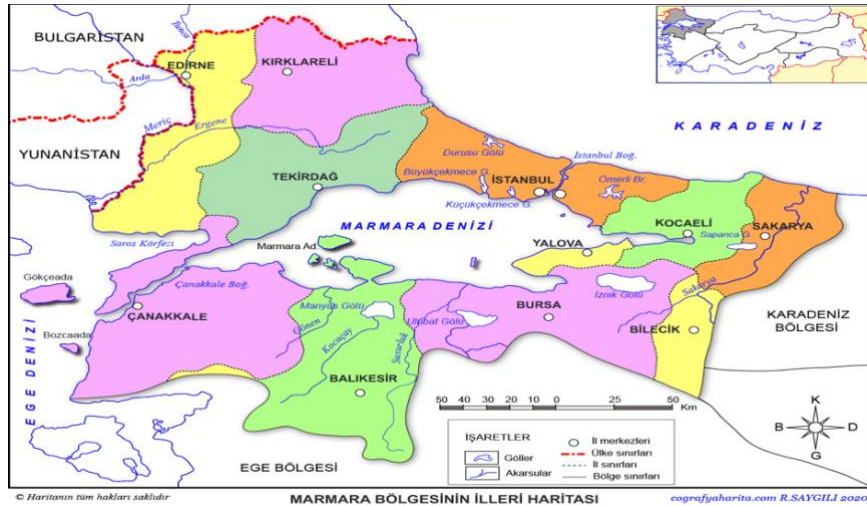
³ **Kaynak:** <https://www.icisleri.gov.tr/turkiyenin-nufus-haritasi>

⁴ **Kaynak:** http://coğrafyaharita.com/haritalarim/4mturkiye_cograf_bolgeleri_haritasi.png

yönelik gerekli bilgilere açıklık getirilmiştir. Diğer ülkelerin konum ve stratejisinden kaynaklı bölgesel küreselleşmenin başta sosyal politikalar olmak üzere siyasal, ekonomik ve kültürel açıdan demografik etkisi değerlendirilmiştir. Çalışmada Türkiye'nin yukarıda belirtilen ana başlıklardan olumlu ve olumsuz olarak etkilendiği alanlar, gerekli çalışmalarla ve bu çalışmalara süreçten ne denli olumlu bir şekilde etkileneceği sonucunu ortaya koymaktadır. Ortaya konulan bilimsel araştırma ve çalışma sonucu elde edilen verilerde özellikle son dönemlerde ulusal ve uluslararası alanda gerçekleşen faaliyetlerin Türkiye üzerindeki etkisine değinilmiştir.

İdeolojik açıdan Batı egemenliğinin üstünlük olgusu, dış güçler olarak anılan; ABD, Rusya, Çin, Avrupa Birliği vb. gibi ülkelerin ekonomi modeli. Kültürünü yaymaya çalışan kapitalist - emperyalist sistem, Ortadoğu başta olmak üzere diğer ülkelerden alınan göçler vb. gibi birçok faktör, Türkiye'nin jeostratejik ve politik konumu açısından ortaya konulan bu bilimsel araştırma makalesinin zorluğunu ön plana çıkarmıştır. "*Sosyo – Kültürel açıdan mültecilerle başı dertte olan Türkiye, ayrıca bunun maddi zorluklarına da göğüs germek zorunda kalarak buna yönelik politikalar üretmeye çalışmaktadır. Mültecilerin gettolar kuracak kapasite ve yoğunluğa ulaşması, Türkiye'de yaşayan yerel halka da etki ederek yoksulluk, gelir ve refah gibi alanlarda daralmaya neden olduğu ve sosyo - kültürel dinamikleri temelden etkilediği görülmüştür*" (Kaya, Erdem ve Sezer, 2020: 2).

1. MARMARA BÖLGESİ

Coğrafya harita (2020).⁵

⁵ **Kaynak:** <http://cografyaharita.com/haritalarim/4mmarmara-bolgesinin-illeri-haritasi.png>

Marmara Bölgesi, (İstanbul, Çanakkale, Bursa, Balıkesir, Bilecik, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Yalova, Sakarya ve Kocaeli) illerinden oluşmaktadır. Bu bölge İstanbul ve Çanakkale boğazlarına ev sahipliği yaptığından dolayı kıtalar ve denizler arasında köprü konumunu görmektedir. Böylelikle uluslararası camiada ekonomi başta olmak üzere siyasal sosyal ve kültürel açıdan Türkiye'nin en gözde bölgelerinden biridir.

Marmara Bölgesinde Türkiye'nin, Yunanistan ve Bulgaristan sınır illerindeki valilikler tarafından kurulmuş olan Sınırötesi İşbirliği Ağı, bölgenin stratejik konumunun önemini vurgulamaktadır. Böylece bölgesel olarak uluslararası alanda gerçekleşecek olan önceliklere kısmen de olsa yanıt verilebilecek ve ortak çalışma koşullarının oluşması için diğer kurumlara daha rahat zemin hazırlayacaktır. Bu Ağ ile bölgenin saptadığımız önceliklerini detaylı çalışmalarla analiz ederek çözüme yönelik projelerin geliştirilebilmesi ve böylece sınırötesi alanda da bölgenin kalkınması, farklı kültürlerin bir araya gelip ekonomik alanda karar alabilmesi adına büyük önem arz edecektir (Erkut, Baypınar, Özgen ve Gönül, 2008: 13). Bu durum bölgenin küresel bir etki yaratmasını, ulusal ve uluslararası ekonomik, siyasal ve sosyal politikalara haiz alanlar yaratmasını ön plana çıkarmaktadır.

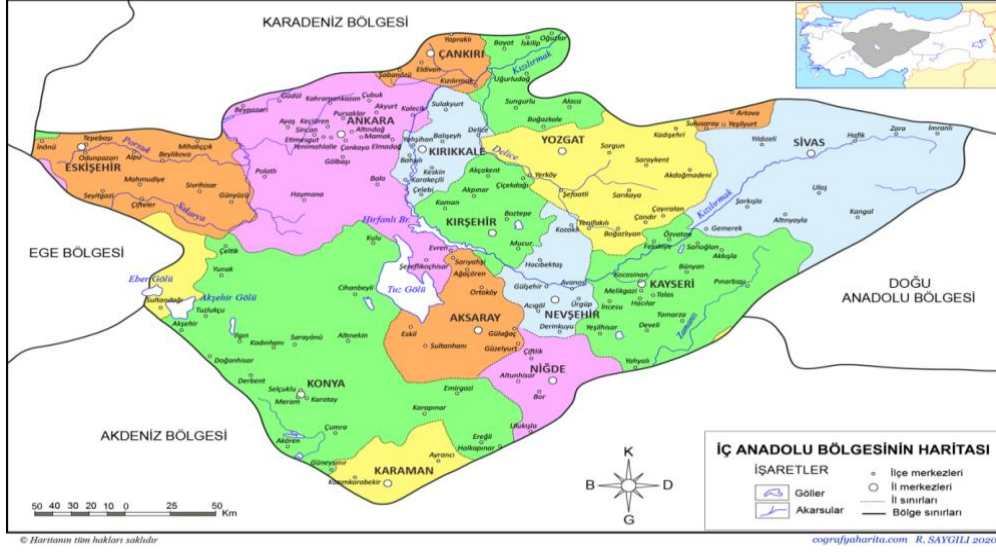
İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye'de en fazla nüfus yoğunluğu 24 milyon 465 bin 689 nüfus ile Marmara Bölgesindedir. Kadın - Erkek Nüfusu en fazla Marmara Bölgesinde yer alırken, bölgede 12 milyon 271 bin 189 erkek nüfus, 12 milyon 194 bin 5 kadın nüfus bulunmaktadır. En fazla genç nüfus yine aynı şekilde Marmara Bölgesinde yer almaktadır. Jeopolitik konum itibari ile bölgede nüfus yoğunluğu en fazla olan il 14 milyon 612 bin 273 kişilik nüfus ile yine İstanbul'dur (İçişleri Bakanlığı, 2019).

Bu bölgede bulunan İstanbul ili, 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fetih edilmiştir. Fetih edildiği tarih 1453'ten itibaren 1923 yılına kadar 470 sene boyunca Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik etmiştir. Fetih edildiği tarihten günümüze kadar eğitim, sağlık, kültür, turizm ve sanatın merkezi haline gelen bu kadim şehir cami, sinagog ve kiliselere ev sahipliği yapmıştır. Bu durum bölgenin küresel etkilere açık olduğu ve bu denli küresel etkinin sadece bölgesel olmayıp küresel bir seviyede olduğunu kanıtlamaktadır. Yukarıda sayılan İstanbul ilinin özellikleri Türkiye'de bölgesel gelişimin küreselleşme ve sosyal politikalar üzerine olan etkisini ortaya koymaktadır. Bu etkiler turizm gelirlerinin yüksekliği,

ulaşım ağının gelişmişliği, sanayi tesis oranına bağlı olarak enerji tüketimi, nüfus ve nüfus yoğunluğu, göç alma ve şehirleşme gibi ölçütler ile açıklanabilmektedir.

2. İÇ ANADOLU BÖLGESİ

İç Anadolu Bölgesi, (Aksaray, Ankara, Çankırı, Eskişehir, Karaman, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Konya, Nevşehir, Niğde, Sivas ve Yozgat) illerinden oluşmaktadır. Resmi adı ile İç Anadolu Bölgesi halk dilinde 'Orta Anadolu' olarak da adlandırılmaktadır.

Coğrafya harita (2020).⁶

İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü verilerine göre İç Anadolu Bölgesi'nde toplam olarak 12 milyon 705 bin 812 kişilik nüfus bulunmaktadır. Bölgede kadın – erkek nüfus oranı olarak; 6 milyon 313 bin 995 erkek, 6 milyon 391 bin 817 kadın nüfus bulunmaktadır böylelikle kadın nüfusunun erkek nüfusuna göre en fazla olduğu bölge İç Anadolu Bölgesidir (İçişleri Bakanlığı, 2019). TÜİK verilerine göre Ankara ilinde toplam 5 milyon 639 bin 076 nüfus bulunmaktadır. Bu nüfusun 2 milyon 793 bin 850 kişilik bölümünü erkek nüfusu, 2 milyon 845 bin 226 kişilik bölümünü de kadın nüfusu oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). Ankara ilinin başkent olması sebebi ile devlet işlerinin bu ilde yoğunlaşması, şehrin jeostratejik bir konum kazanmasını ve böylece bölgede nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu il olmasını ortaya koymaktadır.

Bu bölge Türkiye'nin başkenti olan Ankara iline ev sahipliği yaptığından dolayı siyasal açıdan hem ulusal hem de uluslararası alanda ekonomik ve sosyo-kültürel alanlara

⁶ Kaynak: <http://cografyaharita.com/haritalarim/4mic-anadolu-bolgesi-iller-haritasi.png>

çeşitlilik ve önem kazandırmaktadır. Bu bölge, Türkiye'nin yüzölçümü olarak en büyük ili olan Konya şehrini barındırmaktadır. Konya şehri sahip olduğu yüzölçümü ve iklim şartlarının uygunluğundan dolayı hem şehrsel ve hem bölgesel olarak Türkiye'nin tahıl ambarı olarak adlandırılmasına olanak sağlamaktadır. Bu durum bölgenin ekonomik olarak önde olmasına ve sosyal politikalara haiz alanlar yaratmasına olanak sağlamaktadır.

Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi TARGİD Özel Sayısında yayımladığı, İç Anadolu Bölgesinin Tarımda Teknoloji Kullanım Projeksiyonu adlı bilimsel çalışmasında; "İç Anadolu bölgesinin tarımda teknoloji kullanım projeksiyonunun, ele alınan alet ve makineler için belirlenen projeksiyon katsayılarının pozitif elde edilmesi doğrultusunda 2023 yılına kadar artacağı, projeksiyon katsayısının negatif elde edildiği alet ve makinelerde ise azalma olacağı sonucuna varılmıştır" (Demir ve Kuş, 2016: 6).

İç Anadolu bölgesi sadece Ankara ve Konya illeri ile ön plana çıkmamakla birlikte diğer iller ile de stratejik bir konum kazanmaktadır. Örneğin kayseri ilinin sanayi ticaret ve ulaşım alanında büyük bir gelişim sağlaması, Eskişehir ilinin ise eğitim, sanat ve kültür alanlarında öncü konuma gelmesi bölgenin ekonomik siyasal ve sosyal açıdan lider bir bakış açısı kazanmasını ortaya koymaktadır. Bu durum bölgenin işlenen başlıklar altında küresel bir boyut kazanmasını tetiklemekte, ulusal ve uluslararası alanda küresel bir boyut kazanmasını ortaya koymaktadır.

3. AKDENİZ BÖLGESİ

Coğrafya harita (2020).⁷

⁷ **Kaynak:** <http://cografyaharita.com/haritalarim/4makdeniz-bolgesi-iller-haritasi.png>

Akdeniz Bölgesi, (Antalya, Burdur, Isparta, Mersin, Adana, Kahramanmaraş, Osmaniye, Hatay) illerinden oluşmaktadır. Bu bölge ismini komşu olduğu Akdeniz'den almaktadır böylelikle Akdeniz Bölgesi olarak anılmaktadır. Türkiye'de turizmin gözde bölgesi olarak bilinir, özellikle uluslararası alanda en çok turist çeken en önemli bölgelerden biridir.

Akdeniz bölgesi, turizme açık bir bölge olduğu için uluslararası milletlerin başta kültürel olmak üzere ekonomik, siyasal ve sosyal alanlarda bir araya gelmelerine olanak sağlamaktadır. Bu durum bölgenin işlenen başlıklar altında küresel bir boyut kazanmasını tetiklemekte ve küresel bir boyut kazanmasını ortaya koymaktadır. Kazanılan bu küresel boyut ile ülke içinde ve dışında gerekli alanlarda sosyal politikalara haiz alanlar yaratmaktadır.

İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü verilerine göre Akdeniz Bölgesi'nde toplam olarak 10 milyon 552 bin 942 kişilik nüfus bulunmaktadır. Bölgede kadın – erkek nüfus oranı olarak; , 5 milyon 295 bin 580 erkek, 5 milyon 257 bin 362 kadın nüfus bulunmaktadır. Bu durum Akdeniz bölgesinin nüfus yoğunluğu olarak, başta Marmara bölgesi olmak üzere İç Anadolu bölgesinden sonra geldiğini ve Türkiye'nin en büyük üçüncü bölgesi olduğunu ortaya koymaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2019).

Ülkenin güneyinde kıyı kesimi boyunca uzanan Akdeniz Bölgesi, seracılık alanında Türkiye'de ilk sırada yer alır. Akdeniz bölgesinde, Turunçgiller başta olmak üzere; buğday, pirinç, tütün, pamuk, muz, zeytin, ananas, haşhaş, gül ve şeker pancarı önemli oranlarda yetiştirilir. Bölgede yetiştirilen ürünler sadece ülke içinde değil ülke dışında da rağbet görmektedir. Bu durum bölgede yetiştirilen ürünlerin ülke dışına satılmasına, bölgenin küresel bir boyut kazanmasına ve bölgenin ekonomik olarak canlanmasına olanak sağlamaktadır.

TÜİK verilerine göre Antalya ilinde toplam 2 milyon 511 bin 700 nüfus bulunmaktadır. Bu nüfusun 1 milyon 265 bin 171 kişilik bölümünü erkek nüfusu, 1 milyon 246 bin 529 kişilik bölümünü de kadın nüfusu oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). Bu verilere göre bölgenin en büyük ili Antalya'dır. Antalya ilinde turizm önde gelirken, Mersin ili ve ilçelerinde seracılık yaygındır. Hatay ilinde bulunan uluslararası İskenderun limanı ile ulusal ve uluslararası ticaret ön planda iken, Adana ili ve ilçelerinde ise tarım sektörü gelişmiştir.

Akdeniz bölgesinin uluslararası iletişim ve etkileşiminin önemli örnekleri olan uluslararası Mersin ve İskenderun limanı, ülkenin yük, yolcu ve kargo ihtiyacının giderilmesindeki en büyük faktörleri gerçekleştirmektedir. Bu durum ülkenin başta jeoekonomik boyutu olmak üzere jeopolitik ve jeostratejik konumunu büyük bir oranla etkilemektedir. Ortaya çıkan bu etkileşim sonucu ekonomik açıdan ticaretin canlanması ile farklı kültürlerin bir araya gelmesi, fikir alışverişlerinin oluşması gibi birçok küresel faaliyetin oluşmasını gerçekleştirmektedir.

Akdeniz bölgesi, komşu olduğu Akdeniz sebebi ile jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik açıdan önemi gittikçe artan bir bölgedir. Dünya ticaretindeki en az %25'lik kısım Akdeniz limanlarından yapılmaktadır. "*Süveyş Kanalı üzerinden Hint Okyanusunu çevreleyen Asya, Afrika ve Uzak Doğu ülkelerine kadar uzanan deniz ulaştırma yollarının odak noktasıdır. Avrupa Ülkelerinin ihtiyaç duyduğu enerjinin yaklaşık %70'i Akdeniz üzerinden taşınmaktadır. Cebelitarık, Türk Boğazları ve Süveyş Kanalı ile enerjinin ulaştırılmasında kilit rol oynamaktadır*" (Çomak ve Şeker, 2019: 4-5). Böylelikle uluslararası ticarete ekonomi başta olmak üzere siyasal sosyal ve kültürel açıdan büyük önem arz etmektedir bu durum ülkenin küresel bir boyut kazanmasını ön plana çıkarmaktadır. Ülkede ortaya çıkan bu durum, ulusal - uluslararası alanda sosyal politikalara haiz alanlar yaratmaktadır.

4. EGE BÖLGESİ

Ege Bölgesi, (İzmir, Manisa, Aydın, Denizli, Muğla, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak) illerinden oluşmaktadır. Türkiye'de en uzun kıyı şeridinde sahiptir. İzmir ilinin stratejik konumundan dolayı bir liman bölgesi olarak da anılmaktadır. Bunun yanında tarım, sanayi ve sanayiye bağlı tarım ürünlerinin işleyişi, pazarlanması ve satışı açısından ekonomik önem arz etmektedir. "*Ege Bölgesi tarıma dayalı sanayi işletmeleri açısından Türkiye'de oldukça önemli bir yere sahiptir. Bölgenin tüm illerinde tarımsal üretim yoğun olarak yapılmaktadır. Buna karşın tarıma dayalı sanayii işletmeleri birkaç ilde yoğunlaşmıştır. Tarıma dayalı sanayii açısından Bölgede en önemli iller İzmir, Manisa ve Denizli'dir. Bölgede en önemli ihracat merkezi ise İzmir ilidir*" (Demirbaş, 2004: 220). Tarıma dayalı sanayi işletmelerinin bu bölgede ağırlıklı olarak bulunup bölgenin uluslararası liman işletmelerine açık olması uluslararası ticareti canlandırmaktadır. Ege bölgesinin ulusal ve uluslararası alanda bölgesel

ve küresel etkiler yaratmasını ön plana çıkarmaktadır böylece ortaya çıkan ulusal – uluslararası, bölgesel – küresel etkilerin ülke içinde ve dışında sosyal politikalara haiz alanlar yaratmasına olanak sağlamaktadır.

Coğrafya harita (2020).⁸

İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü verilerine göre Ege Bölgesi'nde toplam olarak 10 milyon 318 bin 157 kişilik nüfus bulunmaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2019). Böylelikle Ege bölgesi; başta Marmara olmak üzere İç Anadolu ve Akdeniz bölgelerinden daha az nüfusa sahiptir. TÜİK verilerine göre İzmir ilinde toplam 4 milyon 367 bin 251 nüfus bulunmaktadır. Bu nüfusun 2 milyon 174 bin 319 kişilik bölümünü erkek nüfusu, 2 milyon 192 bin 932 kişilik bölümünü de kadın nüfusu oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). TÜİK ve İçişleri Bakanlığı verilerine dayanarak, Ege bölgesindeki en fazla nüfusu İzmir ili barındırmaktadır. Bu bölgede bulunan başta İzmir ilinin kıyı ilçelerinde gerçekleşen turizm faaliyetleri, uluslararası liman işletmelerinin ticaret sektörü üzerindeki etkileri, Manisa ilindeki tarım ve ulaşım sektörünün gelişmişliği ve bölgedeki diğer tüm illerdeki eğitim olanaklarının gelişmişliği vs. gibi olanakların olması bölgenin küresel bir boyut kazanmasını ön plana çıkarmaktadır.

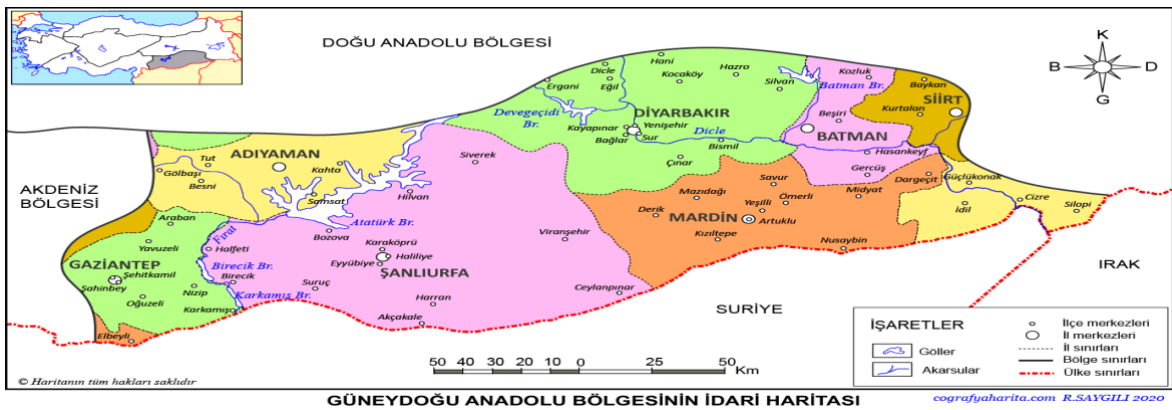
Ege bölgesinde yapılan tarım faaliyetleri yaş meyve ve sebze üzerine gerçekleşirken meyve ve sebze mamulleri sektöründe de ileri bir boyut almaktadır. Meyve - sebze mamulü olan turşunun, yapımından ihracatına kadar olan sürecin ileri bir boyut alması

⁸ Kaynak: <http://cografyaharita.com/haritalarim/4mege-bolgesi-iller-haritasi.png>

bu durumu açıkça kanıtlamaktadır. Ege bölgesi sadece turşunun değil, biber, domates, kiraz ve sofralık üzüm gibi meyve – sebze alanlarının üretim ve ticaretini ABD, Rusya, AB, vb. gibi ülkelere gerçekleştiren öncü bölgedir. Bu durumun yukarıda gerçekleşen tüm başlıklar ile bölgenin, ulusal ve uluslararası alanda başta ekonomi olmak üzere, siyasal, sosyal ve kültürel açıdan etkileşim içinde olacağını, bu etkileşimin küresel bir boyut kazanıp ülke içinde sosyal politikalara haiz alanlar yaratacağını ve böylelikle ülkenin jeostratejik konumunun, jeoekonomik ve jeopolitik açıdan önem kazanacağı kaçınılmazdır.

5. GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, (Adıyaman, Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Siirt) illerinden oluşmaktadır. Kilis, 06 Haziran 1995 gün ve 22305 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan 550 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Gaziantep ilinden ayrılarak kendisine verilen ilçeler nezdinde il olmuştur. Gaziantep'ten ayrıldığı için Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgesi sınırlarının kesişim noktası olarak anılmaktadır (T.C. Resmi Gazete, 06 Haziran 1995, sayı: 22305). Kilis ilinde olduğu gibi Şırnak ili de Resmi Gazete 'de yayımlanan 16 Mayıs 1990 tarih ve 3647 sayılı kanun ile Siirt ilinden ayrılarak il olmuştur. Mardin'in İdil Silopi ve Cizre ilçeleri buraya bağlanmıştır (T.C. Resmi Gazete, 16 Mayıs 1990, sayı: 3647). Güneydoğu ve Doğu Anadolu illerinin kesişim noktası olduğu varsayılır. Tam anlamıyla Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer aldığı söylenemez. Yukarıdaki haritada bu bölgede tam anlamıyla bulunan iller açıkça belirtilmiştir.

Coğrafya harita (2020).⁹

⁹ **Kaynak:** <http://cografyaharita.com/haritalarim/4m-guneydogu-anadolu-bolgesi-ilceler-haritasi.png>

İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü verilerine göre Güneydoğu Anadolu Bölgesinde toplam olarak 8 milyon 876 bin 531 kişilik nüfus bulunmaktadır. Kadın - Erkek arasındaki farkın fazla olduğu bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi oldu. Bölgede kadın – erkek nüfus oranı olarak; 4 milyon 493 bin 802 erkek, 4 milyon 382 bin 729 kadın nüfus bulunmaktadır. 80 yaş ve üstü nüfusun en az, Marmara Bölgesinden sonra genç nüfusun en fazla olduğu bölge olarak kayıtlara geçti (İçişleri Bakanlığı, 2019). TÜİK 2019 verilerine göre bölgede nüfusu en çok olan il 2 milyon 073 bin 614 kişilik nüfus ile Şanlıurfa oldu (TÜİK, 2019).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Ortadoğu'da önemi büyük olan Suriye ve Irak ülkelerine komşu olması, bölge üzerine uluslararası alanda bu bölgeye jeopolitik önem kazandırmaktadır. Jeopolitik önemin olması bölgede ekonomik sosyal ve kültürel alanların gelişim ve önem kazanmasını ön plana çıkarmaktadır. Bu bölgenin iki Ortadoğu ülkesine komşu olması kozmopolit yapıya sahip bir bölge olduğunu ortaya koymaktadır. Sosyo kültürel açıdan kozmopolit yapıya sahip olan bu bölge, komşu olduğu Suriye ve Irak ülkeleri ile çok fazla bir kültürel farklılık olmaksızın aynı gelenek ve göreneklere paylaşabilmektedir bu durum komşu olduğu iki ülke ile ilişkilerinin iyi olduğunu ortaya koyabilmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesin 'de gerçekleştirilen bütün ekonomik siyasal ve sosyal faaliyetlerin bölgenin gelişmesini, ortaya çıkan gelişme ile ülkenin jeostratejik konumunun etkilenmesi ve uluslararası alanda ülkenin bu denli önemli coğrafyada kendine haiz sosyal politikaları yaratması oldukça başarı kat etmektedir.

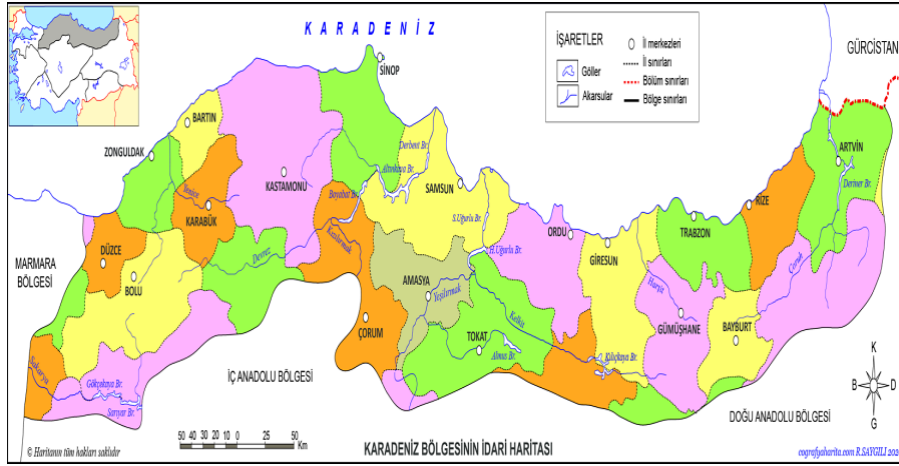
Türkiye'de petrol üretimi ve tarım faaliyetlerinin büyük bir bölümünün bu bölgede yapılması, bölgenin kalkınması adına yapılan projelerin bölgeye fayda sağlaması, ülkenin gelişen ve sosyalleşen bu bölge adına gerekli alanlarda sosyal politikaları uygulaması ayrıca ekonomik açıdan bölgenin kalkınmasını desteklemektedir. Gelişen ve büyüyen bir bölgenin, ülke tarafından sunulan imkânlar eşliğinde desteklenmesi tarım, eğitim, sağlık, işgücü potansiyelinin artırımı, askeri, bürokrasi, demografi, kişisel ve bölgesel gelişim vs. gibi olanakların artmasını ve uluslararası alanda ekonomik, siyasal ve sosyal açıdan küreselleşmesine olanak sağlamaktadır.

Bu bölge, insanlığın doğuşu olan ilk insanlara ev sahipliği yapmış 'Mezopotamya' olarak da anılmaktadır. Kısacası bu bölgenin önemini, ekonomi başta olmak üzere siyasal ve sosyal açıdan tanımlamak yetersiz kalmaktadır. Bu durum Türkiye'nin değerine değer

katmakta ve dünyadaki tüm ülkelerin gözünü Türkiye'ye çevirmektedir.

6. KARADENİZ BÖLGESİ

Karadeniz Bölgesi, (Artvin, Rize, Bayburt, Gümüşhane, Trabzon, Giresun, Ordu, Tokat, Çorum, Amasya, Samsun, Sinop, Kastamonu, Karabük, Bartın, Zonguldak, Düzce, Bolu) illerinden oluşmaktadır. İsmi komşu olduğu denizden alan Karadeniz Bölgesi, Türkiye'de en çok ili olan bölge olarak kayıtlara geçmektedir.

Coğrafya harita (2020).¹⁰

İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü verilerine göre Karadeniz Bölgesi'nde toplam olarak 7 milyon 674 bin 496 kişilik nüfus bulunmaktadır. Bölgede kadın – erkek nüfus oranı olarak; 3 milyon 855 bin 732 kadın, 3 milyon 818 bin 764 erkek nüfus bulunmaktadır. Böylelikle kadın nüfusunun erkek nüfusuna göre en fazla olduğu bölgelerden biri de Karadeniz Bölgesidir (İçişleri Bakanlığı, 2019).

"Karadeniz Havzası, küresel güçlerin uluslararası sistem eksenli güç mücadelelerinin merkezinde yer alan Avrasya coğrafyasının bir alt bileşeni olarak Avrupa ile Asya kıtalarının birbirine en yakın olduğu coğrafi alanı niteler. Türk Boğazları aracılığıyla Akdeniz'e açılan ve bu bağlamda yarı kapalı bir havza olduğunu söyleyebileceğimiz Karadeniz Havzası, sahip olduğu, sosyo-kültürel ve toplumsal çeşitlilik ile de bilinmektedir" (İrge, 2017: 83). Bu durum Rusya – Ukrayna olmak üzere Kafkas ve Balkanlar ile etki ve iletişim halinde olan Karadeniz bölgesinin, nesnel, kapsayıcı ve küresel

¹⁰ **Kaynak:** <http://cografyaharita.com/haritalarim/4mkaradeniz-bolgesinin-illeri-haritasi.png>

etkilere sahip olduğunu göstermektedir.

Enerji kaynaklarının çoğunluğu sebebi ile ticaret hacminin gelişim gösterip ekonomiye yansıdığı bu bölgenin komşu olduğu ülkeler ile iletişim ve etkileşim halinde olması, bölgeyi Doğu-Batı yönlü enerji ulaştırma alanı haline getirmektedir. Hazar-Orta Asya Bölgesi ile Ortadoğu'dan gelen ticari faaliyetlerin Avrupa bölgesine ulaşmasını sağlayan Karadeniz bölgesi; jeoekonomik, jeopolitik ve jeostratejik potansiyele sahiptir.

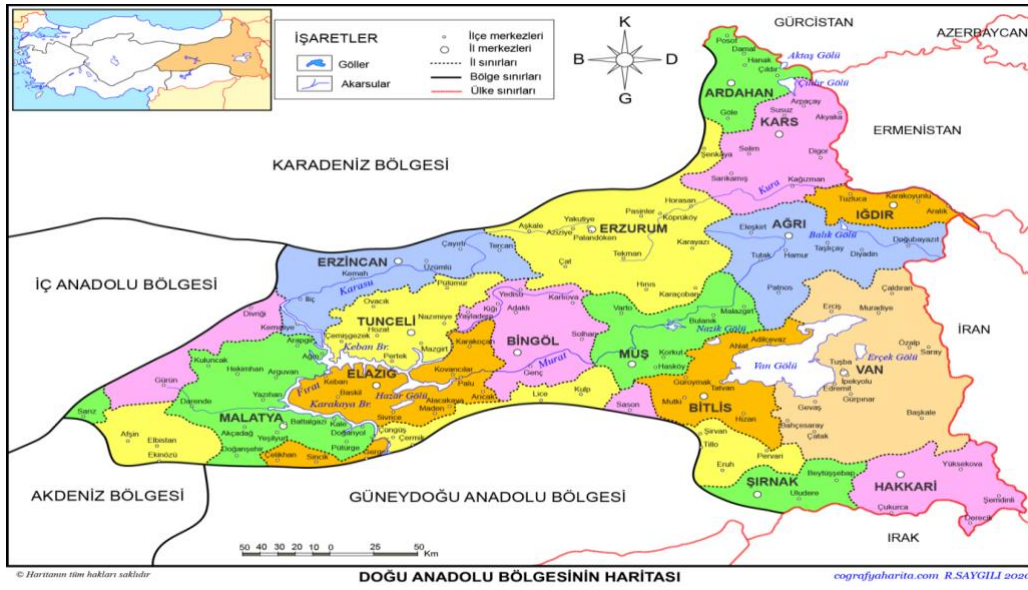
Karedeniz bölgesine komşu ülkelerin sahip olduğu sosyo-kültürel farklılıkların, bölgenin kozmopolit bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

TÜİK verilerine göre Samsun ilinde toplam 1 milyon 348 bin 542 nüfus bulunmaktadır (TÜİK, 2019). Bu durum, Karadeniz Bölgesinde en fazla nüfusun samsun ilinde bulunduğunu ortaya koymaktadır. Demografik yapının bu ilde yoğunlaşması, Samsun ilinin eğitim, sağlık, turizm vb. potansiyele sahip alanlarda; ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel açıdan geliştiğini ortaya koymaktadır.

Türkiye'de, kıyı şeridi boyunca uzanan Karadeniz bölgesinin önemini kısaca açıklamak oldukça zordur. Bölgenin sahip olduğu önem yukarıda yapılan bilimsel araştırmalar sonucu elde edilen veriler ile açıklanmıştır. Ülkenin bu denli küresel boyuta sahip bölgeye sahip olması başta bölgesel olmak üzere ulusal ve uluslararası alanda Türkiye'ye jeopolitik açıdan önem kazandırmakta ve kendine haiz sosyal politikalar üretmektedir.

7. DOĞU ANADOLU BÖLGESİ

Doğu Anadolu Bölgesi, (Ardahan, Kars, Iğdır, Ağrı, Van, Hakkâri, Şırnak, Bitlis, Muş, Erzurum, Erzincan, Bingöl, Tunceli, Elazığ, Malatya) illerinden oluşmaktadır. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü verilerine göre Doğu Anadolu Bölgesi'nde toplam olarak 5 milyon 966 bin 101 kişilik nüfus bulunmaktadır bu durum Türkiye'de en az nüfus yoğunluğunun Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunduğunu kanıtlamaktadır. Bölgede kadın – erkek nüfus oranı olarak; , 3 milyon 035 bin 348 erkek, 2 milyon 930 bin 753 kadın nüfus bulunmaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2019). Türkiye'nin en büyük gölü olan Van gölünü barındıran bu bölge TÜİK verilerine göre 1 milyon 136 bin 757 kişilik nüfus ile en fazla Van ilinde barınmaktadır (TÜİK, 2019).

Coğrafya harita (2020).¹¹

Gürcistan, Ermenistan, Nahçıvan, İran ve Irak devletlerine sınır komşusu olan Doğu Anadolu bölgesi, Türkiye’de en çok sınır komşusu olan bölge niteliğini kanıtlamaktadır. Varılan bu kanıt ile bölgenin komşu olduğu ülkeler nezdinde kazandığı kozmopolit yapının sosyal ve kültürel alanlar üzerinde küresel etkiler yaratması sonucu ülkenin buna yönelik sosyal politikalar uygulaması kaçınılmazdır.

Doğu Anadolu Bölgesinin önemi, geçmişten ileri süregelen tarih boyunca varlığını korumaktadır. Konuya açıklık getirebilme adına geçmişte Doğu Anadolu bölgesine hâkim olan imparatorlukların verdiği mücadeleler ve bıraktıkları eserler kanıt olarak gösterilme adına yeterlidir. Zira Hurri, Mitani, Urartu, Hitit, Asur, Med, Pers, Makedon, Roma, Bizans, Emevi, Abbasi, Selçuk, Moğol, Osmanlı, Safevi ve Rusya vb. gibi devlet ve imparatorlukların hâkimiyet mücadelesi örnek verilebilmektedir (Khalaf, 2006: 21-22). Şüphesiz ki başta ekonomi olmak üzere siyasal, sosyal ve kültürel açıdan tarihin çeşitli dönemlerine tanıklık eden bu bölgenin önemi, uğradığı istilalara tanıklık etmekte, geriye kalan kültürel miras ve eserlerle de açıklanabilmektedir.

“Kuşkusuz ekonomik, toplumsal ve siyasal temelleri daha belirleyici olmakla birlikte, Doğu medeniyeti ve Batı uygarlığı arasındaki farklılaşmayı üreten ve sürdüren

¹¹ **Kaynak:** <http://cografyaharita.com/haritalarim/4mdogu-anadolu-bolgesi-iller-haritasi.png>

kanallardan biri, kültürel genetikdir”(Aslan, Koçal, 2018: 3). Böylece farklı medeniyetlerin varlığı ile bölgede gerçekleşen küreselleşme, günümüze kadar ileri süregelip ülkedeki varlığını kültüre de yansıtmaktadır. Jeopolitik açıdan bu denli önemli bir bölgeyi ekonomi başta olmak üzere siyasal ve sosyal açıdan tanımlamak yetersiz kalmaktadır.

8. SONUÇ

Bu çalışma genel olarak, Türkiye’de Gelişimin Bölgesel, Küresel ve Sosyo-Politik Etkisi üzerinde incelemeleri ele alırken, özelde ise Türkiye’nin yedi bölgesinde bulunan en nüfuslu illerin bölge üzerinde başta ekonomi olmak üzere siyasal sosyal ve kültürel etkileri derlenmektedir. Ele alınan bilimsel veriler sonucu Ankara, Antalya, İzmir, Şanlıurfa, Samsun ve Van illerindeki nüfusun bölgesel şekilde sosyal politikaya etkisi farklı boyutlarla ele alınan konularda, geçmişten günümüze yaşanan değişim ile incelenip değerlendirilmiştir. Çalışmada realist bir bakış açısıyla, ulusal ve uluslararası araştırma verileri sonucunda elde edilen tahlillere yer verildi. Kaynak olarak İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü 2019 ve TÜİK (2019) verilerine öncelikli olarak yer verildi. Araştırmada imkânlar dâhilinde, en güncel veri ve çalışmalardan da faydalanıldı.

Türkiye’de Gelişimin Bölgesel, Küresel ve Sosyo-Politik Etkisi ile ilgili analizler yapmayı hedefleyen araştırmada, konunun ulusal ve uluslararası alanda incelenmesini ele alırken ekonomi başta olmak üzere siyasal, sosyal ve kültürel açıdan küresel bir seviyede ele alınması öncelik ve ehemmiyet atfetmektedir.

Türkiye’de Gelişimin Bölgesel, Küresel ve Sosyo-Politik Etkisi, üç tarafının denizlerle kaplı olup, sekiz farklı devlete; kara sınırı ile komşu ve kendi içinde seksen bir ili barındıran yedi bölgeli bir ülke konumunda olması, ekonomi başta olmak üzere siyasal, sosyal ve kültürel alanda küresel etkilere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ortaya çıkan bu sonuç ile ülkede bölgesel anlamda küresel gelişim sağlanmakta ve sosyal politikalara haiz alanların yaratılmasına olanak sağlanmaktadır. Ulusal ve uluslararası tarihin yanı sıra toplumların ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel yapısı üzerinde son derece etkili olan küreselleşme kavramı genel tanımıyla uzak ile yakın arasındaki bağın kırılıp; toplumsal, kültürel ve coğrafi çevreyi değiştirip tek bir çatı altında birleştirilme olgusudur. Bilimsel araştırmalar sonucu elde edilen bu makalede ifade edildiği gibi bölgesel gelişme ile meydana gelen küreselleşme sonucu ortaya çıkan sosyal politikalar ile değişen sadece fiziki ya da coğrafi mekân değil, bunun yanı sıra ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel şartlar, beşeri

ilişkiler, ulusal ve uluslararası ortam da değişmektedir. Türkiye, sadece üç tarafı denizlerle kaplı, sekiz farklı devlete; kara sınırı ile komşu ve kendi içinde seksen bir ili barındıran yedi bölge bir ülke değil aynı zamanda tüm dünyanın gözde ülkelerinden biridir.

Küreselleşme neticesinde ülkedeki bölgelerin tek başlık altında değerlendirilmeyip refah ekseninin araştırılması, sosyo-politik etkisinin incelenmesi, işgücü piyasaları, yabancı yatırımlar, barınma, sağlık vb. parametrelerin çalışma içerisinde incelenmesi ayrıca ilgili yorumların bölgelere göre dağılımı Türkiye'nin ulusal ve uluslararası değerini ön plana çıkarmakta ve dünyadaki tüm ülkelerin gözünü Türkiye'ye çevirmektedir.

KAYNAKÇA

Aslan, S, Koçal, V. (2018). Doğu - Batı Uygarlıkları Ayrımı Bağlamında Türkiye ve Avrupa Göçmen Politikalarının Tarihsel Temelleri Üstüne Karşılaştırmalı Bir Çalışma, Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8 (15), 1-32.

Çomak, H., Şeker, B.Ş. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. Ankara: Nobel Yayınevi.

Demir, B., Kuş, E. (2016). İç Anadolu Bölgesinin Tarımda Teknoloji Kullanım Projeksiyonu, Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi, Cilt 5 Özel Sayı, s.89-95.

Demirbaş, N. (2004). Ege Bölgesi'nde Tarıma Dayalı Sanayiinin Yeri ve Önemi. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 41 (3), 209-220

Erkut, G., Baypınar, M. B., Özgen, C. ve Gönül, D. (2008). Batı Marmara Bölgesi'nde Stratejik Gelişme ve Sınırdışı İşbirliği, İTÜ Dergisi/A, Cilt 7, S. 2, s.114-127.

Kaya, F., Erdem, A. ve Sezer, Ö. (2020). Sosyo-Kültürel Hareketlerle Küreselleşmenin Türkiye'ye Etkileri, The Journal of Social Science, 4 (8), 481-496.

Khalaf, S. (2006) Doğu Anadolu Bölgesi Nüfus Özellikleri, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İçişleri Bakanlığı (2019). Türkiye'nin Nüfus Haritası, 21.12.2020, <https://www.icisleri.gov.tr/turkiyenin-nufus-haritasi>

İrge, N. F. (2017). Karadeniz Havzası Jeopolitiğinde Güç Mücadelesinin Arka Planı ve Bölgesel Güvenliğin Uluslararası Önemi, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Özel Sayı, s.79-92.

T.C. Resmi Gazete. Kanun. 16.05.1990. Sayı: 3647. Başbakanlık Basımevi, Ankara.

T.C. Resmi Gazete. KHK. 06.06.1995. Sayı: 22305. Başbakanlık Basımevi, Ankara.

TÜİK (2019). Ankara, Antalya, İzmir, Şanlıurfa, Samsun, Van Nüfusu, 26.12.2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2019-33705>